

**ŠTUDENTSKÁ
VEDECKÁ
ODBORNÁ
ČINNOSŤ**

v odbore

SOCIÁLNA PRÁCA

UNIVERZITA
PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA
V KOŠICIACH
Filozofická fakulta
**KATEDRA
SOCIÁLNEJ PRÁCE**

Zborník prác
z celoslovenského kola
ŠVOČ

v odbore Sociálna práca

– konaného 12. mája 2022 v Košiciach

Magdaléna HOVANOVÁ (ed.)

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra sociálnej práce

**Zborník prác z celoslovenského kola
Študentskej vedeckej odbornej činnosti
v odbore Sociálna práca
– konaného 12. mája 2022 v Košiciach**

Magdaléna HOVANOVÁ (ed.)

Košice 2023

Zborník prác z celoslovenského kola Študentskej vedeckej odbornej činnosti v odbore Sociálna práca

Zostavovateľka:

Mgr. Magdaléna Hovanová, PhD.
KSP, Filozofická fakulta, UPJŠ v Košiciach

Recenzentky:

doc. Ing. Mgr. Zuzana Poklembová, PhD.
IEaSP, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove

doc. JUDr. Mgr. Dušan Šlosár, PhD.
KSP, Filozofická fakulta, UPJŠ v Košiciach

Tento text je publikovaný pod licenciou CC BY NC ND Creative Commons Attribution-NonCommercial-No-derivates 4.0 („Uveďte pôvod – Nepoužívajte komerčne - Nespracováajte“)

Za odbornú stránku tejto publikácie zodpovedajú autori.

Dostupné od: 02.10.2023

Umiestnenie: www.unibook.upjs.sk

ISBN 978-80-574-0242-8 (e-publikácia)

Členovia a členky komisie pre Bakalársku sekciu:

doc. PhDr. Alena Novotná, PhD. – predsedníčka komisie
KSP Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku

doc. PhDr. Katarína Šiňanská, PhD.
KSP Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

PhDr. Mgr. Martin Hamadej, PhD.
IEaSP Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove

PhDr. Katarína Minarovičová, PhD.
KSPaSV Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva Univerzity Konštantína filozofa v Nitre

PhDr. Michaela Šul'ová, PhD.
KSV Teologická fakulta v Košiciach Katolíckej univerzity v Ružomberku

Členovia a členky komisie pre Magisterskú sekciu:

doc. Ing. Mgr. Zuzana Poklembová, PhD. – predsedníčka komisie
IEaSP Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove

doc. PhDr. Ing. Lýdia Lešková, PhD.
KSV Teologická fakulta v Košiciach Katolíckej univerzity v Ružomberku

doc. Mgr. Soňa Lovašová, PhD.
KSP Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

doc. PhDr. Ladislav Vaska, PhD.
KSP Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela Banská Bystrica

PhDr. Angela Almašiová, PhD.
KSP Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku

PhDr. Zuzana Draková, PhD.
KSSaP Fakulta sociálnych vied Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave

OBSAH

Riziká moderných technológií v kontexte sociálnej práce <i>Michaela Gajdošová a Katarína Luprichová</i>	7
Sociálna opora v kontexte procesu radikalizácie adolescentov <i>Natália Trníková</i>	42
Problematika kyberšikany na základných školách v Trnave <i>Darina Karvayová</i>	69
Študentská ukrajinská migrácia na Slovensku – analýza osobného a celospoločenského prínosu <i>Yuliia Kovalchuk</i>	105
Rizikové faktory v rodine pri procese radikalizácie adolescentov <i>Lenka Lénártová</i>	168
Faktory ovplyvňujúce pracovnú spokojnosť u pracovníkov v sociálnej oblasti v podmienkach SR <i>Dominik Maximov</i>	200
Sociálna opora rodiny ako klienta sociálnej práce v aktuálnej pandemickej situácii <i>Stela Richnavská</i>	247

ÚVOD

Osemnásť ročník Celoslovenskej študentskej vedeckej odbornej činnosti (ŠVOČ) v študijnom odbore sociálna práca, sa konal 12. mája 2022. Tento rok ho organizačne zastrešila Katedra sociálnej práce Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach a stretlo sa spoločne sedem univerzít. Každoročne je to príležitosť pre stretnutie vybraných najlepších študentov – budúcich odborníkov v sociálnej práci, ako aj šanca prezentovať úroveň vedomostí a schopnosť aplikovať svoje teoretické poznatky a nadobudnuté spôsobilosti do budúcej praxe sociálnej práce. Taktiež načerpať poznatky a prehľad z vedecko výskumnej činnosti, ktorá aktuálne prebieha na jednotlivých katedrách sociálnej práce v rámci Slovenska. Každým rokom vidieť záujem prichádzať s novými výskumnými zisteniami i aplikáciu nových trendov v jednotlivých výskumoch. Tento ročník tejto súťaže bol taktiež dôkazom, že študentský vedecký výskum v sociálnej práci na verejných školách má svoju dlhoročnú tradíciu a vytvára priestor pre kreovanie budúcej generácie mladých vedcov a vedkýň, z čoho sa nesmierne tešíme.

Podujatie spoločne slávnostne otvorili prodekan pre vedeckovýskumnú činnosť a doktorandské štúdium prof. PhDr. Marián Andričík, PhD. a vedúca Katedry sociálnej práce Filozofickej fakulty UPJŠ prof. PhDr. Eva Žiaková, CSc.. Následne ponúklo prvé košické integrované divadlo Hopi Hope krátke predstavenie s názvom Ako milionár ukradol slnko.

Prezentácie prebiehali v dvoch paralelných sekciách, bakalárskej a magisterskej. Obe sekcie priniesli veľmi vyrovnané výsledky študentskej práce. Komisia ocenila, že súťažiaci študenti si vybrali zaujímavé témy, mali výborne pripravené prezentácie, vynikajúco zvládli odpovede na otázky, čím sa preukázala ich kvalitná príprava, odborná znalosť riešenej problematiky, ako aj zanietenosť pre danú tému.

Odborné komisie pod vedením doc. PhDr. Aleny Novotnej, PhD. a doc. Ing. Mgr. Zuzany Poklebovej, PhD. vyhodnotili ako najlepšie nasledujúce práce:

V bakalárskej sekcii boli udelené nasledovné miesta:

1. miesto

Natália Trníková (FF UPJŠ v Košiciach)

Téma: *Sociálna opora v kontexte procesu radikalizácie adolescentov*

Školiteľka: Mgr. Magdaléna Hovanová, PhD.

Oponentka: doc. Mgr. Soňa Lovašová, PhD.

2. miesto

Michaela Gajdošová a Katarína Luprichová (KSPaSV FSVaZ UKF v Nitre)

Téma: *Riziká moderných technológií v kontexte sociálnej práce*

Školiteľka: prof. PhDr. Martina Mojtoová, PhD.
Oponent: Mgr. Miloš Candrák, PhD.

V magisterskej sekcii boli udelené nasledovné miesta (komisia sa rozhodla udeliť dve druhé miesta):

1. miesto

Bc. Dominik Maximov (FF UPJŠ v Košiciach)

Téma: *Faktory ovplyvňujúce pracovnú spokojnosť u pracovníkov v sociálnej oblasti v podmienkach SR*

Školiteľ: doc. Mgr. Vladimír Lichner, PhD.

Oponentka: doc. PhDr. Katarína Šišanská, PhD.

2. miesto

Bc. Darina Karvayová (KSPaSV FSVaZ UKF v Nitre)

Téma: *Problematika kyberšikany na základných školách v Trnave*

Školiteľka: prof. PhDr. Martina Mojtoová, PhD.

Oponentka: PhDr. Katarína Mínavičová, PhD.

2. miesto

Bc. Yuliia Kovalchuk (IEaSP FF PU v Prešove)

Téma: *Študentská ukrajinská migrácia na Slovensku - analýza osobného a celospoločenského prínosu*

Školiteľka: prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD, MBA.

Oponent: PhDr. Mgr. Martin Hamadej, PhD.

Cena Asociácie vzdelávateľov v sociálnej práci

Cena Asociácie vzdelávateľov v sociálnej práci bola udelená iba v Magisterskej sekcii a to rovno dva krát.

Bc. Lenka Lenártová (FF UPJŠ v Košiciach)

Téma: *Rizikové faktory v rodine pri procese radikalizácie adolescentov*

Školiteľka: Mgr. Magdaléna Hovanová, PhD.

Oponent: doc. Mgr. Vladimír Lichner, PhD.

a

Bc. Stela Richnavská (IEaSP FF PU v Prešove)

Téma: *Sociálna opora rodiny ako klienta sociálnej práce v aktuálnej pandemickej situácii*

Školiteľka: prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD, MBA.

Oponentka: doc. Mgr. Antónia Sabolová Fabianová, PhD.

Riziká moderných technológií v kontexte sociálnej práce

Risks of the modern technology in the context of social work

Michaela Gajdošová a Katarína Luprichová

Školiteľka: **prof. PhDr. Martina Mojtoová, PhD.**

KSPaSV Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva Univerzity Konštantína filozofa v Nitre

Abstrakt – Predkladaná práca sa venuje problému, ktorý je v dnešnej dobe veľmi aktuálny, a to rizikám moderných technológií, ktoré práve dnešné technologické zariadenia prinášajú. Online závislosť či kyberšikana sa môže týkať každého, bez ohľadu na vek, vzdelanie či pohlavie. Táto problematika je prítomná najmä v školskom prostredí a práve preto autorky realizovali aj výskum v tomto prostredí, konkrétne na stredných školách. Formou dotazníkov zistovali najmä názory či skúsenosti žiakov týkajúce sa tejto témy. Výskum prebiehal formou dotazníkov. Práca opisuje aj možnosti prevencie voči patologickým javom ako sú závislosť či kyberšikana. Predkladaná práca je rozdelená do štyroch hlavných kapitol. V prvej kapitole sa autorky venujú teoretickým východiskám skúmanej problematiky. V jednotlivých kapitolách je priblížená charakteristika pojmov ako je online závislosť, kyberšikana a prevencia týchto patologických javov. V kapitole „Metódy“ sa autorky venujú metódam práce. V práci je využitá kvantitatívna metóda práce – dotazník. Prostredníctvom neho sa zistovali vedomosti a názory na danú problematiku a aj osobné skúsenosti žiakov. Tretia kapitola je venovaná výsledkom výskumu, dát z dotazníkov znázornených v grafoch. V štvrtej, záverečnej časti „Diskusia“ prinášajú autorky interpretáciu výsledkov výskumu. Zároveň v tejto časti prinášajú na základe výsledkov výskumu odporúčania pre prax. Kyberšikanovanie online závislosť sú v našej krajine vnímané stále ako pomerne nové pojmy, aj keď už stále viac známejšie. Stali sa však postupne spoločensky nebezpečnými a patologickými javmi. Preto autorky považujú za dôležité sa tejto aktuálnej téme a problematike venovať.

Kľúčové slová – Prevencia. Kyberšikana. Online závislosť. Deti a mládež.

Abstract – The presented work deals with a problem that is very current today, namely the risks of modern technologies, which bring today's technological equipment. Online addiction or cyberbullying can affect anyone, regardless of age, education or gender. This issue is present mainly in the school environment and that is why the authors also conducted research in this environment, specifically in secondary schools. In the form of questionnaires, they found out the opinions or experiences of students related to this topic. The research took the form of

questionnaires. The work also describes the possibilities of prevention against pathological phenomena such as addiction or cyberbullying. The presented work is divided into four main chapters. In the first chapter, the authors deal with the theoretical basis of the researched issues. The individual chapters describe the characteristics of concepts such as online addiction, cyberbullying and prevention of these pathological phenomena. In the chapter "Methods" the authors focus on methods of work. The work uses a quantitative method of work - a questionnaire. Through it, knowledge and opinions on the issue as well as personal experiences of students were ascertained. The third chapter is devoted to the results of the research, the data from the questionnaires shown in the graphs. In the fourth, final part of the "Discussion", the authors present an interpretation of the research results. At the same time, in this part, they provide recommendations for practice based on the research results. Cyberbullying online addiction is still perceived in our country as a relatively new concept, although it is becoming more and more familiar. However, they gradually became socially dangerous and pathological phenomena. Therefore, the authors consider it important to address this current topic and issue.

Key words – Prevention. Cyberbullying. Online addiction. Kids and teenagers.

ÚVOD

V našej práci sa budeme venovať rizikám moderných technológií v kontexte sociálnej práce. Priblížime si najmä riziká technologického sveta, ktorými sú ohrození predovšetkým dnešní mladí ľudia. Myslíme si, že je to veľmi aktuálna a aj dôležitá téma, ktorej by sa mala venovať pozornosť. Hneď v úvode sa budeme venovať teoretickým východiskám skúmanej problematiky. V prvej kapitole si priblížime definície základných pojmov týkajúce sa hlavne kyberšikany a online závislosti, ktoré považujeme za jedny z najčastejších rizík online prostredia, s ktorými sa môžu stretávať napr. žiaci doma a na školách. V ďalšej kapitole budeme opisovať správanie na internete a ako by malo vyzerat' bezpečné správanie na internete každého človeka, ako by sa mal chrániť. Opisovať budeme aj konkrétne riziká digitálnych technológií. Súčasťou našej práce je samozrejme aj prevencia a uvedenie toho, aká by mala byť prevencia v prípadoch kyberšikany a online závislosti. V našej práci sme si stanovili cieľ a výskumné otázky k nášmu zrealizovaniu výskumu., ktorý bude prebiehať na stredných školách. V druhej kapitole sa venujeme metódam našej práce. V práci budeme využívať kvantitatívnu formu výskumu – spomínaný dotazník, v ktorom sa nachádzajú otvorené ale aj uzavreté otázky. V dotazníku budeme skúmať a zisťovať najmä názory mladých ľudí na túto problematiku, ich

skúsenosti s kyberšikanou alebo online závislosťou a ich postoje k internetu a sociálnym sieťam. V práci by sme tak chceli zistiť, či žiaci stredných škôl, dospievajúci ľudia vnímajú digitálne technológie aj v inom svetle ako len v tom pozitívnom a uvedomujú si ich riziká a zároveň aj ako chránia seba, či napr. svoje údaje a súkromie. V časti výsledky sa pokúsime priniesť výsledky z dotazníkov a odpovede žiakov znázornené v grafoch. V štvrtej, záverečnej časti „Diskusia“ prinášame interpretáciu výsledkov výskumu, naše postrehy a myšlienky týkajúce sa tejto problematiky. Zároveň v tejto časti prinášame na základe výsledkov výskumu odporúčania pre prax. V práci sme chceli upozorniť aj na to, ako sa stali digitálne technológie súčasťou nášho každodenného života a ako sa nám neustále prelína online a offline svet.

1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ SKÚMANEJ PROBLEMATIKY

V dnešnej dobe môžeme každý rok vidieť stále väčšie zmeny a pokroky okrem iných oblastí aj v oblasti technológií. Od inteligentných telefónov sme postupne prešli aj k tabletom či inteligentným hodinkám. To všetko nám však už ako dobre vieme a stále viac zisťujeme, prináša nielen výhody ale rovnako tak súčasne aj nevýhody, riziká a nové výzvy. Hollá a kol. (2017) uvádza, že čo sa týka mladých ľudí, aj vzdelávanie v tejto modernej dobe čelí novým výzvam. Je to najmä preto, že je tu prítomné viditeľné zvýšenie využívania informačných technológií a to primárne mladými ľuďmi. To má za následok nové formy a spôsoby zneistenia, týrania, trápenia a šikanovania nielen detí, ale aj učiteľov, na ktorých si žiaci dovoľia viac práve v online priestore. Do popredia sa tak dostáva kyberšikanovanie a aj kyberagresia. Syndróm závislosti je podľa definície Medzinárodnej klasifikácie chorôb skupina behaviorálnych, fyzických ale aj kognitívnych fenoménov, v ktorých užívanie nejakej látky má prednosť pred dôležitejšími činnosťami. Charakteristickou črtou závislostí je silná túžba brať psychoaktívne látky (Nešpor, 2011). Závislosť môžeme charakterizovať aj ako vzájomný vzťah, ktorý je v podobe potreby a môže byť odrazom krízy človeka alebo aj chorobou vzťahov a hodnôt. Látkové závislosti boli v minulosti označované aj pojmom „toxikománia.“ Nelátkové závislosti označujeme aj pojmom „behaviorálne“ je to vlastne spôsob správania. V tomto prípade hovoríme o opakovaných činoch bez racionálnej motivácie k vykonaniu tohto správania, ktoré jednotlivec nedokáže ovládať. Podľa MKCH-10 sú nelátkové závislosti zoradené v skupine „Poruchy návykov a impulzov“ (Balogová, Žiaková, 2017). Základným rozdielom medzi látkovými a nelátkovými závislosťami je absencia návykovej psychotropnej látky. V prípade nelátkových závislostí hovoríme o viacerých druhoch návykového správania, ktoré nemá jedinec pod kontrolou. Jedná sa predovšetkým o veľmi intenzívny pud k tomu, aby

jedinec vykonal návykové správanie. Ďalej môžeme spomenúť aj problém ovládnuť túto činnosť a kontrolovať ju, pokračovanie v činnosti aj napriek negatívnym dôsledkom a uprednostňovaní činnosti pred ostatnými aktivitami (Kuklová, 2016). Medzi novodobé závislosti zaraďujú odborníci najmä chorobné nakupovanie, závislé správanie, ktoré súvisí s využívaním moderných technológií napríklad to môže byť virtuálne prostredie internetu, počítačové hry a iné komunikačné služby (Balogová, Žiaková, 2017). Výskumníci identifikovali negatívne výsledky ktoré zahŕňajú aj pokles duševného zdravia čo je výsledkom úzkosti súvisiacej s technológiami, napr. so syndrómom FOMO (= fear of missing out – voľne ho môžeme preložiť ako strach z premeškania, obavy z toho že by mi mohlo niečo na sociálnych sieťach ujstť) (Možno aj ty,..2016.)

1.1 Definície základných pojmov

Pojem kyberšikana môžeme poznať aj pod názvami elektronické šikanovanie, kyberšikanovanie, kybernetické šikanovanie, cyberbullying e-šikana či online šikanovanie. Pri online šikanovaní sa zvyčajne obeť cíti, že na nich útočníci číhajú všade, dokonca ešte aj v ich vlastnom dome, čo môže zapríčiniť pocit, že niet úniku. Tieto pocity môžu človeka ovplyvniť mnohými spôsobmi, napr. :

- mentálne: obeť sa cíti vystrašene, zahanbene, hlúpo alebo dokonca nahnevano či vystrašene,
- emocionálne: strata záujmu o veci, ktoré mal človek rád
- fyzicky: únava, poruchy spánku, symptómy ako napr. bolesti žalúdka, hlavy,.. (Cyberbullying: What is it,.. 2022). Jednou zo základných foriem kyberšikany a jej útokov je obťažovanie (harassment). Charakterizované je ako časté a opakované posielanie drzých a urážlivých správ a môže byť realizované formami e-mailov, textových správ, komentárov či správ v chatoch (Hollá, 2016). Medzi pojmy týkajúce sa tejto problematiky patrí kybernetické prenasledovanie, známe aj ako takzvané online prenasledovanie alebo cyberstalking, čo znamená neustále sledovanie niekoho vo virtuálnom prostredí. Býva často spojené aj so zastrášaním, vyhrážaním či obťažovaním. Hlavným motívom prenasledovateľa je získať moc nad obeťou a manipulovať ňou. Kybernetické prenasledovanie býva časté najmä v téme partnerských vzťahoch v rôznych jeho fázach. Najskôr môže mať prenasledovať vyhladený objekt a touto formou ho môže spoznávať či priblížiť sa k nemu. Počas vzťahu sa žiarliví partneri týmto spôsobom kontrolujú a majú prehľad o tom s kým a kde sa stretávajú. Kybernetické sledovanie môže nastať aj po ukončení vzťahu, keď sa primárne odvrhnutý partner chce buď v hneve pomstiť alebo v zúfalstve chcieť skontaktovať. Ďalším prejavom kyberšikany je happy

slapping. Tento názov má anglický pôvod a ešte nemá slovenský ekvivalent. Prvýkrát ho použili v novinovom článku v roku 2005 a tento druh kyberšikany sa objavil v Londýne v roku 2004. Autorka Černá (2013) uvádza, že pôvodná forma vyzerala tak, že neznámy okoloidúci človek bol fyzicky napadnutý jedincom či skupinou dospievajúcich a fyzicky atakovaný, doslova zľakovaný. Ide o vytvorenie videí alebo fotografií obeti v situácii, kedy je jej ubližované alebo je jej nejaká situácia nepríjemná a následné zverejnenie týchto materiálov na internete, sociálnych sieťach. Zo začiatku bolo toto správanie chápané aj zo strany spoločnosti ako pokus o nevhodný žart. Tieto útoky sa však stávali častejšími, rástla aj ich agresivita a dokonca existujú prípady, kedy tento čin skončil smrťou (Happy slapping, 2021). Takéto fyzické napadnutie vedie vlastne k tomu, že je tu prítomné prepojenie klasickej šikany s kyberšikanou. Ako spomína vo svojej práci Krištofová (2018), poškodenie obete sa pri tomto druhu kyberšikany mnohonásobne zvyšuje, pretože po zverejnení takej udalosti rastie publikum, ktoré môže posilňovať agresora. Spolupáchateľmi sa totiž môžu stať aj ľudia, od ktorých by to ani sama obeť nečakala, napríklad kvôli strachu z agresora, či strachu z vylúčenia zo sociálnej skupiny. Prejavom kyberšikany je teda aj vylúčenie či ostrakizácia. V tejto forme kyberšikany je obeť vylúčená z nejakej skupiny, do ktorej by chcela alebo mala patriť. Pre obeť je táto forma podľa Černej (2013) veľmi bolestná, aj keď v nej nie sú prítomné priame prvky agresie. Je to najmä kvôli tomu, že sa tu najmä u mladých ľudí vyskytuje frustrácia z nenaplnenej potreby niekam patriť a byť súčasťou nejakej skupiny a diania v tejto skupine. Frustrujúce je to aj kvôli tomu, že toto vylúčenie vidí veľká skupina ľudí. Bežné je napríklad v rôznych skupinách na sociálnych sieťach či vylúčenie z online hry, prípadne chatu. Do tejto kategórie kyberšikany patrí aj ignorovanie obete. Flaming je ďalší prejav kyberšikany. Prejavuje sa ako ostrá, prudká hádka ktorá prebehne medzi dvomi alebo viacerými užívateľmi virtuálneho prostredia. Často je prítomná v diskusných fórach v komentároch alebo chatoch). Stretávame sa tu s nadávkami, útočnou rétorikou, urážkami a celkovo sa tu porušujú často nepísané pravidlá komunikácie. Ak trvá táto hádka dlhšie, ide o takzvanú „flame war“. Agresor sa môže v tomto prejave kyberšikany aj priamo vyhrážať. Známu formou kyberšikany je aj vydávanie sa za niekoho iného a aj krádež hesla. V takejto situácii sa agresor vo virtuálnom prostredí vydáva za obeť, k čomu si často zvolí prostriedky ako vytvorenie falošného profilu s informáciami a údajmi o obeti a jej fotkami a vystupuje pod jej identitou, zväčša nevhodným a ubližujúcim spôsobom. (Kowalski, 2008 in Černá, 2013). Nebezpečenstvo spočíva najmä v tom, že agresor môže komunikovať s priateľmi obete a spôsobiť škody v týchto sociálnych vzťahoch. Niekedy to však zájde aj ďalej agresor odcudzí obeť heslo k nejakému účtu na jej profile, sociálnej sieti.

Následne tak vystupuje priamo za obeť. K takejto situácii môže dôjsť veľmi jednoducho, lebo najmä mladí ľudia si svoje heslá príliš nestrážia a často si ich medzi sebou hovoria, čoho som bola aj ja sama už častokrát svedkom, či išlo o partnerov, spolužiakov alebo kamarátov, preto si myslím že by bolo vhodné na toto nebezpečenstvo upozorňovať už deti. Vo forme kyberšikany odhalenie a podvádzanie („outing a trickery“) ide o odhalenie a zverejnenie informácií tým, pre ktorých zverejnené informácie neboli určené, najčastejšie to bývajú osobné či intímne informácie, fotografie, ktoré obeť poslala agresorovi. Môže sem patriť aj napríklad odhalenie homosexuality. Ohováranie je ďalším prejavom kyberšikany a je charakterizovaný tým, že v ňom ide o šírenie nepravdivých informácií o niekom inom. Cieľom tohto šírenia klamlivých správ je nejaký druh sociálneho poškodenia, vylúčenia. Pri ohováraní sa obeť ťažko bráni, v online priestore sa totiž rôzne klamstvá a nepravdivé informácie veľmi rýchlo šíria a aj intenzívnejšie, ako v offline svete. Medzi nové typy a formy kyberšikanovania môžeme zaradiť aj napríklad kybergrooming, ktorý predstavuje psychickú manipuláciu za účelom vyvolania falošnej dôvery medzi detským užívateľom a druhou osobou (často dospelou). Útočník si vytvorí s obeťou priateľský vzťah a dokáže prinútiť obeť k osobnému stretnutiu, čoho výsledkom môže byť sexuálne zneužitie dieťaťa, fyzické násilie a i. Rozšírenou formou je v súčasnej dobe aj sexting, čo znamená sexuálnu komunikáciu v online priestore a v zahraničí sa mu už venuje značná pozornosť. Môžeme ho definovať aj ako výmenu sexuálnych a erotických fotografií, videí a správ. V podstate ho môžeme zaradiť do dvoch kategórií – dobrovoľnej a nátlakovej či vynútenej. Dobrovoľný sexting podľa Hollej (2016) často môžeme vidieť pri pároch, ktoré ho ponímajú ako formu sexuálnej aktivity, či spôsob upokojenia sexuálnej zvedavosti alebo spôsob zblíženia bez sexuálnej osobnej blízkosti. Nátlakový či vynútený sexting je opakom toho dobrovoľného a predstavuje formu sexuálneho obťažovania a prítomné je tu omnoho vyššie riziko zneužitia. Šikana, obťažovanie a ponižovanie sú bežnými problémami pri zdieľaní týchto správ či fotografií. To môže mať za následok vážne emocionálne a sociálne problémy až vrátane samovrážd obetí, ktorých intímne fotografie boli zdieľané (Matte, 2021). V neposlednom rade môžeme zaradiť medzi formu kyberšikanovania aj v tejto dobe veľmi časté takzvané „hejtovanie“. Tento pojem je charakterizovaný neznášanlivosťou či nepriateľstvom prejavovaným prostredníctvom informačno-komunikačných prostriedkov. „Hejterov“ majú podľa môjho názoru často aj napríklad známe osobnosti z rôznych oblastí a súčasná doba pre nich nie je ľahká, lebo sa môžu na ich aj súkromných profiloch denne stretávať s rôznymi vulgárnymi a nenávisťnými správami či komentármi. Za poslednú dobu sa stáva veľmi obľúbeným aj surfovanie na internete, ktoré

rovnako ako iné činnosti môže odvádzať pozornosť jedincov od plnenia svojich povinností alebo od efektívneho trávenia voľného času. Internet ponúka aj veľké množstvo nevhodných informácií, ktoré vo väčšine prípadov nie sú rodičmi zablokované. Môžeme medzi nich zaradiť napríklad erotické stránky alebo poprípade platené počítačové hry (Turček, 2007). Internet ponúka určitým osobám silné podnety ako napríklad útek pred bezútešným svetom, pred konfliktmi, útek od pocitu menejcennosti do pestrého virtuálneho sveta. Strata kontroly spočíva v tom, že človek strávi omnoho viac času za počítačom ako sám plánoval. V čase, kedy jedinec nie je pri počítači pociťuje abstinenčné príznaky, ktoré môžu byť v podobe nervozity, poruchy sústredenia, môže byť podráždený, rozladený a pociťuje nepokoj (Röhr, 2015). O závislosti od internetu môžeme teda hovoriť vtedy, ak jedinec dlhodobo zanedbáva svoje vzťahy, pracovné povinnosti a sociálne kontakty. Rovnako sa u neho môžu objaviť psychosomatické poruchy, ako sú napríklad poruchy správania, pozornosti a sústredenia. Môže sa tiež objaviť bolesti chrbta alebo očí. Závislosť sa v nekvalifikovanej forme vzťahuje na fyzické aj psychologické prvky. Psychologická alebo psychická závislosť sa týka skúsenosti so zníženou kontrolou nad pitím alebo užívaním drog, zatiaľ čo fyziologická alebo fyzická závislosť sa týka príznakov tolerancie a abstinenčných príznakov. Fyzická závislosť sa používa aj v psychofarmakologickom kontexte v ešte užšom slova zmysle, čo sa týka výlučne vývoja abstinenčných príznakov po ukončení užívania drog (Management of substance abuse, Dependence syndrome, 2020). Celú situáciu, ktorá sa týka závislostí od internetu komplikuje aj fakt, že dnešná mládež je vo využívaní virtuálnych technológií viac pokročilá ako učitelia a rodičia (Fischer, Škoda, 2014). Vývoj závislosti na internete je pochopiteľný práve preto, ako digitálne technológie prenikli do nášho života a našich domácností. Moderné technológie obsadili podstatnú časť nášho voľného času. História sociálnych sietí nie je príliš dlhá. Napriek tomu, že sociálne siete vznikli len nedávno, prechádzajú si neustálymi zmenami. Medzi jednu z najznámejších sociálnych sietí s najširšou užívateľskou základňou patrí *Facebook* (Pospíšilová, 2016). Sociálnu sieť môžeme definovať ako internetovú službu, ktorá svojim užívateľom umožňuje vytvárať verejné alebo uzavreté profily, firemné profily, diskusné fóra a ponúka aj priestor pre zdieľanie fotografií, videí a ďalších mnohých aktivít. Užívatelia sociálnych sietí môžu pomocou svojich príspevkov, verejnou komunikáciou a chatu vytvárať obsah sociálnych sietí. Niektoré sociálne siete sú určené len mladým užívateľom, ale pri najrozšírenejších sociálnych sieťach prevažujú dospelí užívatelia (Kožíšek, Písecký, 2016). Na pojem sociálna sieť sa môžeme pozeráť z viacerých pohľadov. Pokiaľ hovoríme o sociálnej sieti na internete môžeme si predstaviť virtuálne prepojenie ľudí a skupín, ktorí medzi sebou

môžu zdieľať informácie prostredníctvom sociálnej siete. Toto zdieľanie vlastne predstavuje hlavnú podstatu všetkých sociálnych sietí (Kráľ, 2015).

1.2 Správanie na internete

Prostrediu, ktoré využíva technologické prostriedky sa v dnešnom svete nedá vyhnúť. Podstatné je však snažiť sa o nastavenie pravidiel. Virtuálny svet a reálny svet musia byť v rovnováhe. Aby bola dosiahnutá takáto rovnováha je potrebné vyhradiť si čas na využívanie technológií. V určitom zmysle je v poriadku využívať moderné technológie, pretože aj takýmto spôsobom sa dajú utužovať kontakty a vymieňať si informácie v súlade s dobou v ktorej žijeme, ale dôležité je odsledovať si hranice takéhoto užívania. Internet je neoddeliteľnou súčasťou každodenného života adolescentov (Chin-Hooi Soh, 2018). 37% tínedžerov v USA trávi takmer deväť hodín denne surfovaním na internete a zábavnými médiami. 30% tínedžerov považuje závislosť od internetu a moderných technológií za závažný problém. Pokiaľ vznikne nezdravý vzťah k technológiám môžu sa objaviť niektoré z nasledujúcich problémov

- Nesústredenosť
- Netrpezlivosť
- Sebaúcta
- Izolácia
- Empatia
- Problémy so zrakom a sluchom (Geddes, 2020).

Správanie jedinca, ktorého dôsledky sú hrozbou pre neho samotného ale aj pre jeho okolie. Rizikové aspekty často spočívajú práve vo výhodách ktoré ponúkajú sociálne siete. Napríklad Facebook v súčasnej dobe ponúka užívateľovi možnosť sprostredkovať veľmi široké spektrum informácií o svojej osobe, o okolí, o svojich záľubách, priateľoch alebo aj o rodine. Vďaka údajom, ktoré sú verejne dostupné sa užívatelia dokážu navzájom kontaktovať. Pracovanie s informáciami, ich zverejňovanie a zdieľanie si vyžaduje zvýšenú pozornosť a opatrnosť práve vo virtuálnom svete. Ilúzia bezpečia, ktorú virtuálny svet ponúka spôsobuje veľmi častý problém v neodhadnutí miery rizika. Neodhadnutie tejto miery sa netýka len detí a mládeže, ale aj dospelaj populácie. Hranica medzi bezpečným a rizikovým užívaním sociálnych sietí je tenká a ovplyvňuje ju mnoho ďalších faktorov.

- Charakter informácií
- Zabezpečenie profilu
- Počet a kvalita kontaktov

Neuvážené zverejňovanie citlivých informácií je jednou z najhlavnejších oblastí ohrozenia, ktorej čelia všetky vekové kategórie našej populácie. Ľahko dostupné údaje a nedostatočná ochrana súkromia na internete môžu byť ľahkým terčom pre kyberútočníkov (Dulovics, 2018). Dnešní teenageri sú deti internetovej generácie. Od malička vyrastajú s internetom a tento kyberpriestor sa pre nich stáva zdrojom poznávania. Z hľadiska psychológie sa stal internetom priestorom pre interpersonálnu komunikáciu, ktorý výrazne môže ovplyvniť ľudské rozhodovanie, emócie, správanie a postoje. Internet vystavuje teenagerov rôznemu vplyvu, pokušeniu a nebezpečným myšlienkam. Reálnu hrozbu na internete predstavujú prejavy nenávisti ako sú napríklad obťažovanie a prenasledovanie sú dnes bežnou súčasťou kyberpriestoru (Kabíček, Csémy, Hamannová a kol., 2014). Na sociálnych sieťach majú všetci ľudia tendenciu ukazovať svoj život a seba v lepšom svetle, než ako to v skutočnosti je. Teenageri zvyknú svoj život a zážitky porovnávať s nereálnym obrazom dokonalosti a následne sa môžu cítiť menej cenný. Sociálne siete môžu meniť aj spôsob akým sa ľudia správajú offline. Správanie, ktoré je morálne nesprávne alebo nebezpečné môže v skupine mladých ľudí nadobudnúť zdanie normálneho správania. Práve táto skutočnosť je určitou formou davovej mentality, kde snaha prispôbiť sa a zapadnúť vytláča zdravý rozum na vedľajšiu koľaj a osoba si nedokáže uvedomiť čo je správne a čo nesprávne (Janis-Norton, 2019). Virtuálny svet dáva mladým ľuďom rôzne možnosti no zároveň so sebou prináša aj nespočetné množstvo rizík. Práve z tohto dôvodu je potrebné mladých ľudí viesť k zodpovednému prístupu a upozorňovať ich na riziká. Najdôležitejšie ale je byť im oporou keď to potrebujú (Madro, Kohútová, 2016). Na človeka vplýva množstvo zmien, ktoré majú za následok vznik a rozvoj negatívneho a rizikového správania človeka. Práve k tejto oblasti patria aj nelátkové závislosti. Tieto závislosti súvisia predovšetkým s tým, že veľa každodenných bežných činností sa presúva do kyberpriestoru. Odborníci sa zhodujú v tom, že deti a mládež tvoria samostatnú skupinu, ktorá je najviac ohrozená. Dnešná spoločnosť je ako jediná, ktorá prináša súžitie generácií. Prvú generáciu, ktorú predstavujú online prisťahovalci. Medzi nich zaradujeme staršiu generáciu ľudí, ktorí si pamätajú prvý počítač a mobilný telefón. Druhú generáciu predstavujú online domorodci, sú to ľudia ktorí sa už do modernej doby narodili a vyrastajú vo svete v ktorom je nárast moderných technológií každodennou súčasťou ich života (Hupková, 2016).

1.3 Riziká digitálnych technológií

Riziká, ktoré sa týkajú akejkoľvek oblasti považujeme ako pravdepodobnosť vzniku negatívneho javu, ktorý je dôsledkom určitého správania alebo konania (Hansson 2010 in Ševčíková, 2014). Medzi online riziká môžeme zaradiť

- Skreslené informácie
- Napadnutie zariadenia vírusom
- Nadmerné trávenie voľného času na internete
- Súkromie a zdieľanie informácií o sebe na sociálnych sieťach
- Nadväzovanie online kontaktov a stretávanie sa s cudzími ľuďmi
- Sexuálny obsah na internete
- Obťažovanie prostredníctvom internetu a kyberšikana (Ševčíková, 2014).

Veľké riziko internetu je to, že nikdy nevieme, kto môže vidieť hocičo, čo uverejníme. Tomu sme sa venovali aj v našej práci, pretože naše súkromné údaje, fotografie či myšlienky sa stávajú po uverejnení bez ochrany na internete verejnými a nikdy nevieme, kto ich môže vidieť a podľa nich nás aj následne hodnotiť. Rôzne citlivé údaje, fotografie či naše vyjadrenia sa môžu dostať k ostatným buď úplne neznámym ľuďom, alebo k priateľom, vyučujúcim na školách či dokonca budúcim alebo aktuálnym zamestnávateľom, ktorí si môžu preverovať našu osobu a môže nám to pokaziť našu reputáciu a reputáciu všetkých zúčastnených, či už obetí šikany alebo agresorov, útočníkov kyberšikany. (What is cyberbullying, 2021). Online komunikácia obsahuje aj faktory, ktoré ju uľahčujú a to prístupnosť, dostupnosť a anonymitu. Prístupnosť to znamená, že online svet je nám dostupný 24 hodín denne a 7 dní v týždni. Dostupnosťou rozumieme cenovo prístupnú komunikáciu, ktorá je často iba za cenu pripojenia na internet. Anonymita znamená anonymný pohyb ľudí na internete, tu sa objavuje jav disinhibície (Hupková, 2020). Disinhibícia vo virtuálnom svete vytvára zdanlivo uvoľnenú a nespútanú komunikáciu, ktorá nemá zábrany. Toto pravidlo platí aj pozitívnom aj v negatívnom slova zmysle. Častejšie sa však vyskytuje negativita, ktorá znamená extrémnu a nežiadúcu stratu zábran, odviazanosť a nerešpektovanie (Hupková, 2017). Sociálne médiá pomocou svojej interaktívnej formy umožňujú svojim užívateľom zdieľať informácie a poznatky, ktoré sa týkajú reálneho sveta a zároveň pri zdieľaní zabezpečuje komunikáciu a budovanie sociálnych vzťahov. Najmä teenageri trávajú veľa času prostredníctvom takejto interakcie. Nedávne štúdie dokazujú aj výhody využívania sociálnych médií v súvislosti so zlepšením komunikácie teenagerov. Súčasne si zlepšili sociálny aj emocionálny život čo má vplyv na proces ich rozvoja (Tartari, 2015). Mladí ľudia, ktorí trávajú viac času na Facebooku vedľa lepšie vyjadriť „virtuálnu empatiu“ svojim online priateľom (APA 2011 in Tartari 2015).

17% dospievajúcich, ktorí využívajú internet uvádza, že ho využívajú na vyhľadávanie informácií, ktoré sa týkajú zdravotných problémov a tém o ktorých je ťažké hovoriť s inými. Medzi takéto témy zaraďujeme napríklad užívanie drog alebo sexuálne zdravie (Lenhart a kol. 2010 in Tartari 2015). Študenti stredných a vysokých škôl využívajú internet na vzájomné prepojenie pri domácich úlohách a skupinových projektoch (Boyd D 2010 in Tartari 2015). Počas pandémie ochorenia Covid – 19 sa síce žiaci v školách a kolektívoch osobne nestretávali a tým pádom nebolo tradičné šikanovanie tak výrazné práve v súvislosti absencie osobného kontaktu, no šikana sa presunula do kyberpriestoru. To, že kyberšikana sa v tomto období zvyšovala, ukázal aj výskum ktorý poukázal na to, že počas lockdownu sa kyberšikana zvýšila o 70% a zvýšila sa aj toxicita na online herných platformách a to o 40% (Gordon, 2021). Najčastejšie miesta, kde sa vyskytuje jedno z rizík digitálnych technológií, kyberšikana, bývajú:

- Sociálne médiá ako napr. Facebook, Instagram, Snapchat a Tik Tok,
- Textové správy a aplikácie na komunikáciu cez textové správy,
- Online chatovacie fóra, miestnosti, skupiny,
- Online herné komunity (What is cyberbullying, 2021). V našej práci by sme vo výskumnej časti radi zistili práve to, aké miesta najčastejšie navštevujú naši respondenti, žiaci stredných škôl.

1.4 Prevencia závislosti

Pojem prevencia môžeme najjednoduchšie vysvetliť, že ide o predchádzanie vzniku zdravotných, sociálnych alebo iných problémov. Prevencia je možná v akejkol'vek oblasti a môžeme ju realizovať všade okolo nás. V súčasnej dobe pojem prevencia najčastejšie spájame s prevenciou sociálno-patologických javov a preventívnych opatrení, ktoré by boli užitočné pre k obmedzeniu pri prehlbovaní alebo opakovaní konkrétneho sociálno-patologického javu. Všeobecne poznáme tri úrovne prevencie a to primárnu, sekundárnu a terciárnu. Primárnu prevenciu môžeme charakterizovať ako intervenciu ešte pred tým ako sa objaví nejaký problém. Pod sekundárnou prevenciou rozumieme screening a včasnú intervenciu. Sekundárna prevencia je zameraná na identifikovanie problémov jednotlivcov a skupín. Sekundárna prevencia je určená priamo ohrozeným a rizikovým jednotlivcom a skupinám. Účelom terciárnej prevencie je predchádzať zhoršeniu alebo prehlbeniu už vzniknutého problému alebo poruchy a snaží sa predchádzať ich recidívam (Schavel, 2010). Viacerí odborníci sa zhodli, že je nevyhnutné poskytnúť deťom možnosti efektívne využívať

efektívne svoj voľný čas a na druhej strane pri trávení voľného času za počítačom je potrebné stanoviť im presné pravidlá. Dôležitú úlohu efektívnej a včasnej prevencie zohráva rodina a školské prostredie (Rác, 2019). Rodičia a iné blízke osoby by si mali uvedomiť, že kľúčovú rolu v prevencii nie len závislosti od internetu ale aj v odlišných sociálno-patologických javoch zohráva najmä komunikácia a bezpečné sociálne prostredie, ktoré je stabilné (Hýbnerová, 2012). Liečba závislostí od internetu sa všeobecne neodlišuje od liečby iných behaviorálnych závislostí. Prístup je odlišný v závislosti od prístupu terapeutických škôl kde sa prihliada na vek a špecifiká detí alebo adolescentov (Ševčíková, 2014). Zapájanie rodinných príslušníkov do liečebného procesu závislostí môže zvýšiť schopnosť klienta dokončiť liečbu a môže zlepšiť jeho výsledky. S rodinou je potrebné spolupracovať aj v doliečovacom procese (Hardy, Mühlpachr, Dudášová, 2011). Závislé správanie je veľmi často odrazom viacerých faktorov, účinná intervencia spočíva najmä v ovplyvnení behaviorálnych, kognitívnych a enviromentálnych zložiek (Beard 2010 in Ševčíková 2014). V liečbe závislostí zatiaľ dominuje kognitívno-behaviorálny prístup. V rámci tohto prístupu sú klienti vedení k uvedomovaniu si svojho problémového správania a spúšťačov, ktoré vedú k vykonávaniu takéhoto správania. Následne sú vedení k tomu, aby toto správanie zmenili (Ševčíková, 2014)

1.5 Prevencia kyberšikany

Podľa názoru Krištofovej (2018), by sa prevenciou kyberšikany mala zaoberať škola ako celok, učitelia, rodičia a ďalšie osoby, ktoré môžu zasiahnuť pri tomto rizikovom jave. Súhlasíme s jej tvrdením, že je však najskôr hlavne veľmi dôležité, aby bola kyberšikana považovaná za skutočnú hrozbu, aby nebola podceňovaná a najmä, aby o nej spoločnosť vedela čo najviac informácií. Pomoc v prevencii obsahujú rôzne preventívne programy. Tvorbou týchto programov sa zaoberajú štátne aj neštátne organizácie. V prvom rade je však dôležitosť kladená na prevenciu na úrovni jednotlivca. Každý človek by mal poznať základné informácie a zásady, ktorými by sa mal v kybernetickom prostredí riadiť. Medzi to patrí napríklad aby mal medzi svojimi priateľmi na vlastnom profile naozaj len ľudí, ktorých v skutočnosti reálne pozná. Samozrejmosťou by malo byť aj neuvádzanie osobných údajov osobám, ktoré nepoznáme. Dôležitým faktorom by malo byť aj to, aby bol každý užívateľ sociálnych sietí oboznámený s možnosťou správneho nastavenia súkromia svojho účtu. Vhodné je nastavenie súkromných účtov a vytvorenie a používanie silných bezpečnostných prihlasovacích hesiel. Prevenciou sa zaoberá stále vo väčšej miere aj celá spoločnosť, či už sú to štátne inštitúcie, alebo občianske združenia, rôzne kampane, projekty či neziskové organizácie. Občianske

združenie eSlovensko vytvorilo už zopár projektov týkajúcich sa prevencie kyberšikany. Ich hlavnou aktivitou je projekt „Zodpovedne.sk.“ Súvisiace projekty „Zodpovedne.sk“ sú napríklad „Ovce.sk“ pre mladšie deti, ktorým sú krátkymi animovanými rozprávkami ukázané rôzne nástrahy a riziká na internete a aj nebezpečenstvo kyberšikany a aj ponúknuté riešenia. Ďalšími súvisiacimi projektami sú napríklad: „Kto je ďalší“, „Sídliškový sen“, „Kyberšikanovanie“, „Bez internetu“, „Nehejtuj“, „No problemas“ či „Stopline“. Každý z týchto projektov sa venuje problematike kyberšikany, kyberagresie, kybergroomingu, netolerancie na internete, rasizmu, zneužitia osobných údajov, nevhodnému obsahu a sexualite na internete a aj závislostiam (Zodpovedne.sk, 2021). Spoločnosť Orange prišla taktiež s preventívnym programom „Deti na nete“, ktorý učí najmä rodičov a učiteľov ako vychovávať deti v modernej dobe a zvládnuť takzvané digitálne rodičovstvo a vzdelávanie a hlavne ako zabrániť nelátkovej online závislosti a kyberšikane a podobným nebezpečenstvám na internete (Detinanete.sk, 2021). „Cyberhelp.eu“ je viacjazyčný portál na tému kyberšikany a jej prevencie v každodennej práci sociálnych pracovníkov a pedagógov (Cyberhelp.eu, 2021). Projekt „Odpíšeme ti“ je výsledkom iniciatívy nadácie Markíza, ktorá sa v boji proti šikanovaniu a prevencii spojila s odborníkmi z oblasti psychológie a výskumu a stratégie a spoločne pripravili projekt, ktorého cieľom je podať pomocnú ruku obetiam šikany a zároveň priniesť osvetu o probléme šikanovania medzi deti, učiteľov a rodičov. Ich cieľom je taktiež otvoriť diskusiu v školách a rodinách na túto tému. Výskum totiž potvrdil závažnosť témy a preukázal nielen prítomnosť tohto problému ale aj prítomnosť obáv a strachu z riešenia a nedôvery voči dospelým a pasivite pri riešení tohto problému. Podľa môjho názoru stále viac známejšie je IPčko, ktoré je populárne najmä u mladých ľudí a vďaka mladým ľuďom a známym osobnostiam, ktoré ho v spoločnosti a na sociálnych sieťach často uvádzajú a prezentujú ako vhodnú formu pomoci. IPčko je internetová poradňa pre ľudí, ktorá poskytuje bezplatne a anonymne nonstop psychologickú pomoc všetkým, čo si prechádzajú náročnými obdobiami alebo problémami akým je aj kyberšikana. Tím poradne IPčko tvorí tím mladých psychologov a sociálnych pracovníkov (IPčko, 2021). Ďalším programom, ktorý sa mne osobne veľmi páči, je „Bud' safe online“. Je to neziskový osvetový program, ktorého úlohou a cieľom je vzdelávať ako sa na internete správať bezpečne a správne. Novinkou z roku 2020 je nový interaktívny online kurz. Tento kurz pomáha deťom správne riešiť rizikové situácie ako je zoznamovanie sa, agresia alebo podvody na internete a zároveň naučí deti bojovať s kyberšikanou, odhaľovať falošné profily a bezpečne preplávať svetom internetu. Program „Bud' safe online“ vznikol v Čechách, získal viacero ocenení a jeho veľkou výhodou je to, že k deťom

sa prihovára takzvané ich jazykom a v štýle, ktorý je deťom blízky a zaujme ich. Ďalšia z výhod je tá, že spolupracuje s Digitálnou koalíciou, s IPčkom, s pedagogičkou, influencerkou a YouTuberkou Sandrou z kanálu „Dejepis inak“ a taktiež s YouTuberom a influencerom Matejom Slažanským, ktorý je známy pod prezývkou Selassie. Podľa jeho slov sa mu fanúšikovia často zdôverujú s tým, že sa na internete stretávajú s rôznymi rizikovými situáciami, akými môžu byť ukradnuté účty, agresia, falošné profily či kyberšikana (Vohanková, 2020). Mňa osobne zaujali aj filmy týkajúce sa kyberšikany, rasizmu, kybergroomingu či sextingu a to „Sídlskový sen“, „Kto je ďalší“ a najnovší, pre mňa asi najsilnejší film „V sítí“. Všetky tieto filmy sú podľa nás veľmi zaujímavou a poučnou prevenciou voči nebezpečenstvu a násiliu vo virtuálnom svete. Prevencia v rámci rodiny je taktiež dôležitou a často podceňovanou súčasťou prevencie kyberšikany. Najmä rodičia sú neoddeliteľnou súčasťou pri prevencii šikany. Naplno súhlasíme s názorom že s deťmi je potrebné hovoriť o nebezpečenstve na internete a aj o možnostiach útoku na ich osobu. Deti je však potrebné aj počúvať a mať na nich dostatok času. Podstatné je, aby deti nemali strach sa svojim rodičom zveriť, aj keby sa sami stali obeťou kyberšikany. Väčšina rodičov zvykne hovoriť svojim deťom o rôznych nebezpečných predátoroch v reálnom živote, pravdepodobne im hovorí o tom, aby sa nerozprávali s cudzími ľuďmi a vysvetľujú im, ako sa dostať z hypoteticky nebezpečných situácií. Mnoho rodičov si však celkom neuvedomuje, že predátorov na internete je rovnako veľa, ak nie viac ako v skutočnom svete. Rodičia by však podľa Krištofovej (2018) mali byť pripravený aj na situáciu, ak sa ich dieťa stane obeťou kyberšikany a zdôverí sa im s tým. Každý rodič by mal po tom, ako je svedkom kyberšikany spraviť opatrenia, ako napríklad ukončiť komunikáciu, neodpovedať, nevracať útok alebo sa snažiť agresorovi dohovárať, zamedziť agresorovi aby mohol znovu nadviazať kontakt s dieťaťom. Mal by si uschovať dôkazy a vytlačiť napríklad správy od agresora a samozrejmosťou by malo byť aj nahlásenie útoku a kontaktovať špecializované inštitúcie. Zákaz internetu od rodičov je považovaný za neúčinnú a v podstate aj zbytočnú prevenciu. Podstatné by malo byť začatie konverzácie o prevencii kyberšikany ešte pred tým, než by takýto problém mohol nastať. Rozhovor by sa mal viesť v duchu záujmu, že rodičov bude zaujímať, čo deti na internete baví a ako fungujú aktuálne sociálne siete, aplikácie či online hry. Najhoršie čo môže byť, je vynadať dieťaťu, ak príde za rodičom s problémom, ktorý u neho nastal. Problém sa zákazom internetu a takýmto vynadaním naozaj nevyrieši a čo je možno ešte horšie, môže sa narušiť vzťah a dôvera medzi rodičom a dieťaťom. Najdôležitejšie je však dohodnúť si vždy s dieťaťom jasné pravidlá najmä čo sa týka toho, čo by nemal zverejňovať na internete s tým, že mu rodič vysvetlí

aj prečo to je nevhodné a nebezpečné a rovnako tak je dobré stanoviť si aj časový limit, počas ktorého môže dieťa tráviť čas na internete a počas ďalších hodín mu cez deň zabezpečiť program v reálnom, offline svete (Szymańska, 2019). Čo sa týka prevencii v rámci školy, základným predpokladom pre boj s kyberšikanou by malo byť zahrnutie tejto problematiky do preventívneho programu školy, ktorý je primárne venovaný prevencii šikany (Krištofová, 2018). Autorka Krištofová (2018) ďalej zdôrazňuje, že zaradenie témy do výučby nevedie ku zníženiu kyberšikany. Slúži najmä k tomu, aby si deti uvedomovali ako je dôležité nezdieľať verejne svoje osobné údaje či intímne informácie. Dôležité v školskom prostredí je to, aby žiaci od svojich učiteľov vedeli, že ak sa s kyberšikanou stretnú, je podstatné aby sa nebáli o tom niekomu povedať, napríklad triednemu učiteľovi, školskému psychológovi alebo inej osobe, ktorej v školskom prostredí dôverujú. Sila rovesníkov je však taktiež dôležitá. Viacerí odborníci odporúčajú, aby starší žiaci na prednáške zoznámili mladších so svojimi skúsenosťami a ponúkli im svoje rady, čo na mladších žiakov môže zapôsobiť ešte viac. V neposlednom rade súhlasím s tvrdeniami odborníkov, že by sa celá škola mala podieľať na tvorbe pozitívnych vzťahov v škole medzi žiakmi, ktorí by sa mali navzájom rešpektovať. Škola by teda mala pracovať na pozitívnej klíme žiakov, tried a celej školy pretože zdravý kolektív, v ktorom prevládajú prevažne dobré vzťahy, nebude šikanovanie vo väčšej miere trpieť.

1.6 Ciele výskumu a výskumné otázky

Predmetom práce sú názory a znalosti študentov stredných škôl so skúmanou problematikou. Vo výskume budeme našu pozornosť zameriavať na otázky, týkajúce sa správania na internete a bezpečnosti na internete. Zároveň sa zameriavame na skúsenosti žiakov s rizikami moderných technológií, ako je napríklad aj problematika kyberšikany. Na základe teoretických poznatkov sme si stanovili hlavný cieľ práce. **Hlavným cieľom** našej práce je identifikovať skúsenosti žiakov stredných škôl s rizikami moderných technológií.

Špecifikáciou nášho hlavného cieľa sme následne dospeli k **čiasťovým cieľom** výskumu:

C1: Zistiť, aké riziká môžu podľa žiakov stredných škôl prinášať novodobé technológie.

C2: Zistiť, či žiaci komunikujú so svojimi rodičmi o rizikách v online priestore.

C3: Zistiť, ako vnímajú žiaci stredných škôl závislosť od internetu.

Na základe stanoveného hlavného cieľa a čiastkových cieľov sme sformulovali nasledovné **výskumné otázky**:

O1: Aké riziká môžu prinášať novodobé technológie?

O2: Ako žiaci komunikujú so svojimi rodičmi o rizikách moderných technológií?

O3: Ako vnímajú žiaci závislosť od internetu a sociálnych sietí?

Ako nástroj na odpovede na naše otázky sme využili výskumný dotazník, ktorý sa nachádza v časti „Prílohy“ tejto práce.

2 METÓDY

V našej práci sme ako metódu zisťovania informácií využili dotazník. Podľa Bühnera a Zieglera (2009) patrí výskumný dotazník medzi jednu z najčastejšie používaných metód vo výskume. Pomocou dotazníka sa zisťujú informácie o sociálnych javoch, názoroch, postojoch, potrebách respondentov. Každá výskumná metóda má svoje výhody aj nevýhody. Medzi výhody dotazníka môžeme zaradiť napríklad získanie relatívne veľkého množstva informácií za krátky čas, anonymitu, vysokú návratnosť pri dobrej organizácii a finančnú nenáročnosť. Dotazník sme predložili žiakom stredných škôl. Konkrétne to boli žiaci Súkromnej strednej odbornej školy pedagogickej a na strednej odbornej škole agrotechnickej v Topoľčanoch. Výskum sme realizovali aj v meste Nitra a to konkrétne na Párovskom gymnáziu, ktoré sídli na ulici Párovská 1. Súkromná stredná odborná škola v Topoľčanoch sídli na ulici Gagarinova 2490/13 a stredná odborná škola má sídlo na ulici Tovarnicka 1632 v Topoľčanoch. Dotazník sme predložili žiakom 1. až 4. ročníka. Dotazník, ktorý sme vyhotovili, sa skladal z dvanástich

otázok (príloha A). Otázky v dotazníku boli otvorené aj uzatvorené. Pri otvorených otázkach mali respondenti možnosť vyjadriť svoj názor vlastnými slovami a reagovať na otázku z ich pohľadu. Pri uzatvorených otázkach si respondenti museli vybrať jednu alebo viaceré z uvedených možností odpovede na otázku. Dotazník sme použili vlastný a konzultovali sme ho spoločne so školiteľkou našej práce. Otázky v dotazníku sme sa snažili formulovať tak, aby odpoveď mohla byť jednoznačná a vyjadrovala názor opýtaných respondentov. Dotazník sa skladal z rôznych otázok, ktoré sa týkali digitálnych technológií a ich využitia v rukách žiakov, predovšetkým kyberšikany online závislostí. Otázkami sme sa snažili vyskúmať aké zariadenia žiaci vlastnia, na akých platformách trávajú najviac času, v akom časovom rozmedzí využívajú internet ale aj či vedia, čo znamená kyberšikana, kde sa stretli s týmto pojmom. Snažili sme sa zistiť čo podľa žiakov znamená závislosť od internetu a či sa rozprávajú a komunikujú so svojimi rodičmi o sociálno-patologickom jave, kyberšikane.

2.1 Plán výskumu

Mesiac	Aktivita
November	Oslovenie vedenia SŠ s cieľom zrealizovať výskum.
December	Analýza literatúry a vytvorenie vlastného dotazníka
Január	Uskutočnenie výskumu formou dotazníku na SŠ v Topoľčanoch a v Nitre
Február	Vyhodnotenie výsledkov dotazníkov
Marec	Celkové spracovanie práce

Na základe stanovenej témy a spracovania literatúry na skúmanú problematiku sme sa rozhodli zrealizovať výskum na stredných školách v Topoľčanoch a v Nitre. V novembri sme sa rozhodli osloviť konkrétne stredné školy v týchto mestách a požiadať ich o možnosť zrealizovať náš výskum na pôde školy. V decembri sme spracovávali teoretickú časť našej práce na základe ktorej sme následne vytvorili dotazník v spolupráci s našou školiteľkou práce. V januári sme na stredných školách realizovali náš výskum a vo februári sme vyhodnocovali výsledky nášho výskumu. V marci sme dokončili niektoré úpravy práce a celkovo ju spracovali do výslednej formy.

2.2 Cieľová skupina

Cieľová skupina, ktorú sme si vybrali v rámci našej praktickej časti do nášho výskumu, boli žiaci stredných škôl. Boli to konkrétne žiaci vo veku od 15 do 19 rokov. Naša cieľová skupina predstavovala celkovo 105 žiakov stredných škôl. Konkrétne 68 žien a 37 mužov.

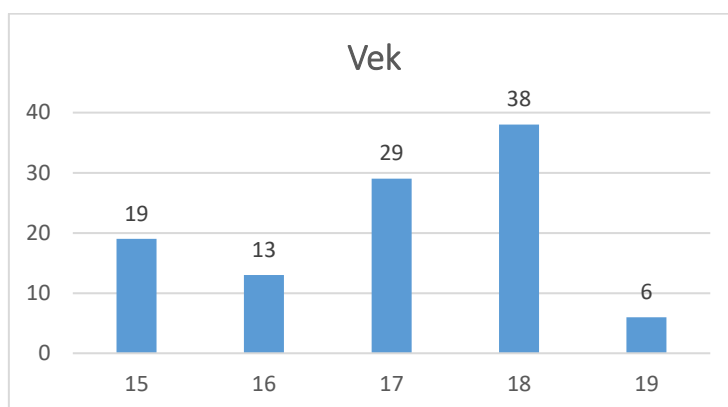
Vzorku práve týchto konkrétnych žiakov sme si vybrali nielen zo zaujímavosti, ale aj kvôli tomu, že práve táto vybraná veková cieľová skupina patrí medzi ohrozenú digitálnymi technológiami.

3 VÝSLEDKY

V tejto časti prinesieme v grafoch znázornené výsledky spracovaných odpovedí z vyplnených dotazníkov.

Vek

Graf 1

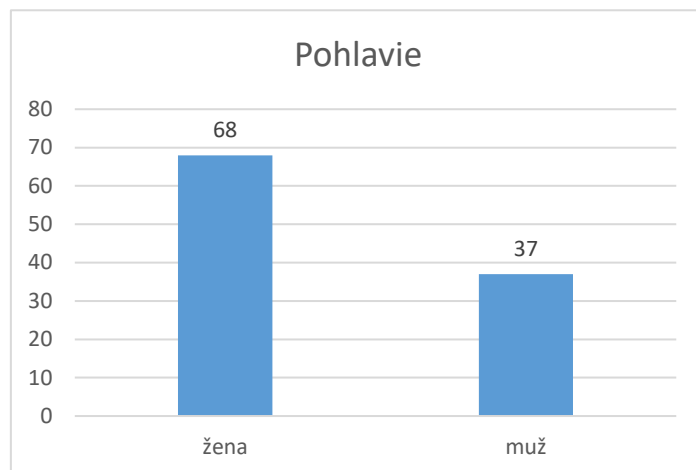

Komentár: Nášho výskumu sa zúčastnilo 105 žiakov strednej školy. Vo veku 15 rokov to bolo 19 žiakov, 16 rokov malo 13 žiakov, 17 rokov malo 29 žiakov, 18 rokov malo 38 žiakov a 19 rokov bolo v našej vzorke 6 žiakov.

Zdroj: Vlastné spracovanie

Pohlavie

Graf 2

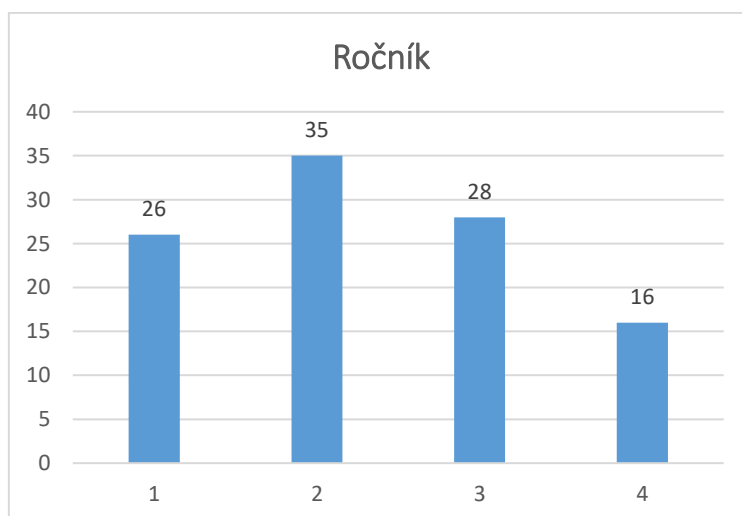

Komentár: Naša vzorka sa skladala z 68 žiakov ženského pohlavia a 37 žiakov mužského pohlavia.

Zdroj: Vlastné spracovanie

Ročník

Graf 3

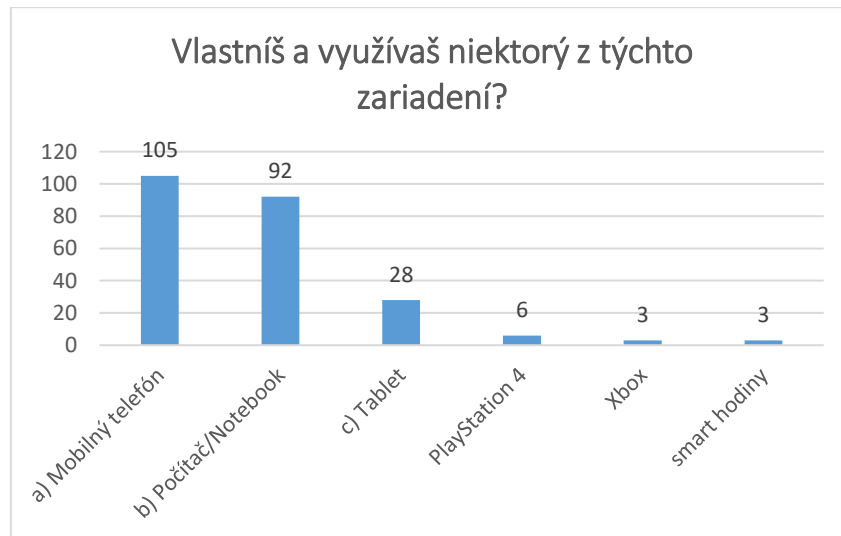

Komentár: Vzorku nášho výskumu tvorilo 26 študentov 1. ročníka strednej školy, 35 žiakov 2. ročníka, 28 žiakov 3. ročníka a 4. ročník pozostával zo 16 ľudí.

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 6 „Vlastníš a využívaš niektoré z týchto zariadení?“

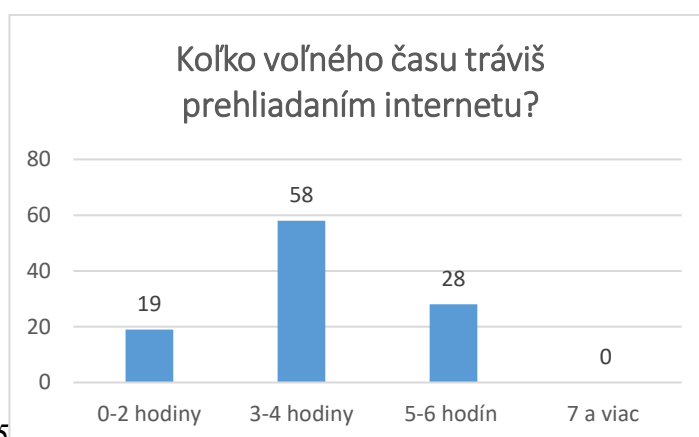
Graf 4

Komentár: Najčastejšie respondenti vlastnia mobilné telefóny, tie nám označili v odpovediach všetci. Druhou najčastejšou odpoveďou bola odpoveď počítač/notebook, ktorú označilo 92 respondentov. Možnosť tablet označilo 28 respondentov a v možnosti iné napísalo 9 respondentov zariadenia typu hracích konzol ako Xbox či PlayStation a smart hodinky, ktoré vlastnia 3 respondenti.

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 5 „Koľko voľného času počas dňa zvykneš tráviť prehliadaním internetu?“

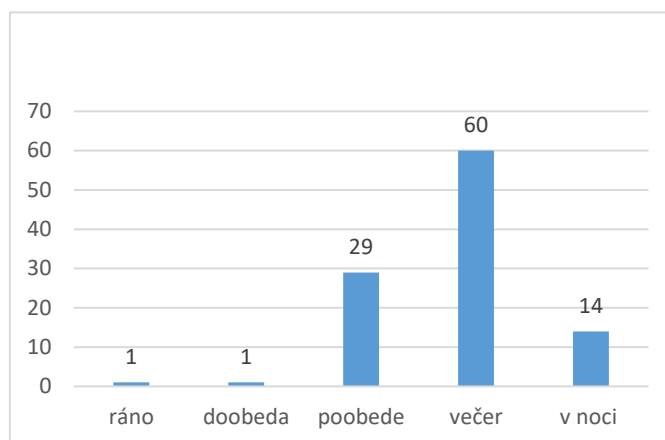
Graf 5

Komentár: Na túto otázku nám odpoveď 0-2 hodiny označilo 19 respondentov, odpoveď 3-4 hodiny označilo 58 respondentov, čo bola najčastejšie označovaná odpoveď a odpoveď 5-6 hodín označilo 28 respondentov.

Zdroj: Vlastné spracovanie

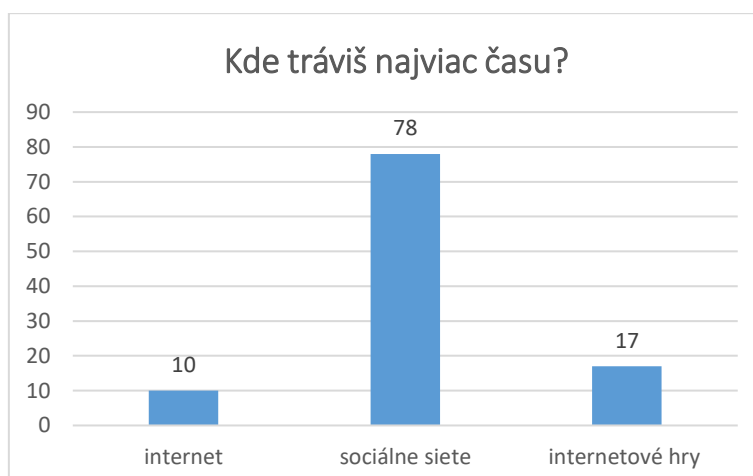
Otázka č. 6: „V akom čase využívaš internet a sociálne siete najviac?“

Graf 6

Otázka č. 7: „Kde tráviš na technológiách najviac času?“

Graf 7

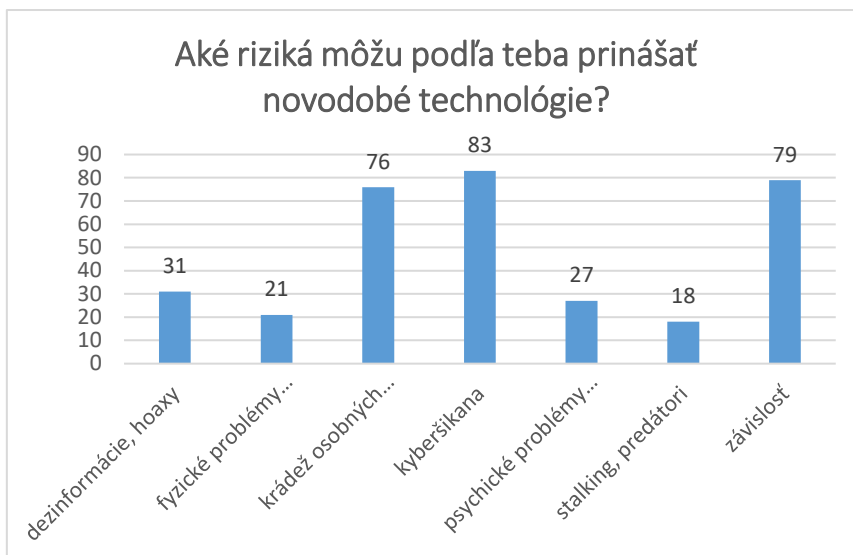

Komentár: Najviac označovaná odpoveď bola „sociálne siete“, ktorú označilo 78 respondentov, odpoveď „internetové hry“ označilo 17 respondentov a odpoveď „internet“ označilo 10 respondentov.

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. 8: „Aké riziká môžu podľa teba prinášať novodobé technológie?“

Graf 8

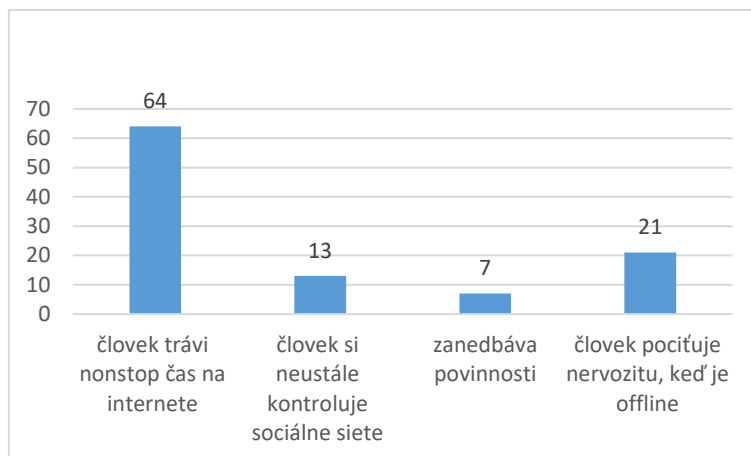

Komentár: Najviac rizík podľa našich respondentov prinášajú riziká kyberšikany, ktorú napísalo do otvorenej otázky 83 respondentov. Závislosť bola druhou najčastejšou odpoveďou, ktorú napísalo 79 respondentov. Krádež osobných údajov, citlivých informácií a hackerské útoky uviedlo 76 respondentov. Dezinformácie a hoaxy tiež považujú žiaci za riziká a uviedlo ich 31 respondentov. Medzi odpoveďami sme v našom výskume mali aj odpovede fyzické a psychické problémy. Medzi tie psychické uviedlo 27 respondentov problémy typu napr. depresie, úzkosti. Medzi fyzické uviedlo 21 respondentov ako príklad nespavosť a bolesti (napr. očí, hlavy). Riziko stalkingu a predátorov na internete nám uviedlo 18 respondentov.

Zdroj : Vlastné spracovanie

Otázka č. 9.: Ako podľa teba vyzerá závislosť od internetu a sociálnych sietí? Uveď príklad

Graf 9

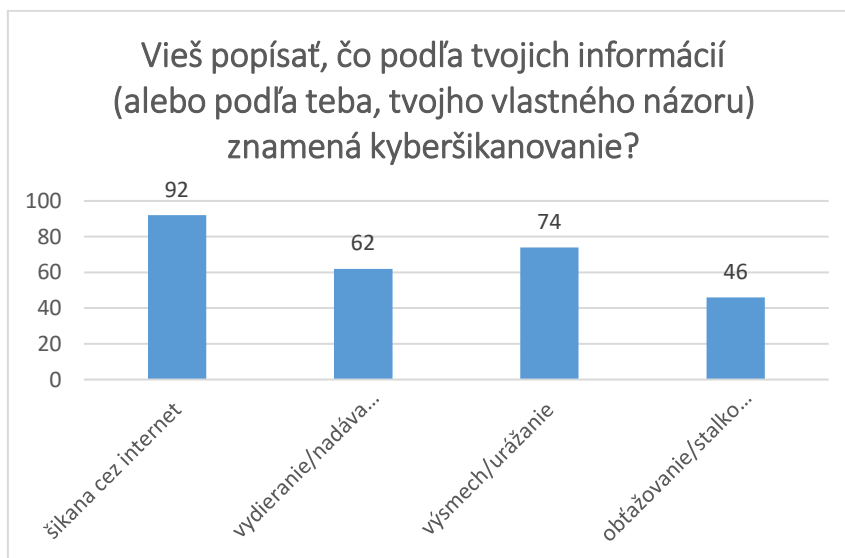

Komentár: Najčastejšia odpoveď pri tejto otázke bola „človek trávi nonstop čas na internete“, ktorú napísalo 64 respondentov, 21 respondentov napísalo „človek pociťuje nervozitu, keď je offline“, 13 respondentov napísalo „človek si neustále kontroluje sociálne siete“ a 7 respondentov napísalo „zanedbáva svoje povinnosti“

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. : 10. „Vieš popísať, čo podľa teba znamená kyberšikanovanie?“

Graf 10

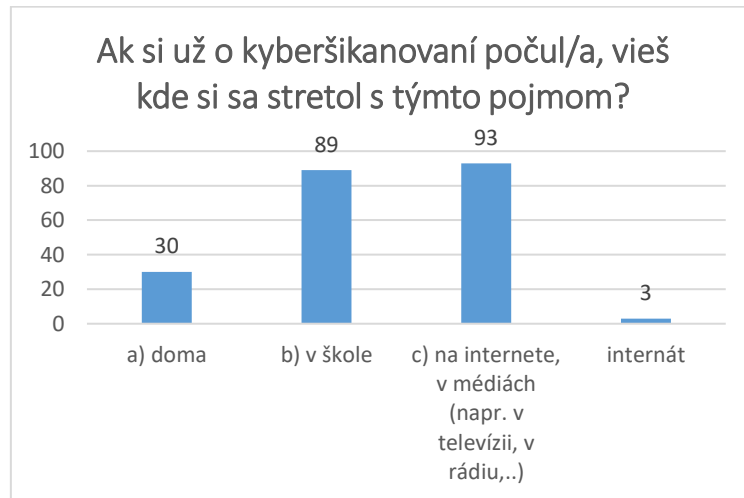

Komentár: V odpovediach nám najčastejšie respondenti v počte 92 napísali, že je to šikana cez internet. Ďalej často písali odpovede že kyberšikana znamená výsmech na internete a sociálnych sieťach, urážanie a ponižovanie. Také odpovede uviedlo 74 respondentov. Častými odpoveďami boli aj odpovede zahŕňajúce odpovede typu vydieranie či nadávanie, ktoré označilo 62 respondentov. Obťažovanie či stalkovanie uviedlo 46 respondentov.

Zdroj: Vlastné spracovanie

Otázka č. : 11. „Ak si už o kyberšikane počul/a, vieš kde si sa stretol s týmto pojmom ?“

Graf 11

Komentár: Medzi najčastejšiu odpoveď označilo 93 respondentov možnosť, že o kyberšikane vedia najmä z internetu a médií. Častou odpoveďou však bola aj možnosť, že o kyberšikane vedia zo školy, označilo ju 89 respondentov. Menej častými bola odpoveď, že o kyberšikane vedia z domu. Tú možnosť označilo 30 respondentov. V možnosti „iné“ nám ako príklad uviedli 3 respondenti odpoveď, že o kyberšikane počuli na internáte.

Zdroj : Vlastné spracovanie

Otázka č. : 12.: „Rozprávaš sa o bezpečnom správaní na internete a o rizikách, ktoré ťa v online priestore môže postrehnúť a ako sa im brániť aj doma, so svojimi rodičmi? Ak áno, prečo ?“

Graf 12

Komentár: V poslednej otázke označovali respondenti v najväčšom množstve odpoveď, že sa s rodičmi o bezpečnom správaní a rizikách na internete nerozprávajú. Túto odpoveď označilo 78 respondentov. 38 respondentov označilo možnosť, že sa s rodičmi rozprávajú pretože im dôverujú a môžu sa na nich obrátiť. 24 respondentov označilo možnosť, že sa s rodičmi rozprávajú, pretože je to pre žiakov aj ich rodičov dôležité. Odpoveď, že by respondentov táto téma zaujímala alebo sa ich týkala neoznačil nikto.

Zdroj: Vlastné spracovanie

4 DISKUSIA

Hlavným cieľom našej práce bolo identifikovať aké skúsenosti majú žiaci stredných škôl s problematikou závislosti od internetu a s problematikou kyberšikany. Za účelom zisťovania skúseností žiakov sme im predkladali dotazník, ktorý je uvedený v časti „Prílohy“. Výsledky nášho výskumu na stredných školách uvádzame v časti práce s názvom „Výsledky“. Na základe našich výsledkov si myslíme, že sa nám podarilo splniť ciele našej práce. Zistili sme, že všetci žiaci stredných škôl majú mobil a veľké množstvo stredoškolákov aj notebook

alebo počítač a tým aj prístup k internetu, či sociálnym sieťam kde na nich môže číhať viacero rizík. Naším hlavným cieľom bolo zistiť, či vedia o týchto rizikách, či si ich uvedomujú čo konkrétne znamenajú a aj či a ako sa chránia pred novodobými rizikami.

Hlavným cieľom našej práce je identifikovať skúsenosti žiakov stredných škôl s rizikami moderných technológií. Špecifikáciou nášho hlavného cieľa sme následne dospeli k čiastkovým cieľom výskumu.

Naše čiastkové ciele boli nasledovné:

C1: Zistiť, aké riziká môžu podľa žiakov stredných škôl prinášať novodobé technológie.

V našej práci sme chceli zistiť, aké riziká podľa žiakov stredných škôl môžu prinášať technológie, či si ich uvedomujú a čo považujú oni za riziká moderných technológií v súčasnosti. V odpovediach sa nám najčastejšie objavovali odpovede kyberšikana a závislosť. Pre nás je dôležitý najmä fakt, že si ich žiaci stredných škôl uvedomujú viacero a vedia aj konkrétne napísať v otvorenej otázke, ktoré veci opisujú ako riziká. Predovšetkým za najväčšie hrozby považujú práve závislosť a kyberšikana, teda sociálno-patologické javy, ktorým sme aj my venovali pozornosť v teoretických východiskách a v teoretickej časti práce. Zo 105 respondentov napísalo odpoveď kyberšikana 83 respondentov a odpoveď závislosť 79. Medzi ďalšie časté riziká uviedli respondenti odpoveď hackerské útoky a krádež osobných údajov. Za dôležitú považujeme skutočnosť, že si žiaci stredných škôl uvedomujú aj toto riziko a chránia sa pred ním vytváraním silných hesiel, súkromných účtov a nepridávaním osobných a citlivých údajov na internet a sociálne siete. Proti tomuto riziku sa vedia chrániť v dnešnej dobe možno lepšie, ako pred online závislosťou. Ďalším častým rizikom, ktoré respondenti uvádzali boli dezinformácie a hoaxy, ktoré sú veľmi časté v tejto dobe. Je naozaj dôležité si dávať pozor aj pred takýmito vecami, čo považujeme niekedy za náročnejšie. Internet býva často miesto plné klamstiev, falošných účtov, či tzv. falošnej reality a predstavy dokonalého života. Ľudia sa často na internete a najmä na sociálnych sieťach porovnávajú, či už v miestach, ktoré navštevujú, veciach, ktoré vlastnia a prezentujú vo svojich príspevkoch či dokonca vzhľade. Tým môžu trpieť aj dnešné mladé dievčatá, ktoré podľa rôznych upravených fotiek filtermi či efektami majú skreslený pohľad na krásu a prirodzenosť, čo nám aj niektoré respondentky v dotazníku uviedli. Aj práve možno kvôli tomuto problému a riziku vznikajú ďalšie a tie môžu byť psychické problémy. 27 respondentov nám konkrétne napísalo k rizikám aj výskyt depresí či úzkostí. Okrem psychických problémov uvádzali respondenti v odpovediach aj fyzické

problémy. Tie označilo 21 respondentov a konkrétne to môžu byť rôzne bolesti, napr. hlavy, očí, tráviace ťažkosti či nespavosť. Poslednou oblasťou rizík, ktorú respondenti uvádzali boli predátori a stalking, čiže kybernetické prenasledovanie. Túto odpoveď nám uviedlo 18 respondentov. Myslíme si, že to, že žiaci stredných škôl vedia čo presne znamená pojem kyberšikana je pozitívna skutočnosť, najmä kvôli ich informovanosti o tomto probléme. Konkrétne príklady vedeli uviesť aj kvôli ich vlastným skúsenostiam, čo nás samozrejme neteší, ale je pre nás o to vzácnejšie, že sa nám v anonymnom dotazníku zverili a napísali aj ich osobné skúsenosti s kyberšikanou. Sme veľmi vdáčné, že nám poskytli ich úprimné odpovede na túto otázku a teraz si myslíme ešte viac, že je naozaj veľmi dôležité venovať oveľa väčšiu pozornosť tejto problematike a duševnému zdraviu mladých ľudí.

C2: Zistiť, či žiaci komunikujú so svojimi rodičmi o rizikách v online priestore.

Naším ďalším stanoveným cieľom bolo zistiť, či sa žiaci rozprávajú so svojimi rodičmi o rizikách, aké ich môžu v online priestore postretnúť. Túto otázku sme položili respondentom najmä kvôli tomu, aby sme zistili to, ako vnímajú žiaci stredných škôl komunikáciu so svojimi rodičmi v tejto oblasti, aj z hľadiska prevencie rizík moderných technológií v rodinách. V mnohých rodinách je podľa našich skúseností totiž stále veľa tabu tém, o ktorých sa nerozprávajú. Deti sa rodičom nezdôveria alebo podľa odpovedí našich respondentov, rodičia aj pri snahe ich detí o rozhovor o takýchto veciach zmenia tému, čo bolo pre nás zaujímavé. Veľmi nás mrzeli odpovede, keď sa nám žiaci zverili s odpoveďami na túto otázku aj takou odpoveďou, že nemajú na nich rodičia čas alebo že s nimi nemajú dobrý vzťah. Na túto otázku nám teda respondenti odpovedali v najväčšom množstve tak, že sa s rodičmi o možných rizikách v online priestore a o bezpečnom správaní na internete nerozprávajú. Celkovo nám túto odpoveď zaznačilo konkrétne 78 respondentov. 38 respondentov nám označilo odpoveď, že sa s rodičmi rozprávajú aj o tejto téme, pretože im dôverujú a môžu sa na nich obrátiť v prípade akéhokoľvek problému. 24 respondentov sa s rodičmi o tejto téme rozpráva, pretože je to pre nich a aj pre ich rodičov dôležité. Možnosť, že sa žiaci so svojimi rodičmi rozprávajú pretože by sa ich táto téma týkala, alebo by ich zaujímala, neoznačil žiaden z respondentov.

C3: Zistiť, ako vnímajú žiaci stredných škôl závislosť od internetu.

V našej práci sme si zadali ako čiastkový cieľ zistiť, ako vnímajú žiaci stredných škôl závislosť od internetu a sociálnych sietí. Považujeme to za dôležité najmä kvôli tomu, že v online priestore trávajú najmä mladí ľudia množstvo času. Najčastejšie na internete trávajú čas

večer. Ako ďalšiu najčastejšiu odpoveď na otázku, kedy počas dňa najčastejšie trávia čas v online priestore, bolo poobede. Žiaci stredných škôl trávia čas online hlavne na sociálnych sieťach. Chceli sme vedieť, či vedia že nadmerné množstvo strávené času online môže prerásť do závislosti a najmä, ako ju vnímajú, čo podľa nich znamená online závislosť a ako sa podľa ich názorov môže prejavovať. Najčastejšie nám žiaci uvádzali odpoveď, že online závislosť znamená tráviť nonstop čas online, na internete. Takto v dotazníku odpovedalo konkrétne 64 respondentov. Druhú najčastejšiu odpoveď uvádzali respondenti tú, že v prípade závislosti človek pociťuje nervozitu, keď je offline a zároveň má neustálu potrebu byť online. Túto odpoveď uviedlo 21 respondentov. 13 respondentov nám vyplnilo odpoveď, že závislosť vnímajú ako to, že si človek neustále kontrolu svoj mobil alebo svoje sociálne siete. Najmenej, konkrétne 7 respondentov nám poskytlo odpoveď, že závislosť nastáva vtedy, keď človek zanedbáva svoje povinnosti.

Náš výskum hodnotíme pozitívne, nakoľko nám žiaci ochotne vyplnili všetky otázky, či už tie kde si mohli vybrať niektorú z možností alebo tie, kde písali svoje názory. Cieľovú skupinu, žiakov stredných škôl, sme si vybrali aj na základe našej predošlej ŠVOČ práce s názvom „*Riešenie online závislosti u detí a mládeže na základných školách z pohľadu sociálnej práce*“, kde sme vyjadrili názor a myšlienku, že v budúcom výskume by sme sa radi venovali ďalšej ohrozenej cieľovej skupine a to práve cieľovej skupine stredoškolských žiakov, keďže minulý rok sme mali ako cieľovú skupinu žiakov základnej školy. Veľmi nás potešilo, že žiakov aj školy zapojené do výskumu výskum zaujal a zaujímali sa o výsledky z dotazníkov, za čo im veľmi ďakujeme. Vďačné sme za všetky úprimné odpovede, ktoré nám oslovení respondenti uviedli. Tejto téme by sme sa chceli venovať v budúcnosti aj naďalej, pretože je pre nás nielen aktuálna ale hlavne stále viac dôležitá. Veľmi alarmujúce pre nás totiž boli odpovede žiakov, v ktorých sa vyjadrili, že je venovaná tejto problematike veľmi malá pozornosť, že by privítali väčšiu prevenciu v tejto oblasti a že dospelí ľudia sa o nich, žiakov, zaujímajú len málo a potrebujú odbornejší výklad k téme kyberšikany či online závislostiam.

Limity práce:

Medzi naše limity práce zaradujeme čas, ktorého bolo na vypracovanie a skúmanie takejto problematiky nedostatok. Taktiež naše výsledky realizovaného výskumu nemôžeme zovšeobecňovať, pretože sme ho realizovali len na 3 stredných školách, takže naša vzorka respondentov nebola obširna. Medzi ďalšie limity považujeme aj len zameranie len na dve

vybrané riziká, ktorým sme sa podrobnejšie venovali, a to konkrétne kyberšikane a online závislosti, pretože rizík moderných technológií je viacero a tie sme nepreskúmali.

Odporúčania pre prax

- prevencia – zaktivizovať ju efektívne do praxe, venovanie sa rôznym preventívnym aktivitám, zážitkovým workshopom, interaktívnym prednáškam, stretnutia a diskusie so známymi osobnosťami, ktoré sú pre mladých ľudí vzormi či s abstinujúcimi ľuďmi, ktorí by pre nich mohli byť taktiež vzormi a najmä sociálnymi pracovníkmi,
- potreba zaviesť pozíciu sociálneho pracovníka do školstva, ktorý bude mať dostatok času a kompetencií venovať sa naplno prevencii sociálno-rizikových javov a zároveň riešeniu už existujúcich problémov s ktorými sa žiaci stretávajú,
- otvorené diskusie a rozhovory o rizikách, ktoré prinášajú moderné technológie, ako napr. o online závislosti a kyberšikane so sociálnymi pracovníkmi, či s pracovníkmi z Centra pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie alebo aj so študentmi sociálnej práce. Práve pre študentov sociálnej práce by sme navrhovali zapojiť ich do prevencie napr. tým, že by mohli tráviť čas s mladými ľuďmi. So žiakmi by mohli vytvoriť napr. klub ako vytvorila nezisková organizácia Mládež ulice v Bratislave, ktorá sa zameriava na terénnu sociálnu prácu s deťmi a mládežou, v ktorom budú môcť diskutovať aj o bezpečnosti na internete, neformálnymi rozhovormi im rozprávať o rizikách, či s nimi jednoducho tráviť čas a mať čas na rozhovory o ich prežívaní, či problémoch a najmä, mať priestor pre trávenie voľného času. V Rači je vytvorené komunitné centrum pre mladých, ktoré sa volá „Stará jedáleň“. Študenti by mohli byť do takéhoto projektu zapojení v rámci vykonávania ich praxe,
- efektívne trávenie voľného času mladých ľudí, v čom by sa mohol angažovať aj štát, napr. vybudovaním športových ihrísk,
- záľuby, ktorým by sa mohli deti a mladí ľudia vo voľnom čase viac venovať, ako napríklad športové či umelecké činnosti, či niečo, k čomu by mohli mať vzťah a bavilo by ich to a naplňalo.

ZÁVER

Problematika nadmerného využívania moderných technológií, ktoré okrem svojich benefitov prinášajú aj množstvo rizík je v dnešnej dobe veľmi aktuálna. Z dôvodu pandémie sa množstvo práce, školských aktivít a aj voľnočasových aktivít presunulo do kyberpriestoru, ktorý nám často ponúka zdanlivo dokonalý svet. Mladých ľudí často uchváti technológia natoľko, že prestanú vnímať svoje okolie, začnú zanedbávať svoje povinnosti a vôbec si neuvedomujú, koľko voľného času strácajú prehliadaním webových stránok. Riziká modernej doby, na ktoré sa v práci snažíme poukázať sa netýkajú len trávením času na internete alebo využívaním viacerých technológií. Zameriavame sa najmä na to, aké dôsledky a riziká tieto technológie prinášajú do nášho sveta. Častokrát sú práve deti obeťami kyberšikany napríklad aj zo strany svojich spolužiakov alebo aj cudzích ľudí. Pokiaľ na internet zverejňujeme svoje osobné fotografie a údaje, nie vždy si dokážeme byť istí tým, že ich niekto nezneužije. Práve z tohto dôvodu je dôležité, aby si mladí ľudia uvedomovali vážnosť správneho využívania internetu. Z výsledkov nášho dotazníka sme zistili že najviac mladých ľudí trávi čas na internete najmä vo večerných hodinách a využívajú ho 3-4 hodiny denne. Najčastejšie využívajú sociálne siete, ktoré rovnako ako aj celý kyberpriestor môžu byť nebezpečné. Internetový priestor nám ponúka veľa možností na vytváranie identity, ktorá môže byť falošná. V našom dotazníku bolo jedným z našich čiastkových cieľom zistiť to, ako žiaci stredných škôl vnímajú závislosť od internetu. Pomocou tejto otázky sme chceli zistiť, čo si podľa nich predstavujú ako závislosť. Najčastejšie nám žiaci ako odpoveď uvádzali, že človek trávi nonstop čas na internete. Moderné technológie sú neodmysliteľnou súčasťou nášho života a veľa činností nám častokrát uľahčujú ale je len na nás, či im dovoľíme ovládať náš život. Musíme si nájsť a stanoviť hranice medzi správnym a nápomocným užívaním internetu a medzi tým, ktoré nám môže škodiť a ovplyvniť naše budúce správanie. V tejto problematike je rovnako veľmi dôležitá včasná prevencia. Prevencia na školách sa najčastejšie zameriava na drogové závislosti a alkohol. Podľa nášho názoru je práve aj online závislosť riziková a na školách nie je dostatok prevencie a informácií o tejto závislosti. V našich odporúčaníach do praxe sme spomenuli aj potrebu zaradenia sociálneho pracovníka do školského prostredia. Sociálny pracovník by mal dostatok kompetencií, času a skúseností, ktoré by mohli efektívne pomáhať pri prevencii a riešení sociálno-rizikových javov spojených s kyberpriestorom. Prevenciu v rodine považujeme za taktiež veľmi dôležitú a potrebnú, mala by prebiehať najmä formou rozhovorov, aby sa deti svojim rodičom mohli zveriť so všetkým, čo ich zaujíma či trápi.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- BALOGOVÁ, B. – ŽIAKOVÁ, E. 2017. *Vademecum sociálnej práce*. Košice : UPJŠ, 2017. 360 s. ISBN 978-80-8152-483-7.
- BÜHNER, M. – ZIEGLERR, M. 2009. *Statistik für Psychologen und Sozialwissenschaftler*. München: Pearson, 2009. ISBN 978-3-8273-7274-1.
- Cyberbullying: What is it and how to stop it. What teens want to know about cyberbullying*. 2022. UNICEF. [online]. [cit. 2022-2-17]. Dostupné na internete: < <https://www.unicef.org/endviolence/howtostopcyberbullying?fbclid=IwAR3CchBmxl60YXGyg6CvPCn3XrvhtWLEZby2GsvRCyJ8WTr5clsLzqmsXY#3> >.
- ČERNÁ, A. a kol. 2013. *Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem*. Praha: Grada Publishing, a.s. v spolupráci s Masarykovou univerzitou. 2013. 152 s. ISBN: 978-80-247-4577-0.
- DULOVICS, M. 2018. *Online rizikové správanie u detí a mládeže a možnosti jeho prevencie prostredníctvom mediálnej výchovy*. Banská Bystrica : Belianum, 2018. 134 s. ISBN 978-80-557-1446-2.
- FISCHER, S. – ŠKODA, J. 2014. *Sociální patologie*. Praha : Grada Publishing, 2014. 232 s. ISBN 978-80-247-5046-0.
- GEDDES, W. 2020. *Viete čo robia vaše deti?*. Bratislava : Barecz & Conrad Media, 2020. 240 s. ISBN 978-80-973459-4-5.
- GORDON, S. 2021. *How to prevent cyberbullying*. [online]. [cit. 2022-2-15]. Dostupné na internete: < <https://www.verywellfamily.com/how-to-prevent-cyberbullying-5113808> >.
- CHIN-SOOI SOH, P. et al. 2018. *Parents vs peers' influence on teenagers' Internet addiction and risky online activities*. ScienceDirect. [online]. [cit. 2022-2-15]. Dostupné na internete: < <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0736585317301491> >
- HARDY, M. – MÜHLPACHR, P. – DUDÁŠOVÁ, T. 2011. *Sociální patologie rodiny*. Brno : Institut mezioborových studií, 2011. 340 s. ISBN 978-80-87182-17-8.
- HOLLÁ, K. a kol. 2017. *Prevencia kyberagresie a kyberšikany*. Nitra: Pedagogická fakulta UKF v Nitre. Nitra. 2017. ISBN: 978-80-558-1210-6. 178 s.
- HOLLÁ, K. 2016. *Sexting a kyberšikana*. IRIS. 2016. 166 s. ISBN: 978-80-8153-061-6.
- HUPKOVÁ, I. 2016. Výzvy a podnety pre pomáhajúce profesie. In *Sociálna prevencia*. ISSN 1336-9679, 2016, roč. 11, č. 1, s. 18-21.
- HUPKOVÁ, I. 2017. Internet a online závislosti. In *Sociálna prevencia*. ISSN 1336-9679, 2017, roč. 12, č. 2, s. 27-30.
- HUPKOVÁ, I. 2020. Komunikačné závislosti ako problém. In *Bedeker zdravia špeciál – Ako zvládať nelátkové závislosti?* [online]. 2020. [cit.2022-02-01]. Dostupné na internete: < https://www.bedekerzdravia.sk/wpcontent/uploads/2020/02/special_nelatkove_zavislosti.pdf.
- HÝBNEROVÁ, J. 2012. Závislosť na online prostredí. In KOŘINKOVÁ, K. *Deti a online rizika : Sbornik studií* 2012. Praha : Sdružení Linka bezpečí, 2012. ISBN 978-80-904920-3-5, s. 33-48.
- IPčko. 2021. [online]. [cit. 2022-3-1]. Dostupné na internete: < <https://ipcko.sk/> >.
- JANIS-NORTON, N. 2019. *Screentime*. Nitra : Enigma, 2019. 262 s. ISBN 978-80-8133-082-7.
- KABÍČEK, P. – CSÉMY, L. – HAMANOVÁ, J. a kol. 2014. *Rizikové chování v dospívání*. Praha : Triton, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7387-793-4.
- KOŽÍŠEK, M. – PÍSECKÝ, V. 2016. *Bezpečne n@ internetu*. Praha : Grada Publishing, 2016. 176 s. ISBN 978-80-247-5595-3.
- KRIŠTOFOVÁ, M. 2018. „*Kyberšikana a možnosti prevencie zo strany školského sociálneho pracovníka*.“ : bakalárska práca. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. 2018. 48 s.
- KUKLOVÁ, M. 2016. *Kognitívne-behaviorálna terapie v léčbě závislosti*. Praha : Portál, 2016. 152 s. ISBN 978-80-262-1101-3.

Kyberšikanovanie. 2022. Zodpovedne.sk. [online]. [cit. 2022-2-15]. Dostupné na internete: <<https://www.zodpovedne.sk/index.php/sk/ohrozenia/kybersikanovanie>>.

MADRO, M. – KOHÚTOVÁ, V. ONLINE svet nás môže OFFnúť. In *Sociálna prevencia*. ISSN 1336-9679, 2016, roč. 11, č. 2, s. 18-19.

Management of substance abuse, Dependence syndrome. [online]. [cit. 2020-02-10]. Dostupné na internete: <https://www.who.int/substance_abuse/terminology/definition1/en/>.

Možno aj ty trpíš syndrómom premeškania. FOMO je neustála potreba byť online, aby ti niečo neuniklo. 2016. Refresher. [online]. [cit. 2022-2-11]. Dostupné na internete: <<https://refresher.sk/38070-Mozno-aj-ty-trpis-syndromom-premeskania-FOMO-je-neustala-potreba-byt-online-aby-ti-nieco-neuniklo?fbclid=IwAR20gHCouK3GjOHhrDxA55kz3gXjqN25mWnZQRDUYpRBJFUIx5sc4nVKUJQ>>.

Naučme deti používať internet bezpečne. Orange. Deti na nete. [online]. [cit. 2022-2-22]. Dostupné na internete: <<https://www.detinanete.sk/>>.

NEŠPOR, K. 2011. *Návykové chováni a závislost*. Praha: Portál, 2011. 176 s. ISBN 978-80-7367-908-8.

POSPÍŠILOVÁ, M. 2016. *Facebooková (ne) závislost*. Praha : Univerzita Karlova, 2016. 138 s. ISBN 978-80-246-3306-0.

RÁC, I. 2019. *Sociálna prevencia*. Nitra : FSVaZ UKF, 2019. 108 s. ISBN 978-80-558-1442-1.

RÖHR, H. P. 2015. *Závislost*. Praha : Portál, 2015. 176 s. ISBN 978-80-262-0927-0.

SCHAVEL, M. a kol. 2010. *Sociálna prevencia*. Bratislava : VŠZaSP, 2010. 266 s. ISBN 978-80-89271-22-1.

SZYMANSKA, J. 2019. Zákazy na internete nefungujú alebo ako sa baviť s deťmi o tom, čo robia online. Buď safe online. [online]. [cit. 2022-3-1]. Dostupné na internete: <<https://www.avast.com/sk/besafeonline/blog/zakazy-na-internete-nefunguju-alebo-ako-sa-bavit-s-detmi-o-tom-co-robja-online>>.

ŠEVČÍKOVÁ, A. 2014. *Deti a dospívajúci online*. Praha : Grada Publishing, 2014. 184 s. ISBN 978-80-247-5010-1.

TARTARI, E. 2015. *Benefits and risks of children and adolescent using social media*. In *European Scientific Journal* [online]. 2015, vol. 11, no. 3 [cit. 2021-12-21]. Dostupné na internete: <<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.917.4541&rep=rep1&type=pdf>>. ISSN 1857-7431.

TURČEK, K. 2007. *Diagnostika a terapia závislostí*. Banská Bystrica : UMB, 2007. 107 s. ISBN 978-80-8083-512-5.

Viacjazyčný portál o kyberšikane. Cyberhelp.eu. [online]. [cit. 2022-3-1]. Dostupné na internete: <<https://cyberhelp.eu/sk>>.

What Is Cyberbullying. 2021. Stopbullying.gov. [online]. [cit. 2022-2-17]. Dostupné na internete: <https://www.stopbullying.gov/cyberbullying/what-is-it?fbclid=IwAR0Lmc8-ueSL96x0PB6RRXYtUwggPq452wGpd0ABVs48ynAB_0nd5Tfslnk>.

PRÍLOHY

Príloha A

1. Vek:

2. Pohlavie:

3. Ročník:

4. Vlastníš niektoré z týchto zariadení ?

a) mobilný telefón

b) Počítač / Notebook

c) tablet

d) iné -

5. Koľko voľného času počas dňa zvyknete tráviť prehliadaním internetu?

a) 0-2 h b) 3-4 h c) 5-6 h d) 7 a viac

6. V akom čase využívate internet a sociálne siete najviac?

a) ráno b) doobeda c) poobede d) večer e) v noci

7. Kde trávite najviac času?

a) internet (eshopy, webové stránky, denné spravodajstvo)

b) sociálne siete (Instagram, Facebook, chatovanie, zverejňovanie fotografií/videí, Youtube, Tik Tok)

c) internetové hry / PC hry

8. Aké riziká môžu podľa teba prinášať novodobé technológie ?

9. Uved'te príklad ako podľa vás vyzerá závislosť od internetu a sociálnych sietí?

10. Vieš popísať, čo podľa teba znamená kyberšikanovanie?

11. Ak si už o kyberšikane počul/a, vieš kde si sa stretol s týmto pojmom ?

a) doma b) v škole c) na internete, v médiách d) iné (môžeš uviesť príklad)

12. Rozprávaš sa o bezpečnom správaní na internete a o rizikách, ktoré ťa v online priestore môže postrehnúť a ako sa im brániť aj doma, so svojimi rodičmi? Ak áno, prečo ?

a) áno rozprávam, lebo je to z môjho hľadiska aj z hľadiska mojich rodičov dôležité

b) áno rozprávam, lebo im dôverujem a môžem sa na nich obrátiť a vypočuť si ich a aj oni mňa, keď mám akýkoľvek problém

c) áno rozprávam, lebo ma táto téma zaujíma alebo sa ma týka, alebo týkala (alebo niekoho z môjho okolia, či napr. z triedy) a rodičia ju so mnou ochotne radi preberajú a vedia mi pomôcť, alebo viem ja spolu s nimi pomoc vyhľadať a na koho sa obrátiť

d) iné (môžeš uviesť príklad)

e) nie nerozprávam

Sociálna opora v kontexte procesu radikalizácie adolescentov

Risks of the modern technology in the context of social work

Natália Trníková

Školiteľka: **Mgr. Magdaléna Hovanová, PhD.**

KSP Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Abstrakt – Cieľom práce bolo poukázať na dôležitosť sociálnej opory v kontexte procesu radikalizácie. Teoretická časť pozostávala z troch kapitol. Prvá bola zameraná na vymedzenie pojmu sociálna opora, venovala sa druhom sociálnej opory a jej jednotlivým zdrojom. Druhá sa orientovala na problematiku radikalizácie u adolescentov v ich zraniteľnom období adolescencie. Tretia kapitola pozostávala z prevencie so zameraním na školské prostredie a prevenciu radikalizmu u adolescentov. V rámci nej boli definované aj konkrétne preventívne programy radikalizácie. V nadväznosti na túto problematiku empirická časť skúmala mieru sociálnej opory študentov, jej zdroje u respondentov a ich následnú mieru radikalizácie. Výskumom sa ukázalo, že miera poskytovanej sociálnej opory v rámci našej výskumnej vzorky nepoukazuje na výskyt radikálneho správania.

Kľúčové slová: Sociálna opora. Radikalizácia. Adolescencia.

Abstract - The aim of the thesis was to point out the importance of social support in the context of the radicalization process. The theoretical part consisted of three chapters. The first focused on the definition of social support, dealing with the type of social support and its individual sources. The second part focused on the issue of radicalization in adolescents in their vulnerable period of adolescence. The third chapter consisted of prevention with a focus on the school environment and the prevention of radicalism in adolescents. Within it, specific radicalization prevention programs were also defined. In connection with this issue, the empirical part examined the degree of social support of students, its sources among respondents and their subsequent degree of radicalization. Research has shown that the level of social support provided in our research sample does not indicate the occurrence of radical behavior.

Key words: Social support. Radicalization. Adolescence.

ÚVOD

Švoč práca sa venuje sociálnej opore v kontexte procesu radikalizácie adolescentov. Sociálna opora v živote jedinca zohráva dôležitú úlohu, pretože výrazne pomáha jedincovi pri zvládaní akejkoľvek záťaže, ktorej čelí. Jedincovi ju poskytujú ľudia z jeho sociálneho okolia, nejedná sa o náhodný a cudzí vzťah, ale vzťah, ktorý je charakterizovaný vzájomnou dôverou, blízkosťou, solidaritou a zdieľaním. Zdrojom takto poskytovanej opory sú jednak citové väzby k rodičom, ale tiež priateľstvo a láska. Pokiaľ jedinec nenachádza oporu v rodine, najčastejšie sa obracia na skupinu priateľov a rovesníkov, v ktorej sa ocitá a s ktorými hodnotami sa stotožňuje, a v prípade potreby sa spolieha na nich. Okrem priateľov možno považovať za zdroj aj romantické vzťahy, ktoré prispievajú najmä k rozvoju identity jedinca. O to viac je sociálna opora dôležitá u adolescentov a to z toho dôvodu, že sú považovaní za rizikovú skupinu, práve kvôli zmenám, ktorými si v tomto období prechádzajú. Obdobie adolescencie je charakterizované snahou presadiť svoje názory, vymedziť si vlastné miesto vo vzťahu k rodine a spoločnosti. Je naplnené zmenami, ktoré sú dôležité pre zrod dospelého jedinca. Na základe zmien a ťažkostí spojených s týmto obdobím je výrazný aj výskyt radikalizácie. Adolescentov považujeme za náchylných na radikalizáciu najmä preto, že nemajú dostatok informácií o parlamentnej demokracii, čo má za následok tendenciu k sklonom prijímať jednoduché predstavy o riešení zložitých problémov. Súvislosť medzi radikalizáciou a sociálnou oporou nachádzame v miere poskytovanej sociálnej opory od akéhokoľvek zdroja adolescenta a následnou mierou radikalizácie, čiže ak jedinec má sociálnu oporu v tomto zraniteľnom období, môže to mať za následok nižšiu mieru jeho prejavov radikalizácie. V rámci teoretickej časti je cieľom poukázať na dôležitosť sociálnej opory v období adolescencie v kontexte procesu radikalizácie. Cieľom empirickej časti je zistiť mieru sociálnej opory študentov, jej zdroje u respondentov a ich mieru radikalizácie. Zároveň výskum porovnáva študentov z dvoch typov škôl a z dvoch rôznych okresov. V aplikačnej časti je cieľom zamerať sa na prevenciu radikalizácie adolescentov a navrhnúť opatrenia na zlepšenie fungovania preventívnych programov v prostredí školy.

1 SOCIÁLNA OPORA

Prvá kapitola švoč práce je venovaná sociálnej opore. V úvode je definovaný termín sociálna opora a jej jednotlivé úrovne. Ďalej sú uvedené druhy sociálnej opory, s ktorou sa adolescenti môžu stretnúť. Sociálna opora má svoje funkcie, a práve nimi sa práca zaoberá

d'alej. V závere kapitoly sú definované zdroje sociálnej opory u adolescentov, pretože práve tie sú v procese zvládania ťažkých situácií najdôležitejšie.

1.1 Definičné vymedzenie sociálnej opory

Sociálnu oporu je možné definovať ako sociálny fond, z ktorého je možné čerpať v prípade potreby alebo ako systém sociálnych vzťahov (Kebza 2005). Sociálnu oporu vo všeobecnosti charakterizujeme ako uspokojenie základných sociálnych potrieb prostredníctvom sociálnej interakcie (Mareš 2003). Sociálnou oporou rozumieme aj jedincove vnímanie všeobecnej opory, alebo špecifické podporné správanie (dostupné alebo schválené) ľuďmi z jeho sociálnej siete, ktoré zlepšuje fungovanie jedinca alebo ho môže tlmiť pred nepriaznivými výsledkami (Demaray, Malecki 2002). Sociálna opora je pomoc, ktorú poskytujú druhí ľudia jedincovi, ktorý sa nachádza v záťažovej situácii. Ide teda o činnosť, ktorá jedincovi nachádzajúcemu sa v tiesni jeho záťažovú situáciu uľahčuje. (Křivohlavý 2001) Vo všeobecnosti môžeme povedať, že sociálna opora je pre blahobyť a zdravie zásadná. Účinok sociálnej opory sa prejavuje v psychickej pohode jedinca, odhliadnuc od jeho aktuálnej stresovej úrovne. (Paulík 2010) O sociálnej opore sa predpokladá, že je pre jedinca uľahčením záťaže, ba dokonca ho chráni pred negatívnymi účinkami stresu, pôsobí teda ako protektívny faktor (Kebza 2005).

1.2 Druhy sociálnej opory

Existuje niekoľko typov správania, ktoré možno považovať za oporné, vrátane:

- emocionálnej opory (napr. pocit náklonnosti, láskavosť, dôvera, starostlivosť, pochopenie a akceptácia),
- inštrumentálnej opory (napr. poskytovanie zdrojov, ako je čas, peniaze alebo iné hmotné potreby),
- informačnej opory (napr. poskytovanie informácií alebo poradenstva),
- hodnotiacej opory (napr. poskytovanie hodnotiacej spätnej väzby). (Tardy 1985)

1.3 Zdroje sociálnej opory

Zdrojom sociálnej opory sú nielen citové väzby k rodičom, ale tiež priateľstvo a láska. Uvedené determinanty sa spolupodieľajú na utváraní osobnosti jedinca. (Mičková 2014)

Keďže výskumnou vzorkou s ktorou budeme pracovať v rámci výskumu sú adolescenti, bližšie si budeme konkretizovať zdroje sociálnej opory práve u tejto vybranej skupiny.

Pre adolescentov, ktorí musia čeliť nepriaznivým okolnostiam, zohráva dôležitú úlohu sociálna opora. Zároveň je potrebné poznamenať, že u rizikovej mládeže je proces zvládania záťaže a jeho výsledok, výrazne ovplyvnený dostupnosťou týchto zdrojov a ich užitočnosťou v danom špecifickom kontexte. Adolescenti v súčasnej dobe majú prístup k rôznym jednotlivcom na ktorých sa môžu spoľahnúť v prípade potreby, vrátane rodičov, súrodencov, rodinných príslušníkov, učiteľov, spolužiakov, priateľov, susedov, poradcov, trénerov a iných členov komunity. (Chu et al. 2010) Výhody, ktoré poskytuje sociálna opora adolescentom Tardy (1985), vidí v príležitostiach na sociálnu výmenu, prístupu k zdrojom a zvyšovaní vlastnej sebahodnoty.

Autor Zimet (1998), ktorého výskumný nástroj budeme následne vo výskume používať, hovorí o 3 zdrojoch sociálnej opory a to:

1. rodina,
2. priatelia,
3. iná výnimočná osoba.

Rodina - je dôležitým a základným zdrojom sociálnej opory. Vzťah rodičov s adolescentom môže mať podobu priateľského vzťahu, pokiaľ sú rodičia ochotní uznať nezávislosť adolescenta. Ak sa rodičia nedokážu prispôsobiť potrebám dospelujúceho jedinca, môžu sa vzťahy medzi nimi narušiť. (Končeková 2002)

Nedostatok sociálnej opory v období adolescencie sa podpisuje negatívne na osobnostnom vývine adolescenta, a práve pozitívne emocionálne vzťahy k rodičom sú predpokladom zdravého vývinu osobnosti (Kraus et al. 2001). U adolescentov, ktorí vnímajú svojich rodičov ako podporujúcich, sa menej často vyskytuje delikvencia, problémové správanie a zneužívanie návykových látok. Naopak, nízka úroveň sociálnej opory od rodičov umožňuje väčší vplyv rovesníkov, čo môže viesť k rozvoju radikálneho správania. (Parker, Benson 2004)

Priatelia - okrem rodičov sú sociálnou oporou pre adolescentov aj priatelia. Práve priatelia sú tými, na ktorých sa adolescenti obracajú najčastejšie keď čelia životnej kríze. (Pennebaker et al. 1984) Priateľstvo pomáha adolescentom čeliť stresujúcim životným situáciám, a je prediktorom úspešných vzťahov v budúcnosti spojených s pocitom šťastia (Schneider 2000).

Romantické vzťahy - v období adolescencie sa začína zvyrazňovať potreba vyhľadávania prítomnosti opačného pohlavia. Telo adolescenta dostáva črty dospelého a jedinci sa začínajú o svoj zovňajšok viac zaujímať a starať. To všetko adolescent robí

preto, aby zaujal objekt svojho záujmu a zdieľal s ním čas. (Halachová, Rovenská 2007) I keď sa trvanie partnerstiev dospievajúcich predlžuje a je v nich prítomné emočné angažovanie, tieto vzťahy nemožno nazývať partnerstvami v rovnakom zmysle ako u dospelých. Na ich označenie sa preto zvykne používať termín „romantické vzťahy“. (Laursen, Collins 2011)

Sociálna opora od authority - Sociálna opora môže vychádzať aj zo strany učiteľov a spolužiakov, a zároveň súvisí aj so spokojnosťou študentov. Škola je miestom, kde adolescent trávi najviac času. Učiteľ teda predstavuje zdroj sociálnej opory, avšak nie vždy dokáže potrebu sociálnej opory u adolescenta identifikovať. (Danielsen et al. 2009) So životnou spokojnosťou adolescentov sú výrazne spojené aj vzťahy adolescenta s učiteľom (Suldo et al. 2008).

2 RADIKALIZÁCIA

Druhá kapitola švoč práce sa zaoberá problematikou radikalizácie u adolescentov. Obdobie adolescencie je spájané so snahou presadiť svoje názory a vymedziť si vlastné miesto, a preto sa práca zaoberá špecifikami tohto vývinového obdobia. Na vznik radikalizácie môže pôsobiť viacero faktorov, a práve nim je venovaná pozornosť v práci ďalej. Záver kapitoly vymedzuje akým smerom sa radikalizácia vyvíja vplyvom rodiny, školy alebo komunity.

2.1 Radikalizácia u adolescentov

McCauley a Moskalkenko (2008) definujú radikalizáciu ako dimenziu narastúcej extrémnosti presvedčení, pocitov a správania na podporu medziskupinových konfliktov a násilia. Radikalizácia je proces, prostredníctvom ktorého jedinci prijímajú myšlienky, ktoré sú v silnom rozpore s názormi hlavného prúdu, vyvracajú legitimitu existujúceho spoločenského poriadku a snažia sa ho nahradiť novou štruktúrou založenou na úplne odlišnom systéme viery (Vidino, Brandon 2012).

Mladých ľudí vo vývinovom období adolescencie považujeme za rizikóvu skupinu z dôvodu, že nemajú dostatok informácií o parlamentnej demokracii, čo vedie k tomu, že majú tendenciu k sklonom prijímať jednoduché predstavy o riešení zložitých problémov v spoločnosti. Sympatie k radikalizácii sa medzi adolescentami objavujú v rôznych podobách napr. aktívnou účasťou na zakázaných podujatiach, nosením zakázaných symbolov na verejnosti, násilnými aktami namierenými voči určitým spoločenským skupinám alebo zakladaním vlastných organizácií smerujúcich proti ústavnému právnemu štátu. (Štefančík et al. 2013 in: Lichner et al. 2018)

2.2 Faktory vzniku radikalizácie

K faktorom vzniku radikalizácie patrí:

- 1) ideológia- často ospravedlňuje extrémistické myšlienky a konanie jedincov. Zohráva významnú úlohu pre samotného jedinca prejavujúceho sa týmto správaním - poskytuje mu vysvetlenie jeho násilného prejavu správania.
- 2) sociálne faktory ako napr:
 - rodina - rodinná situácia, pôvod rodiny, rodinný príjem a pod.,
 - životná skúsenosť - orientované na minulosť jednotlivca, jeho životné skúsenosti,
 - referenčná skupina - sociálna skupina, ktorej je jednotlivec členom. (Camacho et al. 2017)
- 3) individuálne faktory - jedným z významných faktorov vedúcich k radikalizácii a extrémistickému správaniu sú dispozície na úrovni konkrétneho jednotlivca. Sú definované ako súbor konkrétnych postojov, ktoré sú nemenné. (Davydov 2015)

Poskytnutá sociálna opora u adolescentov môže znižovať výskyt radikálnych prejavov správania, ba dokonca im zabrániť, preto je v tejto časti uvedená rola jednotlivých zdrojov sociálnej opory v procese radikalizácie.

2.3 Rola rodiny v procese radikalizácie

Vysoká úroveň sociálnej opory zo strany rodičov, kde patrí aj primeraná kontrola, súvisí so zdravým kognitívnym a psychickým vývinom detí. Naopak, nízka úroveň sociálnej opory a autoritatívna výchova vedú k problémom v sociálnej oblasti, čo v období dospievania môže spôsobovať maladaptívne prejavy správania, vrátane radikalizácie. (Hudečková 2010)

Rodina môže zohrávať významnú úlohu v boji proti radikalizácii – buď tým, že je spoluúčastníkom procesu radikalizácie, alebo tým, že potenciálne zasahuje, aby tomu zabránila (Moriss 2016). Podľa autorov Pels a Ruyter (2012), môže rodinná kultúra normalizovať účasť na radikálnych činnostiach, alebo rodina môže dokonca súhlasiť so zapojením svojho dieťaťa do násilných aktivít a podporovať ho.

Na druhej strane, väčšina rodičov nepodporuje záujem svojho dieťaťa o radikalizáciu alebo terorizmus, a môže čeliť neistote ako sa najlepšie vysporiadať s novým a neznámym správaním a záujmami svojho dieťaťa (Van San et al. 2013).

2.4 Rola priateľov v procese radikalizácie

Priatelia sú ďalšou dôležitou súčasťou v boji proti radikalizácii. Okrem toho, že povzbudia, objímu či dajú dobrú radu, dokážu ovplyvniť aj to, akým spôsobom jedinec reaguje a zvláda svoje vlastné emócie. Sú priamou oporou pri emocionálnej regulácii. (McCauley, Moskalenko 2008) Skupina priateľov môže mať spoločné ideologické, politické, sociálne a dokonca náboženské postavenie, ktoré môže ohroziť spoločenstvo pred radikalizáciou alebo mu v závislosti od kontextu zabrániť (Azzam 2007). Sociálna opora od priateľov môže podnecovať zdravšie spôsoby správania. A naopak, zlá kvalita vzťahov s priateľmi môže zhoršovať duševné a telesné zdravie, čo môže viesť k radikálnemu správaniu. (Wilkinson, Marmot 2005)

2.5 Rola školy v procese radikalizácie

Hoci rodina má silný vplyv na vývoj jednotlivca, väčšina mladých ľudí trávi množstvo času v škole. Je to dôležité, pretože školy sú tiež hlavným miestom na uplatňovanie detekčných, preventívnych a intervenčných metód v boji proti radikalizácii. Činnosti (skupiny mládeže, športové aktivity atď.) spojené so školami a univerzitami umožňujú osobný kontakt medzi priateľmi a rovesníkmi a poskytujú príležitosti na rozvoj myšlienok a podporu identity. (Leuschner et al. 2017)

3 Prevencia radikalizmu u adolescentov

Zámerom tretej kapitoly je na začiatku charakterizovať pojem prevencia, ktorá sa pri predchádzaní sociálno-patologickým javom javí ako najúčinnějšía. Následne je pozornosť venovaná školskej prevencii a jej efektívnosti po splnení uvedených podmienok.

3.1 Vymedzenie pojmu prevencia

Jedným z najefektívnejším spôsobov boja proti sociálno-patologickým javom je ako uvádzajú Matoušek a Kroftová, (2003) prevencia. Náplňou sociálnej práce by mala byť nielen pomoc v oblastiach, v ktorých jedinec zlyháva, ale aj podpora v zatiaľ neproblémových oblastiach života.

Prevenciu je možné vymedziť ako praktickú činnosť, ktorá je založená na vedecky uplatňovaných opatreniach, ktoré smerujú k posilňovaniu a ochrane komplexnej sociálnej vyváženosti, a je nutné ju uskutočňovať vo všetkých etapách života človeka (Schavel 2010). Ak chceme vychovávať adolescentov k tolerancii, znamená to, že je potrebné ovplyvňovať ich postoje. Postoj jedinca býva definovaný ako predispozícia ku konaniu, vnímaniu, mysleniu a

cítaniu voči sebe, predmetom alebo situáciám. Pôsobiť na zmenu postoja si vyžaduje pôsobiť na všetky tieto zložky. (Kopčanová et al. 2016)

Postoje majú ako uvádza Kopčanová et al. (2016) tri základné atribúty:

- 1) vzťahujú sa k niečomu,
- 2) sú pozitívne, neutrálne alebo negatívne,
- 3) majú určitú intenzitu.

3.2 Školská prevencia

Škola je považovaná za základnú spoločenskú inštitúciu, pretože plní niekoľko spoločenských funkcií a dotvára celý výchovný proces, ktorým dieťa prechádza (Koscurová 2013). Základ sociálnej práce v školskom prostredí je tvorený sociálnou prácou s mládežou, ktorú Šiňanská (2015) charakterizuje ako formu profesionálneho konania, ktorá je vykonávaná so skupinou mladých ľudí a môže byť realizovaná jednotlivcami alebo organizáciami.

Z dôvodu narastajúceho počtu sociálno-patologických javov, by sa v škole malo s adolescentami ohrozenými radikalizáciou efektívne pracovať. Sociálny pracovník, ktorý je vyštudovaný na prácu so skupinou, v zákone o pedagogických zamestnancoch chýba. Zákon č.317/2009 Z.z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch medzi zamestnancov školy zaraďuje školského pedagóga, špeciálneho pedagóga, školského logopéda, liečebného pedagóga a sociálneho pedagóga. V prípade vzniku problému so študentami, problém rieši obvykle výchovný poradca alebo triedny učiteľ. (Rada pre poradenstvo v sociálnej práci)

Efektívna školská prevencia, ak má byť účinná, vyžaduje realizáciu primárnej prevencie ako integrálnej súčasť edukačného procesu, s cieľom získať si dôveru u žiakov a splniť nasledovné podmienky:

- aktivity vychádzajú priamo z potrieb a možností školy, ktoré sú priority a ciele prevencie,
- umožniť učiteľovi, aby sa slobodne rozhodol pracovať ako koordinátor prevencie sociálno-patologických javov,
- pri výbere koordinátora zohľadniť jeho osobnostné predpoklady pre prácu v oblasti prevencie, subjektívny postoj a stotožnenosť s cieľmi,
- neustále spoznávať životné situácie žiakov, diskkrétne zaobchádzať so získanými údajmi. (Štátna školská inšpekcia)

3.3 Prevencia radikalizmu u adolescentov

Túžba po rešpektovaní a akceptovaní mnohokrát adolescentov privádza k členstvu v skupinách, v ktorých si neuvedomujú realitu a sú ovplyvnení názormi iných, hoci nevedia aký to môže mať pre nich dopad. Je dôležité aby sociálny pracovník venoval pozornosť tomuto problému a bol pripravený pomôcť, a to zabezpečením účinnej prevencie na všetkých svojich úrovniach, a takým spôsobom zabrániť tomu, aby adolescenti podliehali nebezpečným ideológiám, ktoré sú veľmi škodlivé rovnako pre nich ako aj pre spoločnosť. (Hlaváčová, Bašistová 2018 in: Tóthová, Šlosár 2018)

Hlavným cieľom prevencie radikalizmu, je dosiahnuť, aby sa mladý človek vedome usiloval na úrovni primeranej svojmu veku uprednostňovať zodpovedné, t. j. nie rizikové správanie a zdravie neohrozujúci spôsob života. (Štátny pedagogický ústav)

4 EMPIRICKÁ ČASŤ

V nasledujúcej časti práce sa zaoberáme výskumom, ktorý vychádza z teoretických poznatkov predchádzajúcej časti práce. Keďže je pozornosť švoč práce venovaná sociálnej opore v kontexte procesu radikalizácie adolescentov, našou hlavnou úlohou bolo zistiť mieru sociálnej opory študentov, jej zdroje u respondentov a ich mieru radikalizácie.

4.1 Vymedzenie problému

V teoretickej časti práce bolo cieľom poukázať na proces radikalizácie u adolescentov stredných škôl, ako jednu z foriem rizikového správania. Výber takto orientovanej témy súvisel so súčasným problémom v spoločnosti, ktorým je zostup extrémistických skupín a narastajúca radikalizácia u mladých ľudí. V súvislosti s radikálnym správaním adolescentov bola v práci vymedzená dôležitosť sociálnej opory. V prípade rizikovej mládeže je proces zvládania záťaže a jeho výsledok ovplyvnený dostupnosťou zdrojov sociálnej opory. Zdrojom sociálnej opory pre nich môže byť rodina, priatelia alebo iná výnimočná osoba. Pokiaľ nemajú dostatok sociálnej opory v rodine, výsledkom je, že si hľadajú kompenzáciu sociálnej opory na iných miestach, s inými ľuďmi, čo môže mať za následok členstvo v radikálnych skupinách. Pokiaľ by bola dostatočne naplnená sociálna opora v tomto období zo strany rodiny, priateľov, ale aj školy v rámci preventívnych aktivít, výskyt radikalizácie u adolescentov by mohol byť výrazne nižší, alebo aspoň v značnej miere by bol uľahčený spôsob jeho zvládania.

4.2 Cieľ výskumu

Cieľom výskumu bolo zistiť mieru sociálnej opory u adolescentov študujúcich na stredných školách. Za zdroj sociálnej opory možno považovať rodinu, priateľov alebo inú výnimočnú osobu. Následne sa výskum zistením miery radikalizácie v kontexte sociálnej opory u študentov stredných škôl, teda tým, ako má sociálna opora vplyv na výskyt radikalizácie u adolescentov. Taktiež sme sa zaujímali o to, aké sú rozdiely v miere radikalizácie a sociálnej opory u študentov pochádzajúcich z dvoch rôznych okresov, konkrétne z Košického a Rimavskosobotského, a či má absolvovanie preventívnych aktivít v rámci školy vplyv na výskyt radikálneho správania u adolescentov.

4.3 Výskumné otázky

VO1: Aká je miera sociálnej opory u študentov stredných škôl ?

VO2: Aká je miera radikalizácie u študentov stredných škôl ?

VO3: Aké sú rozdiely v miere radikalizácie v kontexte sociálnej opory u študentov stredných škôl ?

VO4: Aký je rozdiel v miere radikalizácie u študentov stredných škôl pochádzajúcich z Rimavskosobotského a Košického okresu?

4.4 Hypotézy

H1: Predpokladáme, že študenti gymnázia budú mať vyššiu mieru sociálnej opory od rodičov ako študenti stredných odborných škôl.

H2: Predpokladáme, že vo faktore Osobné hodnoty, postoje a presvedčenia majú radikálnejšie názory študenti stredných odborných škôl ako študenti gymnázií.

H3: Predpokladáme, že študenti s nižšou mierou sociálnej opory od rodiny budú radikálnejší vo faktore Osobné hodnoty, postoje a presvedčenia ako študenti s vyššou mierou sociálnej opory od rodiny.

H4: Predpokladáme, že študenti Rimavskosobotského okresu budú dosahovať vo faktore Osobné hodnoty, postoje a presvedčenia vyššiu mieru radikalizácie ako študenti z Košického okresu.

4.5 Metodika

Na to, aby sme vedeli nájsť odpovede na naše výskumné otázky a následne vyhodnotiť hypotézy, sme použili kvantitatívny výskum. Na získavanie údajov bol využitý dotazník, skladajúci sa z troch častí. Dotazník bol študentom distribuovaný online formou, najmä z dôvodu pretrvávania protipandemických opatrení, a to cez webovú stránku www.survio.sk.

Oslovovali sme školy aj prostredníctvom e-mailov, ale žiaľ ani jedna z oslovených škôl na našu žiadosť o distribúciu dotazníka svojim študentom nereagovala. Úvod dotazníka obsahoval základné inštrukcie, vrátane zdôraznenia, že ide o anonymný dotazník a údaje z neho získané, budú použité len pre účely výskumu.

Prvú časť dotazníka tvorili otázky týkajúce sa sociálnej opory. Pre zisťovanie vnímanej sociálnej opory od jednotlivých zdrojov bol použitý dotazník MSPSS – The Multidimensional Scale of Perceived Social Support – Multidimenzionálna škála vnímanej sociálnej opory. Autormi dotazníka sú Zimet, Dahlem a Farley (1988). Tento dotazník zisťoval ako respondent vníma svoju sociálnu oporu. Metodika obsahovala 12 položiek, ktoré rozlišovali nasledujúce zdroje vnímanej sociálnej opory – rodina, priatelia a iná výnimočná osoba. Z dôvodu výskumného účelu sme si dotazník rozdelili do skóre: vyššie a nižšie, a tým sme rozdelili študentov na tých, ktorí mali vyššiu mieru sociálnej opory a na tých, ktorí mali nižšiu mieru sociálnej opory. Respondenti odpovedali na škále od 1 (úplne nesúhlasím) po 7 (úplne súhlasím), podľa toho ako sa s daným výrokom stotožňovali.

Druhú časť otázok tvoril dotazník REPTSA, ktorého autorom je Lichner (2020), prostredníctvom, ktorého sme skúmali radikalizáciu adolescentov. Pozostával z 2 faktorov. Faktor 1 predstavoval Osobné hodnoty, postoje a presvedčenia mladých ľudí a Faktor 2 predstavoval Všeobecné hodnoty a názory, ktoré podporujú radikalizáciu a extrémizmus u mladých ľudí. Metodika obsahovala 33 položiek na ktoré respondenti odpovedali na škále od 1 (úplne nesúhlasím) po 5 (úplne súhlasím), podľa toho ako sa subjektívne stotožňovali s danými výrokmí.

Záver dotazníka sa skladal zo socio-demografických charakteristík. Zisťovali sme odpovede na otázky týkajúce sa rodiny v ktorých respondenti žijú, aký typ školy navštevujú- či sú študentami gymnázia alebo strednej odbornej školy, v akom okrese, a následne či majú skúsenosť s prevenciou pod záštitou školy. Dotazník sme vyhodnocovali za pomoci deskriptívnej štatistiky s použitím tabuliek na základe jednotlivých skóre škál dotazníkov.

4.6 Výskumná vzorka

Na získanie výskumnej vzorky nášho kvantitatívneho výskumu sme využili zámerný, nenáhodný, príležitostný výber. Výskumnú vzorku tvorilo 110 študentov stredných škôl, z toho 49 študentov Košíc a 61 študentov z Hnúšte. Počet respondentov bol nižší ako sme plánovali, keďže najmä z dôvodu pretrvávania protipandemických opatrení sme dotazník distribuovali výlučne v online forme, a to spôsobilo menšiu návratnosť dotazníka. Respondenti boli z

gymnázií a stredných odborných škôl, pričom študentov stredných škôl sme si vybrali ako výskumnú vzorku z dôvodu, že práve adolescencia je obdobím kedy sa študenti najviac osobnostne vyvíjajú, hľadajú si miesto v spoločnosti a častokrát sa snažia zapadnúť, a zároveň je to obdobie kedy sa u nich najčastejšie vyskytuje proces radikalizácie.

Tab. 1- Percentuálne rozloženie výskumnej vzorky podľa okresu, v ktorom študenti žijú

Okres	n	%
Košice	49	44,5
Rimavská Sobota	61	55,5
Σ	110	100

Tab. 2- Percentuálne rozloženie výskumnej vzorky podľa typu školy, ktorú študenti navštevujú

Typ školy	n	%
gymnázium	51	46,4
stredná odborná škola	59	53,6
Σ	110	100

Rodinné prostredie adolescentov - V rámci dotazníka sme sa zaujímali aj o to, z akého rodinného prostredia študenti pochádzajú. Skutočnosť v akej rodine adolescent vyrastá, má vplyv na mieru poskytovanej sociálnej opory v období adolescencie, kedy sa najčastejšie objavuje výskyt radikálneho správania. Výsledky ukázali, že väčšina študentov stredných škôl pochádza z úplnej rodiny a taktiež sa nadpolovičná väčšina študentov zhodla v odpovedi - *Moji rodičia ma nechávajú samostatne rozhodovať sa*. Zaujímali nás aj odpovede na otázky ohľadom zamestnania rodičov našich respondentov, kde najčastejšou odpoveďou bolo, že *obaja rodičia sú zamestnaní*.

4.7 Organizácia výskumu a zber dát

Dáta potrebné pre tento výskum boli vyzbierané prostredníctvom online odpovedí respondentov z gymnázií a stredných odborných škôl v Rimavskosobotskom a Košickom okrese. Zber dát prebiehal v mesiacoch február a marec 2022. Dotazník bol respondentom predložený v online forme, pričom v úvode dotazníka boli oboznámení s inštrukciami k vyplneniu a taktiež s tým, že sa jedná o anonymný dotazník a jeho výsledky budú použité len pre účely výskumu.

4.8 Vyhodnotenie výskumu

Údaje, ktoré sme získali dotazníkom sme vyhodnotili za pomoci deskriptívnej štatistiky s použitím tabuliek. Prostredníctvom jednotlivých skóre škál dotazníkov sme overovali stanovené hypotézy. Pred samotným overením stanovených hypotéz, sa v nasledujúcich kapitolách venujeme priblíženiu jednotlivých premenných.

Sociálna opora

Sociálna opora je pre študentov v období adolescencie veľmi dôležitá, nakoľko im pomáha pri zvládaní záťaží, ktorým v tomto období čelia. Na základe dotazníka bolo našim cieľom zistiť aká je miera sociálnej opory u študentov stredných škôl, konkrétne sme porovnávali študentov gymnázií a stredných odborných škôl. Respondenti odpovedali na otázky na škále od 1 (ak pociťujú veľmi silný nesúhlas) až po 7 (ak pociťujú veľmi silný súhlas). Výskumom sa ukázalo, že študenti stredných odborných škôl majú rovnakú mieru vnímanej sociálnej opory ako študenti gymnázií. (Tab.3)

Tab. 3- Priemerné skóre miery sociálnej opory študentov stredných škôl

Sociálna opora	x
gymnázium	5,2
stredná odborná škola	5,2

Študenti gymnázií uviedli najsilnejší súhlas s položkou 10. V mojom živote je výnimočná osoba, ktorej záleží na mojich pocitoch - 49%, tak isto ako aj študenti stredných odborných škôl-52,4% (Tab. 17, ktorá je pre svoj rozsah umiestnená v prílohách). Na otázku koho si pod výnimočnou osobou predstavovali, mohli respondenti sami doplniť odpoveď. Študenti gymnázií uvádzali najčastejšie jednotlivých členov svojej rodiny. Na základe tohto výsledku môžeme skonštatovať, že je to práve rodina, ktorá im pomáha, a na ktorú sa môžu spoľahnúť v prípade potreby. Študenti stredných odborných škôl uvádzali najčastejšie inú výnimočnú osobu. Najčastejšie mysleli na svoje romantické vzťahy a uvádzali za zdroj svojej opory partnera/partnerku. Tabuľka číslo 4 reprezentuje tieto odpovede.

Tab. 4- Percentuálne vyjadrenie konkrétnej osoby, ktorá je pre študentov výnimočná

gymnázium	GYM %	SOŠ %
mama	47,1	11,8
sestra	3,9	6,8
brat	7,8	5,1
iný člen rodiny	7,8	5,1
romantické vzťahy	11,8	38,9

Radikalizácia

Následne sme sa zaoberali procesom radikalizácie u adolescentov a našim cieľom bolo zistiť mieru radikalizácie u študentov stredných škôl. Dotazník s ktorým sme vo výskume pracovali bol rozdelený na dva faktory, pričom Faktor 1 predstavoval Osobné hodnoty, postoje a presvedčenia mladých ľudí a Faktor 2 predstavoval Všeobecné hodnoty a názory, ktoré podporujú radikalizáciu a extrémizmus u mladých ľudí. Respondenti odpovedali na škále od 1 (úplne nesúhlasím) po 5 (úplne súhlasím), podľa toho ako sa subjektívne stotožňovali s danými výroky.

Výsledky výskumu ukázali, že študenti gymnázií majú takmer rovnaké skóre radikalizácie ako študenti stredných odborných škôl. (Tab.5) Priemerné hodnoty jednotlivých faktorov sú uvedené v tabuľke č.6.

Tab. 5- Priemerné skóre radikalizácie študentov stredných škôl

Radikalizácia	x
gymnázium	1,88
stredná odborná škola	1,86

Tab. 6-Priemerné skóre radikalizácie študentov v jednotlivých faktoroch

	F1-Osobné hodnoty, postoje a presvedčenia - x	F2-Všeobecné hodnoty a názory- x
gymnázium	1,62	2,22
stredná odborná škola	1,64	2,16

Gymnazisti vyjadrili najradikálnejší súhlas s položkou č.24 Občania SR bez ohľadu na národnosť by na verejných miestach, ako sú úrady a ďalšie štátne inštitúcie, mali hovoriť iba po slovensky-29,4%. U študentov stredných odborných škôl bol najradikálnejší súhlas s položkou č.25 Na čele štátu by sme mali mať vodcovskú osobnosť, ktorá bude Slovensku vládnuť pevnou rukou so záujmami všetkých.-23,7% (Tab.7)

Tab. 7-Percentuálne vyjadrenie najradikálnejších názorov študentov

	úplne súhlasím - %	
	GYM	SOŠ
Občania SR bez ohľadu na národnosť by na verejných miestach, ako sú úrady a ďalšie štátne inštitúcie, mali hovoriť iba po slovensky.	29,4	11,8
Na čele štátu by sme mali mať vodcovskú osobnosť, ktorá bude Slovensku vládnuť pevnou rukou so záujmami všetkých.	13,7	23,7

Prevenia na stredných školách

Zaujímala nás aj skutočnosť, či sa študenti stretli s prevenciou v rámci školy vo forme preventívnych aktivít. Výskum ukázal, že väčšiu skúsenosť s preventívnymi aktivitami v rámci školy mali študenti gymnázií. V súvislosti s preventívnymi aktivitami sme sa respondentov

pýtali, či tieto aktivity viedol ich vyučujúci, ukázalo sa, že u väčšiny študentov tieto preventívne aktivity viedol niekto iný, teda osoba mimo školského prostredia. (Tab.8)

Tab. 8-Percentuálne vyjadrenie skúsenosti študentov s prevenciou na stredných školách

	áno - %		nie - %		neviem - %	
	GYM	SOŠ	GYM	SOŠ	GYM	SOŠ
Absolvoval si v rámci školy nejakú preventívnu aktivitu ?	70,6	44	7,8	25,5	21,6	30,5
Ak áno, viedol tieto aktivity tvoj vyučujúci?	41,2	34	58,8	66	0	0
Boli preventívne aktivity zamerané na prevenciu nevhodného/ radikálneho správania?	53	34	19,6	22	27,4	44
Chcel by si sa v budúcnosti preventívnych aktivít zúčastniť?	58,8	37,3	9,8	13,6	31,4	49,1

V rámci prevencie sme sa zaujímali v dotazníku aj o to, v akej miere boli absolvované preventívne aktivity u študentov gymnáziá pre nich prínosné, na škále 1 (veľmi prínosné) až 5 (veľmi neprínosné), a taktiež do akej miery je podľa nich potrebné takéto aktivity v škole realizovať, na škále 1 (veľmi potrebné) až 5 (vôbec nepotrebné). Výsledky ukázali, že pre študentov sú sčasti prínosné a ich realizovanie na školách považujú za veľmi potrebné. (Tab.9)

Tab. 9- Percentuálne vyjadrenie dôležitosti preventívnych aktivít študentami

	1		2		3		4		5	
	GYM	SOŠ	GYM	SOŠ	GYM	SOŠ	GYM	SOŠ	GYM	SOŠ
Do akej miery boli pre teba tieto preventívne aktivity prínosné ?	29,4	23,8	19,6	20,3	37,2	35,6	3,9	8,5	9,9	11,8
Do akej miery je podľa teba potrebné takéto aktivity v škole realizovať?	41,1	33,9	31,4	25,4	23,5	28,8	2	8,5	2	3,4

V súvislosti s prevenciou sme sa pýtali respondentov aj na to, prečo sú podľa nich preventívne aktivity potrebné. Zo zistení vyplýva, že študenti gymnázií vidia potrebnosť najmä v tom, že pomáhajú zlepšovať správanie a študenti stredných odborných škôl v prevencii vzniku problémov. (Tab.10)

Tab. 10-Percentuálne vyjadrenie potrebnosti preventívnych aktivít podľa študentov

	GYM %	SOŠ %
neviem	15,7	30,4
prevencia vzniku problémov	27,4	33,8
pomáhajú zlepšovať správanie	39,2	22
zabránenie šikany	11,8	8,5
iné	5,9	5,1%

4.9 Overovanie hypotéz

H1: *Predpokladáme, že študenti gymnázia budú mať vyššiu mieru sociálnej opory od rodičov ako študenti stredných odborných škôl.*

Prvú hypotézu sme formulovali na základe výskumu z roku 2019, ktorý realizovalo Centrum vedecko-technických informácií SR v Bratislave. Tento výskum niesol názov: Vplyv legálnych a nelegálnych drog na život žiakov základných a stredných škôl, a v rámci neho skúmali ako študenti hodnotia ich rodinné vzťahy. Na základe ich zistení sa ukázalo, že gymnazisti hodnotili rodinné vzťahy lepšie než žiaci stredných odborných škôl. Hypotézu sme overovali dotazníkom a následným využitím deskriptívnej štatistiky. Výskumom sa ukázalo, že skutočne existuje rozdiel v skóre sociálnej opory od rodiny u študentov gymnázií a stredných odborných škôl. Študenti gymnázií mali väčšie skóre sociálnej opory od svojej rodiny, čo je výrazne viac ako u študentov stredných odborných škôl. Na základe zistení môžeme skonštatovať, že **hypotéza sa potvrdila**. (Tab.11)

Tab. 11-Priemerné skóre sociálnej opory od rodiny medzi študentami

Zdroj sociálnej opory-rodina	x
gymnázium	5,1
stredná odborná škola	2,3

H2: *Predpokladáme, že vo faktore Osobné hodnoty, postoje a presvedčenia majú radikálnejšie názory študenti stredných odborných škôl ako študenti gymnázií.*

Keďže dotazník zameraný na radikalizáciu pozostával z dvoch faktorov, v tejto hypotéze sme predpokladali, že viac osobných skúsenosti s prejavmi radikalizmu zažili respondenti zo stredných odborných škôl než študenti gymnázií. Predpokladali sme to na základe zistených dát z výskumu, ktorý realizovala Kozaňáková (2021), v Brne. Išlo o výskum: Možnosti prevencie prejavov extrémizmu na školách a v školských zariadeniach. Naším výskumom sa tento predpoklad preukázal ako správny, pretože študenti stredných odborných škôl mali väčšie skóre radikalizácie ako študenti gymnázií. Výsledok vidíme zaznamenaný v tabuľke č. 12. Na základe výsledkov môžeme skonštatovať, že **hypotéza sa potvrdila**, aj keď skóre radikalizácie je u študentov takmer identické.

Tab. 12-Priemerné skóre radikalizácie medzi študentami

	F1-Osobné hodnoty, postoje a presvedčenia	F2-Všeobecné hodnoty a názory
gymnázium	1,62	2,22
stredná odborná škola	1,64	2,16

H3: *Predpokladáme, že študenti s nižšou mierou sociálnej opory od rodiny budú radikálnejší vo faktore Osobné hodnoty, postoje a presvedčenia ako študenti s vyššou mierou sociálnej opory od rodiny.*

Na základe výskumu z roku 2018 s názvom Duálny model duševného zdravia a sociálna opora u žiakov stredných škôl, ktorý realizovala Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre sme formulovali hypotézu číslo 3, kde sme vychádzali z predpokladu, že študenti s vyššou mierou sociálnej opory od rodiny budú dosahovať menšiu mieru radikalizácie vo faktore 1- Osobné hodnoty, postoje a presvedčenia. Pre účely výskumu sme si študentov rozdelili na študentov s nižšou a vyššou mierou sociálnej opory. Tabuľka číslo 13 znázorňuje, že táto **hypotéza sa potvrdila**, nakoľko študenti s nižšou mierou sociálnej opory, teda študenti stredných odborných škôl mali faktore Osobné hodnoty, postoje a presvedčenia vyššie skóre radikalizácie ako študenti gymnázií, u ktorých bola miera sociálnej opory od rodina výrazne vyššia. Aj keď sa hypotéza potvrdila, je potrebné dodať, že aj tu mali študenti skoro identické skóre radikalizácie vo Faktore 1.

Tab. 13-Priemerné skóre sociálnej opory od rodiny a hodnoty faktoru 1-Osobné hodnoty, postoje a presvedčenia u študentov

	F1-Osobné hodnoty, postoje a presvedčenia	F2-Všeobecné hodnoty a názory
študenti s vyššou mierou sociálnej opory od rodiny	1,62	2,22
študenti s nižšou mierou sociálnej opory od rodiny	1,64	2,16

H4: *Predpokladáme, že študenti z Rimavskosobotského okresu budú dosahovať vo faktore 1-Osobné hodnoty, postoje a presvedčenia vyššiu mieru radikalizácie ako študenti z Košického okresu.*

Pri stanovení hypotézy 4 sme vychádzali z predpokladu, že študenti žijúci v Rimavskosobotskom okrese budú radikálnejší z dôvodu nižšej životnej úrovne v okrese, nižšej vzdelanostnej úrovne (www.rimavskasobota.sk), vysokej nezamestnanosti, keďže v Rimavskej Sobote je priemerne každý piaty človek nezamestnaný. (ÚPSVaR SR) A v neposlednom rade z dôvodu nízkeho počtu absolvovaných preventívnych aktivít, nakoľko v okrese je len jedno CPPP. (www.ppprs.svsbb.sk). Máme za to, že práve tieto dôvody môžu mať za následok členstvo v radikálnych skupinách a celkovo príklon k radikalizmu. Ako sa ukázalo výskumom tento predpoklad bol správny a môžeme skonštatovať, že hypotéza sa potvrdila, keďže študenti Rimavskosobotského okresu mali vyššie skóre radikalizácie vo faktore 1 ako študenti Košického okresu. (Tab.14)

Tab. 14-Priemerné skóre radikalizácie faktoru 2-Všeobecné hodnoty a názory u študentov

	F1-Osobné hodnoty, postoje a presvedčenia	F2-Všeobecné hodnoty a názory
študenti RS okresu	1,80	2,18
študenti KE okresu	1,46	2,22

4.10 Diskusia

V nasledujúcej podkapitole porovnáваме výsledky výskumu s inými výskumami, ktoré pracovali s podobnými premennými.

Katedra Psychológie a vzdelávania na Univerzita Bilbao v Španielsku realizovala výskum s názvom „Úloha sociálnej opory u dospievajúcich: pomáhate mi alebo ma stresujete?“, ktorého autormi boli Camara, Bacigalupe, Padilla (2013). Cieľom výskumu bolo zistiť, ako adolescenti vnímajú svoju oporu, či pre nich predstavuje stres alebo skutočnú oporu v situáciách záťaže. Výskumná vzorka pozostávala z 80 dospievajúcich, z toho 43 chlapcov a 37 dievčat vo veku 15 - 16 rokov. Výsledkami výskumu bolo zistené, že adolescenti považujú medziľudské vzťahy za zdroje opory, ktoré im za určitých priaznivých podmienok pomáhajú lepšie sa vyrovnat' so stresom. Existujú určité faktory, ktoré dospievajúcim uľahčujú rozhodnutie požiadať o pomoc keď ju potrebujú. Najzmenenejšími boli známosť, priateľstvo, dôvera, zrelosť a súhlas od prípadného zdroja sociálnej opory. Keď sú adolescenti v núdzi a potrebujú oporu, čerpajú z neformálnych zdrojov pomoci, ktoré sú im známe a to najmä od priateľov a rodiny, a nežiadajú o pomoc profesionálov. Táto skutočnosť sa potvrdila aj v našom výskume, keďže výsledky ukazujú že adolescenti na stredných školách mali vysokú mieru sociálnej opory, najmä od rodiny.

UKF v Nitre realizovala výskum s názvom: *Školské sebapoňatie a kvalita interpersonálnych vzťahov adolescenta*. Výskumná vzorka pozostávala zo 104 gymnazistov Leviciach a v Nitre. Výskumu sa zúčastnilo 48 chlapcov a 56 dievčat vo veku 15 – 20 rokov. Svojimi výsledkami ukázal, že chlapci aj dievčatá vnímajú vzťahy so spolužiakmi ako menej podporujúce a menej hlboké v porovnaní so vzťahmi s rodičmi či rovesníkmi. V našom výskume podobne reagovali študenti gymnázia, ktorí považovali za hlavný zdroj sociálnej opory najmä rodinu a až potom priateľov. (Balážová, Popelková 2018)

Výskumná štúdia Iuventy *Pričiny radikalizácie mládeže vo veku 14-17 rokov*, z roku 2018 vo svojich výsledkoch uvádza, že náchylnými na radikalizáciu (či „radikálne nastavení tínedžeri“) sú mladí ľudia rôzneho veku pochádzajúci z rôzneho typu škôl a sociálneho zázemia, ktorí môžu byť príslušníkmi nielen majority, ale aj minority, takže sociálne zázemie

nerozhoduje o príklone k radikálnym názorom. Charakteristickým pre radikálne nadstavených tínedžerov na radikalizáciu je, že: „sú v rôznom veku, sú z väčšinovej aj z menšinovej spoločnosti, pochádzajú z rôzneho sociálneho zázemia (sociálne zázemie nerozhoduje o príklone k radikálnym názorom), sú medzi žiakmi na základných, stredných školách aj gymnáziách na celom Slovensku. K podobným zisteniam sme prišli aj v našom výskume, kde tak isto miera radikalizácie neodrkadľovala aký typ školy študenti stredných škôl navštevujú a rozhodujúci vplyv na mieru radikalizácie taktiež nemalo ani sociálne zázemie študentov, teda to z akej rodiny pochádzajú. (Iuventa 2018)

Príčiny radikalizácie u mladých ľudí na Slovensku skúmala aj štúdia Brutovskej na Technickej univerzite v Košiciach v roku 2018. Ako výskumná metóda bola využitá kvalitatívna sonda medzi mladými ľuďmi vo veku 14-17 rokov. Ich zistením bolo, že zastúpenie radikálnych adolescentov je z geografického hľadiska rovnomerné to znamená, že nie je dôležitá lokalita kde prívrženci radikalizmu žijú. Tento výsledok sa potvrdil aj v našom výskume, nakoľko ani našim zistením sa nepotvrdilo, že by študenti pochádzajúci z Rimavskosobotského okresu, ktorý je charakteristický nižšou životnou úrovňou a vysokou nezamestnanosťou, dosahovali vyššiu mieru radikalizácie ako študenti z Košického okresu. (Brutovská 2018)

5 APLIKAČNÁ ČASŤ

Na základe výskumných zistení v poslednej kapitole uvedieme odporúčania pre prax v oblasti sociálnej práce.

Prvým a zároveň zásadným odporúčaním je realizácia primárnej prevencie. V školskom prostredí je potrebné sa zamerať na prevenciu radikalizácie. Keďže radikálne a extrémistické zoskupenia oslovujú už adolescentov vo veku 14-16 rokov, z tohto dôvodu je potrebné sa zamerať na túto cieľovú skupinu, ktorá sa javí procesom radikalizácie ohrozená najviac. V súčasnosti na Slovensku existujú projekty realizované s finančnou podporou Ministerstva spravodlivosti SR v rámci dotačného programu na presadzovanie, podporu a ochranu ľudských práv a slobôd a na predchádzanie všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie napríklad Projekt YCARE. Vzdelávacie nástroje týchto projektov sú postavené na výpovediach reálnych ľudí, ktorých sa téma dotýka a majú s ňou skúsenosťou, o ktorú sa delia. Tieto príbehy si môžu študenti prečítať, vypočuť, či pozrieť ako video príbeh. Ako pomôcku pre pedagógov pripravujú metodiky, vďaka ktorým budú vedieť, ako naučiť svojich študentov spracovať emócie, ako podporiť kritické myslenie a

uvedomenie si dopadu intolerancie. Ako bolo vidieť aj z výsledkov nášho výskumu, tieto projekty sa pre študentov nejavili ako efektívne, aj preto, že ich hodnotili ako sčasti prínosné a častokrát uvádzali, že nevedia na čo boli preventívne aktivity zamerané a čo bolo ich účelom. Vzhľadom k tomu, že tieto projekty fungujú výlučne len na báze odporúčaní, ideálne by bolo zaviesť pravidelnú prax vykonávanú sociálnymi pracovníkmi na školách ako súčasť edukačného procesu. Odporúčame nezameriavať sa len na školy, ktoré samé vyvinú iniciatívu zúčastniť sa projektu, ale vytvoriť spoluprácu s väčším množstvom škôl a pravidelne realizovať workshopy pre dosiahnutie cieľa týchto aktivít.

Prevenčia by mala spočívať najmä vo workshopoch pre študentov s cieľom upevniť u nich hodnoty demokracie, vrátane ľudských práv, upozorniť na dôsledky nenávisťných prejavov a zvýšiť odolnosť proti radikalizácii. Navrhujeme interaktívnu, pútavou a veku primeranou komunikáciou so študentmi v rámci tímovej a individuálnej práce pod odborným dohľadom sa zameriavať na posilnenie schopnosti argumentácie a korektnej práce s informáciami. Realizátor týchto aktivít-sociálny pracovník by mal prostredníctvom workshopov viesť študentov k rešpektovaniu ľudských práv, podpore demokracie a rozvoju kritického myslenia. Hlavným cieľom prevencie radikalizmu, by malo byť to, aby sa mladí ľudia vedome usilovali na úrovni primeranej svojmu veku uprednostňovať zodpovedné, t. j. nie rizikové správanie a zdravie neohrozujúci spôsob života. Ako sme videli aj v odpovediach našich respondentov, najmä študenti gymnázií by privítali možnosť zúčastniť sa takýchto aktivít, nakoľko oni sami ich považujú za veľmi potrebné.

Súčasťou workshopov by malo byť zameranie aj na upevňovanie vzťahov v rámci školských tried a skupín, keďže v súvislosti s radikalizáciou sme si vymedzili aj dôležitosť sociálnej opory a práve tu nachádzame prepojenie, nakoľko zlepšovanie vzťahov, budovanie dôvery a vytváranie priateľstiev môže v procese radikalizácie pomôcť. Ako sme uvádzali v teoretickej časti práce, okrem rodiny to môžu byť práve priatelia, ktorí predstavujú zdroj sociálnej opory v záťažových situáciách, čo bolo viditeľné aj v našom výskume, kde priateľov študenti taktiež uvádzali za dôležitých pri zvládaní ťažkostí.

V rámci workshopov a preventívnych aktivít by sa nemal presiahnuť počet študentov na jeden workshop, ideálne 10-20 študentov, aby bolo zaručené aktívne zapojenie študentov do aktivít, a tým zároveň dosiahnuť efektívnosť ich realizácie. Pri tomto počte skupina disponuje menej intenzívnymi a menej hlbokými interpersonálnymi vzťahmi, ktoré umožňujú dostatok príležitostí pre komunikáciu v skupine. (Tóthová, Šlosár 2019) Tvorcom takýchto aktivít na školách by mal byť sociálny pracovník nepochádzajúci zo školského prostredia, najmä z toho

dôvodu, že efekt preventívnych aktivít je väčší pokiaľ ho vykonáva osoba, ktorá nepochádza z prostredia školy a nestretáva sa so študentami pravidelne v rámci vyučovacích hodín. Mal by to byť skúsený a vyškolený sociálny pracovník na prácu s mládežou, ale aj na tému radikalizácie adolescentov. Zároveň by mal vedieť pracovať so skupinou adolescentov, najmä preto, lebo ich potrebuje správne motivovať, zaujať a vedieť im adekvátne podať informácie a vedomosti. V nadväznosti na to, boli aj naše výsledky výskumu, kde najmä študenti stredných odborných škôl uviedli, že nevedia či boli pre nich absolvované preventívne aktivity v rámci školy prínosné, a tiež nevedia či by sa chceli podobných aktivít v budúcnosti zúčastniť, alebo nevedia uviesť dôvod aký prínos pre nich môžu mať.

Pre zefektívnenie fungovania školskej sociálnej práce a preventívnych aktivít zameraných na zmiernenie radikalizácie u študentov stredných škôl odporúčame vytvoriť plán fungovania v rámci celého územia Slovenskej republiky, so zameraním najmä na ohrozené okresy, teda okresy, kde je absencia preventívnych aktivít, na miestach kde adolescenti nemajú dostatok možností na zmysluplné trávenie voľného času, a tam kde sa z dôvodu vysokej nezamestnanosti a nižšej životnej úrovne javia tieto workshopy a preventívne aktivity viac potrebné.

V rámci plánu fungovania by malo byť zabezpečené vzdelávanie, školenia a konzultácie pre sociálnych pracovníkov v tejto oblasti pod záštitou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej Republiky. Súčasťou práce sociálnych pracovníkov by mala byť aktívna analytická a expertná činnosť naplnená najmä realizáciou výskumu príčin radikalizácie u študentov, ktorí prejavujú nenávisť a extrémistické postoje, a inováciou deradikalizačných nástrojov. Odporúčame zefektívniť spoluprácu so školami a pedagógmi a poskytovať im informácie k prevencii extrémizmu a nenávisti. Skúsenosti z workshopov a realizácie preventívnych aktivít by bolo možné využívať pri príprave metodických príručiek pre pedagógov, ktoré by ako súčasť prevencie boli distribuované do škôl.

ZÁVER

Cieľom teoretickej časti švoč práce bolo poukázať na sociálnu oporu v kontexte procesu radikalizácie u adolescentov. Pri zvládaní záťaže, ktorej adolescenti v tomto období čelia je miera sociálnej opory, ktorú majú nesmierne dôležitá. U adolescentov, ktorí vnímajú svojich rodičov ako podporujúcich, sa menej často vyskytuje delikvencia, problémové správanie a zneužívanie návykových látok. Naopak, nízka úroveň sociálnej opory od rodičov umožňuje väčší vplyv rovesníkov, čo môže viesť k rozvoju radikálneho správania.

Cieľom výskumu švoč práce bolo zistiť mieru sociálnej opory u adolescentov študujúcich na stredných školách a zároveň ich mieru radikalizácie v kontexte sociálnej opory. Taktiež sme sa zaujímali o to, aké sú rozdiely v miere radikalizácie a sociálnej opory u študentov pochádzajúcich z dvoch rôznych okresov, konkrétne z Košického a Rimavskosobotského, a či má absolvovanie preventívnych aktivít v rámci školy vplyv na výskyt radikálneho správania u adolescentov.

Údaje pre tento výskum boli vyzbierané na stredných školách, a to konkrétne na gymnáziách a stredných odborných školách v okresoch Rimavská sobota a Košice, ktoré sme vo výskume následne porovnávali. Výsledky, ktoré sme zaznamenali boli spracované za pomoci deskriptívnej štatistiky s využitím tabuliek.

V poslednej časti švoč práce bolo cieľom vypracovať odporúčania pre prax v oblasti sociálnej práce. Tieto odporúčania boli formulované na základe výskumných zistení. Bol tam kladený dôraz na realizáciu primárnej prevencie na stredných školách, ktoré by spočívali v preventívnych aktivitách zameraných na radikalizáciu. Mali by byť realizované vyškolenými sociálnymi pracovníkmi, jednak na prácu s mládežou, ale tak isto aj v téme radikalizácie. V rámci týchto aktivít je potrebné sa zamerať aj na upevňovanie vzťahov v rámci školských tried a to najmä z dôvodu, že dobré vzťahy s priateľmi môžu viesť k tomu, že sa práve oni stanú zdrojom sociálnej opory v prípade núdze.

Švoč prácou sme poukázali na významnosť sociálnej opory, a zároveň vo výskume aj potvrdili jej dôležitosť v období adolescencie v kontexte procesu radikalizácie. V nepriaznivých situáciách pomáha pri ich zvládaní a je veľkým šťastím, keď má jedinec vo svojom okolí ľudí na ktorých sa môže spoľahnúť, pretože pokiaľ takýchto ľudí má, nebude mať dôvod hľadať sociálnu oporu na nevhodných miestach a v radikálne prejavujúcich sa skupinách.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 1/0754/21 „Push-pull“ sociálne faktory súvisiace s mierou radikalizácie adolescentov v kontexte sociálnej práce.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- AZZAM, M., 2007. The radicalization of Muslim communities in Europe: Local and global dimensions. *The Brown Journal of World Affairs*. 3(2), 123–134. ISSN 1080-0786.
- BALÁŽOVÁ, M., M. POPELKOVÁ., 2018. Školské sebapoňatie a kvalita interpersonálnych vzťahov adolescenta. *Psychologie a její kontexty*. 9(1), 29-40. ISSN 1805-9023.
- BRUTOVSKÁ, G., 2018. Príčiny radikalizácie mladých ľudí na Slovensku. In: LAIFEROVÁ, E. et al. 2018. *Štvrtstoročie sociológie na samostatnom Slovensku*. Bratislava: Slovenská sociologická spoločnosť pri SAV. ISSN 9788081272318.

- CAMACHO, D. et al., 2017. Measuring the Radicalisation Risk in Social Networks. *IEEEAccess*. **2017(5)**, 10892-10900. ISSN 2169-3536.
- CAMARA, M., G. BACIGALUPE, P. PADILLA., 2013. The role of social support in adolescents: are you helping me or stressing me out? *International Journal of Adolescence and Youth*. **22(2)**, 123-136. ISSN 2164-4527.
- CENTRUM VEDECKO-TECHNICKÝCH INFORMÁCIÍ SR, 2019. *Vplyv legálnych a nelegálnych drog na život žiakov základných a stredných škôl* Bratislava. ISSN 1335-1109.
- DANIELSEN, A. G. et al., 2009. School-related social support and students' perceived life satisfaction. *The Journal of Educational Research*. **102(4)**, 303-320. ISSN 1940-0675.
- DAVYDOV, D., 2015. The Causes of Youth Extremism and Ways to Prevent It in the Educational Environment. *Russian Education and Society*. **57(3)**, 146-162. ISSN 1060-9393.
- DEMARAY, MK., CK. MALECKI., 2002. Critical levels of perceived social support associated with student adjustment. *School Psychology Quarterly*. **17(3)**, 213-241. ISSN 1939-1560.
- HALACHOVÁ, M., D. ROVENSKÁ, 2007. *Virtuálne a reálne prostredie dospelievajúceho*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika. ISBN 978-80-8152-532-2.
- HLAVÁČOVÁ, S., A. BAŠISTOVÁ, 2018. Prevencia extrémizmu u mladých ľudí z dysfunkčných rodín. In: TÓTHOVÁ, L., D. ŠLOSÁR. *Prejavy radikalizmu a extrémizmu v sociálnych vzťahoch*. 2018. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. s.140-141. ISBN 978-80-8152-640-4.
- HUDEČKOVÁ, V., 2010. Zvládanie záťažových situácií, sociálna opora a reziliencia u adolescentov umiestnených v diagnostickom centre. In: HUDEČKOVÁ, V. a P. BRYNDZÁK. *Križovatky II 2010*. Záhorská Bystrica: Maclix. s. 83-93. ISBN 978-80-969253-3-9.
- CHU, P.S. et al., 2010. Meta-analysis of the relationship between social support and well-being in children and adolescents. *Journal of social and Clinical psychology*. **29(6)**, 624-645. ISSN 1943-2771.
- IUVENTA, 2018. Príčiny radikalizácie mládeže vo veku 14-17 rokov. □online□. □cit. 2022-04-21□. Dostupné z: www.vyskummladeze.sk
- KEBZA, V., 2005. *Psychosociální determinanty zdraví*. Praha: Academia. ISBN 80-200-1307-5.
- KONČEKOVÁ, E., 2002. *Psychológia puberty a adolescencie*. Prešov: FHPV PU. ISBN 80-7097-339-0.
- KOLAŘÍK, M., 2007. *Studijní texty pro metodiky prevence sociálně patologických jevů*. Olomouc: Katedra psychologie FF UP. ISBN 80-7326-118-9.
- KOPČANOVÁ, D. et al., 2016. *Metodická príručka pre zamestnancov a zamestnankyne poradenských zariadení v rezorte školstva SR*. Bratislava: VÚDPaP. ISBN 978-80-89698-20-2.
- KOSCUROVÁ, Z., 2013. *Sociálna práca v školstve. Teoreticko-výskumné reflexie v školskom prostredí*. Bratislava: Iris. ISBN 978-8089238-91-0.
- KOZAŇÁKOVÁ, A., 2021. *Možnosti prevencie prejavov extrémizmu na školách a v školských zariadeniach*. Brno: Vysoká škola regionálneho rozvoje a Bankovní institut. ISSN 1804-6800.
- KRAUS, B., et.al., 2001. *Člověk –prostředí –výchova*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-004-2.
- LAURSEN, B., A. COLLINS, 2011. *Relationship Pathways: From Adolescence to Young Adulthood*. SAGE Publications. ISBN 978-1412987394.
- LEUSCHNER, V. et al., 2017. Prevention of targeted school violence by responding to students psychosocial crises: The NETWASS program. *Child Development*. **88**,68-82. ISSN 1467-8624.
- MAREŠ, J., 2003. Učiteľ jako zdroj sociální opory pro žáky a studenty. *Studia paedagogica*, **51(8)** ISSN **2336-4521**.
- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A., 2003. *Mládež a delikvence. 2.aktualizované vydání*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-771-X.
- MC CAULEY, C., S. MOSKALENKO, 2008. Mechanisms of political radicalization: pathways toward terrorism. *Terrorism and Political Violence*. **20(3)**, 415–433. ISSN 1556-1836.
- MIČKOVÁ, Z., 2014. Sociální opora a emočne vôľová stabilita v období adolescence. *Psychologie a její kontexty* **5(1)**, 75–87. ISSN 1805-9023.

- MORRIS, E., 2016. Children: Extremism and online radicalization. *Journal of Children and Media*. **10**(4), 1–7. ISSN 1748-2798.
- PAULÍK, K., 2010. *Psychologie lidské odolnosti*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2959-6.
- PARKER, J. S., J.M. BENSON, 2004. Parent-adolescent relations and adolescent functioning: self-esteem, substance abuse, and delinquency. *Adolescence*, **39**(155), 519-530. ISSN 0140-1971.
- PENNEBAKER, JW. et al., 1984. [Confiding in others and illness rate among spouses of suicide and accidental-death victims](#). *Journal of Abnormal Psychology*, **93**(4), 473–476. ISSN 1939-1846.
- PELS T, De RUYTER DJ., 2012. The influence of education and socialization on radicalization: An exploration of theoretical presumptions and empirical research. *Child and Youth Care Forum*. **41**(3), 311–325. ISSN 1573-3319.
- Rada pre poradenstvo v sociálnej práci. online. cit. 2022-02-01. Dostupné z: <https://www.rpsp.eu>.
- REEVE, J., 2006. Teachers as facilitators: What autonomy-supportive teachers do and why their students benefit. *The Elementary School Journal*. **106**(3), 225-236. ISSN 1554-8279.
- SCHAVEL, M., et al., 2010. *Sociálna prevencia*. Bratislava. Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety. ISBN 978-80-89271-22-1.
- SCHNEIDER, B. H., 2000. *Friends and enemies: peer relations in childhood*. Hodder Education Publishers. ISBN 978-0340732090.
- SULDO, S. M., et al., 2008. A social-cognitive-behavioral model of academic predictors of adolescents' life satisfaction. *School Psychology Quarterly*. **23**(1), 56-69. ISSN 1939-1560.
- ŠEBOKOVÁ, G., 2018. *Duálny model duševného zdravia a sociálna opora u žiakov stredných škôl*. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. **19**,(1). ISSN 2695-0154.
- ŠIŇANSKÁ, K., 2015. Úvod do problematiky sociálnej práce s mládežou v štátnom i treťom sektore. In: ŽIAKOVÁ, E. et al. eds. *Aplikovaná sociálna práca – od teórie k praxi*. 2015. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika. Filozofická fakulta. s.46-48. ISBN 978-80-8152-333-5.
- ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA: Prevencia a eliminácia sociálno-patologických javov v školskej edukácii. Návrhy na zlepšenie z pohľadu školského inšpektora. online. cit. 2022-02-01. Dostupné z: <https://www.ssi.sk/wp-content/uploads/2021/06/Prevencia-a-eliminacia-socialno-patologickych-javov-v-skolskej-edukacii.pdf>.
- ŠTÁTNY PEDAGOGICKÝ ÚSTAV. online. cit. 2022-02-01. Dostupné z: <https://www.statpedu.sk>
- ŠTEFANČÍK, R. et al., 2013. Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku. In: LICHNER V. et al., 2018. *Extrémizmus a radikalizácia v sociálnych kontextoch*. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. s.33-81. ISBN 978-80-8152-659-6.
- TARDY, CH., 1985. Social support measurement. *American Journal of Community Psychology*. **13**(2), 187–202. ISSN 0091-0562.
- TÓTHOVÁ, L., D. ŠLOSÁR., 2019. *Skupina a práca so skupinou v pomáhajúcich profesiách*. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. ISBN 978-80-8152-754-8.
- Územie udržateľného mestského rozvoja Rimavská Sobota, 2020. [online] Mesto Rimavská Sobota. [cit.2022-04-23]. Dostupné z: https://www.rimavskasobota.sk/download_file_f.php?id=1526156
- Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny. 2021. [online]. [cit.2022-04-23]. Dostupné z: <https://www.upsvr.gov.sk/>.
- VAN SAN M., et al., 2013. Ideals adrift: an educational approach to radicalization. *Ethics and Bioethics*. **8**(3), 276–289. ISSN 2453-7829.
- VIDINO, L., J. BRANDON, 2012. Countering radicalization in Europe. In: SIKKENS, E., et al. 2017. *Parental Influence on Radicalization and De-radicalization according to the Lived Experiences of Former Extremists and their Families*. Journal for deradicalization. **12**, s.194. ISSN 2363-9849.
- WILKINSON, R., M. MARMOT., 2005. *Sociální determinanty zdraví. Fakta & souvislosti*. Kostelec nad černými lesy. ISBN 80-86625-46-X.

YABLON, YB., 2017. Students' reports of severe youth violence in school as a tool for early detection and prevention. *Child Development*. **88**, 55-67. ISSN 1467-8624.

ZIMET, G., et al., 1988. The Multidimensional Scale of Perceived Social Support. *Journal of Personality Assessment*. **52**(1), 30-41. ISSN 1532-7752.

www.ycare.eu

<https://www.ppprs.svsbb.sk/about>

PRÍLOHY

Príloha A: Čestné prehlásenie

Príloha B: Tabuľka č.15

Príloha C: Dotazník

Príloha A

Čestné prehlásenie

Ja, dolupodpísaný/á Natália Trníková, prehlasujem na svoju česť, že pre vypracovanie empirickej časti predloženej práce som použil/a batériu dotazníkov pozostávajúcu z metodík:

Dotazník- MSPSS (Zimet et al. 1988),

Dotazník- REPTSA (Lichner 2020).

Príloha B

Tab. 15-Percentuálne vyjadrenie sociálnej opory študentmi stredných škôl

gymnázium-%	Veľmi silný nesúhlas		Silný nesúhlas		Mierne nesúhlas		Neutrálny postoj		Mierne súhlas		Silný súhlas		Veľmi silný súhlas	
	GYM %	SOŠ %	GYM %	SOŠ %	GYM %	SOŠ %	GYM %	SOŠ %	GYM %	SOŠ %	GYM %	SOŠ %	GYM %	SOŠ %
1.V mojom živote je výnimočná osoba, na ktorú sa môžem obrátiť, keď treba.	9,8	8,5	2	1,7	0	1,7	5,9	6,8	13,7	10,2	23,5	23,7	45,1	47,3
2.V mojom živote je výnimočná osoba, na ktorú sa môžem obrátiť, keď treba.	7,8	10,2	0	5,1	3,9	5,1	5,9	3,4	21,6	6,8	15,7	25,4	45,1	43,9
3.Moja rodina sa mi naozaj usiluje pomôcť.	5,9	10,2	5,9	0	7,8	1,7	7,8	6,8	11,8	13,5	17,6	22	43,1	45,6
4.Rodina mi poskytuje potrebnú pomoc a podporu.	3,9	11,8	9,8	1,7	5,9	1,7	7,8	3,4	11,8	6,8	13,7	30,4	47,1	43,9
5. V mojom živote je výnimočná osoba, ktorá je pre mňa zdrojom vzájomnej útechy.	7,8	6,8	0	8,5	5,9	1,7	13,7	3,4	13,7	8,5	13,7	22	45,1	49
6.Priatelia sa mi naozaj usilujú pomôcť.	5,9	6,8	9,8	5,1	7,8	5,1	9,8	3,4	25,5	27,1	19,6	22	21,6	30,4
7.Keď sa stane niečo zlé, môžem sa spoľahnúť na priateľov.	7,8	13,5	7,8	1,7	7,8	5,1	11,8	8,5	25,5	28,7	19,6	20,3	19,6	22

8.S rodinou sa môžem rozprávať o svojich problémoch.	13,7	11,8	9,8	1,7	11,8	13,5	9,8	8,5	11,8	13,5	7,8	23,7	35,3	27,1
9.Mám priateľov, s ktorými sa môžem podeliť o smútok a radosť.	5,9	11,8	9,8	3,4	9,8	3,4	2	8,5	23,5	20,3	23,5	13,5	25,5	39
10.V mojom živote je výnimočná osoba, ktorej záleží na mojich pocitoch.	7,8	8,5	2	1,7	5,9	3,4	13,7	3,4	13,7	8,5	7,8	22	49	52,4
11.Rodina mi pri rozhodovaní ochotne pomáha.	7,8	11,8	9,8	1,7	13,7	5,1	7,8	8,5	9,8	15,2	21,6	27,1	29,4	30,4
12. S priateľmi sa môžem rozprávať o svojich problémoch.	5,9	15,2	7,8	1,7	5,9	8,5	11,8	6,8	21,6	25,4	21,6	20,3	25,5	22

Príloha C

Milé študentky, milí študenti,

Venujte prosím niekoľko minút svojho času vyplneniu nasledujúceho dotazníka.

Pred sebou máte dotazník, v rámci výskumu zameraného na sociálnu oporu a radikalizáciu adolescentov. Dotazník je dobrovoľný a anonymný a jeho výsledky budú použité len na účely výskumu.

Vyplnenie dotazníka Vám zaberie 10-15 minút.

Vopred ďakujem za vyplnenie dotazníka a za Váš čas.

Nasledujúce otázky sa týkajú rodiny v ktorej žiješ. V každom riadku vyber jednu z možností.

Moji rodičia:

a) sú spolu

b) sú rozvedení

c) iné

a) sa o mňa nikdy príliš nezaujímali b) nechávajú ma samostatne rozhodovať sa
c) nenechávajú ma rozhodovať o ničom, všetko musí byť tak ako povedia

a) sú obaja zamestnaní
nezamestnaní

b) jeden z nich je nezamestnaný

c) obaja sú

Typ školy: gymnázium stredná odborná škola

Žijem v: Košice Hnúšťa

Absolvoval si v rámci školy nejakú preventívnu aktivitu? áno nie neviem

Ak áno, viedol tieto aktivity tvoj vyučujúci? áno nie

Do akej miery boli pre teba tieto preventívne aktivity prínosné? (označ na škále)

1 veľmi prínosné 2 prínosné 3 sčasti prínosné 4 neprínosné
5 vôbec neprínosné

Boli preventívne aktivity zamerané na prevenciu nevhodného/ radikálneho správania? áno
nie neviem

Chcel by si sa v budúcnosti preventívnych aktivít zúčastniť ? áno nie neviem

Do akej miery je podľa teba potrebné takéto aktivity v škole realizovať ? (označ na škále)

1 veľmi potrebné 2 potrebné 3 sčasti potrebné 4 nepotrebné
5 vôbec nepotrebné

Prečo sú preventívne aktivity potrebné ? (uved' dôvod)

Problematika kyberšikany na základných školách v Trnave

Risks of the modern technology in the context of social work

Darina Karvayová

Školiteľka: **prof. PhDr. Martina Mojtoová, PhD.**

KSPaSV Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva Univerzity Konštantína filozofa v Nitre

Abstrakt – V práci sa autorka zamerala na opis pretrvávajúceho a neustále sa zvyšujúceho výskytu online fenoménu kyberšikany u detí a mládeže. Neodmysliteľnou súčasťou témy je legislatíva, oblasť prevencie a zvládania kybernetických útokov. Hlavným cieľom skúmanej problematiky bolo oboznámiť sa s tým, či majú žiaci skúsenosti s kyberšikanou. Autorka svoju pozornosť sústreďovala aj na zistenie možných rizík v online komunikácii zo strany detí, ktoré môžu predstavovať potencionálny spúšťač pri výskyte kyberšikany u žiakov a usilovala sa bližšie oboznámiť so skutočnosťou, či majú žiaci vedomosť o tom, ako postupovať a pomôcť sebe alebo svojim blízkym v prípade, že sa stanú obeťou kybernetických útokov. Výskum bol realizovaný kvantitatívnym zberom dát, prostredníctvom neštandardizovaného anonymného online dotazníka, ktorý bol zostavený z 8 otázok. Výskumnú vzorku tvorili žiaci druhého stupňa od 5. do 9. ročníka vybraných základných škôl v Trnave. Celkový počet predstavoval 227 žiakov, z toho 118 dievčat a 109 chlapcov. Výsledky výskumu preukázali priamu skúsenosť žiakov s kybernetickými útokmi, poskytli zistenia v oblasti rizík, ktoré vytvárajú potencionálny spúšťač pre výskyt kyberšikany. Nadobudnuté výsledky boli následne štatisticky spracované a dané do komparácie s výsledkami výskumu nie len zo Slovenska ale aj vybraných Európskych krajín. V nadväznosti na uvedené skutočnosti odporúčame napríklad zriadiť v priestoroch základných škôl anonymne boxy, pričom celý zoznam odporúčaní v závislosti na získane výsledky výskumu a ich bližší opis realizácie uvádzame v diskusii práce.

Kľúčové slová: Kyberšikana. Žiaci základných škôl. Školská klíma. Legislatíva. Prevencia.

ÚVOD

*„Svet je nebezpečným miestom, nie kvôli tým, ktorí konajú zlo,
ale kvôli tým, ktorí sa dívajú a nerobia nič“.*

Albert Einstein

Denne každý z nás stretne veľké množstvo ľudí. Všetko sú to náhodné stretnutia, ktoré v sebe nesú príbehy a starosti ľudí, ktorí prechádzajú okolo nás. Keby sme sa aspoň na chvíľu zastavili a začali sa pozorne dívať, zrazu by sme si všimli prechádzať okolo tvár na ktorej chýba úsmev či tvár, ktorá sa snaží potlačiť slzy. Jedným z druhov trápení, ktoré môžeme pozorovať na druhých a dať im názov patrí aj kyberšikana. Jej páchatel' si často vyberá náhodnú obeť bez ohľadu na akékoľvek kritériá, no najzraniteľnejšou skupinou aj naďalej zostávajú najmä deti a dospievajúca mládež. Aj preto sme sa rozhodli zamerať sa na tému „*Problematika kyberšikany na základných školách v Trnave*“. V rámci prvej kapitoly sa okrem iného venujeme opisu kyberšikany a kyberagresie. Na skutočnosť stúpajúcej tendencie v prípadoch kyberagresie poukazujeme aj prostredníctvom výsledkov z výskumu v rámci publikácie *How children (10-18) experiences online risks during the Covid-19 lockdown – Spring 2020* a tiež výsledkami Slovenského národného strediska pre ľudské práva, ktoré sa v šk. roku 2017/2018 zameralo na výskyt a skúsenosti žiakov s tradičnou i online formou kyberšikany. Venujeme sa opisu pojmu FOMO z ang. „*fear of missing out*“, čo znamená strach z premeškania. Špecifikujeme školskú klímu a definujeme žiakov základných škôl. Súčasťou je aj legislatívny rámec, ktorý umožňuje právne stíhať páchatel'a kyberšikany. Zameriavame sa aj na prevenciu a preventívne programy v oblasti kyberšikany. Obsahom druhej kapitoly je výskumná časť. Hlavný cieľ je zameraný na zistenie výskytu kyberšikany u žiakov vo vybraných základných školách v meste Trnava. Čiastkovými cieľmi sa zameriavame na identifikáciu možných rizík online komunikácie zo strany dievčat a chlapcov ako potenciálneho spúšťača kyberšikany, zisťujeme vedomosti a znalosti žiakov o spôsobe ako môžu pomôcť sebe alebo blízkym vo svojom okolí v prípade, ak sa stanú obeťou kybernetických útokov a pod. Ďalšou časťou je priebeh zberu dát nášho výskumu, ktorý bol realizovaný neštruktúrovaným anonymným dotazníkom. Súčasťou je spracovanie, vyhodnotenie a sumarizácia nadobudnutých výsledkov, ktoré sme uviedli v percentuálnej hodnote a spracovali do prehľadnej podoby s využitím grafov a tabuliek. V diskusii sme nadobudnuté výsledky komparovali s výsledkami vybraných krajín z výskumu, ktorý bol realizovaný v krajinách v rámci Európskej únie.

1 SÚČASNÝ STAV V OBLASTI KYBERŠIKANY U ŽIAKOV ZÁKLADNÝCH ŠKÔL

V rámci práce sa zameriavame na súčasný stav v oblasti výskytu kyberšikany u žiakov navštevujúcich základné školy v meste Trnava. Na začiatok si bližšie definujeme pojmy ako kyberšikana a kyberagresia. Venujeme sa opisu pojmu FOMO – strach z premeškania, ako aj

špecifikácii školskej klímy a definovaniu žiakov základných škôl. Súčasťou podkapitol je aj legislatíva a právny rámec v súvislosti s odsúdením páchatel'a za realizáciu kyberšikany. Predposlednú podkapitolu sme venovali sociálnej prevencii. Na záver špecifikujeme ciele študentskej vedeckej odbornej práce. Kapitola zároveň obsahuje vyhodnotenie vopred stanovených hypotéz, ktorých výsledok je spracovaný na základe nadobudnutých dát z výskumu a sú uvedené prostredníctvom tabuliek.

1.1 Kyberšikana a kyberagresia

Okrem pojmu kyberšikana sa v súčasnosti v mnohých výskumoch, či publikáciách tiež často stretávame aj s označením kyberagresia. Oba termíny majú rovnakého menovateľa a tým je nevhodné správanie sa človeka v kyberpriestore. Grác (2000 In Rác, 2019) označuje kyberpriestor aj ako miesto alebo virtuálne prostredie, ktoré si vyžaduje prístup na internet. Autorom samotného pojmu kyberšikana, ktorý sa zaoberal danou problematikou je Kanad'an Bill Belsey (2019), ktorý ju charakterizoval ako nepriateľské správanie jednotlivca, či viacerých páchatel'ov, ktorí využívajú informačno – komunikačné technológie na úmyselné a pravidelne sa opakujúce nenávistné správanie voči obeti.

Vaillancourt, Faris, Mishna (2017) poukazujú tiež na to, že nástup internetu a rozmach mobilných telefónov zapríčinil výskyt kyberšikany ako novej formy tradičnej šikany. V mnohých prípadoch sa termíny kyberšikana a kyberagresia objavujú najmä v spojitosti s deťmi a dospievajúcou mládežou, ktorá trávi využívaním moderných komunikačných technológií podstatne viac času v priebehu dňa ako iné vekové kategórie v rámci populácie. Tento názor zastávajú aj McQuade, Colt a Meyer (2009), ktorí okrem iného zaraďujú medzi ohrozenú časť populácie aj staršie osoby, či deti so špeciálnymi potrebami. Za najčastejší negatívny dopad takéhoto spôsobu správania sa voči obeti kyberšikany na internete uvádza Rogers (2011) okrem pokusov o siahnutie si na život aj stratu dôvery voči ľuďom.

- *Obet' kyberšikany* – obeťami bývajú prevažne deti, hoci dospelé osoby nie sú výnimkou.

V rámci kybernetických útokov je možné špecifikovať obeť kyberšikany len na základe zaujatosti a predsudkom páchatel'a voči jeho obeti a to v oblasti náboženstva, rasy, sexuálnej orientácie, či pohlavia (The parent's guide of cyberbullying, 2021). Z pohľadu rodovej skúsenosti a predpokladu stať sa obeťou kyberšikany, môžeme podľa Zsila, Urbána, Griffithsa, Demetrovicsa (2018) hovoriť o tom, že dievčatá bývajú častejšími obeťami kyberšikany ako chlapci. U chlapcov je väčšia pravdepodobnosť, že budú obeťou skôr tradičnej formy šikany. Tokunaga (2010) uvádza, že vek nezohráva takmer žiadnu rolu v tom, kto má väčší alebo menší

predpoklad na to, stať sa obeťou kyberšikany. Kowalski, Guimetti et al. (2014) však dodávajú, že z pohľadu veku žiakov sa výskyt kyberšikany zvyšuje smerom nahor a to práve na stredných školách. Dôvody výskytu kyberšikany a kyberagresie u detí a mládeže vo virtuálnom prostredí môžu byť rôzne.

- *Páchateľ kyberšikany* – páchatelom sa môže stať ktokoľvek, či už z dôvodu že sa snaží zahnať nudu a kyberpriestor mu zároveň umožňuje svoju frustráciu a hnev ventilovať (The parent's guide of cyberbullying, 2021). Naopak Reme et al. (2020) uvádzajú ako motív u páchatel'a jeho problémy s duševným zdravím, kedy človeka k páchaniu šikany v kyberpriestore vedie jeho agresia, hyperaktivita, výbušnosť, či užitie omamných látok. Taktiež sem môžeme zaradiť nízku úroveň empatie, ktorá páchatel'ovi bráni zamyslieť sa nad pocitmi a prežívaním obete. König, Gollwitzer a Steffgen (2010) vnímajú výskyt kyberšikany ako následok rozchodu, konfliktu, či ukončenia priateľstva. Páchateľ pociťuje potrebu odplatiť sa z dôvodu prežívania hnevu alebo žiarlivosti. Ďalším motívom môže byť nuda alebo túžba nadobudnúť novú skúsenosť. Páchateľ sa môže rozhodnúť ubližovať obeti aj na základe toho, že sa usiluje odreagovať, stráviť na internete nejakým spôsobom čas a vyskúšať si možnosti, ktoré mu poskytuje anonymita online prostredia (Varjas, Talley et al. 2010). Osamelosť alebo izolácia, ktorú páchatel' zažíva sú tiež častým spúšťačom, pre ktorý si prostredníctvom kyberšikany a svojho správania sa môže páchatel' len vynucovať chýbajúcu pozornosť a komunikáciu s druhými osobami (McLoughlin, Hermens, 2018).

1.2 FOMO - Strach z premeškania

Vplyvom rýchleho spôsobu života, sociálnych sietí a narastajúcou potrebou socializácie s čo najväčším počtom ľudí sa medzi deťmi, mládežou ale i dospelými objavil fenomén označovaný anglickou skratkou FOMO - „fear of missing out“, ktorá v preklade znamená „strach z premeškania“. Pojem FOMO sa prvýkrát začal objavovať v roku 2004, kedy ho použil samotný autor Patrick McGinnis a opísal ho ako úzkosť z toho, že vonku sa deje niečo lepšie ako to, čo práve robíme. Ide o nadmernú kontrolu príspevkov, upozornení a správ na sociálnych sieťach prostredníctvom smartfónov. Gregory (In Clark, 2019) poukazuje na existenciu strachu z premeškania najmä u detí, keďže sociálne siete značne zmenili spôsob vzájomnej komunikácie. Môžu sa stať návykom, ktorý prerastie až do negatívneho vplyvu na duševné zdravie dieťaťa. Najmä deti prežívajú obavu z toho, že ak nebudú príspevky na sociálnych sieťach pravidelne kontrolovať, tak o niečo prídu.

Shensa, Miller, Radovic a kol. (2016) tiež poukazujú u detí a mladých ľudí na množstvo času stráveného online, kde napr. viac ako 2 hodiny denne preukázali zvýšené riziko výskytu suicidality. Medzi prvotné varovné príznaky zhoršeného mentálneho zdravia zaraďuje Blue cross behavioral health (2021) nasledovné:

- náladovosť, častejší výskyt agresívnych prejavov správania,
- zmena stravovacích návykov, najčastejšie nechutenstvo,
- fyzické symptómy, bolesť hlavy, žalúdka, bez preukázateľnej medicínskej príčiny,
- zhoršenie prospechu v škole, zhoršené známky,
- opakované rozprávanie o strachu a starostiach,
- zmeny v spánku ako je nespavosť, nočné mory, či únava,
- strata záujmu o trávenie času s priateľmi.

1.3 Školská klíma a žiaci základných škôl

Školskú klímu definuje jej úroveň kvality a charakter školského života. Školská klíma je zostavená zo žiakov, rodičov žiakov a z pedagógov. Predstavuje školský život ako celok, ktorý odráža normy, hodnoty, ciele, medziľudské vzťahy, učebné postupy a organizačnú štruktúru celej školy (National school climate center, 2021).

Školskú a triednu klímu ako celok tvoria jednotlivci, ktorí pochádzajú z rozličného sociálneho prostredia a rodiny. Je preto dôležité, aby sa medzi žiakmi zabezpečila optimálna triedna klíma, ktorá vytvorí súdržné a priateľské prostredie pre všetkých žiakov bez rozdielu.

Pojem klíma pochádza z gréčtiny a môžeme ju vnímať aj ako atmosféru. Ide o vytvorenie špecifického prostredia, ktoré sa vyznačuje najmä :

- pozitívnymi vzťahmi a vzájomnou spoluprácou medzi žiakmi v skupine,
- prejavmi súdržnosti medzi žiakmi, ktorých navzájom spája predovšetkým spoločný záujem,
- zvyšovaním úrovne zrelosti žiakov a prispieva k rozvoju skupiny ako celku,
- samotným procesom rozvoja danej skupiny, kde kľúčovú úlohu zohrávajú nie len
- individuálne ale i skupinové prvky u žiakov ako sú : osvojené prejavy správania, prostredie v ktorom skupina spoločne funguje, afektívne a kognitívne vlastnosti žiakov v skupine (Koštrnová, 2014).

1.4 Pozícia sociálneho pracovníka na základných školách

Profesijná náplň pozície sociálneho pracovníka je odbornou činnosťou, ktorá v sebe zahŕňa všetky potrebné predpoklady na výkon nie len preventívnej ale i intervenčnej činnosti, ktorá by našla svoje pozitívne uplatnenie i medzi žiakmi na základných školách.

New York state school social workers association (2021) vníma sociálneho pracovníka na školách ako efektívneho člena, ktorý svojou odbornosťou udržiava alebo zlepšuje nie len mentálne, behaviorálne, kognitívne, ale i sociálne fungovanie žiakov. Podporuje rozvoj spolupatričnosti, sebaúctu a pozitívne vzťahy medzi žiakmi a učiteľmi. A v neposlednom rade vystupuje ako konzultant pre rodičov, učiteľov a iných s cieľom pochopiť a zlepšiť faktory prostredia, v ktorých dieťa trávi väčšinu svojho času a ktoré majú priamy vplyv na jeho výsledky v súvislosti s prospechom a ľudským rastom, ako sú rodinné prostredie, školské prostredie, či prostredie voľnočasových aktivít. School social work association of America (2021) rozdeľuje vo všeobecnosti náplň práce sociálneho pracovníka na školách do nasledovných bodov:

- participuje na hodnotiacom systéme vzdelávania žiakov a plánovaní vzdelávania,
- zameriava na riešenie problémov žiakov, ako aj na životné situácie dieťaťa, ktoré ovplyvňujú jeho adaptáciu, či už v školskom prostredí, doma alebo v rámci komunity,
- vypracúva sociálnu anamnézu u dieťaťa so zdravotným postihnutím,
- poskytuje poradenstvo či už pre žiakov alebo ich rodičov,
- vytvára programy na posilnenie pozitívneho správania medzi žiakmi,
- usiluje sa mobilizovať zdroje rodiny, komunity, či školy na to, aby sa dieťa mohlo čo najefektívnejšie učiť vo svojom vzdelávacom programe.

Lengyel (2013, In Tirpáková, 2020) uvádza, že v rámci Slovenskej republiky a ukotvenia pracovnej pozície školského sociálneho pracovníka v legislatíve stále neexistuje.

1.5 Legislatíva v oblasti kyberšikany

Donedávna nebolo v Slovenskej republike možné stíhanie a odsúdenie páchatel'a priamo za páchanie samotnej kyberšikany. K zmenám došlo dňa 1. 7. 2021 kedy prišiel do platnosti Zákon č. 236/2021 Z. z., v ktorom je v § 360b obsiahnuté nasledovné:

„Nebezpečné elektronické obťažovanie

(1) Kto úmyselne prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby, počítačového systému alebo počítačovej siete podstatným spôsobom zhorší kvalitu života iného tým, že

a) ho dlhodobo ponížuje, zastráša, neoprávnene koná v jeho mene alebo dlhodobo inak obťažuje, alebo

b) neoprávnene zverejní alebo sprístupní tretej osobe obrazový, zvukový alebo obrazovo-zvukový záznam jeho prejavu osobnej povahy získaný s jeho súhlasom, spôsobilý značnou mierou ohroziť jeho vážnosť alebo privodiť mu inú vážnu ujmu na právach, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.

(2) Odňatím slobody na jeden rok až štyri roky sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

a) na chránenej osobe, alebo

b) z osobitného motívu.

(3) Odňatím slobody na dva roky až šesť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

a) a spôsobí ním značnú škodu,

b) s úmyslom získať pre seba alebo iného značný prospech, alebo

c) hoci bol za taký čin v predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch odsúdený.“

1.6 Sociálna prevencia, stratégia zvládania kyberšikany

Podstatná časť prevencie a ochrany detí voči nežiadúcim vplyvom pri využívaní internetu a sociálnych sietí by mala prebiehať aj v domácom prostredí zo strany rodičov, starých rodičov, či iných dospelých osôb, ktoré zabezpečujú starostlivosť a východu dieťaťa. Bull (2020) taktiež tvrdí, že značné množstvo rodičov už dnes využíva webovú kontrolu, ktorá im umožňuje blokovat' prístup na stránky s nevhodným obsahom pre ich deti. Rodičia tiež siahajú po možnostiach aplikácii ako je napr. „internetová opatrovatel'ka“. Táto aplikácia umožňuje rodičom kontrolovať všetko, čo deti robia na internete a dokáže obmedziť deťom množstvo času, ktorý strávia na internete, či dokonca odosiela na mobilný telefón rodičov upozornenia a správy s činnosťou ich detí pri používaní internetu.

V oblasti kyberšikany realizuje preventívne programy napr. Polícia Slovenskej republiky :

○ „*Prevencia Internetovej kriminality*“ : projekt je cielený na žiakov 5. a 6. ročníka na základných školách s cieľom zabezpečiť prevenciu voči internetovej kriminalite, predchádzaniu a znižovaniu celkovej kriminality realizovanej cez internet a sociálne siete. Ústrednými témami projektu sú „*Kybernetické šikanovanie*“, „*Zoznamovanie cez internet*“ či „*Netolerancia na internete*“. Žiaci sú oboznámení s online rizikami, s bezpečným používaním internetu, ochranou svojich osobných údajov a s pojmami ako: vydieranie, ohováranie, pedofília, obchodovanie s ľuďmi, prenasledovanie, nebezpečné vyhrážanie a mnohé ďalšie.

○ „Preventívny projekt Kyberšikana“ : projekt sa uskutočňuje formou besied, je určený pre žiakov základných škôl v okrese Galanta. Hlavným zámerom je informovať žiakov o samotnej kyberšikane, jej formách a prejavoch, poskytnutie rád ako ju riešiť alebo jej predchádzať (Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2021).

Občianske združenie eSlovensko, Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Slovenský výbor pre Unicef, Európska komisia vytvorili nasledujúci program ako:

Projekt „Zodpovedne.sk“ : vznikol po vzájomnej spolupráci vyššie uvedených subjektov v rámci komunitárneho programu „Safer Internet plus – Bezpečnejší Internet plus“, ktorého hlavným zámerom je upozorniť a informovať ľudí o bezpečnom spôsobe využívania internetu, mobilných telefónov, či najnovších technológií. Projekt je realizovaný vo všetkých 27 krajinách Európskej únie. Súčasťou projektu je aj publikácia s názvom „Deti v sieti“ , ktorá upozorňuje na nástrahy internetu, zvyšuje povedomie o potrebe bezpečnosti a zodpovedného správania na internete zo strany užívateľov.

Svoje nezastupiteľné miesto v rámci online pomoci vykonáva aj občianske združenie IPčko, ktoré je vnímané aj ako online linka dôvery. Hlavným zámerom je poskytovať mladým ľuďom pomoc, podporu a rady v akýchkoľvek psychicky náročných, životných situáciách. Občianske združenie svoju činnosť vykonáva od roku 2012 pričom za toto obdobie sa im podarilo zachrániť viac ako 1 000 životov mladých ľudí, ktorí sa zamýšľali nad samovraždou, či už z dôvodu prežívania, šikany, kyberšikany, rodinných a mnohých ďalších problémov. Filozofia občianskeho združenia je postavená na troch základných princípoch a to:

- a) prijatie každého mladého človeka, ktorý sa na združenie obráti s prosbou o pomoc bez podmienok,
- b) profesionalita každého člena tímu, ktorý poskytuje mladým ľuďom pomoc,
- c) priateľský prístup, ktorý v sebe nesie rešpekt, úctu a priateľskú podporu.

Tím občianskeho združenia pracuje na princípe dobrovoľnosti a dodržiavania etického kódexu a je tvorený z profesionálov v oblasti psychológie alebo sociálnej práce (Čo je IPčko?, 2012).

1.7 Stanovené ciele výskumu

Hlavným cieľom práce je: „Zmapovať výskyt kyberšikany u žiakov na vybraných základných školách v meste Trnava“

ČC1. : Identifikovať možné riziká v rámci online komunikácie zo strany dievčat a chlapcov ako potenciálneho spúšťača kyberšikany.

ČC2. : Zistiť, znalosti dievčat a chlapcov o spôsobe ako sa vedia brániť alebo pomôcť sebe alebo iným v prípade, že sa stanú obeťou kyberšikany.

ČC3. : Zistiť, s akými konkrétnymi formami kyberšikany majú skúsenosť dievčatá a s akou formou majú skúsenosť chlapci.

VO1 : Aké riziká predstavujú v rámci online komunikácii zo strany dievčat a chlapcov potenciálny spúšťač kyberšikany?

VO2 : Aké znalosti majú dievčatá a chlapci v prípade, že sa potrebujú brániť, či pomôcť sebe alebo iným v prípade, že sa stanú obeťou kyberšikany?

VO3 : S akými formami kyberšikany majú skúsenosť dievčatá a s akými chlapci?

Hypotézy výskumu

H1: Predpokladáme, že chlapci sa s nepriateľským správaním v chate online hier stretávajú častejšie ako dievčatá

H0 : Nepredpokladáme, že chlapci sa s nepriateľským správaním v chate online hier stretávajú častejšie ako dievčatá

Tab. 32 : Stretávanie sa s nepriateľským správaním na internete na základe pohlavia

	Chat v online hre		Diskusné fórum		Sociálne siete		Nestretol/a som sa /iné		Spolu	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
dievčatá	9	7,62	4	3,38	57	48,30	48	40,67	118	100
chlapci	64	58,71	1	0,91	15	13,76	29	26,60	109	100
Spolu	73	33,17	5	2,15	72	31,03	77	33,64	227	100

Zdroj: Vlastné spracovanie

Aritmetický priemer : 2

Medián : 72,5

Hladina významnosti – Vypočítaná hodnota (72,18) je väčšia ako kritická hodnota na hladine $p =$ je signifikantný pri $p > 0,01$.

Prijímame alternatívnu hypotézu a odmietame nulovú hypotézu.

H2: Predpokladáme, že dievčatá sa oproti chlapcom častejšie stávajú obeťou kyberšikany

H0: Nepredpokladáme, že dievčatá sa oproti chlapcom častejšie stávajú obeťou kyberšikany

Tab. 30 : Obeť kyberšikany na základe pohlavia

Áno	Nie	Spolu
-----	-----	-------

	N	%	N	%	N	%
dievčatá	13	11,01	105	88,99	118	100
chlapci	4	3,67	105	96,33	109	100
Spolu	17	7,48	110	92,66	227	100

Zdroj: Vlastné spracovanie

Aritmetický priemer : 1

Modus : 105

Medián : 63,5

Hladina významnosti – Vypočítaná hodnota (23,18) je väčšia ako kritická hodnota na hladine $p =$ je signifikantný pri $p > 0,01$.

Prijímame alternatívnu hypotézu a odmietame nulovú hypotézu.

2 METÓDY

V kapitole bližšie špecifikujeme zámerný výberový súbor respondentov, ktorí sa zúčastnili výskumu. Venujeme sa tiež definovaniu jednotlivých metód a techník, ktoré sme sa rozhodli uplatniť pri zbere nadobudnutých dát. Súčasťou kapitoly je aj opis jednotlivých krokov, ktoré sme zrealizovali pre spracovanie našej práce. Neodmysliteľnú časť tvoria aj procedúry výskumu, v ktorých charakterizujeme využité techniky pri vyhodnocovaní získaných údajov od respondentov. V neposlednom rade uvádzame očakávané výsledky, ktoré náš výskum môže priniesť.

2.1 Výberový súbor

Výberový súbor, ktorý sa zúčastnil na získavaní dát v rámci výskumu, bol zostavený z respondentov, ktorí sú v súčasnosti žiakmi navštevujúcimi niektorú z tried druhého stupňa zo zámerne vybraných a oslovených základných škôl so sídlom v Trnave. Sumárny počet respondentov predstavoval 227 žiakov, z toho 118 (51,98%) dievčat a 109 (48,01%) chlapcov. Celkovo sa na výskume zúčastnili tri základné školy v meste Trnava, pričom dve z nich nám umožnili distribuovať dotazník medzi všetky ročníky zahrňujúce druhý stupeň základných škôl a len jedna po zhodnotení náročnosti dotazníka umožnila distribúciu medzi žiakov od 7. do 9. ročníka. Základná škola predstavuje štátnu inštitúciu, ktorá vo všeobecnosti poskytuje nepľoletým osobám bezplatné vzdelávanie a výchovu, ktoré sú realizované zo strany vysokoškolsky vzdelaných pedagógov v triedach od 1. ročníka po 9. ročník, ktoré navštevujú žiaci podľa príslušného veku. Do druhého stupňa základných škôl zaraďujeme 5. až 9. ročník,

ktorý v sebe združuje žiakov vo veku spravidla od 10 do 14 / 15 rokov. V rámci jednotlivých tried určuje novela školského zákona 464/2013 Z. z. maximálny počet v triede na 29 žiakov a najnižší možný počet na 15 žiakov (European commission, 2022).

Podrobnejší prehľad žiakov, ktorí sa svojou účasťou podieľali na vyplňaní anonymných online dotazníkov v rámci výskumu, sme nižšie uviedli prostredníctvom využitia tabuliek, ktoré uvádzajú množstvo participantov na základe veku, a pohlavia zastúpeného v jednotlivých ročníkoch.

Podrobnejší prehľad žiakov, ktorí sa svojou účasťou podieľali na vyplňaní anonymných online dotazníkov v rámci výskumu, sme nižšie uviedli prostredníctvom využitia tabuliek, ktoré uvádzajú množstvo participantov na základe veku, a pohlavia zastúpeného v jednotlivých ročníkoch.

Tab. 1 – Zostavenie respondentov na základe veku

Vek	Počet	%
10	14	6,17%
11	32	14,10%
12	45	19,82%
13	63	27,75%
14	52	22,91%
15	21	9,25%
Spolu	227	100%

Zdroj: Vlastné spracovanie

Tab. 2 – Zostavenie respondentov z hľadiska pohlavia zastúpeného v jednotlivých ročníkoch

Ročník	Dievčatá	%	Chlapci	%	Celkový počet	%
5. ročník	16	13,56%	14	12,84%	29	13,22%
6. ročník	17	14,41%	16	14,68%	34	14,53%
7. ročník	31	26,27%	25	22,94%	56	24,67%
8. ročník	31	26,28%	35	32,12%	66	29,07%
9. ročník	23	19,49%	19	17,43%	42	18,50%
Spolu	118	100%	109	100%	227	100%

Zdroj: Vlastné spracovanie

2.2 Metódy a techniky skúmania

V rámci skúmania problematiky sme zvolili kvantitatívny zber dát, ktorý podľa Tomšíka (2017), predstavuje množstvo. Ide o kvantitatívne skúmanie javov, pričom jeho hlavným zámerom je nadobudnúť objektívne a exaktne verifikovateľné údaje o skúmanom probléme. Metóda, prostredníctvom ktorej sme zrealizovali získavanie náležitých dát pre výskum bol dotazník. Podľa Gavoru (2001), môžeme v rámci dotazníka hovoriť o využití takej výskumnej metódy, ktorá je principiálne založená na písomnom zbere odpovedí na jednotlivé kladené otázky. Administráciu zostaveného dotazníku sme medzi respondentov zabezpečili prostredníctvom online prostredia. Pre tento spôsob získavania informácií sme sa rozhodli predovšetkým na základe stotožňovania sa s názorom Wrighta (2005), ktorý tvrdí, že najväčšia výhoda online dotazníka spočíva v zabezpečovaní pocitu anonymity pre osoby, ktoré sú stigmatizované alebo marginalizované, čo môže viesť k ich väčšej otvorenosti a dodávať im pocit odvážnosti. Dotazník bol vytvorený tak, aby respondentom zabezpečoval anonymitu, bez uvádzania citlivých osobných údajov. Na tvorbe obsahu a komplexnom znení 8 otázok, sme sa podieľali sami. Pri niektorých otázkach boli pre respondenta poskytnuté nie len priame možnosti na odpoveď, ale taktiež i vytvorený priestor pre vlastné vyjadrenie postoja, či názoru k danej otázke.

2.3 Procedúry výskumu

Nadobudnuté zistenia z aplikovaného výskumu sme zosumarizovali vzájomne zo všetkých zúčastnených základných škôl. Smerodajným bolo rozdelenie a vyhodnotenie získaných dát na základe pohlavia respondentov. Každá otázka, ktorá bola súčasťou dotazníka bola vyhodnotená samostatne s využitím programu Excel, uvedená v percentuálnej podobe a

jednotlivé výsledky boli spracované do prehľadného stĺpcového grafu a následne do tabuľky podľa pohlavia. V prípade otázok, v ktorých sa respondenti rozhodli využiť priestor na vyjadrenie vlastného postoja, sme odpovede spracovali s využitím metódy modusu a mediánu. Odpovede, k jednotlivým otázkam boli spracované aj na základe toho, či sa jednalo o otázku s jednou možnou odpoveďou, či možnosťou viacerých odpovedí, prípadne podľa počtu respondentov, ktorí na danú otázku odpovedali kladne. Súčasťou spracovania a vyhodnocovania všetkých dát, bola aj verifikácia hypotéz, ku ktorým sme sa dopracovali pomocou výpočtu chí kvadrátu a naše zistenia sme následne premietli do tabuliek.

2.4 Očakávané výsledky

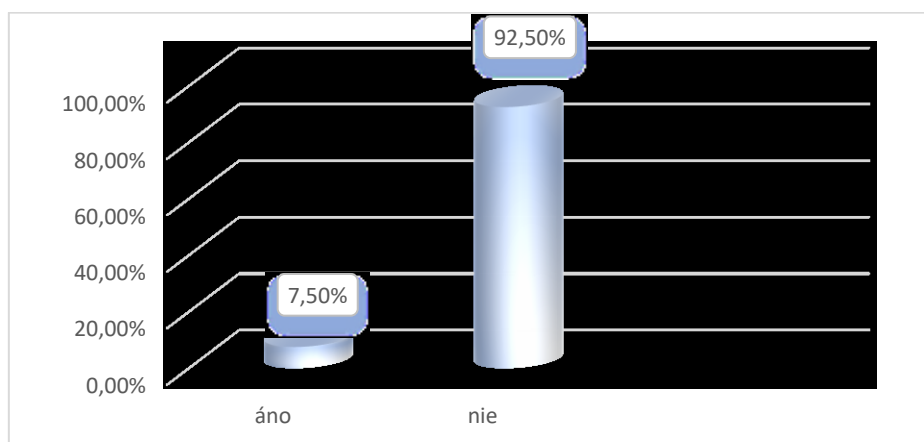
S prihliadnutím na skutočnosť, že dotazník je výhradne anonymný a jeho distribúcia medzi žiakov bola zrealizovaná s využitím online priestoru očakávame, že odpovede budú zo strany respondentov viac otvorené, úprimné a že využijú priestor na vyjadrenie vlastného názoru pri jednotlivých otázkach. Predpokladáme tiež, že pohodlie domova a množstvo času, ktoré majú respondenti k dispozícii, zabezpečí rozmanitosť a zaujímavosť jednotlivých odpovedí. Z hľadiska účasti na vyplnení nášho online dotazníka očakávame, že sa ho nezúčastní plný počet žiakov z jednotlivých tried. Taktiež očakávame, že zo získaných dát sa preukáže značne vysoká miera nadobudnutých skúsenosti žiakov druhého stupňa základných škôl s kybersíkanou pri využívaní sociálnych sietí a to najmä zo strany dievčat. Od nášho výskumu tiež očakávame, že preukáže platnosť nami stanovených hypotéz.

3 VÝSLEDKY VÝSKUMU

V nasledujúcej kapitole uvádzame nadobudnuté výsledky z výskumu, ktoré sme vyhodnotili komplexne od všetkých 227 respondentov, pričom sme ich pre ľahšiu orientáciu spracovali do grafov. Pod každým grafom sa zároveň nachádza tabuľka znázorňujúca percentuálne zastúpenie k jednotlivým odpovediam a to zo strany dievčat, ktorých počet predstavoval 118 (51,98%) žiačok, ako aj chlapcov, ktorých zastúpenie z celkového počtu predstavuje 109 (48,01%) žiakov. Jednotlivé položky z online dotazníku sú priradené k hlavnému aj čiastkovým cieľom tak, aby nám poskytli čo najlepšiu odpoveď na skúmané oblasti.

3.1 Skúsenosti s kyberšikanou z pohľadu dievčat a chlapcov vo vybraných základných školách v meste Trnava

Graf 1 : Skúsenosť žiakov s kyberšikanou z pozície obete

Zdroj: Vlastné spracovanie

Graf predstavuje doterajšiu skúsenosť žiakov základných škôl druhého stupňa s kyberšikanou a to v 7,50%, pričom 84,10% zo všetkých opýtaných uvádzalo, že skúsenosť s kyberšikanou doteraz nemá.

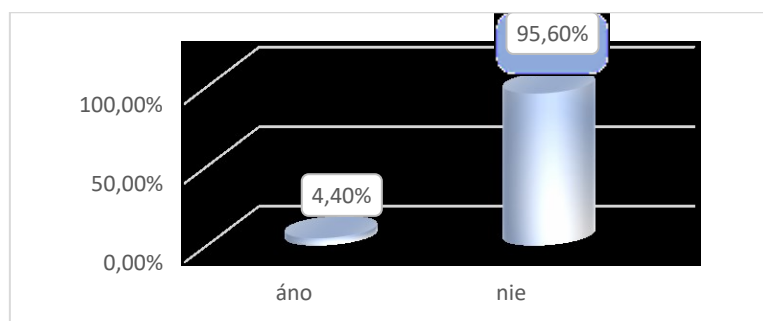
Tab. 3 : Skúsenosť žiakov s kyberšikanou z pozície obeť na základe pohlavia

	Áno	Nie	Celkový súčet
dievčatá	11,01%	88,99%	100%
chlapci	3,67%	96,33%	100%
Spolu	7,49%	84,14%	100%

Zdroj: Vlastné spracovanie

Jednoznačnú skúsenosť s kyberšikanou uvádzali v 11,01% najmä dievčatá a v 3,67% naopak chlapci, ktorý majú zároveň menšiu skúsenosť s kyberšikanou v porovnaní s dievčatami ako jej obeť.

Graf 2 : Skúsenosť žiakov s kyberšikanou z pozície páchatel'a

Zdroj: Vlastné spracovanie

Opačným prípadom, kedy žiak využil kyberšikanu a stal sa jej páchatel'om uviedlo 4,40% žiakov. Vo vyššej miere prevyšovala v 95,60% odpoveď, že s kyberšikanou ako jej páchatelia žiaci skúsenosť nemajú.

Tab. 4 : Skúsenosť žiakov s kyberšikanou z pozície páchatel'a na základe pohlavia

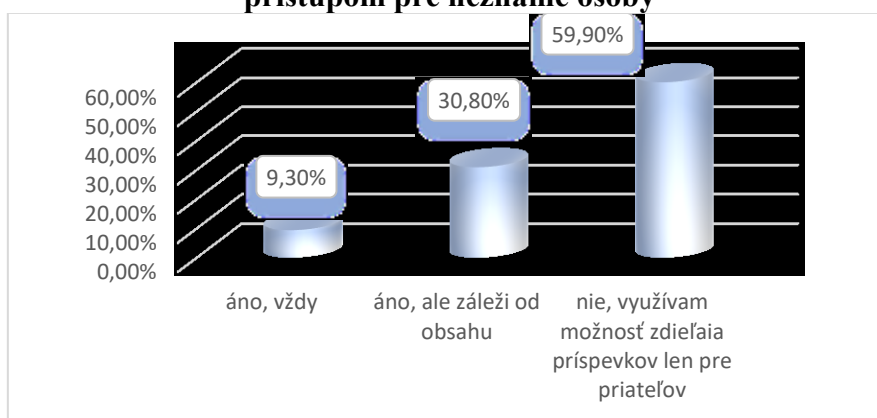
	Áno	Nie	Celkový súčet
dievčatá	5,93%	94,07%	100%
chlapci	2,75%	97,25%	100%
Spolu	4,41%	95,59%	100%

Zdroj: Vlastné spracovanie

Vyššiu skúsenosť s kyberšikanou uvádzali v 5,93% dievčatá oproti chlapcom, ktorí a to v 2,75% nadobudli skúsenosť s kyberšikanou ako jej páchatelia. Zároveň majú tiež chlapci vyššie zastúpenie v 97,25% pri odpovedi, že skúsenosť ako páchatel' kyberšikany ešte nikdy doteraz nezískali.

3.2 Možné riziká online komunikácie zo strany dievčat a zo strany chlapcov ako potencionálneho spúšťača kyberšikany

Graf 3 : Uverejňovanie osobných údajov, vrátane fotografií a videí na sociálne siete s prístupom pre neznáme osoby

Zdroj: Vlastné spracovanie

Graf naznačuje, že v 59,90% všetkých opýtaných respondentov prevláda nastavenie ochrany osobných údajov, vrátane fotografií, či videí na sociálnych sieťach pred cudzími ľuďmi. V 30,80% žiaci využívajú zdieľanie aj mimo okruh svojich priateľov a známych v závislosti od zdieľaného obsahu. A v 9,30% pridávajú osobný obsah na sociálne siete s prístupom pre všetkých užívateľov.

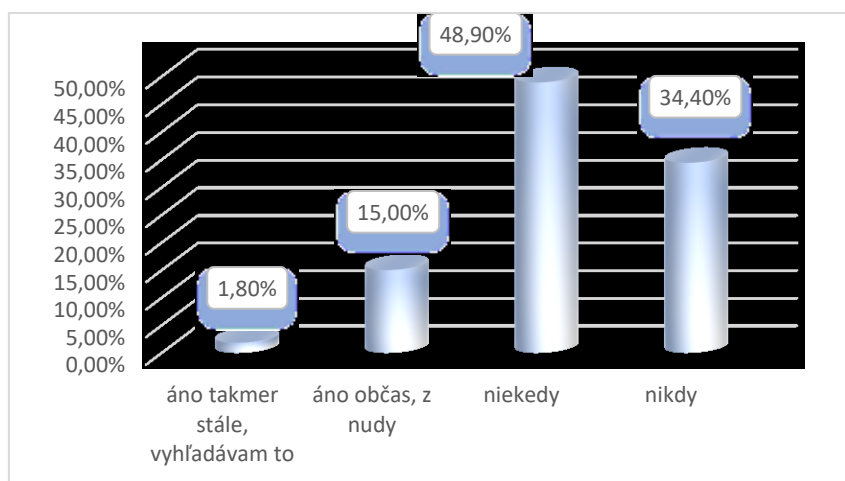
Tab. 5 : Uverejňovanie osobných údajov, vrátane fotografií a videí na sociálne siete s prístupom pre neznáme osoby na základe pohlavia

	Áno, vždy	Áno, ale záleží od obsahu	Nie, využívam zdieľanie len pre priateľov	Celkový súčet
dievčatá	12,71%	33,05%	54,24%	100%
chlapci	5,50%	28,44%	66,06%	100%
Spolu	9,25%	30,84%	59,91%	100%

Zdroj: Vlastné spracovanie

Z hľadiska pohlavia funkciu a nastavenie „zdieľania uverejňovaného obsahu len pre priateľov“ v 66,06% využívajú práve chlapci, ktorý zároveň najmenej v 5,50% využívajú možnosť „vždy“ všetko zdieľať s neznámymi osobami na sociálnych sieťach. Rovnako tak aj u dievčat prevyšuje v 54,24% využívanie „zdieľania príspevkov len pre priateľov“ a v najnižšej miere 12,71% zdieľanie príspevkov „vždy“ s prístupom pre všetkých užívateľov.

Graf 4 : Komunikácia žiakov s cudzími osobami prostredníctvom sociálnych sietí

Zdroj: Vlastné spracovanie

Výsledky daného grafu poukazujú na značný výskyt komunikácie žiakov s cudzími osobami prostredníctvom sociálnych sietí, pričom odpoveď, „niekedy“ uviedlo 48,90% respondentov, v 15,00% prebieha komunikácia za účelom „zahnať nudu“, v 1,80% komunikáciu s neznámymi osobami žiaci zámerne „vyhľadávajú“ a v 34,40% využívajú žiaci sociálne siete bez toho, aby komunikovali aj s cudzími osobami.

Tab. 6 : Komunikácia žiakov s cudzími osobami prostredníctvom sociálnych sietí na základe pohlavia

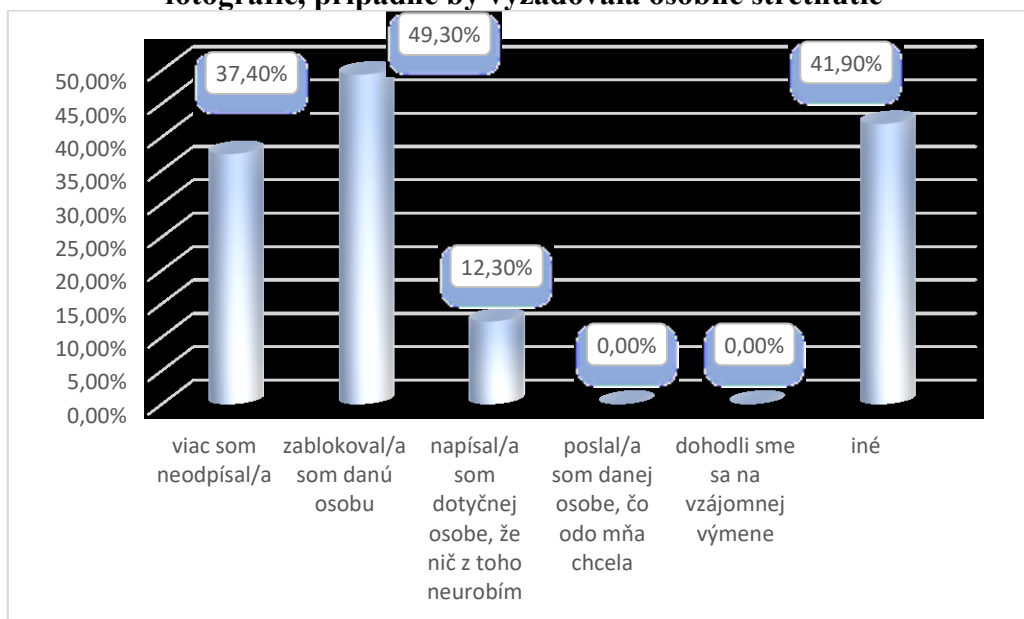
	Áno, takmer stále vyhľadávam to	Áno občas, z nudy	Niekedy	Nikdy	Celkový súčet
dievčatá	2,54%	12,71%	49,15%	35,59%	100%
chlapci	0,92%	17,43%	48,62%	33,03%	100%
Spolu	1,76%	14,98%	48,90%	34,36%	100%

Zdroj: Vlastné spracovanie

Najčastejšia odpoveď „niekedy“ sa v 49,15% objavila v zastúpení dievčat. Dievčatá zároveň v 35,59% uvádzali, že si „nikdy“ nepíšu s cudzími osobami cez sociálne siete, pričom v podobnom pomere 33,03% túto odpoveď uvádzali aj chlapci, ktorí naopak narozdiel od dievčat o 12,71% častejšie a to v 17,43% vyhľadávajú komunikáciu s neznámymi osobami z dôvodu, že sa snažia „zahnať nudu“.

3.3 Znalosti dievčat a chlapcov o spôsobe pomoci sebe alebo blízkym v prípade kybernetických útokov

Graf 5 : Reakcia žiakov na správy, v ktorých by neznáma osoba požadovala ich intímne fotografie, prípadne by vyžadovala osobné stretnutie

Zdroj: Vlastné spracovanie

Z grafu vyplýva, že reakcia žiakov na správy s neprimeraným obsahom je v 49,30% práve „zablokovanie danej osoby“, druhou najčastejšie označovanou odpoveďou bolo „iné“, kde 41,90% žiakov uvádzalo odpoveď, že v prípade obdržania takýchto správ užívateľa na druhej strane „vysmiali“, „odhlásili sa zo svojho účtu“, „nahlásili účet za nevhodné správanie“,

prípadne „o celej situácii povedali svojim rodičom“. Odpovede „poslal/a by som danej osobe, čo odo mňa chce“ a „dohodli sme sa na osobnom stretnutí“ mali nulové zastúpenie.

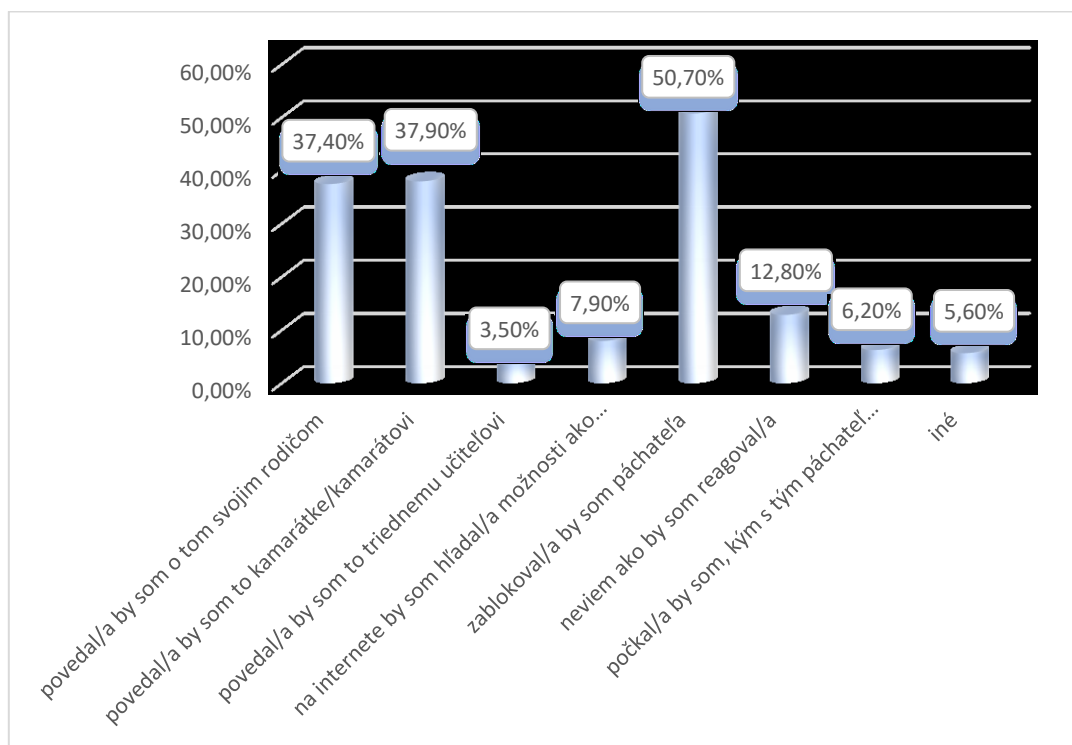
Tab. 7 : Reakcia žiakov na správy, v ktorých by neznáma osoba požadovala ich intímne fotografie, prípadne by vyžadovala osobné stretnutie na základe pohlavia

	dievčatá	chlapci	Spolu
Viac som neodpísal/a	26,54%	24,13%	37,40%
Zablokoval/a som páchatel'a	29,87%	38,86%	49,30%
Napísal/a som, že nič z toho neurobím	9,48%	5,64%	12,30%
Iné	17,28%	47,24%	41,90%

Zdroj: Vlastné spracovanie

U dievčat v 29,87% a u chlapcov v 38,86% sa najviac objavila aj napriek uvedeniu viacerých odpovedí možnosť, že by v prípade žiadosti o intímne fotografie alebo osobné stretnutie „dotyčnú osobu zablokovali“. Možnosť, že by osobe na druhej strane „napísali, že nič z toho neurobia“ uviedli dievčatá v 9,48% všetkých označených odpovedí a v 5,64% svojich odpovedí chlapci.

Graf 6 : Možnosti, ktoré by žiaci využili v prípade, ak by sa stali obeťou kyberšikany

Zdroj: Vlastné spracovanie

V situácii, kedy by sa žiaci stali obeťou kybernetických útokov uviedli, že by 50,70% v prvom rade „zablokovali páchatel'a“. V takmer v rovnakom pomere by siahli po možnostiach ako „povedať o celej situácii svojim rodičom“ a to v 37,40% alebo „Povedať o tom svojmu

kamarátovi/kamarátke“ v 37,90% možných odpovedí. V značne nižšom zastúpení sa objavovala odpoveď „neviem, ako by som reagoval/a“ 12,80%, z čoho odpoveď „povedal/a by som to triednemu učiteľovi označilo len 3,50% zo všetkých žiakov.

Tab. 8 : Možnosti, ktoré by žiaci využili v prípade, ak by sa stali obeťou kyberšikany na základe pohlavia

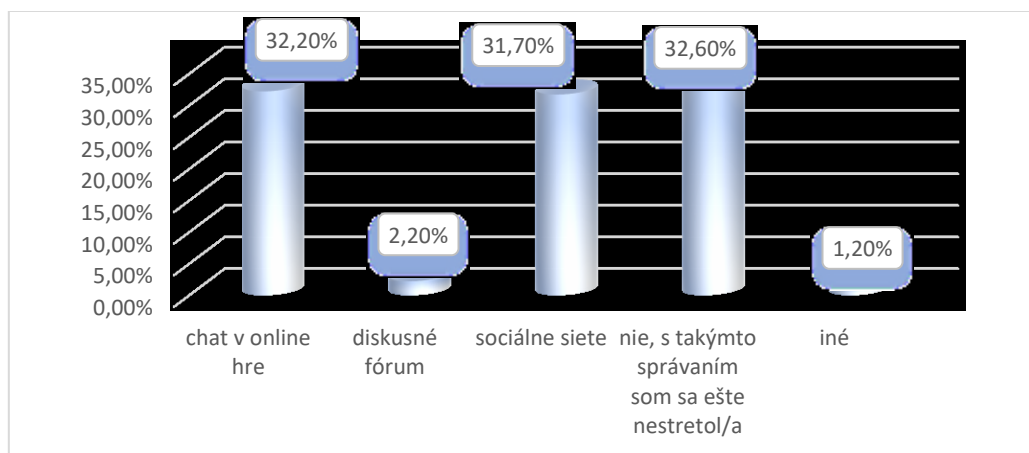
	dievčatá	chlapci	Spolu
Povedal/a by som tom rodičom	27,72%	19,36%	37,40%
Povedal/a by som o tom kamarátke/kamarátovi	25,24%	25,12%	37,90%
Povedal/a by som to triednemu učiteľovi	2,64%	1,72%	3,50%
Na internete by som našiel/našla možnosti ako sa brániť	3,98%	7,84%	7,90%
Zablokoval/a by som páchatel'a	29,63%	40,74%	50,70%
Neviem ako by som reagoval/a	9,73%	6,14%	12,80%
Počkal/a by som, kým s tým páchatel' prestane	8,02%	2,19%	6,20%
Iné	2,11%	6,98%	5,60%

Zdroj: Vlastné spracovanie

Ak by sa žiaci stali obeťou kyberšikany, predovšetkým by „zablokovali páchatel'a“, pričom táto odpoveď sa objavila u dievčat v 29,63% a u chlapcov v 40,74% z viacerých označených odpovedí najčastejšie. V takmer rovnakom pomere, by sa dievčatá v 25,24% a chlapci v 25,12% s celou situáciou zdôverili „svoju kamarátovi/kamarátke“. Najnižšie zastúpenie mala u dievčat odpoveď „počkala by som, kým s tým páchatel' neprestane“ v 2,19% a u chlapcov odpoveď „iné“ v 2,11%, kedy vo voľnej odpovedi uvádzali, že by nahlásili účet užívateľ'a, odhlásili by sa, prípadne by zrušili svoj účet na danej sociálnej sieti.

3.4 Konkrétne formy kyberšikany, s ktorými nadobudli skúsenosť dievčatá a s ktorými chlapci

Graf 7 : Skúsenosť žiakov s nepriateľským správaním pri používaní internetu

Zdroj: Vlastné spracovanie

Pri využívaní internetu sa 32,60% žiakov zatiaľ „nestretlo s nepriateľským správaním“ zo strany iných užívateľov. V takmer rovnakom zastúpení však v 32,20% danú skúsenosť uvádzali a to prostredníctvom „chatu v online hre“, alebo v 31,70% cez „sociálne siete“. V 2,20% uviedli „diskusné fórum“ a len 1,20% vo voľnej odpovedi uvádzalo, že sa s takýmto správaním stretli prostredníctvom hry v mobilnom telefóne.

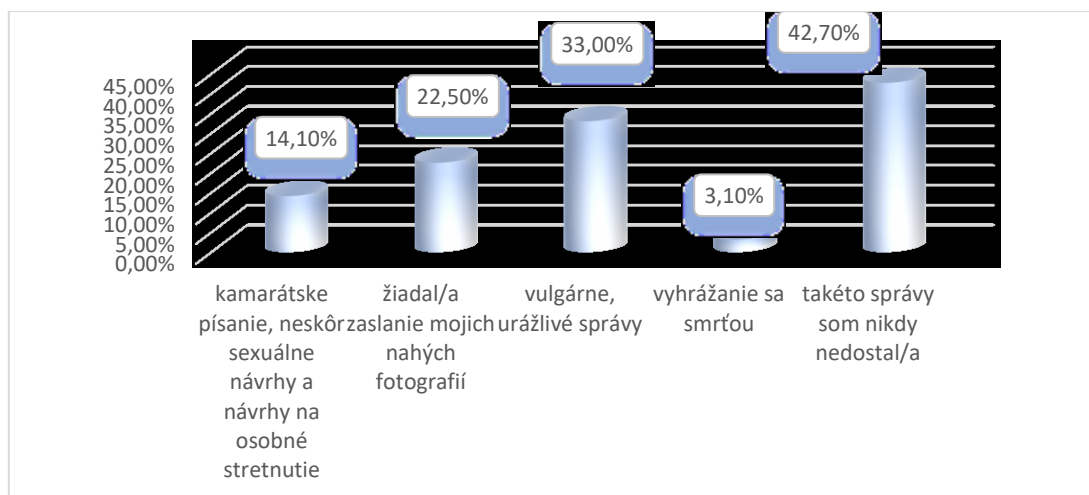
Tab. 9 : Skúsenosť žiakov s nepriateľským správaním pri používaní internetu na základe pohlavia

	Chat v hre	Diskusné fórum	Sociálne siete	Nestretol/a som sa	Iné	Celkový súčet
dievčatá	7,62%	3,38%	48,30%	40,70%	0,00%	100%
chlapci	58,71%	0,91%	13,76%	23,85%	2,77%	100%
Spolu	32,20%	2,20%	31,70%	32,60%	1,20%	100%

Zdroj: Vlastné spracovanie

V závislosti od pohlavia majú rovnako dievčatá a aj chlapci skúsenosť s nepriateľským správaním pri využívaní internetu. Rozdiel je však v tom, že dievčatá sa s takýmto správaním zo strany iných užívateľov stretávajú v 48,30% na „sociálnych sieťach“. Zatiaľ čo chlapci v 58,71% uvádzali prevažne „chat v online hre“. Najmenej označovanou odpoveďou bolo u oboch pohlaví „diskusné fórum“ a to v 3,38% zo strany dievčat a v 0,91% zo strany chlapcov.

Graf 8 : Skúsenosti žiakov s prijatím správ s neprimeraným obsahom

Zdroj: Vlastné spracovanie

Uvedené odpovede naznačujú, že žiaci v 42,70% zatiaľ „takéto správy, nikdy nedostali“. Naopak „vulgárne, urážlivé správy“ obdržalo 33,00% žiakov, so „žiadosťou o zaslanie intímnych fotografií“ sa stretlo 22,50% zo všetkých opýtaných a v 14,10% sa vyskytla situácia, kedy páchatel' vystupoval „priateľsky a neskôr začal posielat' správy so sexuálnymi návrhmi, prípadne návrhmi na osobné stretnutie“. V 3,10% žiaci dostávali správy, v ktorých sa im páchatel' „vyhrážal smrťou“.

Tab. 10 : Skúsenosti žiakov s prijatím správ s neprimeraným obsahom na základe pohlavia

	dievčatá	chlapci	Spolu
Kamarátske písanie, neskôr sex. návrhy	11,92%	4,36%	14,10%
Žiadal/a zaslanie mojich intímnych fotografií	18,13%	8,74%	22,50%
Vulgárne, urážlivé správy	14,76%	36,48%	33,00%
Vyhrážanie sa smrťou	0,84%	4,52%	3,10%
Takéto správy som nikdy nedostal/a	28,17%	29,06%	42,70%

Zdroj: Vlastné spracovanie

Z možností uviesť viac ako jednu odpoveď u dievčat dominovala v 18,13% skúsenosť, kedy prijali správy cez sociálne siete, v ktorých od nich niekto žiadal „zaslanie ich intímnych fotografií“. Správu s „vyhrázaním sa smrťou“ obdržalo 0,84% zo všetkých dievčat. Táto odpoveď mala taktiež najnižšie zastúpenie v 4,52% aj u chlapcov. Naopak sa v 36,48% chlapci najčastejšie stretávajú so správami, ktorých obsahom je „vulgárne urážlivé správanie“ zo strany iného užívateľa.

4 DISKUSIA

Kapitola je zameraná na zhrnutie a zhodnotenie všetkých získaných dát zo realizovaného výskumu vo vybraných základných školách v meste Trnava. Zozbierané dáta sú výsledkom anonymných odpovedí na 8 otázok v online dotazníku od 227 respondentov, pričom sú taktiež uvádzané a zhodnotené aj na základe pohlavia. Z celkového počtu sa na výskume zúčastnilo 119 dievčat a 109 chlapcov vo veku od 10 do 14/15 rokov, ktorí sa vzdelávajú na druhom stupni základných škôl. Naše zistenia sme následne porovnávali s výsledkami výskumov z iných Európskych štátov ale i Slovenska, ktoré sa svojím obsahom zameriavali na výskyt kyberšikany v online prostredí u detí a mládeže.

4.1 Skúsenosti s kyberšikanou z pohľadu dievčat a chlapcov vo vybraných základných školách v meste Trnava

Stať sa páchatelom kyberšikany, či už nevedome alebo cielené je v súčasnosti veľmi jednoduché. Aj prvotné nepatrné a na prvý pohľad neškodné kroky, môžu mať podľa nášho názoru za následok výskyt kyberšikany.

Čo sa týka nadobudnutia priamej skúsenosti žiakov s kyberšikanou, považujeme za priaznivé práve zistenie, že z celkového počtu všetkých odpovedí dominovala v 92,50% práve odpoveď, že žiaci nemajú túto skúsenosť z pozície obete, hoci v 7,50% uviedli, že takúto skúsenosť už prežili. V rámci odpovedí na základe pohlavia sa vo vyššej miere stávajú obeťami kyberšikany prevažne dievčatá 11,01% ako v 3,67% chlapci. Podľa nášho názoru, to môže byť spôsobené viacerými okolnosťami ako napríklad : väčším množstvom času stráveného na sociálnych sieťach u dievčat, ako aj väčšia intenzita v uverejňovaní príspevkov, snaha získať čo najviac „like-ov“ respektíve označení „páči sa mi to“ a podobne.

V rámci skúmania sme tiež zisťovali, či žiaci získali skúsenosť s kyberšikanou ako jej páchatelia. Prevažne odpoveď nie uviedlo 95,60% zo všetkých žiakov a len 4,40% sa k tejto skutočnosti priznalo. Vzhľadom na nami vyššie uvedené tvrdenia a názory nás neprekvapili zistenia výsledkov na základe pohlavia, kde aj v tomto prípade dominovali v 5,93% dievčatá, ktoré uviedli, že už boli v pozícií páchatel'a kyberšikany. Zatiaľ čo páchať kyberšikanu si vyskúšalo len 2,75% zo všetkých chlapcov. Hodnoty odpovedajúce predošlému zisteniu napovedajú, že páchatelom kyberšikany nikdy nebolo 94,07% dievčat a 97,25% chlapcov.

✓ *Slovensko :*

V rámci výsledkov výskumu Slovenského národného strediska pre ľudské práva z roku 2018, (ďalej len Stredisko), ktorých výsledky výskumu vo výskyte kyberšikany sme v skratke načrtli

v rámci bakalárskej práce na základe jednotlivých regiónov, sme sa rozhodli ich nadobudnuté zistenia využiť viac do hĺbky a dať ich do komparácie s našimi poznatkami. Stredisko sa okrem kyberšikany zameriavalo aj na šikanu medzi žiakmi. Výskum bol uskutočnený na školách po celom Slovensku, pričom sa ho okrem žiakov stredných škôl a osemročných gymnázií zúčastnili i žiaci druhého stupňa základných škôl. Celkovo z 2 895 žiakov bolo zloženie dievčat 45,6% v počte 1 321 a chlapcov 54,4% v počte 1574. V závislosti na nami zistené údaje stredisko nadobudlo poznatky, že 48,8% žiakov sa doposiaľ nestalo obeťou kyberšikany ani s ňou nemajú žiadnu inú skúsenosť. V prípade, ak sa stali obeťou samotný žiaci alebo ich spolužiaci vedomosť o tom, kto je agresorom absentovala u 12,3%, v 5% išlo o osobu, s ktorou boli v kontakte len prostredníctvom sociálnych sietí, v 18,8% poukázali na fakt, že páchatelom bol spolužiak alebo spolužiačka obeť a v 6,8% táto osoba pochádzala z inej triedy. Žiaci tiež uviedli, že v 7,2% mali taktiež vedomosť o tom, kto je agresorom ale pochádzal z iného než školského prostredia.

V rámci toho, či sa žiaci osobne dopustili páchania kyberšikany v 79,5% uviedli, že nie, v 18,2%, že už tak občasne urobili a takmer k pravidelnému využívaniu kyberagresie sa priklonilo 2,3% zo všetkých žiakov. Podľa pohlavia sa k páchaniu kyberšikany v občasných intervaloch objavili v 22,4% chlapci, zatiaľ čo dievčatá v 9,6%. Pravidelnosť pri realizácii kybernetických útokov označili v 1,5% chlapci a v 0,9% zo všetkých odpovedí dievčatá. Pričom v takmer rovnako vysokom pomere uvádzali, že zatiaľ nikdy nevyužili kyberšikanu najmä dievčatá v 86,1% a 74,3% predstavovala odpoveď, ktorú uviedli chlapci (Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, 2018).

4.2 Možné riziká online komunikácie zo strany dievčat a zo strany chlapcov ako potencionalneho spúšťača kyberšikany

Okrem toho, či žiaci nadobudli osobnú skúsenosť s kyberšikanou, či už ako jej obeť alebo páchatelia sme sa zaujímali aj o to či, prípadne akých chýb sa dopúšťajú pri využívaní internetu a pri komunikácii na jednotlivých sociálnych sieťach, čím môžu poskytnúť potencionalnemu páchatelovi príležitosť na kybernetické útoky. Domnievame sa, že značná časť výskytu kyberšikany je spôsobená aj tým, že žiaci nedostatočne využívajú dostupné funkcie v rámci nastavenia súkromia svojich účtov na sociálnych sieťach. V rámci uverejňovania citlivých osobných údajov a informácií o sebe vrátane fotografií, či videí 59,90% zo všetkých žiakov uvádzalo, že využívajú možnosť zdieľania príspevkov len pre priateľov, zatiaľ čo 30,80% umožní prístup k svojim príspevkom aj iným užívateľom sociálnych sietí ale predtým uvážia,

čo je obsahom daného príspevku. V 9,30% však žiaci vždy uverejňujú svoje osobné údaje, fotografie alebo videá so širokou verejnosťou bez obmedzení. V závislosti na pohlaví takúto možnosť zdieľania využívajú prevažne v 12,71% práve dievčatá, čo je podľa nášho názoru zapríčinené najmä trendom získavania popularity alebo obľúbenosti na sociálnych sieťach a získavaním „odberateľov“, či „sledovateľov“ a s tým spojené komentáre, alebo označenia „páči sa mi to“. Predpokladáme, že určitým výsledkom je aj zvyšovanie si sebavedomia. U chlapcov sa tento trend a možnosť zdieľať uverejňovaný obsah vždy so všetkými užívateľmi na sociálnych sieťach objavil v 5,50% zo všetkých získaných odpovedí. Vzhľadom na to, čo je obsahom daných príspevkov berie pred zdieľaním do úvahy 33,05% dievčat a 28,44% chlapcov. Uspokojivým zistením pre nás bolo, že aj napriek týmto skutočnostiam, prevažná časť dievčat 54,24% a chlapcov 66,06% využíva funkciu zdieľania príspevkov len pre priateľov. Avšak ešte stále to podľa nás nezaručuje, že medzi ich priateľov na sociálnych sieťach patria len členovia rodiny, či blízky okruh kamarátov a známych, ktorých poznajú z reálneho sociálneho okolia.

Zameriavali sme sa tiež na zistenie, či majú žiaci tendenciu komunikovať prostredníctvom internetu s neznámymi osobami. Okrem iného aj výsledok v danej oblasti podnietil náš zvýšený záujem v rámci skúmanej problematiky, keďže skutočnosť, že žiaci komunikujú s neznámymi osobami prostredníctvom internetu prevyšuje o 65,70% odpoveď, že tak nerobia nikdy v 34,40%. Zastúpenie v 1,80% odpovedi bolo, že tak robia žiaci stále a vyhľadávajú to. Pre 15,00% žiakov, je to spôsob, akým sa snažia zbaviť prípadnej nudy a 48,90% uviedlo, že len niekedy si posielajú správy cez chat s neznámou osobou. Čo sa týka dievčat, v rámci komunikácie z cudzími ľuďmi najviac dominovala odpoveď v 49,15%, že tak robia len niekedy, druhé najvyššie zastúpenie mala odpoveď 35,59%, že tak nerobia nikdy, naopak odpoveď áno občas z nudy predstavovala 12,71% a 2,54% dievčat komunikáciu s neznámymi osobami na internete vyhľadáva stále. U chlapcov sú v tejto oblasti výsledky značne zhodné s tými od dievčat, kde v 48,62% uvádzali, že zvyknú niekedy komunikovať s osobami, ktoré nepoznajú osobne cez sociálne siete, zatiaľ čo 33,03% to naopak nerobí nikdy. Písať si s cudzími ľuďmi ako spôsob, akým sa zabaviť a zahať nudu využíva 17,43% zo všetkých chlapcov a len 0,92% takúto komunikáciu vyhľadáva stále. Podľa nášho názoru, tu môže ísť zo strany detí o zvýšený záujem o skúmanie, objavovanie a zvedavosť. Zároveň však tak aj pocit bezpečia a istoty v rámci anonymity online prostredia.

✓ *Vybrané Európske krajiny :*

Výsledky nasledujúceho výskumu, boli získané v rámci projektu s názvom „Detské digitálne životy v čase Covidu – 19“, na ktorom vzájomne spolupracovalo 26 výskumných centier ako aj UNICEF, ktoré boli koordinované Spoločným výskumným centrom Európskej komisie z ang. (JRC – Joint research center). Výskum sa zameriava na zmeny v dynamike stretávania sa s online rizikovými situáciami u detí vo veku do 10 do 18 rokov v priebehu lockdownu spôsobeného Covidom – 19 a zároveň tak sa orientuje aj na skúmanie jednotlivých krokov, či reakcií detí alebo ich rodičov na to, aby zmiernili výskyt prípadov spojených s online hrozbou. Výskum pod záštitou Európskej komisie podľa nás správne poznamenáva, že akákoľvek forma, a obsah komunikácie na internete, ako aj jeho samotné využívanie vedie k zanechaniu tzv. „digitálnej stopy“. Množstvo údajov, dát a rôznych záznamov, sa už nedajú len tak zmazať a zostávajú uložené kdesi hlboko v pamäti internetu. Na tomto základe sa v rámci výskumu zameriavali na zistenie, či sa už deti stali obeťou zneužitia ich osobných údajov alebo informácií. Konkrétne sa okrem iného v rámci výskumu dopytovali na to, či sa dieťa stretlo s prípadom, kedy niekto zneužil jeho osobné informácie. Najlepšie výsledky v danej oblasti dosiahlo Slovinsko, kde 88% všetkých detí uviedlo, že sa s takouto situáciou doteraz nikdy nestretli, v 6% uviedli, že sa to dialo v rovnakej miere ako pred lockdownom, v 4% mali naopak pocit, že sa takéto situácie objavovali menej a len 2% uvádzali, že sa takéto prípady diali častejšie ako pred pandémiou. Nórske deti a mládež v 84% taktiež označili, že sa s takýmto prípadom ešte nikdy nestretli, v 8% nepocitujú žiadnu zmenu, 3% zo všetkých odpovedí uviedli, že sa to deje menej a 5% uviedlo, že sa takéto prípady objavovali počas lockdownu viac ako predtým. Deti vo Francúzsku v 72% taktiež uvádzali, že sa s touto situáciou doteraz nikdy nestretli, zároveň však 13% detí má pocit, že ku takýmto prípadom dochádza v rovnakej miere, len 4% sa domnievajú, že ide o menší výskyt daných prípadov a 11% detí má pocit, že sa to dialo viac ako predtým. Krajiny ako Rakúsko, či Írsko sa v rámci zastúpenia odpovede, že sa to nikdy nestalo nachádzajú 71% na rovnakej úrovni. Rozdiely však deti pocitujú v Rakúsku kde 7% má pocit, že sa takéto situácie vyskytujú menej, zatiaľ čo 7% detí v Írsku sa domnieva, že sa takéto prípady dejú rovnako ako pred obdobím pandémie. V Rakúsku majú 11% zastúpenie odpovede, že k takýmto útokom dochádza v rovnakej miere alebo dokonca viac ako predtým.

4.3 Znalosti dievčat a chlapcov o spôsobe ako sa vedieť brániť a pomôcť sebe alebo blízkym v prípade kybernetických útokov

V ďalšej oblasti našich výskumných otázok sme sa zaujímali aj o to, aká by bola reakcia žiakov v situácii, kedy by obdržali správy od neznámej osoby, ktorá by od nich požadovala intímne fotografie, prípadne by sa usilovala vylákať ich na osobné stretnutie. Aj v závislosti od toho, že žiaci mali aj v danej otázke možnosť označiť viac ako jednu odpoveď mala z ponúkaných možností najvyššie zastúpenie 49,30% odpoveď, že by využili funkciu zablokovať páchatel'a. Druhou najviac uvádzanou bola v 41,90% voľná odpoveď, v ktorej žiaci vyjadrovali svoje vlastné myšlienky bolo, že by na takúto správu reagovali spôsobom, že by nahlásili užívateľský účet, značné množstvo žiakov uvádzalo, že by žiadateľ'a vysmiali, poprípade mu poslali nejaké vtipné obrázky stiahnuté z internetu a obrátili celú situáciu na srandu, iní žiaci by sa odhlásili zo sociálnej siete, prípadne by si zrušili svoj účet aspoň na nejaký čas alebo by sa zdôverili so situáciou svojim rodičom. Považujeme za pozitívne značné množstvo voľných odpovedí a možností, ktoré by sa žiaci rozhodli využiť v takejto situácii. V 37,40% by žiaci reagovali tak, že by na správy viac neodpísali a 12,30% by poslali dotyčnej osobe spätnú správu, v ktorej by uviedli, že nič také neurobia. Na základe pohlavia výsledky poukazujú na to, že prvotná reakcia u dievčat 29,87% by bolo zablokovanie dotyčnej osoby, v 26,54% by na takúto správu viac neodpísali, v 17,28% dievčatá uvádzali niektoré z vyššie uvedených voľných odpovedí a reagovať spôsobom kedy by užívateľ'ovi napísali, že nič z toho neurobia označilo 9,48% zo všetkých dievčat. U chlapcov prevažovala v 47,24% voľná odpoveď, kde najčastejšie uviedli, že by žiadateľ'a vysmiali, prípadne nahlásili jeho účet za nevhodné správanie. V 38,86% zo všetkých reakcií sa u chlapcov tiež vyskytovala možnosť zablokovať páchatel'a, zatiaľ čo 24,14% by sa rozhodlo na takéto správy viac neodpísať a 5,46% by reagovalo na správu spôsobom, že by dotyčnej osobe napísali, že nič z toho neurobia. Úprimne musíme priznať, že tieto zistenia nás pozitívnym spôsobom prekvapili, a na ich základe si myslíme, že žiaci nemajú problém s prijatím a zaujatím správneho postoja voči takýmto správam. Sme názoru, že v rámci tejto oblasti, okrem iných si žiaci vedia vhodne poradiť a reagovať takéto požiadavky na základe prebiehajúcich besied a prednášok tykajúcich sa internetu a prípadných online rizík pri jeho používaní. V prípade, že by sa situácia na základe vyššie uvedeného prípadu stupňovala, prípadne by dochádzalo k závažnejším počinom na internete zo strany páchatel'a voči obeti, sme sa tiež dopytovali na oblasť, v ktorej nás zaujímalo, aké možnosti by žiaci využili v prípade, že by sa stali obeťou kybernetických útokov. Aj napriek tomu, že mali k dispozícii priestor označiť jednu alebo viac odpovedí, aj v tejto otázke najviac dominovala v 50,70% odpoveď, že by žiaci zablokovali páchatel'a. V značne rovnakom pomere, by využili zdôverenie sa s celou situáciou svojim kamarátom 37,90% prípadne svojim rodičom 37,40%. V čosi nižšom

zastúpení 12,80% žiaci uviedli, že momentálne nevedia odhadnúť ako by reagovali, 7,90% by využilo možnosť voľne dostupných rád a informácií na internete, kde by sa usilovali nájsť kroky, ktoré by mohli zrealizovať, s cieľom zamedziť páchateľovi možnosť ďalších útokov. Za mierne znepokojivé považujeme zastúpenie v 6,20% odpoveď, kedy by žiaci počkali, kým páchateľ sám od seba s útokmi prestane. V tomto sa dieťa dobrovoľne vystavuje neprijemným zážitkom, ktoré môžu mať časom negatívny vplyv na jeho psychické zdravie. Voľná odpoveď v 5,60% obsahovala prevažne postoj, v ktorom by žiaci o tejto skutočnosti povedali svojim starším súrodencom. A len 3,50% by sa zdôverila svojmu triednemu učiteľovi. Na základe pohlavia aj pri tejto otázke u dievčat v 29,63% dominovala odpoveď, že okrem iného by predovšetkým zablokovali páchateľa. A rovnako tak by konalo aj 40,74% zo všetkých chlapcov. V pomerne rovnakom počte, by sa s celou situáciou zdôverilo svojmu kamarátovi alebo kamarátke 25,24% dievčat a 25,12% chlapcov. V rámci zdôverenia sa s problémom rodičom by tak urobilo 27,72% prevažne dievčat, zatiaľ čo v mierne nižšom počte 19,36% chlapcov. Aj napriek tomu, že značná časť žiakov, by sa zdôverila svojim rodičom takmer rovnaký počet žiakov by o probléme povedal, len svojmu kamarátovi prípadne kamarátke, čo považujeme za mierne rizikové, keďže sa nie len o mnohých prípadoch nedozvie nikto nedospelý, alebo dostatočne kompetentný efektívne riešiť situáciu, nepredpokladáme tiež, že sú rovesníci žiakov často potrebné spôsobilí, aby si s útočníkom poradili sami, či poskytlí obeti potrebnú psychickú podporu. V prípade vyhľadávania si možných postupov ako riešiť celú situáciu prostredníctvom internetu by realizovalo 7,84% chlapcov a 3,98% dievčat, u ktorých sa tiež v 9,73% objavila odpoveď, že nevedia presne odhadnúť, aká by bola ich reakcia, zatiaľ čo táto odpoveď mala u chlapcov 6,14% zastúpenie. Kým 2,19% chlapcov by čakalo, kedy páchateľ s útokmi sám prestane, túto možnosť by taktiež zvolilo 8,02% dievčat. V rámci voľnej odpovede, skôr prevažovali v 6,98% chlapci, ktorí okrem súrodencov uvádzali, že nahlásili účet agresora, vzhľadom k tomu, že prevažná časť útokov prebiehala prostredníctvom online hier. Dievčatá využili možnosť vyjadriť iný názor vo voľnej odpovedi v 2,11%. Najnižšie zastúpenie u oboch pohlaví mala možnosť, že by sa s celou situáciou zdôverili triednemu učiteľovi, konkrétne 2,64% dievčat a len 1,72% zo všetkých chlapcov.

✓ *Slovensko :*

Stredisko sa v rámci svojho výskumu taktiež zaoberalo pohľadom žiakov na situáciu výskytu šikany a kyberšikany, v rámci ktorej sa dopytovali, ako by bolo najlepšie podľa nich takúto situáciu riešiť. Práve možnosť požiadať o poskytnutie pomoci svojich rodičov uviedlo 67,4% žiakov, pričom zo strany dievčat mala táto odpoveď zastúpenie 79,7% zo všetkých odpovedí a

57,7% zo strany chlapcov. Naproti našim nadobudnutým výsledkom tu žiaci v značnej miere uvádzali tiež, že by sa zdôverili vyučujúcemu 41,1% žiakov, pričom tento údaj na základe pohlavia predstavoval 49,2% dievčat a 34,6% chlapcov. Siahnuť po riešení celej situácie zablokovaním páchatel'a uviedlo 41,1% dievčat a 34,5% chlapcov. Značná časť žiakov by taktiež nemala problém zísť za psychológom pôsobiacim na škole, či výchovným poradcom, pričom túto možnosť označilo 45,4% zo všetkých dievčat a 31,1% všetkých chlapcov. Vo voľnej odpovedi sa zo strany žiakov prevažne u chlapcov nachádzali odpovede, v ktorých uviedli, že by si dohľadali páchatel'a a vyriešili si to s ním osobne, iní by zvolili skôr písomný/ústny dohovor a v prípade, že by nebol efektívny až potom by siahli po ráznejšej možnosti, ak by ale došlo k situácii, kedy by poznali páchatel'a využili by podobnú odplatu. U dievčat prevažovali odpovede, kedy by zašli na políciu, zablokovali páchatel'a, požiadali o pomoc rodičov, prípadne by sa zdôverili komukoľvek vo svojom okolí, kto by mal možnosť celú vec vyriešiť.

4.4 Konkrétne formy kyberšikany s ktorými nadobudli skúsenosť dievčatá a s ktorými chlapci

Využívanie internetu prináša podľa nás do života ľudí nie len pozitíva v podobe odreagovania sa, či ľahšej komunikácie s rodinou, či blízkymi. V mnohých ohľadoch prináša aj množstvo starostí, problémov, či rôzne podoby útokov. Jedným z mnohých a často sa vyskytujúcim negatívnym javom medzi užívateľmi na internete je nepriateľské správanie. Skúsenosť s ním nadobudlo 32,20% všetkých žiakov a to najmä prostredníctvom chatu v online hre. V pomerne značnom množstve 31,70% sa s takýmto typom správania stretli žiaci aj na sociálnych sieťach. Len v 2,20% išlo platformu diskusných fór. Vo voľnej odpovedi 1,20% žiakov uviedlo, že s nepriateľským správaním a útokmi na svoju osobu sa stretli taktiež prostredníctvom chatu v online hre, ktorá funguje ako mobilná aplikácia. Stále sa však preukázateľne v 31,70% žiaci s takýmto ani podobným správaním doposiaľ nestretli. Vzhľadom na pohlavie respondentov boli značné rozdiely medzi dievčatami 48,30%, ktoré uviedli prevažne sociálne siete ako zdroj výskytu nepriateľského správania, zatiaľ čo chlapci 58,71% uvádzali najmä chat v online hre. U dievčat sa chat v online hre objavil len v 7,62% odpovedí naproti chlapcom. Podobne tak sa sociálne siete ako odpoveď vyskytla u 13,76% chlapcov. Najnižšie zastúpenie u oboch pohlaví malo diskusné fórum, ktoré dievčatá označili v 3,38% a chlapci v 0,91% zo všetkých možných odpovedí. Voľná odpoveď bola v rámci danej otázky v 2,77% prevažne doménou chlapcov. Skutočnosť, že sa doposiaľ s nepriateľským správaním na internete žiaci nestretli uviedlo

40,70% dievčat a značne menej 23,85% chlapcov. Dalo by sa povedať, že bez ohľadu na pohlavie majú aj dievčatá aj chlapci určité negatívne skúsenosti s výskytom nepriateľského správania. Domnievame sa však, že rozdiel v tom, že u chlapcov prevyšuje chat v online hre, je dôsledkom toho, že trávenie voľného času hraním online hier je vo všeobecnosti prevažne doménou chlapcov.

V závislosti na konkrétne formy, ktoré zaradíme pod kyberšikanu, sme sa tiež zaujímali o to, s akým neprimeraným obsahom majú žiaci skúsenosť v rámci prijatých správ. V prípade, ak žiaci určitú skúsenosť už získali mali možnosť označiť viac ako jednu odpoveď, v rámci ktorej v 33,00% išlo o vulgárne, urážlivé správy, pričom si myslíme, že nadväzujú na predošlú skúsenosť žiakov s nepriateľským správaním a to najmä zo strany chlapcov v prostredí online hier. V značnom množstve 22,50% osoba na druhej strane žiadala po maloletých deťoch zaslanie ich intímnych fotografií, v 14,10% sa páchatel' usiloval získať si prostredníctvom priateľského správania dôveru dieťaťa a neskôr mu začal posielat' správy so sexuálnymi návrhmi, prípadne sa usiloval dieťa zavolať na osobné stretnutie. V 3,10% sa páchatel' dopúšťal vyhrážania sa smrťou voči žiakovi. V prípade, ak takúto skúsenosť žiaci nenadobudli mala odpoveď: takéto správy som nikdy nedostal/a 42,70% zastúpenie v rámci odpovedí zo strany všetkých žiakov. Bez ohľadu na pohlavie vnímame nadobudnuté zistenia určitým spôsobom za vysoko rizikové vzhľadom na vek a ďalší psychický vývin detí. U dievčat 18,13% mali najvyššie zastúpenie správy s obsahom, v ktorých po nich páchatel' žiadal zaslať intímne fotografie, zatiaľ čo u chlapcov 36,48% išlo o prijatie vulgárnych, urážlivých správ, ktoré sa u dievčat 14,76% objavovali o čosi menej. So žiadosťou o zaslanie intímnych fotografií sa oproti dievčatám stretlo len 8,74% chlapcov. S kamarátskym písaním a neskôr sexuálnymi návrhmi má skúsenosť 11,92%, zatiaľ čo u chlapcov 4,36% je zo všetkých uvedených skúsenosti táto najmenej zastúpená. Správy, v ktorých sa páchatel' vyhrážal smrťou prijalo 0,84% dievčat, u chlapcov išlo o 4,52% takýchto správ, pričom predpokladáme, že sú podobne ako vulgárne, urážlivé správy výsledkom agresie pri online hrách. Čo sa týka žiakov, ktorý takéto správy nikdy neobdržali je pomer na základe pohlavia takmer rovnaký, pričom ide o 28,17% dievčat a 29,06% chlapcov.

✓ *Vybrané Európske krajiny :*

Výskum Európskej komisie sa v rámci foriem kybernetických útokov zameriaval na zistenia v oblasti výskytu konkrétneho prípadu. Jedným z nich okrem iného bol aj prípad zneužitia užívateľského hesla k dosiahnutiu informácii o obeti a krádeže identity, pod ktorou následne páchatel' vystupoval na sociálnej sieti. Zo všetkých 11 európskych krajín má najväčšiu

skúsenosť s takýmito prípadmi 22% detí práve v Nemecku, ktoré uvádzali, že sa počas pandémie takéto prípady podľa nich vyskytovali častejšie. V 16% mali dojem, že na výskyt týchto foriem kyberšikany nemala pandémia žiadny vplyv, 6% detí uviedlo, že majú pocit, že sa to dialo menej ako lockdownom a 56% sa s takouto situáciou nestretlo. Druhou umiestnenou krajinou sa 18% stalo Taliansko, kde tiež deti pociťujú zvýšený nárast v tomto ohľade oproti obdobiu pred výskytom pandémie, zároveň však 12% nepociťuje žiadne rozdiely, 5% sa domnieva, že sa to dialo menej a 66% sa s touto ani podobnou situáciou doteraz nikdy nestretlo. Naproti tomu v danej oblasti zaznamenali najlepšie výsledky práve v Nórsku 5% a Slovinsku 3%, kde v danom počte uvádzali, že sa takéto útoky a zneužitie informácií nadobudnuté z účtu zneužívali počas pandémie častejšie, zároveň v 7% detí v Nórsku aj Slovinsku uviedli, že podľa nich sa žiadne výrazne zmeny v počte týchto prípadov nevyskytli.

4.5 Diskusia o limitoch výskumných metód

Za limity práce považujeme predovšetkým :

- *Online dotazník* – jeho distribúcia medzi žiakov je podstatne menej finančne, či časovo náročná ako pri osobnej distribúcii, avšak prináša so sebou limit v podobe podstatne nižšej návratnosti vyplnených dotazníkov, vyžadoval si vytvorenie priestoru v online vyučovaní žiakov pre poskytnutie aspoň základných informácií o výskume a pri jeho vyplňaní v domácom prostredí respondenta neumožňuje poskytnutie odpovede na prípadne nedorozumenia a otázky k obsahu zo strany respondentov.

- *Zovšeobecniteľnosť výsledkov* – za limit tiež považujeme skutočnosť, že naše výsledky nie je možné považovať za ukazovateľ stavu vo výskyte kyberšikany medzi žiakmi na základných školách na celom Slovensku, keďže sme náš výskum realizovali v rámci jedného mesta.

4.6 Diskusia o dôsledkoch vyplývajúcich z výsledkov výskumu

- Výskyt kyberšikany medzi žiakmi – naše zistenia preniesli tiež poznatky v oblasti výskytu prípadov kyberšikany, ktorých obeťou a zároveň častejším páchatelom sú na základe pohlavia prevažne dievčatá než chlapci. Za príčinu značnej prítomnosti kyberšikany považujeme najmä v mnohých prípadoch absenciu ochrany osobných údajov.

Zvýšené riziko výskytu kybernetických útokov – výsledky výskumu poukázali na komunikáciu žiakov s neznámymi osobami na sociálnych sieťach, zdieľanie osobných údajov v mnohých

prípadoch bez využitia funkcie zdieľania len pre priateľov, čo síce ešte stále nezaručuje, že majú medzi priateľmi len osoby, ktoré poznajú aj v realite ale do určitej miery to aspoň znižuje riziko.

4.7 Diskusia o budúcich zámeroch

V nadväznosti na naše zistenia, sme sa rozhodli spracovať zámery budúcich výskumov do troch oblastí v závislosti na cieľovú skupinu :

- *Deti* – V rámci výskumu so zameraním sa na deti by bolo zaujímavé aj z hľadiska veku, orientovať výskum na zistenia a prípadne dôvody, komunikácie detí s neznámymi osobami viac do hĺbky, či zistiť motív zdieľania príspevkov ako aj ich intenzitu na základe pohlavia s prístupom pre široké publikum užívateľov na sociálnych sieťach. Výskum by bolo vhodné zamerať aj na prežívanie a pocity detí pri výskyte kyberšikany, ako aj zistiť dôvody, čo im bráni zdôveriť sa s útokmi svojim rodičom a vyberajú si radšej rovesníka. A v neposlednom rade, zistiť koľko detí do veku 13 rokov využíva sociálne siete so súhlasom alebo nevdomosťou zo strany rodičov.

- *Rodičia* – vhodné by bolo zamerať výskum primárne na rodičov žiakov, oboznámiť sa do akej miery sú informovaní a do akej miery pociťujú strach z ohrozenia svojich detí pri využívaní internetu. Či už riešili so svojimi deťmi reálnu situáciu výskytu kybernetických útokov a akým spôsobom. Taktiež, či vykonávajú dozor nad ich činnosťou na sociálnych sieťach, prípadne akou formou. Ak kontrola absentuje, zaujímať sa o dôvody.

- *Škola* – prostredníctvom výskumu by bolo v školskom prostredí zo strany pedagógov orientovať sa zistenie, či a akým spôsobom si budujú dôverný vzťah so žiakmi, ako im poskytnú pocit, že sa v prípade kyberšikany a podobným útokov môžu zdôveriť práve im. Akými inými spôsobmi zabezpečujú informovanosť žiakov o rizikách na internete, prípadne do akej miery realizujú prevenciu. A tiež, či a akým spôsobom riešili výskyt kyberšikany medzi žiakmi a či tento postup priniesol požadovaný efekt.

4.8 Odporúčania do praxe

Vzhľadom na nadobudnuté poznatky zaradíme medzi odporúčania do praxe zaviesť:

- **Boxy pre anonymné odkazy**

Toto odporúčanie podobne ako aj nasledujúce dve sme avizovali už v rámci našej bakalárskej práce. Anonymné odkazy sme sa rozhodli opätovne zdôrazniť, pretože naše výsledky poukázali, že v dôvernosti u žiakov v prípade výskytu kyberšikany prevažuje skôr rodič alebo

rovesník / kamarát, pričom určitá časť prípadov sa odohráva medzi obeťou a páchatelom, ktorých spája rovnaké prostredie, ktoré tvorí trieda. Realizácia tohto odporúčania je podľa nášho názoru po finančnej aj časovej stránke nenáročná a môže priniesť mnohé pozitíva v boji s kyberšikanou alebo iným sociálno – patologickým problémom medzi žiakmi. Žiak by sa nemusel nahlásením páchatel'a obávať pomsty ani ďalšieho pre neho nepríjemného vypočúvania a zároveň by pomohol obeti aby začala o probléme otvorene hovoriť s osobou, ktorá jej dokáže poskytnúť adekvátnu pomoc. Tieto boxy môžu byť fyzické a umiestnené kdekoľvek v budove školy, s prístupom pre všetkých žiakov ale zabezpečené tak, aby ich obsah mohla spravovať len kompetentná osoba. Prípadne by mohlo ísť o možnosť online odkazu, kde by žiak z pohodlia domova mohol anonymne kyberšikanu nahlásiť. Na vytvorení priestoru na online odkazy by sa mohol podieľať správca, ktorý má na starosti internetovú stránku školy, pedagóg, ktorý sa svojou pracovnou náplňou zameriava na výučbu informatiky, prípadne by mohla škola využiť okrem služieb firmy, ktorá sa zaoberá tvorbou webových stránok a ich obsahom aj možnosť požiadať o dobrovoľnú pomoc rodičov detí, ktorí sa v danej oblasti špecializujú.

- **Pozícia Sociálneho pracovníka na základných školách**

Dané odporúčanie by bolo vhodné zrealizovať zo strany Ministerstva školstva vedy a výskumu Slovenskej republiky, napríklad prostredníctvom zabezpečenia finančných prostriedkov, ktoré by pochádzali z fondov Európskej únie. Táto pracovná pozícia by bola vytvorená formou projektu a zabezpečila pre sociálnych pracovníkov nie len ďalšie možnosti pre uplatnenie sa na trhu práce ale taktiež využitie svojich kompetencií v poskytovaní pomoci, poradenstva, či prevencie a pri riešení výskytu negatívnych prejavov správania medzi deťmi a mládežou v školskom prostredí. Pre toto odporúčanie sme sa rozhodli najmä z dôvodu, že predpokladáme, že by sa tak odbremenili pedagogický zamestnanci, ktorý by sa mohli plne sústrediť na vzdelávanie žiakov, zároveň by sa zvýšili preventívne programy na školách, žiakom ako aj ich zákonným zástupcom by bola poskytnutá kompetentná pomoc a poradenstvo.

- **Zaradenie výučby online rizík do osnovy predmetu informatiky**

V rámci vzdelávania žiakov v oblasti technológií, by sa učiteľ samostatne venoval téme jednotlivých sociálnych sietí a mobilných aplikácií, ktoré sú najviac využívané zo strany žiakov a oboznámil ich s funkciami a nastaveniami, ktoré ponúkajú na ochranu osoby pri používaní. Ovládať nastavenia ochrany osobných údajov a vzdelávať žiakov v tejto oblasti si vyžaduje zo strany pedagóga buď samoštúdium, ktoré by zahŕňalo dohľadanie si všetkých voľne dostupných

informácií ako aj podrobné naštudovanie si funkcií na sociálnych sieťach prostredníctvom internetu alebo dostupnej literatúry. Okrem toho, by sa na týchto hodinách mohli žiaci oboznamovať s online rizikami, ktoré sa vyskytujú na internete, kde okrem iných zaradujeme aj kyberšikanu. Okrem samoštúdia by prípadne škola zabezpečila dovzdelanie pedagóga v danej oblasti, či už prostredníctvom absolvovania nejakého kurzu, či školenia. Takéto úpravy v osnovách je možné zrealizovať priamo základnou školou, ktorá by však musela dbať na to, aby vykonané úpravy boli jednotné s odporúčaniami v rámci vzdelávania žiakov, ktoré spravuje Ministerstvo školstva. Pri danom odporúčaní vychádzame zo zistení, že žiaci zdieľajú svoje citlivé osobné údaje stále v mnohých prípadoch so širokou verejnosťou užívateľov na internete. Touto zmenou by sa zlepšili ich zručnosti v oblasti technológií, nastaveniach osobných údajov a zvýšila by sa ich ochrana v online priestore.

ZÁVER

Široké spektrum funkcií, informácií a možností, ktoré internet poskytuje na prácu, vzdelanie i aktivity počas voľného času v sebe zahŕňajú okrem pozitív aj riziká, ktorých dôsledky sú individuálne vzhľadom na vekovú kategóriu populácie prípadne povahu jednotlivca. Výskumom sme sa zameriavali na najohrozenejšiu časť populácie, ktorou sú v online prostredí predovšetkým deti, u ktorých sme sa usilovali zistiť, či majú skúsenosti s kyberšikanou, či už z pozície obeť alebo páchatel'a útokov. Taktiež sme sa snažili poodhaliť možné chyby, ktorých sa dopúšťajú v kyberpriestore a ktoré môžu pôsobiť ako zvýšený zdroj pre výskyt kyberšikany. Zaoberali sme sa tiež zistením toho, ako a či vôbec majú žiaci vedomosť o tom, ako sa zachovať a brániť v prípade, že sa oni sami alebo niekto z ich blízkeho okolia stane obeťou kybernetických útokov. V neposlednom rade, našu výskumnú oblasť tvorilo oboznámenie sa, s akými formami kyberšikany sa žiaci v prostredí internetu najčastejšie stretávajú. Uvedené zámery, sme následne primárne vyhodnocovali na základe pohlavia respondentov. Nadobudnuté zistenia okrem iného poukazujú na rizikové správanie žiakov v online prostredí, kam patrí v 40,10% značná miera v zdieľaní svojich údajov, fotografií a iného citlivého materiálu so širokou verejnosťou. V 65,70% je okrem zdieľania riziková aj komunikácia s neznámymi osobami prostredníctvom sociálnych sietí, ktorá je realizovaná na základe pohlavia v takmer rovnakom pomere ako zo strany dievčat tak aj chlapcov. Výsledky výskumu sme dávali do komparácie s dvomi výskumami z oblasti výskytu kyberšikany u žiakov a mladistvých a to konkrétne :

1) Slovenské národné stredisko pre ľudské práva – ktoré v školskom roku 2017/2018 zrealizovalo výskum na školách v rámci Slovenskej republiky u žiakov vo veku od 10 do 19 rokov. Hlavným cieľom výskumu bolo zameranie sa výskyt šikany a kyberšikany u žiakov na školách.

2) Lobe, Velicu, Staksrud et al. – ktorí realizovali výskum s názvom „How children (10-18) experienced online risks during the Covid-19 lockdown - Spring 2020“, kde sa okrem iných oblastí zameriavali tiež prevažne na výskyt kyberšikany pred a počas pandemického obdobia. Z uvedených nadobudnutých zistení sme spracovali odporúčania, ktoré by mohli priniesť pozitívnu zmenu v rámci zníženého výskytu kyberšikany u žiakov na základných školách a zároveň zvýšiť tak bezpečnosť a ochranu ich ďalšieho budúceho psychického vývoja osobnosti. Aj vďaka dostupnému množstvu literatúry a nášmu výskumu pevne veríme, že naše úsilie prinesie nový obzor poznatkov do skúmanej problematiky.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BELSEY, B. 2019. *Cyberbullying: An Emerging Threat to the “Always On” Gen.* [online]. 2019, [cit.2021-10-12]. Dostupné na internete: <<https://billbelsey.com/?p=1827>>.

BLUE CROSS BEHAVIORAL HEALTH. 2021. *Children and adolescent. A reference for parents and child caregivers.* [online]. 2021, [cit.2021-11-05]. Dostupné na internete: <<https://www.bcbsm.com/amslibs/content/dam/microsites/behavioral-health/resources/parents/Behavioral-Health-Parenting-Guide-APR21.pdf>>.

BULL, T. 2020. *How much control can parents have over their kids internet usage?* [online]. 2020, [cit.2021-10-20]. Dostupné na internete: <<https://www.tworivercomputer.com/control-kids-internet-usage/>>.

CLARK, K. 2019. *Social media's impact on children's mental health.* [online]. 2019, [cit.2021-11-03]. Dostupné na internete: <<https://www.mibluesperspectives.com/2019/05/31/social-medias-impact-on-childrens-mental-health/>>.

Čo je IPčko? [online]. 2012, [cit.2021-12-05]. Dostupné na internete: <<https://oz.ipcko.sk/co-je-ipcko/>>.

GAVORA, P. 2001. *Úvod do pedagogického výskumu.* Bratislava : Univerzita Komenského, 2001, 236 s. ISBN 80-223-1628-8.

KÖNIG, A. – GOLLWITZER, M. – STEFFGEN, G. 2010. Cyberbullying as an act of revenge. In *Journal of Psychologists and counsellors in scholls.* [online]. 2010, vol. 20, no. 2 [cit.2021-11-06]. Dostupné na internete: <<https://www.cambridge.org/core/journals/journal-of-psychologists-and-counsellors-in-schools/article/abs/cyberbullying-as-an-act-of-revenge/A74FDB6E758A0DDFECAF05B590AB0F60>>.

KOŠTRNOVÁ, D. 2014. *Tvorba a rozvoj pozitívnej klímy v triede.* Bratislava : Metodicko – pedagogické centrum v Bratislave. 2014, 66 s. ISBN 978-80-565-0382-9.

KOWALSKI, R. M. – GIUMETTI, G. W. et al. 2014. Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. In *Psychological Bulletin.* [online]. 2014, vol. 4, no. 140, p. 1073 – 1137 [cit.2021-11-04]. Dostupné na internete: <<https://doi.apa.org/doiLanding?doi=10.1037%2Fa0035618>>.

McGINNIS, J. P. 2004. *Social Theory at HBS: McGinnis' Two FOs.* [online]. 2004, [cit.2021-11-03]. Dostupné na internete: <<https://harbus.org/2004/social-theory-at-hbs-2749/>>.

McLOUGHLIN, T. L. – HERMENS, F. D. 2018. *Cyberbullying and social connectedness.* [online]. 2018, [cit.2021-11-01]. Dostupné na internete: <<https://kids.frontiersin.org/articles/10.3389/frym.2018.00054>>.

- McQUADE, S. – COLT, I. – MEYER, N. 2009. 1st. ed. *Cyberbullying. Protecting kids and adults from online bullies*. United Kingdom : Preager, 2009, 219 p. ISBN 978-0-313-35193-8.
- MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2021. *Preventívne programy pre deti a mládež*. [online]. 2021, [cit.2021-09-17]. Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?preventivne-projekty-pre-deti-a-mladez-1>>.
- NATIONAL SCHOOL CLIMATE CENTER. 2021. *What is school climate and why is it important*. [online]. 2021, [cit.2021-10-13]. Dostupné na internete: <<https://schoolclimate.org/school-climate/>>.
- NEW YORK STATE SCHOOL SOCIAL WORKERS ' ASSOCIATION. 2021. *About school social work*. [online]. 2021, [cit.2021-10-28]. Dostupné na internete: <<https://nyssswa.org/school-social-work/>>.
- RÁC, I. 2019. *Sociálna prevencia*. Nitra : Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF Nitra, 2019, 108 s. ISBN 978- 80-558- 1442-1.
- REME, E. S. – SKILBRED – FJELD, S. – MOSSIGE, S. 2020. Cyberbullying involvement and mental health problems among late adolescents. In *Journal of psychosocial research on cyberspace. Cyberpsychology*. [online]. 2020, vol. 14, no. 1 [cit.2021-11-05]. Dostupné na internete: <<https://cyberpsychology.eu/article/view/13116>>.
- ROGERS, V. 2011. *Kyberšikana, Pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. 1. vyd. Praha : Portál, s. r. o., 2011, 104 s. ISBN 978-80-7367-984-2.
- SHENSA, A. – RADOVIC, A. – MILLER, E. 2016. *Association between social media use and depression among U. S. young adults*. [online]. 2016, [cit.2021-11-03]. Dostupné na internete: <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/da.22466>>.
- SCHOOL SOCIAL WORK ASSOCIATION OF AMERICA. 2021. *Role of school social worker*. [online]. 2021, [cit.2021-10-26]. Dostupné na internete: <<https://www.sswaa.org/school-social-work>>.
- TIRPÁKOVÁ, D. 2020. *Školská sociálna práca*. [online]. 2020, [cit.2021-11-06]. Dostupné na internete: <<https://vudpap.sk/wp-content/uploads/2020/10/Skolska-socialna-praca..pdf>>.
- TOMŠÍK, R. 2017. *Kvantitatívny výskum v pedagogických vedách. Úvod do metodológie a štatistického spracovania*. 1. vyd. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Pedagogická fakulta, 2017, 505 s. ISBN 978-80-558-1206-9.
- TOKUNAGA, S. R. 2010. Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. In *Computer in human behavior*. [online]. 2010, vol. 26, no. 3, p. 277 – 287 [cit.2021-11-04]. Dostupné na internete: <<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S074756320900185X?via%3Dihub>>.
- VARJAS, K. – TALLEY, J. – MEYERS, J. – PARRIS, L. – CUTTS, H. 2010. High school students perceptions of motivations for cyberbullying: An exploratory study. In *Wester journal of emergency medicene*. [online]. 2010, vol. 11, no. 3, p. 269 - 273 [cit.2021-10-28]. Dostupné na internete: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2941365/pdf/wjem11_3p269.pdf>.
- WAILLANCOURT, T. – FARIS, R. – MISHNA, F. 2017. Cyberbullying in children and youth: Implications for health and clinical practice. In *The Canadian Journal od Psychiatry*. [online]. 2017, vol. 62 (6), no. 368 – 369 [cit.2021-09-23]. Dostupné na internete: <<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0706743716684791>>.
- WRIGHT, B. K. 2005. Researching internet – based populations : Advantages and disadvantages of online survey research, online questionnaire authoring software packages and web survey services. In *Journal of computer – mediated communication*. [online]. 2005, vol. 10, no. 3, [cit. 2022-01-12]. Dostupné na internete : <<https://academic.oup.com/jcmc/article/10/3/JCMC1034/4614509>>.
- ZÁKON č. 236/2021 Z. z. *Zákon, ktorým sa dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov*
- ZODPOVEDNE.SK. 2021. *Deti v sieti. Riziká virtuálneho priestoru a ochrana pred nimi*. 2021, 90 s. ISBN 978-80-970676-2-5.
- ZSILA, Á. – URBÁN, R. – GRIFFITHS, D. M. – DEMETROVICS, Z. 2018. Gender differences in the association between cyberbullying victimization and perpetration: The role of anger rumination and traditional bullying experiences. In *Int J Ment Health Addiction* [online]. 2018, vol. 17, no. 1252-1267 [cit.2021-10-20]. Dostupné na internete: <<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s11469-018-9893-9.pdf>>.

Študentská ukrajinská migrácia na Slovensku – analýza osobného a celospoločenského prínosu

Student Ukrainian Migration in Slovakia - Analysis of Personal and Societal Benefit

Yuliia Kovalchuk

Školiteľka: prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD., MBA.

IEaSP Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove

Abstrakt – Téma práce reflektuje problematiku migrácie ako zložitého sociálneho javu. Medzinárodná migrácia obyvateľstva v podmienkach rastúcej globalizácie má významné miesto v rozvoji modernej spoločnosti a následne má vplyv na mladých ľudí, ktorí sa z rôznych dôvodov rozhodli pre štúdium v zahraničí (na *Slovensku*). Práca reflektuje poznatky na teoretickej a empirickej úrovni, a tieto poznatky analyzuje v štyroch kapitolách. Jednou z hlavných úloh moderného vysokoškolského vzdelávania je aj modernizácia a efektivita profesionálnej mobility budúcich odborníkov. Možno študentskú migráciu vnímanú ako vzdelávaciu migráciu vnímať ako zvláštny typ migrácie.

Cieľom práce je analyzovať podmienky študentskej ukrajinskej migrácie na *Slovensku*, so zameraním na analýzu osobného a celospoločenského prínosu. V tejto časti práce približujeme problematiku migrácie a zároveň študentskej migrácie na *Slovensku*. Následne analyzujeme základné pojmy, z dôvodu lepšieho pochopenia postojov jednotlivcov k migračným otázkam. V nasledujúcej podkapitole analyzujeme vzdelávacie programy, na základe ktorých môžu vysoké školy prijímať študentov iba na akreditované programy. V druhej kapitole práce poukazujeme na dôvody príchodu ukrajinských študentov na *Slovensko*. Následne sa zaoberáme problematikou akademickej mobility ako integrálnej súčasti európskeho vzdelávacieho priestoru, ktorá má zároveň nepochybne pozitívny vplyv na národný vzdelávací systém a národné hospodárstvo. V tretej kapitole predstavujeme otázky formovania efektívnej etnicko-národnostnej politiky, rozvíjania teórie a praxe sociálnej práce s etnickými skupinami, objasnenia smerov a foriem práce sociálnych služieb s migrantmi. Predmetom ďalšej úvahy boli adaptačné problémy ukrajinských študentov na *Slovensku*.

V empirickej časti prezentujeme zistenie dôvodov, ktoré vedú budúcich ukrajinských študentov k migrácii na *Slovensko*, zároveň zistiť, akým spôsobom prebieha samotné počiatočné rozhodovanie o migrácii a príchod na *Slovensko*. Súčasťou kvantitatívneho výskumu je analýza

osobného a celospoločenského prínosu migrácie ukrajinských študentov na *Slovensko*. Kvantitatívna časť preverila, že ukrajinskí študenti sa dostávajú na *Slovensko* prostredníctvom rôznych organizácií, ktoré im poskytujú informácie o štúdiu na vysokých školách v SR.

Kľúčové slová: Migrácia. Medzinárodná migrácia. Migrant. Cudzinec. Vzdelávacia mobilita. Vzdelávacia migrácia. Migrácia študentov. Sociálna práca s migrantmi.

Abstract - The topic of the thesis reflects the issue of migration as a complex social phenomenon. International migration of the population in the conditions of growing globalization has an important place in the development of modern society and consequently affects young people who for various reasons have decided to study abroad (in Slovakia). The work reflects knowledge on a theoretical and empirical level, and analyzes this knowledge in four chapters. One of the main tasks of modern higher education is also the modernization and efficiency of professional mobility of future professionals. Student migration perceived as educational migration can be seen as a special type of migration.

The aim of the work is to analyze the conditions of student Ukrainian migration in Slovakia, focusing on the analysis of personal and societal benefits. In this part of the work we approach the issue of migration and student migration in Slovakia. Subsequently, we analyze the basic concepts, in order to better understand the attitudes of individuals to migration issues. In the following subchapter, we analyze educational programs, on the basis of which universities can admit students only to accredited programs. In the second chapter we point out the reasons for the arrival of Ukrainian students in Slovakia. Subsequently, we deal with the issue of academic mobility as an integral part of the European educational area, which also undoubtedly has a positive impact on the national education system and the national economy. In the third chapter we present the issues of forming an effective ethnic and national policy, developing the theory and practice of social work with ethnic groups, clarifying the directions and forms of work of social services with migrants. The subject of further consideration was the adaptation problems of Ukrainian students in Slovakia.

In the empirical part we present the finding of the reasons that lead future Ukrainian students to migrate to Slovakia, as well as to find out how the initial decision about migration and arrival to Slovakia takes place. Part of the quantitative research is the analysis of personal and societal benefits of migration of Ukrainian students to Slovakia. The quantitative part verified that Ukrainian students get to Slovakia through various organizations that provide them with information about studying at universities in the Slovak Republic.

Key words: migration, international migration, migrant, foreigner, educational mobility, educational migration, student migration, social work with migrants.

ÚVOD

Problém migrácie za vzdelaním v modernom svete je čoraz dôležitejší z dôvodu množstva ekonomických a sociálnych faktorov. Prehlbovanie internacionalizácie ekonomických vzťahov, rozvoj integračných procesov vedie k zvýšeniu príležitostí na vysokokvalitné medzinárodné vzdelávacie služby. Už niekoľko rokov *CEDOS* zhromažďuje a analyzuje údaje o počte občanov *Ukrajiny* študujúcich na zahraničných univerzitách. Počet Ukrajincov študujúcich na zahraničných univerzitách k akademickému roku 2020 bol viac ako 90 000 ľudí (*Štátna štatistická služba Ukrajiny*). Výsledkom je, že viac ako polovica ukrajinskej mládeže vo veku od 18 do 29 rokov je teraz pripravená migrovať z *Ukrajiny*. Podľa *MIOKA* do roku 2025 asi 8 miliónov mladých ľudí sa bude vzdelávať v zahraničí (*Stratégia rozvoja vyššieho vzdelávania na roky 2021 – 2023, 2020*). V súčasnosti sa študentskou ukrajinskou migráciou zaoberá aj novozriadená verejnoprávna inštitúcia – *Slovenská akreditačná agentúra pre vysoké školstvo (SAAVŠ)*. Taktiež stojí za to formulovať strategický pohľad na ukrajinských študentov na *Slovensku*: sú súčasťou budúcej pracovnej sily na *Slovensku* alebo vo svete. **Cieľom práce** je analyzovať podmienky študentskej ukrajinskej migrácie na *Slovensku* so zameraním na analýzu osobného a celospoločenského prínosu. V tejto časti práce približujeme problematiku migrácie a zároveň študentskej migrácie na *Slovensku*. Následne analyzujeme základné pojmy, z dôvodu lepšieho pochopenia postojov jednotlivcov k migračným otázkam. V nasledujúcej podkapitole analyzujeme vzdelávacie programy, na základe ktorých môžu vysoké školy prijímať študentov iba na akreditované programy. V druhej kapitole práce poukazujeme na dôvody príchodu ukrajinských študentov na *Slovensko*. Následne sa zaoberáme problematikou akademickej mobility ako integrálnej súčasti európskeho vzdelávacieho priestoru. V tretej kapitole predstavujeme otázky formovania efektívnej etnicko-národnostnej politiky, rozvíjania teórie a praxe sociálnej práce s etnickými skupinami. V empirickej časti prezentujeme zistenie dôvodov, ktoré vedú budúcich ukrajinských študentov k migrácii na *Slovensko*, zároveň zistiť, akým spôsobom prebieha samotné počiatkové rozhodovanie o migrácii a príchod na *Slovensko*. Súčasťou kvantitatívneho výskumu je analýza osobného a celospoločenského prínosu migrácie ukrajinských študentov na *Slovensko*. V neposlednom rade je priestor venovaný diskusii, kde ponúkame komparáciu výskumných zistení s identifikovanými tematickými štúdiami.

1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ MIGRÁCIE

Globalizácia je vyjadrená rastom vzájomnej závislosti a vzájomnej dohody štátov a celých geopolitických regiónov. Vzhľadom na to má migrácia obrovský vplyv na rozvoj modernej spoločnosti, hlavne na sociálno-ekonomické a demografické aspekty.

Migrácia je zložitý sociálny jav, ktorého existencia a priebeh určuje pôsobenie celého súboru sociálno-ekonomických faktorov¹, demografické², politické³ a etnokultúrne faktory. Medzinárodná migrácia obyvateľstva v podmienkach rastúcej globalizácie má významné miesto v rozvoji modernej spoločnosti. Touto problematikou sa zaoberali domáci aj zahraniční vedci, najmä Shelyuk (2001); Synkaruk (2002); Dragunova (2004); Beck a Beck-Gernshein (2014); Dupkala (2015; 2016; 2017; 2018); Keller (2016; 2017); Bosá, Kvašňáková a Rusnáková (2017) a ďalší.

Je potrebné poznamenať, že migrácia je jedným z najdôležitejších demografických procesov, ktorý predstavuje mimoriadne široký pojem. Preto Keller (2017) uvádza, že dnes moderné vedecké myslenie nemá v tejto súvislosti jednotný koncept. Tým je možné vysvetliť skutočnosť, že migrácia ovplyvňuje rôzne aspekty verejného života, ako je demografia, ekonómia, sociológia, politika a právo.

1.1 Definícia migrácie

V tejto časti práce približujeme problematiku migrácie a zároveň študentskej migrácie na *Slovensku*. Východiskové pojmy práce migrácia, medzinárodná migrácia, migrant, cudzinec, štátny príslušník/občan tretej krajiny, vzdelávacia mobilita, vzdelávacia migrácia a migrácia študentov. V tejto podkapitole budeme analyzovať tieto základné pojmy z dôvodu lepšieho pochopenia postojov jednotlivcov k migračným otázkam. K problematike, ktorou sa v tejto práci zaoberáme, je dôležité spomenúť pojem migrácia. S pojmom migrácie sa v súčasnosti stretávame pomerne často. Je to rozšírená problematika, ktorá nás stále viac zasahuje a môžeme sa na ňu dívať nielen z pohľadu jednej krajiny (*Slovenska* alebo *Ukrajiny*), ale i z globálneho hľadiska, keďže sa dotýka väčšiny krajín sveta. Migráciu bežne môžeme označiť ako pohyb. Pohyb obyvateľstva ako taký a osobu, ktorá ho vykonáva, teda migruje, označujeme všeobecným termínom migrant (Dragunova 2004).

¹ Ktoré generujú pracovnú silu, odbornú a tzv. „intelektuálnu“ migráciu (Keller 2017).

² Demografické faktory spôsobujú diferenciaciu podľa pohlavia a veku a významne ovplyvňujú počet obyvateľstva v krajine pôvodu aj v prijímajúcej krajine (Keller 2017).

³ Ktoré vedie k existencii taká osobitná kategória migrantov, ako sú utečenci a osoby bez štátnej príslušnosti (Keller 2017).

Svoju dôležitosť má aj pôvod migrácie. Pôvodom tohto pojmu sa zaoberal aj Bernadič (2008), ktorý uvádza, že tento pojem pochádza z latinčiny „*migrácia*“, „*migro*“ – čo znamená pohyb, presídlenie. Avšak sťahovanie a presídlenie – nie slová synonymá, čo vysvetľuje prítomnosť vo vedeckej literatúre také veľké množstvo definícií a interpretácie pojmu „*migrácia*“⁴. *Medzinárodná organizácia pre migráciu* poskytuje nasledujúcu definíciu, že migrácia je proces premiestňovania obyvateľov cez medzinárodné hranice alebo v rámci ich krajín; pokrýva akýkoľvek druh pohybu bez ohľadu na ich trvanie, zloženie alebo dôvody; migrácia zahŕňa pohyb vysídlených utečencov, vysťahovaných osôb a ekonomických migrantov. *Filozofický slovník sociálnych pojmov* (2002) klasifikuje migráciu⁵ ako proces sťahovania ľudí do EÚ. Kvalita integrálnych častí alebo jednotlivých zástupcov etnických skupín, čo je spojené so zmenou trvalého miesta bydliska alebo návrat doň. Zároveň Dragunova (2004) túto definíciu dopĺňa faktormi⁶, ktoré motivujú ľudí k migrácii. Filozof Dupkalo (2016) zaznačuje, že termín „*migrácia*“⁷ používame v trojjedinom význame premiestňovania, úteku alebo odchodu osôb z východiskového miesta do miesta určenia. Z toho vyplýva, že „*migrantom*“ je odídenec, utečenec. Autorka Dragunova (2004) je presvedčená, že migrácia je prekročenie administratívnej hranice, dobrovoľný alebo nútený priestorový pohyb osôb alebo skupín osôb z miesta (krajina) odchodu do miesta (krajiny) vstupu, s alebo bez právnych dôvodov na určité časové obdobie alebo natrvalo, ktoré môžu viesť k zmene trvalého pobytu. Migrant je teda osoba, ktorá vykonáva pohyb medzi krajinami, teda migruje.

Ďalšou skúmanou problematikou, ktorou sa zaoberáme, je oblasť študentskej migrácie. Jednou z hlavných úloh moderného vysokoškolského vzdelávania je modernizácia obsahu a formy prezentácie materiálu pre rozvoj profesionálnej mobility budúcich odborníkov a v dôsledku toho vysoká efektívnosť ich činností. Vzdelávacia mobilita podľa Dragunovej (2004) je schopnosť človeka využívať rôzne, často mimoriadne, najnovšie metódy a spôsoby

⁴ Podľa Kachurets (2010) pohyb je širší pojem v interpretácii migrácie ako presídlenie, pretože migrácia v užšom slova zmysle je ukončený typ územného pohybu, čo obvykle vždy vedie k zmene trvalého pobytu osoby, t. j. presídlenie v doslovnom zmysle slova. Zároveň interpretácia migrácie v širších súvislostiach pokrýva všetky tri typy pohybu: sezónne, epizodické, trvalé.

⁵ *Ekonomická encyklopédia* (2001) taktiež interpretuje migráciu ako sociálno-ekonomický a demografický proces vo forme súboru územných pohybov uskutočňovaných jednotlivcami medzi regiónmi, krajinami, okresmi a osadami. *Právna encyklopédia* (2001) uvádza toto znenie: migrácia⁵ je pohyb osôb cez hranice v rámci jednej krajiny alebo z jednej krajiny do inej so zmenou trvalého pobytu natrvalo alebo na dlhšiu dobu.

⁶ Rozumie podstate migrácie ako pohyb ľudí medzi osadami, regiónmi, krajinami, z dôvodu ekonomických, politických, etnických a náboženských faktorov a je spojená so zmenou pobytu na rôzne obdobia.

⁷ Slovom „*imigrácia*“ autor označuje „*pristahovalectvo, ktorého cieľom je nájsť – na novom teritóriu – najskôr tzv. „azyl“, neskôr nové miesto trvalého pobytu, nové občianstvo. „Imigrantom“ je pristahovalec*“ (Dupkalo 2016).

získavania vedomostí, medzi ktoré patrí najmä: externá a interná migrácia za vzdelávaním, neformálne vzdelávanie, externe štúdium, kombinovane s inými činnosťami (napr. práca, šport, tvorivosť, školenie v inej špecializácii atď.).

Vzhľadom na vyššie uvedené skutočnosti niet pochyb o tom, že vzdelávacia migrácia je zvláštnym typom migrácie. Existuje viacero foriem študentskej migrácie. Autor uvádza jeden z typov študentskej migrácie, a to formy *Erasmu*, ktoré definujú výber štúdia, časovú ohraničenosť, financovanie voľnočasových aktivít, respektíve si za štúdium platia. V práci sa reprezentuje iná forma študentskej migrácie, keď študent sám rozhoduje o študijnom pobyte a prijímajúca krajina hradí náklady na štúdium pre migrujúcich študentov.

1.2 Migračná politika na Slovensku

Doteraz sme vysvetľovali pojmy migrácia a študentská migrácia. Následne by sme chceli upriamiť pozornosť na to, že SR je jednou z ekonomicky najúspešnejších krajín v strednej a východnej Európe. Hospodárske reformy a vstup do EÚ v kombinácii s výrazným prílivom priamych zahraničných investícií viedli k trvalému hospodárskemu rastu a tvorbe pracovných miest. Hospodársky rozvoj a demografické zmeny tiež vytvorili ďalšiu potrebu kvalifikovanej pracovnej sily. Zároveň väčšia integrácia do EÚ, otvorené hranice a spoločný vzdelávací priestor viedli k migrácii slovenských študentov do susednej *Českej republiky* a ďalších krajín EÚ. Výsledkom bolo, že *Slovensko* postupne začalo zmiernovať migračné obmedzenia a umožňovalo čoraz viacerým štátnym príslušníkom tretích krajín vstúpiť na územie *Slovenskej republiky* (Paláta 2014). Politiky týkajúce cudzincov sa stále menia a stále je potrebný dôslednejší prístup k efektívnemu využívaniu týchto zmien v sociálno-ekonomickom živote na *Slovensku*. Migrácia študentov je iba jednou z oblastí ovplyvnených týmito procesmi a zjavne to nie je najvyššia priorita pre *Slovensko*: väčšina strategických dokumentov najvyššej úrovne neobsahuje ustanovenia o migrácii študentov. V tomto zmysle je dokument *Migračná politika Slovenskej republiky: Vyhliadky na rok 2020* skôr výnimkou. Uvádza sa v ňom, že migračná politika by mala umožniť vysokokvalifikovanej pracovnej sile z tretích krajín vrátane študentov prísť do krajiny s cieľom podporiť celkovú konkurenčnú schopnosť *Slovenskej republiky* (*Migračná politika Slovenskej republiky 2020*). *Integračná politika Slovenska* je v súlade s migračnou politikou a medzi jej priority patrí efektívna a zodpovedná integrácia cudzincov⁸ na trh práce. Za túto politiku v SR je zodpovedné *Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny*,

⁸ Hlavným zákonom upravujúcim postavenie cudzincov na *Slovensku* je *Zákon č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov*, ktorý definuje základné pojmy, predpisuje podmienky vstupu cudzincov na *Slovensko* a podmienky udeľovania povolení na pobyt, ako aj postupy na kontrolu ich pobytu a právomoci rôznych vládnych agentúr.

ktoré sa zameriava skôr na vytváranie príležitostí pre študentov z krajín mimo EÚ na prácu pri štúdiu v oblastiach, kde je nedostatok kvalifikovaných pracovníkov a na uľahčenie administratívnych postupov týkajúcich sa získania pobytu a pracovných povolení pre občanov týchto krajín, ktorí dostali diplomy zo slovenských univerzít (*Migračná politika Slovenskej republiky 2020*).

Z uvedeného vyplýva, že SR vyžaduje dokumentáciu, ktorá je potrebná na veľmi aktívnu kontrolu cudzincov na jej území, aby sa tak zabránilo preniku ďalších osôb, ktoré zneužívajú systém cez sféru študentskej populácie. Zároveň sa tak slovenské obyvateľstvo chráni.

1.3 Európske vzdelávacie programy v kontexte migrácie

V nasledujúcej podkapitole ponúkame analýzu vzdelávacích programov. Vzdelávanie na vysokých školách v SR upravuje zákon o vysokých školách (vzťahy s cudzincami upravuje Zákon č. 245/2008 Z. z. o vzdelávaní a príprave a Zákon č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a samospráve vzdelávacích inštitúcií). Študentskou ukrajinskou migráciou sa zaoberá aj novozriadená verejnoprávna inštitúcia, *Slovenská akreditačná agentúra pre vysoké školstvo (SAAVŠ)*. Úlohou SAAVŠ je vykonávať činnosti externého zabezpečovania kvality vysokoškolského vzdelávania v SR. Novozriadená verejnoprávna inštitúcia bola zriadená zákonom č. 269/2018 Z. z. ako právnická osoba so sídlom v Bratislave. Poslaním agentúry⁹ je prispievať k zlepšovaniu kvality vysokoškolského vzdelávania modernými nástrojmi v súlade s Európskymi štandardmi pre zabezpečovanie kvality vysokoškolského vzdelávania (*MŠVVŠ SR 2021*).

V SR existuje špeciálna inštitúcia, *Slovenská akademická informačná agentúra (SAIA)*, ktorá je zodpovedná za propagáciu slovenského vysokoškolského vzdelávania v zahraničí na základe zmlúv s *Ministerstvom školstva* za posledných 10 rokov. Najskôr sú informácie o učebných osnovách v cudzích jazykoch uverejnené v jednej knihe na webovej stránke SAIA¹⁰, ale Ukrajincov to zaujíma menej, pretože majú záujem učiť sa v slovenčine (bezplatne) (Stadny

⁹ *SAAVŠ s osobami zodpovednými za vnútorný systém zabezpečovania kvality vysokých škôl* sa zaoberá aj otázkami súvisiacimi so študentskou ukrajinskou migráciou. Hľadajú odpovede na otázky, ako v súčasnosti vnímajú ukrajinskí študenti štúdium na Slovensku. Osnovou pre akreditačnú činnosť agentúry sú štandardy, ktorých návrh agentúra zverejnila spolu s vyhodnotením pripomienok zaslaných verejnosťou a predkladanou správou po vyjadrení *Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR* (2021).

¹⁰ Ukrajinskí študenti kontaktujú organizáciu SAIA, aby sa zaregistrovali v konkrétnej inštitúcii, informovali sa o podmienkach ich pobytu v *Slovenskej republike*, dozvedeli sa o výške dostupných finančných prostriedkov a finančných otázkach týkajúcich sa štúdia na Slovensku, ako aj o administratívnych záležitostiach. Webová stránka organizácie SAIA obsahuje spracované informácie o pobyte cudzincov na Slovensku prevzaté z niekoľkých vládnych webových stránok (Stadny 2018).

2018). V dôsledku prudkého poklesu počtu slovenských študentov sa situácia v oblasti propagácie za posledné roky zmenila, pretože univerzity sa už začali propagovať rôznymi spôsobmi. Niektoré univerzity sa zameriavajú priamo na ukrajinských študentov, vytvárajú webové stránky v ukrajinskom jazyku, rozvíjajú profesionálne kontakty s jednotlivými univerzitami na *Ukrajine* a najímajú osobitných zamestnancov zodpovedných za propagáciu hovoriacich po ukrajinsky. Ukrajinský jazyk je súčasťou webovej stránky univerzity. Informácie pre účastníkov o predložení dokumentov, termínoch a intenzívnych kurzoch slovenčiny sú zverejňované v ukrajinčine (Slobodyan a Stadny 2018). Po prijatí na univerzitu dostávajú študenti zvyčajne podporu zo vzdelávacieho oddelenia svojej univerzity počas obnovovania platnosti povolenia na pobyt. Neexistuje jednotný postup adaptácie a integrácie študentov počas štúdia a táto prax závisí od samotnej univerzity. Študenti môžu získať pomoc s ubytovaním, vyplnením dotazníkov atď. (Stadny 2018). SR má síce presne stanovenú integračnú stratégiu, ale neobsahuje ustanovenie, ktoré by malo vplyv na proces integrácie ukrajinských študentov počas štúdia na vysokej škole. Je to pravdepodobne spôsobené tým, že stratégia sa realizuje pod záštitou *Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR*, takže väčšina opatrení je zameraná na rovnaký prístup k pracovným príležitostiam a sociálnym službám (Slobodyan a Stadny 2018; Stadny 2018).

V ďalšej časti práce je pozornosť venovaná vzdelávacej migrácii ukrajinskej študentskej mládeže. A zároveň následne ako kľúčový aspekt sa javí akademická mobilita a cezhraničné vzdelávanie, ktoré sa považuje za hlavné inštitucionálne formy migrácie za vzdelaním, pretože prvá zahŕňa pohyb medzi akademickými inštitúciami a druhá medzi krajinami (vrátane vzdialenosti) v procese vzdelávania.

2 ŠTUDENTSKÁ UKRAJINSKÁ MIGRÁCIA NA SLOVENSKU

Doterajšie úvahy sa týkali problematiky migrácie a zároveň študentskej migrácie na Slovensku. Na základe uvedených súvislostí boli analyzované základné pojmy (migrácia, migrant, cudzinec, štátny príslušník/občan tretej krajiny, vzdelávacia mobilita, vzdelávacia migrácia a migrácia študentov), pre lepšie pochopenie postojov jednotlivcov k migračným otázkam. Problém migrácie za vzdelaním v modernom svete nadobúda stále väčší význam vzhľadom na množstvo ekonomických a sociálnych vplyvov. Prehlbovanie internacionalizácie ekonomických vzťahov, rozvoj integračných procesov vedú k zvýšeniu príležitostí na štúdium, akademickej výmene v zahraničí a zvýšenému dopytu na vysokokvalitné služby medzinárodného vzdelávania (Mihalý a Divinský 2011).

2.1 Politické postoje Ukrajiny k migrácii

Na základe uvedeného vyplýva, že jednou z podmienok budovania právneho štátu v súčasnej fáze je určenie smerov jeho migračnej politiky a zlepšenie systému štátneho riadenia migračných procesov v súlade s medzinárodnými normami v oblasti ľudských práv. Moderná medzinárodná migrácia, ktorá dosiahla bezprecedentné rozmery, spôsobuje radikálne ekonomické, politické a sociálne zmeny; spôsobuje vznik nových sociálnych javov alebo naplňuje existujúce novým obsahom. V západných štúdiách je pri skúmaní príčin migrácie jedným z najobľúbenejších nástrojov migračnej analýzy dnes model faktorov typu „push-pull“. To znamená, že existujú rôzne faktory, ktoré stimulujú rozhodnutie opustiť krajinu emigrácie alebo darcovskú krajinu (faktory „push“). A existujú faktory, ktoré migrantov lákajú presťahovať sa do konkrétnej krajiny (faktory „pull“). V štúdiách sú stimuly k migrácii rozdelené na (Stadny 2018):

- ekonomické (značná medzera v mzdách, životné podmienky, ekonomické prostredie, podnikateľské príležitosti),
- politické (politický tlak, byrokracia, administratívne obmedzenia podnikania/projektov),
- kultúrne (vyrovnávanie hodnôt),
- rodina (lepší život a/alebo možnosti vzdelávania pre deti),
- kariéra (rozvoj kariéry, uznanie profesie).

Významné geopolitické transformácie ovplyvňujú všetky aspekty spoločnosti vrátane migračných procesov. Podpis asociačnej dohody ¹¹ a cesta k *bezvízovému režimu medzi Ukrajinou a EÚ* viedli k mnohým dôležitým reformám v oblasti migrácie vzdelávania. Ukrajinský vzdelávací systém zároveň neustále implementuje inovácie, ktoré nie vždy poskytujú priaznivú perspektívu absolventom ukrajinských škôl v budúcnosti (tabuľka 1, Príloha V) (*Stratégia rozvoja vyššieho vzdelávania na roky 2021 – 2023 / Ministerstvo školstva a vedy Ukrajiny 2020*).

Na záver dodáme to, že dôležitá bude spolupráca v oblasti vzdelávania a vedy s EÚ, pretože bude zameraná na zvýšenie globálnej konkurencieschopnosti prostredníctvom hospodárskej obnovy, ktorá povedie k novej pozitívnej vízii migrácie vo vzdelávaní.

2.2 Dôvody odchodu Ukrajinských študentov za štúdiom na Slovensko

V tejto časti práce sa pokúsime poukázať na dôvody príchodu ukrajinských študentov na Slovensko. Za posledné tri roky počet ľudí, ktorí sú ochotní študovať na popredné svetové univerzity, sa rozrástol najmenej o 10 percent. Vďaka obľúbeným tréningovým programom (*Erasmus Mundus, Fulbrightov program* a pod..) zhruba 20 000 Ukrajincov odchádza do zahraničia každý rok. Výsledkom je, že viac ako polovica ukrajinskej mládeže vo veku od 18 do 29 rokov je teraz pripravená emigrovať z Ukrajiny. Podľa MIOKA do roku 2025 asi 8 miliónov mladých ľudí sa bude vzdelávať v zahraničí (*Stratégia rozvoja vyššieho vzdelávania na roky 2021 – 2023*). Najčastejšími dôvodmi odchodu sú hranice pre odbornú prípravu medzi respondentmi vo veku 13 – 25 rokov, prestížny diplom a šance získať v budúcnosti vyššie platené zamestnanie po štúdiu na zahraničnej univerzite (62,7 %), ako aj vyšší stupeň vzdelania v zahraničí (56,7 %) (tabuľka 2, Príloha W) (Slobodnyan a Stadny 2018).

Predbežná analýza literatúry a údajov o vzdelávacej migrácii Ukrajincov nám umožnila identifikovať tri hlavné potenciálne motívy migrácie, zodpovedajúce trajektórie budúceho pohybu študentov, ktorí sú s nimi najviac spojení, a načrtnúť politické opatrenia na zvýšenie pozitívneho vplyvu migrácie (*Centrum pre štúdium spoločnosti: Ukrajinskí študenti na zahraničných univerzitách 2018*):

1. Študenti, ktorí odchádzajú študovať do zahraničia, aby získali zručnosti a znalosti, ku ktorým je na Ukrajine obmedzený prístup, sa spravidla nevracajú na Ukrajinu.

¹¹ Dohoda o pridružení medzi Ukrajinou na jednej strane, a Európska únia, Európske spoločenstvo pre atómovú energiu a ich členské štáty, na strane druhej: ratifikované vyhlásením zákona zo 16.09.2014 č. 1678-VII.

2. Študenti, ktorí odchádzajú študovať do zahraničia, aby tam zostali, sa na *Ukrajinu* vracajú, iba ak sú skúsenosti s migráciou neúspešné, napríklad kvôli príliš optimistickému hodnoteniu výhod alebo psychologických nákladov spojených s migráciou.

3. Študenti, ktorí odchádzajú do zahraničia, aby sa spojili s rodinou žijúcou v zahraničí, pravdepodobne zostanú v zahraničí. V tomto prípade je obzvlášť dôležité pochopiť, či sa pri výbere špecializácie riadia možnosťou budúceho zamestnania. Ak je plánovací horizont takýchto študentov v blízkej budúcnosti obmedzený, je pravdepodobné, že po ukončení vysokoškolského vzdelávania si zvolia kariérny postup svojich rodičov a budú zamestnaní v oblastiach, ktoré vzdelanie nevyžadujú.

Na záver môžeme tvrdiť, že študenti odchádzajú z východnej do západnej *Európy* a namiesto nich prichádzajú študovať talentovaní mladí ľudia z *Ukrajiny*. Tí najtalentovanejší zo študentov dostávajú možnosť študovať zadarmo. Ich úspechy zvyšujú prestíž univerzity, na ktorej študujú, ako aj rozvíjajú vedu, čím posilňujú ekonomiku celej krajiny.

3 SOCIÁLNA PRÁCA A MIGRÁCIA

V nasledujúcej kapitole predstavíme otázky formovania efektívnej etnicko-národnej politiky, rozvíjania teórie a praxe sociálnej práce s etnickými skupinami, objasnenia smerov a foriem práce sociálnych služieb s migrantmi. V akademickej tradícii sociálnej práce a sociálnej politiky sa problém etnických rozdielov a diskriminácie postupne stáva predmetom skúmania problematiky migrácie ukrajinských študentov na *Slovensku*. Analýza učebníc o sociálnej politike a sociálnej práci hovorí, že ich existujúci diskurz o multikulturalizme, antidiskriminačných postupoch a ľudských právach odráža rozvoj výskumu v tejto oblasti (Stanek 2002; Tokárová 2003). Je však potrebné poznamenať, že publikácií o organizácii sociálnej práce s etnickými skupinami (ukrajinskými študentmi) je na *Slovensku* veľmi málo.

3.1 Sociálne riziká migrácie

Dnes hovoríme o mnohých spoločenských rizikách, ktoré odrážajú nejednoznačnosť tohto pojmu. Pojem sociálne riziká vychádza z užšieho chápania, ako sú tie, ktoré objektívne narúšajú život ľudí (v našom prípade migrantov za vzdelaním) a súvisí so sociálno-ekonomickými faktormi v štáte. Medzi negatívne dôsledky sociálnych rizík migrácie podľa Scherba (2007) teda patria: nepohodlie spojené s integráciou do nového kultúrneho prostredia, diskriminácia, ponížovanie ľudskej dôstojnosti, nepravidelný pracovný čas (pre študentov-brigádnikov) a neschopnosť získať kvalifikovanú lekársku starostlivosť z dôvodu nedostatku

zdravotného poistenia. Zároveň autorky považujú za ďalšie negatívne dôsledky sociálnych rizík migrácie nasledujúce prejavy (Burjanek 2001; Švigalová 2007):

- **Predsudky a stereotypy.** Predsudky a stereotypy hrajú dnes veľkú rolu aj v tematike migrácie a integrácie. Stereotypy spolu s predsudkami vznikajú nedostatočnými poznatkami o danom objekte alebo skupine a tieto nedostatočné informácie sa zovšeobecňujú na celú komunitu, čím vzniká neoverená predstava o druhých (Průcha 2001).

- **Xenofóbia a rasizmus.** Xenofóbia je strach z niečoho alebo niekoho neznámeho, strach z jedinca, ktorý nie je členom tej istej sociálnej skupiny a zároveň je to aj nedôvera, dištancovanie sa voči určitej etnickej skupine, národu, štátu, rase.

Xenofóbia v podobe diskriminačných prejavov zostáva vážnou výzvou, ktorej cieľom je formovanie politického (občianskeho) národa na báze rôznych etnických skupín, jazykov a kultúr vrátane migrantov (Bezygly 2019). Vytváranie tolerantného, priaznivého prostredia¹² pre všetky etnické komunity, všetky menšiny a náboženské vyznania, vytváranie príležitostí na zachovanie a rozvoj ich identity, rovnakú ochranu a požívanie práv je hlavnou úlohou vnútornej politiky *Slovenska*.

Z uvedeného vyplýva, že diskriminácia sa môže prejavovať v praxi, a to násilným správaním, rasistickými útokmi a pod.. Následne môžeme tvrdiť, že pre prevenciu xenofóbneho a nepriateľského správania voči členom odlišných sociálnych skupín, je potrebná multikulturálna výchova. Zároveň na vysokých školách by malo byť zavedených čo najviac vzdelávacích programov, ktoré budú ďalšie generácie viesť k rešpektu a tolerancii k odlišným sociálnym skupinám, čím sa bude rozvíjať kritické myslenie, empatia a medzil'udské vzťahy.

3.2 Intervenčné možnosti sociálnej práce v migrácii

Z doterajších úvah vyplýva, že sociálna práca s etnikami zahŕňa vytváranie podmienok pre správne fungovanie spoločnosti, normálny rozvoj všetkých skupín vrátane etnických skupín, používanie preventívnych metód, predchádzanie konfliktom a krízam vo vysokoškolskom prostredí. Sociálna práca s etnikami v širšom zmysle teda podľa názoru autora Filatova (2014) presahuje čisto etnické problémy a je vykonávaná v rámci aktivít celej štruktúry

¹² V moderných podmienkach je xenofóbia ako prejav intolerancie etnickým, sociálnym a politickým problémom takmer každého štátu. Udržiavanie atmosféry tolerancie, odstraňovanie faktorov medzietnického napätia a konfliktov je jednou z prioritných úloh *Slovenska*. Tolerancia je nezmeniteľným antagonistom xenofóbie a diskriminácie, a teda jediným spôsobom, ako organizovať mierovú medzietnickú interakciu a predchádzať medzietnickým konfliktom. *Slovenská republika* v súčasnosti realizuje programy na podporu tolerancie voči občanom rôznych národností na predchádzanie ponižovania na základe národnosti vo všetkých sférach života (Malinovskaya 2004).

sociálnej práce v rámci úloh špecifických pre konkrétne orgány sociálnej práce (sociálna diagnostika, sociálna prevencia, sociálna rehabilitácia a pod.).

V rámci sociálnej práce s migrantmi sa ako optimálna javí najmä **existenciálna teória Viktora Frankla** (1999; 2007) orientovaná na otázky zmyslu vlastného života a vôle k jeho naplneniu ako hlavnej motivujúcej sily človeka a hľadanie zmyslu, resp. významu, ktorý mu ľudia prisudzujú. Vedie k prehodnoteniu vlastného života, zmene hodnotového rebríčka, uvedomeniu hodnoty vlastného života a rozvoju nového zmyslu života. V našom prípade ide o zmenu spojenú s novou životnou situáciou a novými podmienkami (Balogová a Bosá 2017).

Hlavnou klasickou metódou sociálnej práce s etnikami je **sociálna práca v komunite**¹³. Štát organizačne a finančne podporuje oslavu dní kultúry národnostných menšín, jubileí, náboženských a obradových sviatkov. Takáto štátna politika v oblasti národnostných menšín úspešne podporuje medzietnickú interakciu a konsolidáciu ukrajinskej spoločnosti (Hrynkevych 2013).

Významné miesto v tomto kontexte zohráva aj **skupinová sociálna práca** (Balogová a Bosá 2017). Cieľom sociálnej práce je eliminovať tie faktory v prostredí migrantov, ktoré by mohli viesť k sociálnemu vylúčeniu a izolácii. K ďalším cieľom patrí: pomoc prekonať emocionálne a psychologické traumy; pomoc pri mobilizácii vlastných vnútorných zdrojov a posilnení schopnosti riešiť svoje problémy, vyrovnáť sa s problémami v novom sociálnom prostredí; uľahčiť integráciu migrantov v krajine azylu a pripraviť ich na plnú účasť na živote spoločnosti (Balogová 2016). Zlepšenie situácie migrantov môže nastať pri aktivácii vlastného sociálneho potenciálu.

Pri práci s predmetnou cieľovou skupinou zastáva dôležité miesto **individuálna sociálna práca** ako individuálny prístup k jednotlivcovi, skupine či komunite zohľadňujúci ekosystémový priestor jej realizácie, pričom jej hlavným cieľom je proces zmeny, ktorým klient prechádza (Hrynkevych 2013). Intervencie na individuálnej úrovni sú zamerané na riešenia potrieb migrantov (napr. poskytnutie informácie pre uchádzačov zo zahraničia o štúdiu na vysokej škole v SR. Predovšetkým sú potrebné informácie pre výber vysokej školy a uchádzanie sa o štúdium: zoznam vysokých škôl a študijných odborov, informácie o prijímacom konaní, o podmienkach prijatia, o prihláške, o termíne podania prihlášky, o

¹³ Štúdia medzinárodných skúseností ukazuje, že pri riešení migrantov hrá kľúčovú úlohu vládna migračná politika, ktorej praktické uplatnenie vo všetkých sférach štátnej a verejnej činnosti zaisťuje jasne definovaný program vzťahov medzi rôznymi komunitami. Vytvorenie dobrých vzťahov medzi rôznymi komunitami znamená poskytnúť migrantom silné právne postavenie a rovnaké príležitosti na účasť v rôznych sférach spoločnosti (Hrynkevych 2013).

školnom o poplatkoch atď.). Medzi hlavné problémy migrantov totiž patrí, okrem problémových situácií vznikajúcich v spojitosti s kultúrnymi rozdielmi a jazykovou bariérou, psychologická trauma spojená s diskrimináciou. Ak nie je včas poskytnutá potrebná pomoc, psychologická trauma môže mať zničujúce dôsledky na integráciu migrantov do spoločnosti¹⁴.

Z uvedeného vyplýva, že v rámci metód je možné využiť širokú škálu v závislosti od riešeného aspektu problematiky migrácie. Sociálny pracovník/čka poskytuje poradenstvo, obhajuje práva klientov, poskytuje klientom potrebné informácie, sprevádza ich, na základe posúdenia potrieb stanovuje sociálnu diagnózu, navrhuje plán intervencií, podieľa sa na vyhodnotení riešení, koordinuje spoluprácu s ostatnými zapojenými subjektmi, presadzuje opatrenia na dosiahnutie adekvátnej starostlivosti o klientov, presadzuje rozvoj služieb riešiacich potreby klientov z iných kultúr a pod..

Na záver v tejto súvislosti môžeme skonštatovať, že v organizácii sociálnej práce s migrantmi môžeme identifikovať hlavné sľubné oblasti práce, ktoré môžu výrazne zlepšiť efektivitu sociálnej práce s migrantmi: styk s medzinárodnými organizáciami zaoberajúcimi sa problémami migrácie a účasť na ich aktivitách; organizácia interakcie medzi ústrednými a regionálnymi štátnymi agentúrami a inštitúciami a miestnymi orgánmi, ktoré riešia problémy migrácie a migrantov; organizácia interakcie medzi vládnymi agentúrami, mimovládnyimi organizáciami a nadáciami zapojenými do sociálnej ochrany a pomoci migrantom; rozvoj optimálnej štruktúry a štandardov ústavných a neštátnych ústavov sociálnej pomoci pre migrantov vo vzťahu k podmienkam konkrétnych regiónov; organizácia rôznych foriem inštitúcií sociálnej ochrany pre migrantov (centrá sociálnej ochrany, rehabilitačné strediská, krízové nemocnice, internáty, konzultácie atď.); vzdelávanie a rekvalifikácia špecialistov na prácu s migrantmi; rozvoj právnych základov na predchádzanie deviantnému správaniu migrantov; organizácia stredísk, kurzov a seminárov o odbornom vzdelávaní, rekvalifikácii a vyššom výcviku migrantov.

¹⁴ V súvislosti s vyššie formulovanými prioritami ohľadom integrácie klienta predmetom rozhovoru môžu byť viaceré témy, ktoré sa v tejto súvislosti ukazujú ako kľúčové pre zlepšenie klientovej situácie, ako je napr. možnosť uznania vysokoškolského diplomu klienta; zabezpečenie prístupu k jazykovým kurzom vzhľadom k tomu, že jazyk patrí k najčastejším štruktúrnym bariéram brániacim v rozvoji potenciálu migrantov v sebarealizácii a v uplatnení sa na trhu práce; poskytnutie informácií o príležitostiach navštevovania jazykových kurzov; pomoc pri nájdení vhodnej formy vzdelávania či školenia; účasť v svojpomocných a podporných skupinách; podpora účasti v spoločenských organizáciách; aktívne zapájanie sa do spoločenských podujatí; prekonávanie kultúrnych bariér; asistancia pri hľadaní práce; podpora pri orientácii na trhu práce; analýza situácie na trhu práce (Bosá, Kvašňaková a Rusnáková 2018). Rozhovory je možné realizovať ako súčasť sociálneho poradenstva (napr. špeciálneho sociálneho poradenstva v oblasti zamestnanosti a kariérového poradenstva), ktoré patrí k ďalším významným intervenciám napomáhajúcim efektívne riešiť situáciu ukrajinských študentov na *Slovensku* (Balogová 2016).

4 EMPIRICKÁ ČASŤ PRÁCE

Vychádzajúc z teoretickej analýzy spracovanej oblasti študentskej migrácie je možné tvrdiť, že problém migrácie za vzdelaním v modernom svete je čoraz dôležitejší z dôvodu množstva ekonomických a sociálnych dôvodov. Prehlbovanie internacionalizácie ekonomických vzťahov, rozvoj integračných procesov vedie k zvýšeniu príležitostí na štúdium v zahraničí, k zvýšenému dopytu na vysokokvalitné medzinárodné vzdelávacie služby. Študentská ukrajinská migrácia, to sú mladí migranti – najviac aktívna časť obyvateľstva so sklonom k sebarozvoju a multikultúrnej adaptácii na životné prostredie. Zaznačujeme, že **výskumným problémom** práce je *skúmať dôvody, ktoré vedú budúcich ukrajinských študentov k migrácii na Slovensko, zároveň zistiť, akým spôsobom prebieha samotné počiatkové rozhodovanie o migrácii a príchod na Slovensko. Súčasťou kvantitatívneho výskumu bola analýza osobného a celospoločenského prínosu migrácie ukrajinských študentov na Slovensko.* Podrobne si to definujeme v nasledujúcich kapitolách.

4.1 Metodológia kvantitatívneho výskumu

Prvou rovinou výskumu je analyticky orientovaný **kvantitatívny typ výskumu**, ktorý vyplýval z presvedčenia o existencii jednej objektívnej reality, ktorá nie je závislá na citoch, postojoch alebo presvedčeniach. Je pre ňu typická dedukcia, objektivita a generalizácia a tieto pojmy sa stali kľúčovými pojmami pre kvantitatívny prístup (Gavora 2007). Zároveň cieľom kvantitatívnej časti výskumu je explanácia príčin a predikcia následkov (objavenie, predpovedanie) a následne ich verifikovanie (overenie) alebo fabrikovanie (poopravenie a vyvrátenie hypotéz). Najprv používame **Kolmogorovov-Smirnovov test**, ktorý nepoukázal, žeby rozdelenia boli normálne. V práci využívame základne štatistické metódy: medián, modus, aritmeticky priemer a kumulácie. Praktická časť práce spočíva vo využití **neparametrických štatistických metód – Spearmanov korelačný koeficient** ($p < ,05000$) (Príloha Z). Pri overovaní autorského dotazníka používame **Cronbachovu alfu**, a bol využitý štatistický softvér – *Statistica*. **Cronbachova alfa** potvrdila zameranosť nášho výskumu výsledkom reliability s koeficientom – **0,858594519** (Príloha Z). Preto vychádzajúc z uvedeného v ďalších kapitolách budeme konštruovať hypotézy a overovať ich.

4.2 Operacionalizácia a konceptualizácia pojmov kvantitatívneho výskumu

Pri realizácii operacionalizácii a konceptualizácii pojmov kvantitatívneho výskumu sa opierame o teoretickú časť práce a uvádzame nasledujúce definície. K problematike, ktorou sa

v tejto práci zaoberáme, je dôležité spomenúť pojem migrácia. S pojmom migrácia sa v súčasnosti stretávame pomerne často. *Medzinárodná organizácia pre migráciu* poskytuje nasledujúcu definíciu, že migrácia je proces premiestňovania obyvateľov cez medzinárodné hranice alebo v rámci ich krajín a pokrýva akýkoľvek druh pohybu bez ohľadu na ich trvanie, zloženie alebo dôvody. Z pozície filozofie kultúry (kultúrozofie) a filozofie hodnôt (axiológie) sme sa pokúsili analyzovať a interpretovať súčasnú vlnu migrácie. Preto sme sa v danej súvislosti opierali o nasledovný výskumný problém, ktorý bol skúmaný v publikácii „*Fantóm imigrácie*“ (Dupkala 2016): Či môžu koexistovať hodnotovo inkomensurabilné kultúry v jednom (spoločnom) politickom a právnom systéme? Filozof Dupkala (2016) zaznačuje, že termín „*migrácia*“ používame v trojjedinom význame premiestňovania, úteku alebo odchodu osôb z východiskového miesta do miesta určenia. Je potrebné poznamenať, že migrácia je jednou z najdôležitejších demografických procesov, ktorý predstavuje mimoriadne široký pojem. Preto Keller (2017) uvádza, že dnes moderné vedecké myslenie nemá v tejto súvislosti jednotný koncept. Tým je možné vysvetliť skutočnosť, že migrácia ovplyvňuje súčasne rôzne aspekty verejného života, ako je demografia, ekonómia, sociológia, politika a právo.

4.3 Definovanie premenných pre kvantitatívny výskum

Určenie premenných výskumu je jedna z najdôležitejších častí výskumného procesu, ktoré sú základom výskumných procesov.

Demografické premenné: respondenti (ukrajinskí študenti), vek, mesto výkonu (*Prešovská univerzita v Prešove a Technická univerzita v Košiciach*), trvalý pobyt (na *Ukrajine*), dĺžka vzdelania a odbor.

Následne premenné sme si rozdelili na závislé premenné (predpokladané dôsledky) a nezávislé premenné (predpokladané príčiny) (Gavora 2007):

- **nezávislé premenné** (motivácia; miera nezamestnanosti; výška minimálnej mzdy na *Ukrajine* v porovnaní so *Slovenskom*; náklady na štúdium; podobnosť jazyka; geografická a kultúrna blízkosť krajín pôvodu a štúdia);
- **závislé premenné** (kvalita štúdia; európsky diplom; znalosť jazyka; vytvorenie siete interpersonálnych vzťahov, čo po ich návrate domov môže zohrávať rolu v ďalšej kariére; transfer poznatkov medzi krajinou pôvodu a krajinou štúdia; ukončené vzdelanie; pôda *EÚ*; možnosť zamestnania sa po ukončení štúdia na Slovensku alebo *EÚ*; po ukončení štúdia sa vrátiť domov, ostať v hostiteľskej krajine alebo migrovať do zahraničia).

4.4 Vymedzenie výskumného cieľa, výskumných otázok kvantitatívneho výskumu

Analýza makrodát poskytla príležitosť urobiť analýzu faktorov ovplyvňujúcich migračné toky ukrajinských študentov. Je zrejmé, že ukrajinskí študenti odchádzajú do tých krajín, kde je už veľký kontingent Ukrajincov, čo znižuje ich psychické straty z pohybu. Je zaujímavé, že osobné faktory vyzerajú dôležitejšie ako vyhliadky na budúce zamestnanie v cieľovej krajine a výška budúcej kompenzácie za znalosti. Na vyvodenie definitívnych záverov o motívoch migrácie a plánoch budúcnosti ukrajinských študentov na *Slovensku* však makrodáta nestačia. Odpovede na tieto otázky možno poskytnúť vykonaním výskumu medzi ukrajinskými študentmi vysokých škôl na *Slovensku*.

Súčasťou definovania problému študentskej ukrajinskej migrácie je rozpracovanie cieľa výskumu. **Cieľom kvantitatívnej časti výskumu** bolo *zistiť dôvody, ktoré vedú budúcich ukrajinských študentov k migrácii na Slovensko, zároveň zistiť, akým spôsobom prebieha samotné počiatočné rozhodovanie o migrácii a príchod na Slovensko. Súčasťou kvantitatívneho výskumu bola analýza osobného a celospoločenského prínosu migrácie ukrajinských študentov na Slovensko s následnou komparáciou jednotlivých prípadov.*

Vyplývajúc z cieľa kvantitatívneho výskumu opisujeme výskumné otázky. Výskumné otázky tvoria jadro samotného výskumu. Preto bolo dôležité sformulovať **výskumné otázky**, ktoré budú viesť k splneniu výskumného cieľa:

1. Aké sú dôvody odchodu ukrajinských študentov za štúdiom na *Slovensko*?
2. Akými spôsobmi sa ukrajinskí študenti dostávajú na *Slovensko*?
3. S akými problémami sa stretávajú ukrajinskí študenti počas štúdia na vysokých školách *Slovenskej Republiky*?
4. Aké sú očakávania a reálne poskytované služby ukrajinským študentom pri zvládaní psychických a vzťahových problémov?
5. Aký prínos má ukrajinská študentská migrácia pre samotných študentov (či sa vrátia na *Ukrajinu* alebo ostanú na *Slovensku* alebo migrujú ďalej do *EÚ*)?
6. Aké je postavenie ukrajinských študentov ako migrantov/iek v *Slovenskom* vysokoškolskom prostredí?
7. Aké výhody má migrácia pre rozvíjanie vysokého školstva?
8. Aký je vplyv vzdelávacej migrácie na rozvoj *Slovenska* (sociálne, kultúrne, ekonomické, právne faktory)?

4.5 Vymedzenie hypotéz pre kvantitatívny výskum

Ďalším krokom bola tvorba **hypotéz**. Hypotézy a výskumné otázky spolu úzko súvisia, napriek tomu je hypotéza špecifická vlastnosťami, ktoré výskumnej otázke chýbajú. Hypotéza je akýmsi predpokladom výsledkov výskumu.

Hypotéza číslo 1: Predpokladáme, že ukrajinskí študenti prichádzajú na *Slovensko* z dôvodu množstva ekonomických a sociálnych vplyvov (lepších podmienok pre štúdium, vstupu do priestoru EÚ, želanie získať európsky diplom pre zamestnanie v krajinách EÚ, želanie získať európsky diplom pre zamestnanie na *Ukrajine*, získanie nových kultúrnych skúseností, lepší stav materiálno-technickej podpory na univerzitách, sociálne a prospechové štipendiá, bezplatné štúdium, potenciál pre nájdenie zamestnania po ukončení štúdia a kvalita štúdia).

Hypotéza číslo 2: Tvrdíme, že ukrajinskí študenti sa dostávajú na *Slovensko* prostredníctvom rôznych organizácií (prínosné organizácie, ale aj zneužívajúce), ktoré im poskytujú informácie o štúdiu na vysokých školách v SR.

Hypotéza číslo 3: Pripúšťame, že existujú psychické a vzťahové problémy (predsudky, absencia kamarátskych vzťahov, pocit osamelosti, diskriminácia, problémy spojené s jazykovými znalosťami), s akými sa stretávajú ukrajinskí študenti počas štúdia na vysokých školách *Slovenskej republiky*.

Hypotéza číslo 4: Predpokladáme, že existujú služby (svojpomocné skupiny, tútoring, adaptačné a podporné programy), ktoré spĺňajú očakávania (rovnocenné a špecifické podmienky) študentov a zároveň poskytujú informácie potrebné pre efektívnu adaptáciu v novom prostredí a integráciu ukrajinských študentov a študentiek na *Slovensku*.

Hypotéza číslo 5: Domnievame sa, že študentská ukrajinská migrácia má pre samotných študentov/iek a absolventov/iek vysokých škôl veľký prínos (ukončiť bezplatné vzdelanie a dostať európsky diplom, sociálne a prospechové štipendiá počas štúdia, väčšia šanca sa zamestnať po ukončení štúdia, znalosť jazyka, povolenie na pobyt, bezbariérové cestovanie v rámci *Európy*, zahraničná prax, nové skúsenosti a znalosti a pod.) a zároveň tvrdíme, že postavenie ukrajinských študentov vo vysokoškolskom prostredí na *Slovensku* predikuje, či študent ostane na *Slovensku*, vráti sa na *Ukrajinu* alebo migruje do EÚ.

Hypotéza číslo 6: Pripúšťame, že existujú značne veľké rozdiely v postoji k ukrajinským študentom na *Slovensku* (menejcennosť, diskriminácia na základe ukrajinského prízvuku a národnostná diskriminácia, šikanovanie v triede, nerovné a objektívne hodnotenie na hodinách, zhoršená adaptácia v dôsledku predsudkov spolužiakov a zvýšené kritériá prijatia na pracovné stredisko).

Hypotéza číslo 7: Domnievame sa, že SR bude realizovať politiku zameranú na aktívnu podporu ukrajinských študentov (poskytovať pomoc pri zamestnaní, šíriť viac informácií o možnostiach štúdia na Slovensku, ponúkať štipendiá úspešným študentom, ponúknuť viac výcvikových programov v angličtine, ponúknuť viac miest a lepšie životné podmienky na internátoch, poskytovať právne poradenstvo, zjednodušiť požiadavky na získanie povolenia na pobyt) v súlade s potrebami národného hospodárstva a trhu práce.

Hypotéza číslo 8: Predpokladáme, že Slovensko využíva medzinárodné vzdelávanie ako jeden z nástrojov príťažlivosti mladých ľudí schopných sa učiť, ktorí aktívne segmentujú do národných ekonomík (lacná pracovná sila, hospodársky rast, prispievajú k ekonomikám ako zamestnanci aj ako podnikatelia, zahraniční študenti vynakladajú prostriedky na svoj pobyt, daňové efekty spotreby a príjmy z daní).

4.6 Výskumná vzorka kvantitatívneho výskumu

Výskumnú vzorku v nami prezentovanom kvantitatívnom výskume tvorilo 103 študentov z Ukrajiny, ktorí študujú na *Prešovskej univerzite v Prešove* (71 študentov) a *Technickej univerzite v Košiciach* (32 študentov) (tab. č. 3) (stupeň štúdia: 1. – bakalársky stupeň, 2. – magisterský stupeň, 3. – doktorandský stupeň (tab. č. 4)). Pre realizáciu výskumnej časti sme si vybrali univerzity v meste *Prešov* a *Košice* (tab. č. 3). Ukrajinskí študenti si vyberajú univerzity na východnom Slovensku aj pre blízku geografickú polohu, ale aj pre integračné služby, ktoré ponúkajú obidve univerzity ukrajinským študentom (prístup ku študentom, vstupná kampaň, informačné zabezpečenie, študijné materiály).

Do výskumu sa študenti zapojili dobrovoľne, boli oboznámení s cieľom výskumu a so zachovaním ich anonymity. Výskumu sa zúčastnilo 78 (75,7 %) žien a 25 (24,3 %) mužov (tab. č. 5 a graf 1), ktorých sme si rozdelili do troch vekových kategórií. Vo výskume sa zúčastnili respondenti vo veku od 17 až do 45 rokov (Vágnerová 2000) (17 až 20 roční študenti, ktorí prichádzajú na Slovensko hneď po ukončení stredoškolskom vzdelaní, 21 až 26 roční študenti, ktorí prichádzajú na Slovensko po ukončení vysokoškolskom vzdelaní, 26 až 35 roční študenti, ktorí prichádzajú za účelom pracovať) (tab. č. 6 a graf 2). Dotazníky administrovali respondenti online cez elektronický program – *Formuláre*.

Tabuľka 3. Univerzita, na ktorej študujete

<i>Prešovská univerzita v Prešove</i>	71
<i>Technická univerzita v Košiciach</i>	32
Spolu	103

Zdroj: *vlastné spracovanie*

Ako už bolo zaznačené, najväčší prírast ukrajinských študentov je v Prešove, čo môžeme vidieť aj v tabuľke č. 3. Dôvodom je aj to, že *Prešov* bol vždy multikultúrnym mestom, tak aj pre blízku geografickú polohu.

Tabuľka 4. Respondenti/respondentky z hľadiska vzdelania

1. bakalársky stupeň	72	69,9 %
2. magisterský stupeň	28	27,2 %
3. doktorandský stupeň	3	3 %

Zdroj: *vlastné spracovanie*

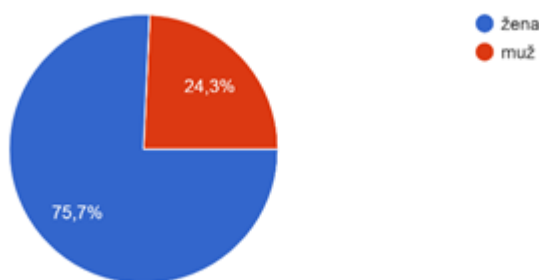
Následne podľa tabuľky číslo 4 môžeme tvrdiť, že za posledné 3 roky prírast ukrajinských študentov na vysokých školách *Slovenska* rýchlo stúpol. V porovnávaní vidíme, že aktuálne väčšina študentov študuje na bakalárskom stupni (69,9 %). Taktiež to môže byť aj tým, že ukrajinskí študenti nemajú záujem pokračovať v magisterskom (27,2 %) a doktorandskom (3 %) stupni vzdelania kvôli tomu, že skôr preferujú pracovať na *Slovensku*.

Tabuľka 5. Respondenti/respondentky z hľadiska pohlavia

Ženy	78	75,7 %
Muži	25	24,3 %
Spolu	103	100 %

Zdroj: *vlastné spracovanie*

Graf 1. Respondenti/respondentky z hľadiska pohlavia

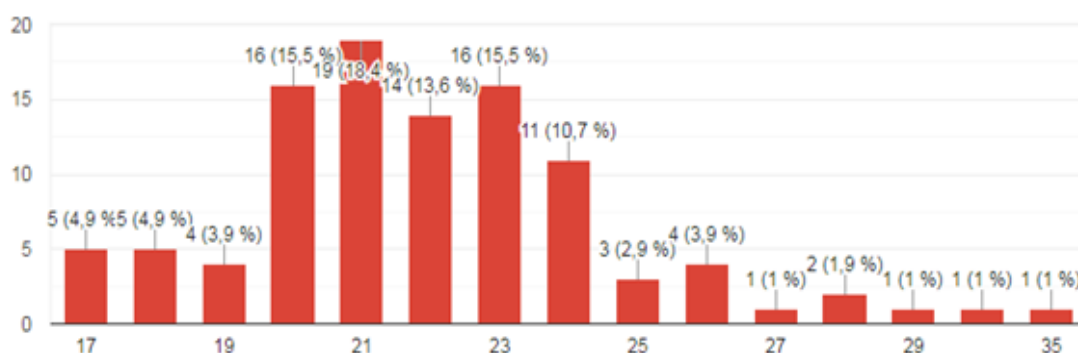
Zdroj: vlastné spracovanie

Tabuľka 6. Respondenti/respondentky z hľadiska veku

	17 – 20	21 – 26	27 – 35
Respondenti	30	67	6

Zdroj: vlastné spracovanie

Graf 2. Respondenti/respondentky z hľadiska veku

Zdroj: vlastné spracovanie

Tabuľka 7. Respondenti/respondentky z hľadiska veku, Kumulácia, %.

Vek	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	35
PR	5	5	4	16	19	14	16	11	3	4	1	2	1	1	1
PR, %	4,9	4,9	3,9	15,5	18,4	13,6	15,5	10,7	2,9	3,9	1	1,9	1	1	1
Kumul. %	4,9	9,8	13,7	29,2	47,6	61,2	76,7	87,4	90,3	94,2	95,2	97,1	98,1	99,1	100,1

Zdroj: vlastné spracovanie

Posledné tabuľky 6, 7 poukazujú na porovnanie respondentov z hľadiska veku (graf 2). V tabuľke vidíme, že študenti väčšinou prichádzajú vo svojom najproduktívnejšom veku – 21 až 26 rokov (už majú za sebou odborné alebo vysoké vzdelanie). Ale taktiež na Slovensko za vzdelaním prichádzajú aj ukrajinskí študenti vo veku 17 až 20 rokov. Taktiež vidíme tendenciu

príchodu na vysoké školy aj študentov v staršom veku (27 až 35 rokov), a to väčšinou z dôvodov zamestnávania na *Slovensku*.

Bližšie si to opisujeme v nasledujúcich kapitolách, kde sa zameriavame na zistenie a analýzu dôvodov príchodu ukrajinských študentov na *Slovensko*, na problémy, s ktorými sa stretávajú ukrajinskí študenti počas štúdia na vysokých školách, očakávania a reálne poskytované služby ukrajinským študentom pri zvládaní psychických a vzťahových problémov, postavenie ukrajinských študentov ako migrantov/iek v slovenskom vysokoškolskom prostredí, to, aké ma výhody migrácia pre rozvíjanie vysokého školstva a osobné výhody ukrajinských študentov.

4.7 Metodika kvantitatívneho výskumu

Na základe predloženej metodológie bol realizovaný kvantitatívny typ výskumu, ktorý vyplýval z presvedčenia o existencii jednej objektívnej reality, ktorá nie je závislá na citoch, postojoch alebo presvedčeniach. Je pre ňu typická dedukcia, objektivita a generalizácia a tieto pojmy sa stali kľúčovými pojmami pre kvantitatívny prístup. V kvantitatívnom výskume bolo podľa nás vhodné použiť metódu dotazníka (Príloha A), ktorého cieľom bolo získať reálne, validné, objektívne a overiteľné údaje o skúmanej problematike. Dotazníková metóda bola vhodná hlavne z dôvodu, že nebol potrebný osobný kontakt s každým študentom a získalo sa potrebné množstvo údajov pre následné štatistické spracovanie.

Výskumný **autorský dotazník** (Príloha A) sa skladal z uzavretých otázok, ktoré boli formulované objektívne a primerané k veku študentov. Študenti mali počas voľby z niekoľkých odpovedí vybrať jednu, poprípade pri otázke, kde je to uvedené, si vybrať viac možností. Výskumný dotazník sa skladal z uzavretých otázok, ktoré boli formulované jasne, objektívne a primerané veku študentov. Študenti mali možnosť voľby z niekoľkých odpovedí, kde si vyberali jednu, poprípade pri otázke, kde je to uvedené, si vyberali viac možností. Taktiež sme použili otvorené otázky, kde študenti mohli doplniť odpoveď. Dotazník bol vyplnený v elektronickej podobe na webovej stránke s využitím programu *Formuláre*. Žiaci vyplňali elektronicke formu dotazníka anonymne. A pre dosiahnutie čo najlepších výsledkov boli dotazníky v materinskom jazyku pre oba štáty, t. j. po slovensky a ukrajinsky. Súbor skúmaných študentov bol zložený z náhodného (stratifikovaného) výberu študentov 1., 2. a 3. stupňa (ukrajinského pôvodu), ktorí študujú na *Prešovskej univerzite v Prešove* a na *Technickej univerzite v Košiciach*, aby sa zaistila rôznorodosť odpovedajúcich študentov, a tým sa získal

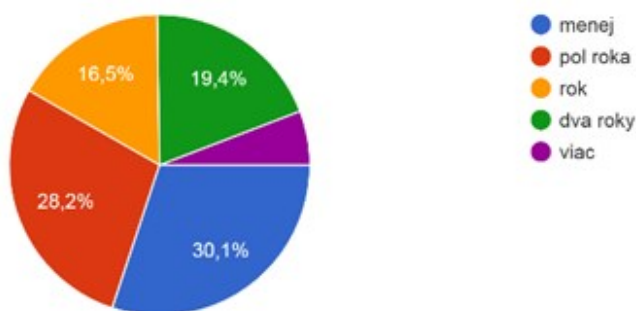
všeobecnejší pohľad na skúmanú tematiku. Celkovo bolo poslaných 140 on-line dotazníkov, z ktorých sa vrátilo 103 úspešne vyplnených dotazníkov (73,6 %).

4.8 Vyhodnotenie kvantitatívneho dotazníka

Nasledujúca podkapitola sa zaoberá analýzou a vyhodnotením stanovených hypotéz, kde si prejdeme jednotlivé hypotézy a otázky s nimi súvisiace. Ako už bolo spomínané v predchádzajúcej podkapitole, celkovo bolo poslaných 140 on-line dotazníkov, z ktorých sa vrátilo 103 úspešne vyplnených dotazníkov (73,6 %) (Príloha A). Následne 71 študentov študuje na *Prešovskej univerzite v Prešove* a 32 študentov na *Technickej univerzite v Košiciach* (tab. č. 3).

Prvá otázka bola zameraná na zistenie toho, ako dlho sa ukrajinskí študenti rozhodovali pre štúdium na *Slovensku* (graf č. 3). Následne na predstavenom grafe môžeme vidieť, že 31 študentov, a to 30,1 % sa rozhodlo o štúdiu na *Slovenských* vysokých školách menej ako za pol roka, 29 študentov (28,2 %) – pol roka, ostatných 17 študentov (16,5 %) uviedlo, že sa rozhodovali rok, 20 študentov (19,4 %) – dva roky a zvyšných 6 študentov (5,8 %) vravelo, že uvažovali nad tým viac ako 2 roky. Takéto výsledky súvisia aj s nasledujúcim grafom (Príloha D), kde vidíme, že študenti prichádzajú na *Slovensko* študovať na základe odporúčaní príbuzných a kamarátov (59 študentov, 57,3 %), ktorí sa už nachádzajú na *Slovensku*, preto ich rozhodnutia prebiehajú len v takej krátkej dobe ako **pol roka až rok**.

Graf 3. Ako dlho ste sa rozhodovali pre štúdium na Slovensku?

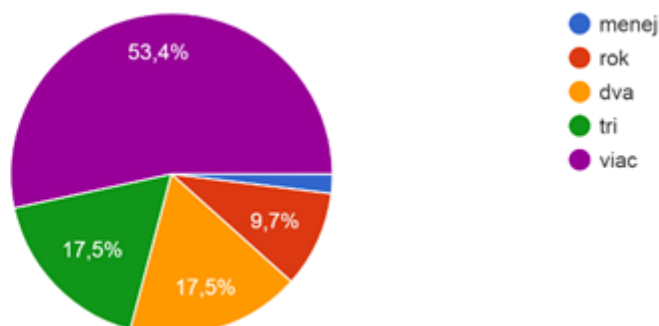

Zdroj: *vlastné spracovanie*

Ďalší graf číslo 4 ukazuje aj to, ako dlho študujú na *Slovensku* študenti, ktorých sme oslovili (menej ako rok – 2 študenta (1,9 %), rok – 10 (9,7 %), dva – 18 (17,5 %), tri – 18 (17,5 %) a viac ako tri roky 55 študentov (53,4 %). Podľa grafu môžeme aj tvrdiť to, že väčšina ukrajinských študentov úspešne zvláda systém vysokých škôl na *Slovensku* a zotráva na *Slovensku* aj viac ako tri roky (graf 4). Zároveň po úspešnom absolvovaní bakalárskeho stupňa

vzdelania (3 roky) pokračujú aj v magisterskom (2 roky), doktorandskom stupni vzdelania (4 roky) (Príloha B) a následne aj sa zamestnávajú na *Slovensku* po skončení vysokej školy.

Graf 4. Ako dlho študujete na Slovensku?

Zdroj: *vlastné spracovanie*

Údaje obsiahnuté v tabuľke č. 8 svedčia o tom, že jednými z najviac frekventovaných dôvodov pre ukrajinských študentov sú: želanie získať európsky diplom pre zamestnanie v krajinách EÚ (64 študentov), bezplatné štúdium (52 študentov), nespokojnosť so životnými podmienkami na *Ukrajine* (36 študentov), potenciál pre nájdenie zamestnania po ukončení štúdia (33 študentov), získanie nových kultúrnych skúseností (32 študentov), želanie získať európsky diplom pre zamestnanie na *Ukrajine* (24 študentov) a taktiež jedna odpoveď bola samostatne doplnená ako možnosť *Erasmus+*. Zaujímavé pre výsledky výskumu bolo porovnať osobné dôvody ukrajinských študentov pre štúdium v zahraničí vo veku od 17 až 26 rokov aj v staršom veku ako 27 až 35 rokov (Príloha C), kde študenti odpovedali, že najčastejšími dôvodmi pre ukrajinských študentov vo vyššom veku sú: želanie získať európsky diplom pre zamestnanie v krajinách EÚ (63 študentov), nespokojnosť so životnými podmienkami na *Ukrajine* (45 študentov), bezplatné štúdium (40 študentov), potenciál pre nájdenie zamestnania po ukončení štúdia (39 študentov) a jednoduchšie podmienky na prijatie na univerzitu ako na *Ukrajine* (30 študentov). Je možné vidieť, že na rozdiel od študentov v nižšom veku ukrajinskí študenti vo veku 28 až 35 rokov väčšinou prídu študovať na *Slovensko* len za účelom si tu nájsť prácu bez ohľadu na získanie napríklad kultúrnych skúseností.

Tabuľka 8. Aké boli vaše osobné dôvody pre štúdium v zahraničí?

Osobné dôvody ukrajinských študentov pre štúdium v zahraničí	17-26 roční, Respondenti %	26-35 roční, Respondenti %
želanie získať európsky diplom pre zamestnanie v krajinách EÚ,	62,1 %	61,2 %
želanie získať európsky diplom pre zamestnanie na <i>Ukrajine</i> ,	23,3 %	16,5 %
jednoduchšie podmienky na prijatie na univerzitu ako na <i>Ukrajine</i> ,	22,3 %	29,1 %
vojenský stav na území <i>Ukrajiny</i> ,	14,6 %	19,4 %
nespokojnosť so životnými podmienkami na <i>Ukrajine</i> ,	35 %	43,7 %
získanie nových kultúrnych skúseností,	31,1 %	25,2 %
lepší stav materiálno-technickej podpory na univerzitách,	21,4 %	17,5 %
sociálne a prospechové štipendiá,	12,6 %	12,6 %
bezplatné štúdium,	50,5 %	38,8 %
potenciál pre nájdenie zamestnania po ukončení štúdia,	32 %	37,9 %
kvalita štúdia,	19,4 %	14,6 %
znalosť jazyka,	26,2 %	20,4 %
pôda EÚ,	27,2 %	27,2 %
<i>Erasmus+</i>	1 %	0 %

Zdroj: vlastné spracovanie

Znázorníme aj to, čo bolo rozhodujúcim pre voľbu *Slovenska* (tab. č. 9). Výber *Slovenska* ako krajiny ďalšieho vzdelávania viac ovplyvnila dostupnosť vzdelania ako perspektíva na trhu práce do budúcnosti. Ukrajinskí študenti si vyberajú *Slovenskú republiku* pre cenovú dostupnosť vzdelávania a jednoduché prijímacie konanie. Rozhodujúcim faktorom pre ukrajinských študentov je aj to, že *Slovensko* ponúka Ukrajincom bezplatné štúdium (73 študentov). Okrem toho sa značný počet študentov (43) vyjadril, že si *Slovensko* vybrali kvôli jeho výhodnému dopravnému spojeniu s *Ukrajinou*. Potom pre jednoduchšie podmienky na prijatie na univerzitu ako v iných zahraničných krajinách (35 študentov), jednoduchšie podmienky na získanie povolenia na pobyt (34 študentov), kvalitu štúdia (29 študentov) a nižšie životné náklady ako v iných krajinách (27 študentov). Taktiež rozhodujúca je aj príležitosť nájsť si prácu (24 študentov). Následne to potvrdzuje aj 7. otázka (Príloha F), pri ktorej vidíme, že dôvodom štúdia je budúca/súčasná práca na *Slovensku* (26 študentov (25,2 %) povedalo „áno“ a 40 študentov (38,8 %) povedalo „skôr áno“). Výsledky výskumu nepodporujú ďalšie zaužívané presvedčenie, že ukrajinskí študenti si vyberajú *Slovensko*, aby sa stretli s príbuznými, ktorí boli predtým migrujúcimi pracovníkmi na *Slovensku*.

Tabuľka 9. Čo bolo rozhodujúcim pre voľbu *Slovenska*?

Čo bolo rozhodujúcim pre voľbu <i>Slovenska</i> ?	N	Res.	%	Priemerné skóre (x/skóre)
jednoduchšie podmienky na prijatie na univerzitu ako v iných zahraničných krajinách,	103	35	34 %	0,33
bezplatné štúdium,	103	73	70,9 %	0,70
kvalita štúdia,	103	29	28,2 %	0,28
pohodlné dopravné spojenie s <i>Ukrajinou</i> ,	103	43	41,7 %	0,41
nižšie životné náklady ako v iných krajinách,	103	27	26,2 %	0,26
príležitosť nájsť si prácu,	103	24	23,3 %	0,23
jednoduchšie podmienky na získanie povolenia na pobyt,	103	34	33 %	0,33
informačná reklamná kampaň univerzity,	103	11	10,7 %	0,10
lepšie životné podmienky ako v iných krajinách,	103	11	10,7 %	0,10
bezpečnejšie ako v iných krajinách.	103	9	8,8 %	0,08

Zdroj: *vlastné spracovanie*

Otázkami číslo 8 a 9 (Príloha G) boli ukrajinskí študenti vyzvaní, aby odpovedali, akými spôsobmi sa dostávajú na *Slovensko*. Výskum ukázal, že 56 (54,4 %) študentov sa dozvedelo o štúdiu na *Slovensku* prostredníctvom organizácií na *Ukrajine*, ktoré ponúkajú štúdium v zahraničí a 26 študentov (22,3 %) prostredníctvom organizácií na *Slovensku*, ktoré ponúkajú štúdium v zahraničí. Zvyšných 39 študentov (37,9 %) odpovedalo, že pre nich informácie sprostredkovali ich kamaráti a 19 študentov (18,7 %) bolo informovaných svojimi príbuznými. Je dôležité spomenúť, že študenti nachádzali aj potrebné informácie na stránkach univerzít (11 študentov) a prostredníctvom médií (5 študentov) (tab. č. 10). Študenti mali odpovedať na otázky 10 a 11 (Príloha G a graf č. 5), ktoré boli zamerané na to, aby sme zistili, či poznajú ukrajinskí študenti organizácie, ktoré sprostredkovávajú štúdium v zahraničí a zároveň či mávajú organizácie spoplatnené služby za štúdium v zahraničí. Z odpovedí študentov môžeme vidieť, že 65 študentov (63,1 %) odpovedalo, že „áno“ poznajú také organizácie, 15 študentov (14,6 %) odpovedalo „skôr áno“ a len 23 študentov (22,3 %) povedalo že „nie“, nepoznajú. Následne 73 študentov (70,8 %) zaznačilo, že služby poskytované organizáciami spojené so štúdiom na *Slovensku* sú spoplatnené a zvyšných 30 (29,1 %) študentov uviedlo, že o tom nevedia.

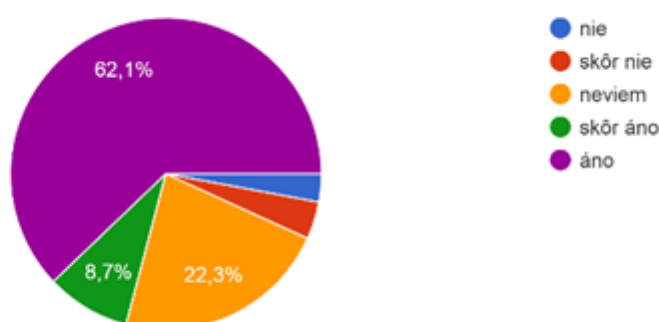
Tabuľka 10. Ako ste sa dozvedeli o štúdiu na Slovensku?

	Ako ste sa dozvedeli o štúdiu na Slovensku?	Respondenti	%
1	médiá	5	4,9 %
2	príbuzní	19	18,7 %
3	kamaráti	39	37,9 %
4	na stránke univerzity	11	10,7 %
5	organizácie na Slovensku, ktoré ponúkajú štúdium v zahraničí	23	22,3 %
6	organizácie na Ukrajine, ktoré ponúkajú štúdium v zahraničí	56	54,4 %

Aritmetický priemer	25,5
Min.	5
Max.	56
Medián	21

Zdroj: vlastné spracovanie

Graf 5. Mávajú organizácie spoplatnené služby za štúdium v zahraničí?

Zdroj: vlastné spracovanie

Nasledujúcimi otázkami sme zisťovali, s akými problémami sa stretávajú ukrajinskí študenti počas štúdia na vysokých školách *Slovenskej republiky*. Názory študentov sa líšili, a to 55 študentov (53,4 %) odpovedalo, že mali problémy spojené s jazykovými znalosťami. Spomedzi ukrajinských študentov prichádzajúcich do *Slovenskej republiky* každý tretí študent hovorí jazykom na úrovni dostatočnej na akademické využitie. Hoci mnohí študenti vedia po slovensky na úrovni postačujúcej na každodenné používanie a integráciu do slovenskej spoločnosti, stredná úroveň jazykových znalostí môže byť stále nedostatočná na efektívnu akumuláciu ľudského kapitálu. Relatívne nízku úroveň jazykových znalostí možno do istej miery vysvetliť tým, že viac ako polovica študentov žije v krajine menej ako 2 roky (graf 4) a prichádza do krajiny s relatívne nízkou úrovňou znalosti štátneho jazyka. Hoci sa jazykové znalosti časom zlepšujú, slabé jazykové znalosti môžu byť spočiatku rozhodujúce pre rozvoj

ľudského a sociálneho kapitálu. Potom ako ďalšie závažné problémy uvádzajú (tab. č. 11): predsudky zo strany vyučujúcich (36 študentov, 35 %), „Slováci si neprajú bývať s nami na jednej izbe“ (32 študentov, 31,1 %), pocit osamelosti (32 študentov, 31,1 %), nezapojenie sa do aktivít kvôli vopred vytvoreným skupinkám (25 študentov, 24,5 %) a nechceli ubytovávať ukrajinských študentov na internát (17 študentov, 16,5 %). Ale inak odpovedalo zvyšných 9 študentov (8,8 %), ktorí tvrdili, že s podobnými problémami počas štúdia na Slovensku sa nestretli.

Tabuľka 11. S akými problémami ste sa stretli počas štúdia na vysokej škole?

S akými problémami ste sa stretli počas štúdia na vysokej škole?	Respondenti	%	Priemer (x/skóre)
nechceli Vás ubytovávať na internát	17	16,5 %	0,17
Slováci si neprajú bývať s nami na jednej izbe	32	31,1 %	0,32
výsmech, nadávky	10	9,7 %	0,1
urážlivé slová	20	19,4 %	0,2
spolčenie sa v triede viacerých Slovákov proti Ukrajincom	20	19,4 %	0,2
predsudky zo strany vyučujúcich	36	35 %	0,36
absencia kamarátskych vzťahov	23	22,3 %	0,23
pocit osamelosti	32	31,1 %	0,32
nezapojenie sa do aktivít kvôli vopred vytvoreným skupinkám	25	24,3 %	0,25
problémy spojené s jazykovými znalosťami	55	53,4 %	0,55
nestretli sa ste s problémami počas štúdia	9	8,8 %	0,9

Zdroj: *vlastné spracovanie*

Podľa súčtu všetkých položiek ($X = (X_1 + X_2 + X_3 + X_4 + X_n) / n$), vypočítame najčastejšiu a najpravdepodobnejšiu hodnotu. Analyzujúc výsledky v tabuľke vidno, že väčšina ukrajinských študentov sa stretla počas štúdia s rôznymi problémami, ako napríklad výsmech, nadávky, urážlivé slová a pod.. Preto nasledujúcou otázkou číslo 13 zisťujeme mieru výskytu diskriminácie na slovenských vysokých školách voči ukrajinským študentom. Podľa grafu (Príloha H) môžeme zaznačiť, že väčšina ukrajinských študentov odpovedala, že sa stretávajú s diskrimináciou na vysokých školách len zriedka, a to 53 študentov (51,5 %). Zvyšných 29 študentov (28,2 %) odpovedalo „často“ a 21 (20,4 %) povedalo, že sa nikdy neocitli v takých situáciách, kde by boli diskriminovaní kvôli inej národnosti, prízvuku, vierovyznaniu a pod.. Ale uskutočnený výskum (otázka 14) ukazuje, že študenti, ktorí sa stretli s diskrimináciou vo vysokoškolskom prostredí, tak uvádzali nasledujúce prejavy: nezapojenie sa do aktivít kvôli vopred vytvoreným skupinkám (40 študentov, 38,8 %), spolčenie sa viacerých Slovákov proti Ukrajincom (33 študentov, 32 %) a absencia

kamarátskych vzťahov (26,2 %). Následne zvyšných 13 (12,8 %) študentov s tými tvrdeniami nesúhlasí a uvádza, že počas štúdia sa nestretli so žiadnymi prejavmi diskriminácie (tabuľka 12).

Tabuľka 12. Ako sa prejavuje diskriminácia vo vysokoškolskom prostredí?

Ako sa prejavuje diskriminácia vo vysokoškolskom prostredí?	Respondenti	%
absencia kamarátskych vzťahov	27	26,2 %
znevýhodnené postavenie vzhľadom k ich nízkemu veku	20	19,4 %
nezapojenie sa do aktivít kvôli vopred vytvoreným skupinkám	40	38,8 %
spolčenie sa viacerých Slovákov proti Ukrajincom	33	32 %
chodenie do školy a zo školy sám/sama	21	20,4 %
prenasledovanie	7	6,8 %
urážlivé slová	17	16,5 %
citové vydieranie	18	17,5 %
šikanovanie	11	10,7 %
žiadny prejav diskriminácie	13	12,8 %

Zdroj: vlastné spracovanie

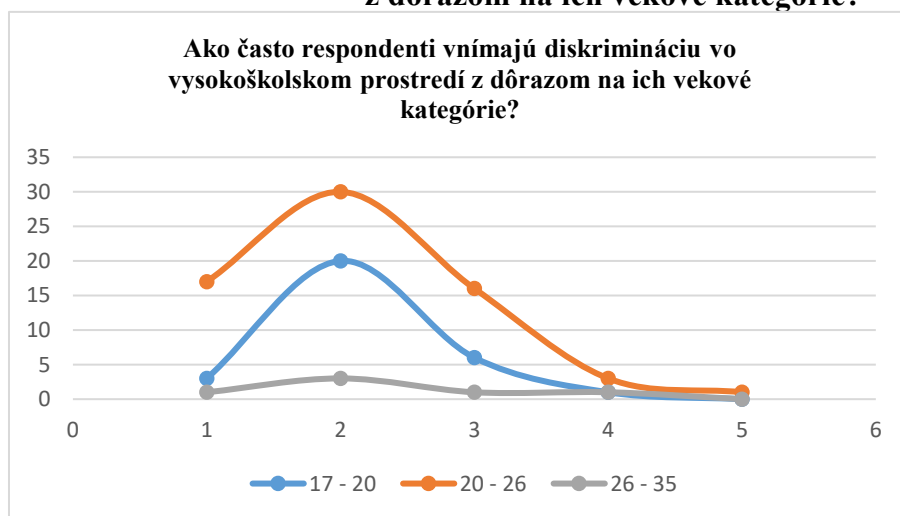
Následne v tabuľke 13 a grafe 6, analyzujeme mieru diskriminácii vo vysokoškolskom prostredí z dôrazom na ich vekové kategórie (17 – 20, 20 – 26 a 26 – 35 rokov). Poukazujeme na frekvenciu odpovedí „zriedka“, kde miera výskytu diskriminácie pri každej vekovej kategórie je vysoká: 17 až 20 rokov – 66 %, 20 až 26 rokov – 44,77 %, 26 až 35 rokov – 50%. Zároveň 17 respondentov (25, 37 %) vo veku 20 – 26 rokov, uviedlo nízku úroveň diskriminácie vo vysokoškolskom prostredí.

Tabuľka 13. Ako často respondenti vnímajú diskrimináciu vo vysokoškolskom prostredí z dôrazom na ich vekové kategórii?

		Vekove kategórie								
		17-20	%	Kumul. %	20-26	%	Kumul. %	26-35	%	Kumul. %
Miera výskytu	1. nikdy	3	10	10	17	25,37	25,37	1	16	16
	2. zriedka	20	66	76	30	44,77	70,14	3	50	66
	3. často	6	20	96	16	23,88	94,02	1	16	82
	4. veľmi často	1	3	99	3	4,47	98,49	1	16	98
	5. stále	0	1	100	1	1,49	99,98	0	1	99
Priemer		6			13,4			1,2		
Min		0			1			0		
Max		20			30			6		

Zdroj: vlastne spracovanie

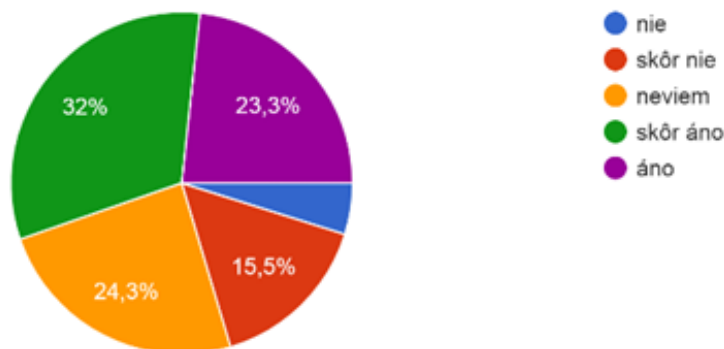
Graf 6. Ako často respondenti vnímajú diskrimináciu vo vysokoškolskom prostredí z dôrazom na ich vekové kategórie?

Zdroj: vlastne spracovanie

Študenti mali odpovedať aj na otázky 15 a 16, kde si bližšie konkretizujeme problémy ukrajinských študentov v oblasti bývania a širších sociálnych vzťahov, ktoré sú vyvolané predsudkami majority voči ukrajinským študentom. Z odpovedí študentov oboch štátov (graf 7) vyplynulo, že 57 študentov (55,3 %) odpovedalo „áno“, „skôr áno“, a tým zase potvrdzujú existenciu diskriminácie voči ukrajinským študentom. Zvyšných 25 študentov (24,3 %) odpovedalo „neviem“ a 21 študentov (20,4 %) uviedlo, že podobné tvrdenie nie je pravdivé.

Graf 7. Myslíte si, že v oblasti bývania a širších sociálnych vzťahov sú vyvolané predsudky majority voči ukrajinským študentom?

Zdroj: *vlastné spracovanie*

Ďalšie otázky 17 až 21 sa zameriavali na zisťovanie toho, aké sú očakávania a reálne poskytované služby ukrajinským študentom pri zvládaní psychických a vzťahových problémov. Pri otázke číslo 17 (Príloha J) sa zistili dosť zaujímavé údaje o očakávaniach ukrajinských študentov a hlavne to, že mnoho študentov (68 – 66,1 %) uviedlo, že pre efektívnu adaptáciu ukrajinských študentov na vysokej škole je potrebné poskytovať informácie, poznatky a služby. Následne otázkami 18 (tab. č. 15) a 19 (Príloha K) zisťujeme reálne poskytované služby ukrajinským študentom pri zvládaní psychických a vzťahových problémov. Pri jednotlivom vyhodnocovaní dotazníkov sa zistilo, že mnoho študentov, a to 58 (56,3 %) pozná a zároveň aj používalo odbornú pomoc pri zlepšovaní svojich jazykových kompetencií. Je to spomínané aj v tabuľke číslo 13, kde 55 študentov (53,4 %) odpovedalo, že mali problémy spojené s jazykovými znalosťami. Následne študenti odpovedali, že zárukou úspešnej adaptácie ukrajinských študentov vo vysokoškolskom prostredí sú nasledujúce poskytované služby: svojpomocné skupiny (28 študentov, 27,2 %), tútoring (16 študentov, 15,5 %) a adaptačný program (16 študentov, 15,5 %). Taktiež 44 študentov (42,7 %) uviedlo zaujímavé odpovede, že pri vyriešení adaptačných a problémových situácií sa väčšinou obracali za pomocou na organizácie mimo školy. Odpovede na túto otázku sa nezhodovali s tým, že 6 (6 %) študentov nevedelo o existencii podobných poskytovaných služieb a zároveň ich ani nepoužívali, čo poukazuje aj na nízku informovanosť ukrajinských študentov o poskytovaných službách (Príloha K).

Tabuľka 14. Ktoré služby sú poskytované na vysokých školách a ktoré z nich poznáte?

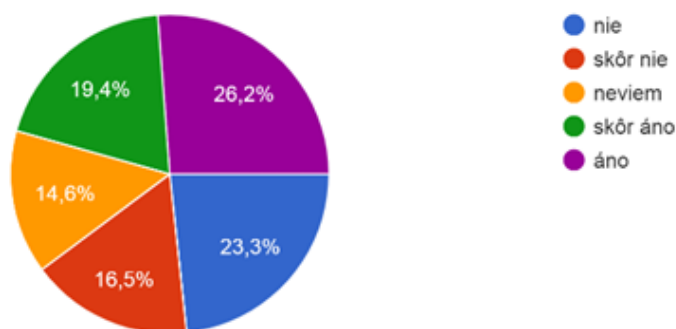
Ktoré služby sú poskytované na vysokých školách a ktoré z nich poznáte?	Respondenti	%
---	-------------	---

svojpomocné skupiny	28	27,2 %
tútoring	16	15,5 %
adaptačný program	16	15,5 %
podpora jazykových kompetencií	58	56,3 %
informácie poskytované organizáciami mimo školy	44	42,7 %
nepoznám žiadne	6	6 %

Zdroj: *vlastné spracovanie*

V nasledujúcej otázke 20 (graf č. 9) sme sa pýtali na to, či bola ukrajinským študentom poskytnutá podpora z ich fakulty/inštitútu. Pri vyhodnocovaní dotazníkov sa zistilo, že mnoho študentov, a to 47 (45,6 %) odpovedalo „áno“ a to znamená, že študenti dostali alebo aj dostávajú podporu pri adaptácii a dostávajú potrebné informácie od fakúlt a inštitútov, kde študujú. Potom 15 študentov (14,6 %) odpovedalo „neviem“ a zvyšných 41 študentov (39,8 %) povedalo „nie“, a to znamená, že ukrajinskí študenti nedostali dostatočné podporné, adaptačné a informačné služby na univerzite. Odpovede na túto otázku súvisia s odpoveďami na otázku číslo 21 (Príloha L), kde ukrajinskí študenti (58 – 56,3 %) tvrdili, že pri zvládaní problémov na vysokých školách by pomohli ukrajinojazyčné centrá pre podporu ukrajinských študentov na *Slovensku*.

Graf 9. Bola Vám poskytnutá podpora z vašej fakulty/inštitútu?

Zdroj: *vlastné spracovanie*

Pri ďalších otázkach 22 až 26 sme vyhodnocovali, aký prínos má ukrajinská študentská migrácia pre samotných študentov (či sa vrátia na *Ukrajinu* alebo ostanú na *Slovensku* alebo migrujú ďalej do *EÚ*). Otázkou číslo 23 (tab. č. 15) zisťujeme, čo plánujú ukrajinskí študenti po ukončení vysokej školy. Najväčší počet odpovedí bolo „ostať na *Slovensku*“, a to až 48 študentov (46,6 %). Následne odpovedalo 24 študentov – 23,3 %, že by sa chceli presťahovať do inej krajiny *EÚ*, len 16 študentov (15,5 %) plánuje vrátiť sa na *Ukrajinu*, 3 študenti (2,9 %)

plánujú presťahovať sa do inej krajiny mimo EÚ a zvyšných 12 študentov (11,7 %) sa ešte nerozhodlo, kde by chceli zotrvať po ukončení vysokej školy.

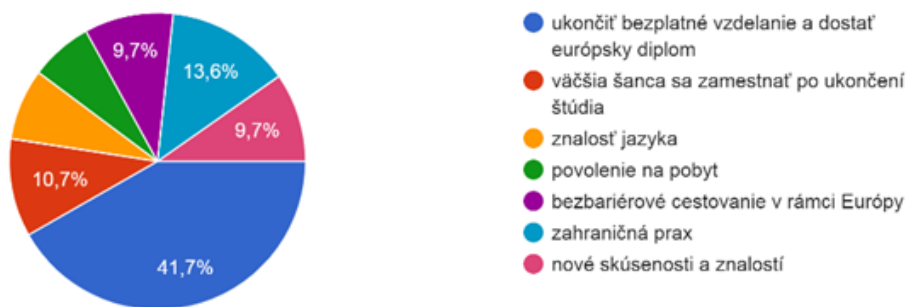
Tabuľka 15. Čo plánujete robiť po ukončení vysokej školy?

Čo plánujete robiť po ukončení vysokej školy?	Respondenti	%
ostať na Slovensku	48	46,6 %
odísť na Ukrajinu	16	15,5 %
presťahovať sa do inej krajiny EÚ	24	23,3 %
presťahovať sa do inej krajiny mimo EÚ	3	2,9 %
neviem	12	11,7 %

Zdroj: vlastné spracovanie

Ďalej otázkou 24 zisťujeme, čo je pre ukrajinských študentov najväčším benefitom po ukončení štúdia na Slovensku. Podľa grafu 8 vidíme, že za najväčší benefit študenti (43 – 41,7 %) považujú ukončenie bezplatného vzdelania a možnosť dostať európsky diplom a potom zahraničnú prax (14 študentov – 13,6 %), väčšia šanca sa zamestnať po ukončení štúdia (11 študentov – 10,7 %), bezbariérové cestovanie v rámci Európy (10 študentov – 9,7 %), nové skúsenosti a znalosti (10 študentov – 9,7 %), znalosť jazyka (8 študentov – 7,8 %) a v poslednom rade aj povolenie na pobyt (7 – 6,8 %) (graf č. 9).

Graf 9. Čo je pre vás najväčším benefitom po ukončení štúdia na Slovensku?

Zdroj: vlastné spracovanie

Študenti mali odpovedať na otázku (25, Príloha M) týkajúcu sa tvrdenia, že prínosom pre ukrajinských študentov je dostať povolenie na pobyt/možnosť pracovať na území Slovenskej Republiky. Zo zistenia vyplýva, že 67 študentov (65,1 %) odpovedalo, že sa chcú natrvalo zamestnať na Slovensku. Ukrajinskí študenti často využívajú možnosť, ktorú im poskytuje smernica EÚ, pracovať na čiastočný úväzok počas štúdia. Asi tri štvrtiny študentov má nejaké pracovné skúsenosti. To znamená, že si počas pobytu na Slovensku mohli nielen

zarobiť na živobytie, ale ešte počas štúdia začali zbierať skúsenosti na trhu práce. Následne 16 študentov – 15,5 % povedalo, že nevedia a ostatných 20 študentov (19,4 %) zaškrtilo položku „nie“. Tak sa to aj zhoduje s ďalším grafom (otázka 26, Príloha N), v ktorom 87 (84,5 %) študentov odpovedalo, že vytvorenie sietí interpersonálnych vzťahov na *Slovensku* pomôže študentom v ďalšej kariére na *Ukrajine/ na Slovensku*.

Otázkami 27 až 35 (tab. č. 16) sme zisťovali, aké je postavenie ukrajinských študentov ako migrantov/iek v slovenskom vysokoškolskom prostredí. Podľa tabuľky 16 vidíme, že 33 až 56 študentov odpovedalo, že sa neocitli v uvedených situáciách a zároveň tvrdia, že ich postavenie na slovenských univerzitách nie je diskriminované, ale naopak ich postavenie je rovnoprávne. Následne 13 až 21 študentov zaznačilo, že nevedia posúdiť danú situáciu a zvyšných 32 až 53 študentov zaznačilo, že registrujú zaznačené prejavy diskriminácie vo vysokoškolskom prostredí.

Tabuľka 16. Aké je postavenie ukrajinských študentov ako migrantov/iek v slovenskom vysokoškolskom prostredí

	Nie	Neviem	Áno
Nechceli ma ubytovať na internáte	48	13	42
Slováci si neprajú bývať s nami na jednej izbe	33	21	49
Nezapájam sa do aktivít kvôli vopred vytvoreným skupinkám v triede	44	15	44
Mám pocit, že raz som bol inak ohodnotený na hodinách ako Slováci	37	13	53
Spolužiaci si robia srandu z môjho prízvuku	55	16	32
Zažil/a som situáciu, že Slováci ma nechceli prijať do svojej partie	56	15	32
Videl/a som niekedy, že sa v triede viacerí Slováci spojili proti Ukrajincom	51	17	35
Nechceli ma prijať do zariadenia na prax, pretože mám inú národnosť	51	11	41

Zdroj: *vlastné spracovanie*

Najprv používame **Kolmogorovov-Smirnovov test**, ktorý nepoukázal, žeby rozdelenia boli normálne. Preto z uvedených 17-tich položiek, ktoré bolo možné transformovať do numerických dát nami bola realizovaná korelačná analýza (**Spearmanova korelácia**) (tabuľka 17). Spearmanov korelačný koeficient je charakteristikou závislosti dvoch poradií, ktoré sú predstavené v tabuľke. Hodnoty bližšie k 0 ukazujú na slabšiu závislosť (Príloha Z). Hodnoty bližšie k 1 poukazujú na tesnejšiu závislosť. Následne Kolmogorovov-Smirnovov test nepoukázal, žeby rozdelenia boli normálne.

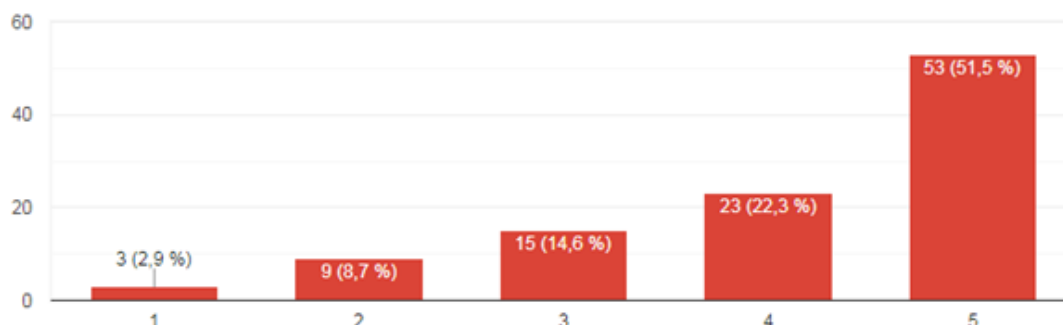
Tabuľka 17. Spearmanov korelačný koeficient

	33. Zažila som situáciu, že Slováci má nechceli prijať do svojej partii.	38. Ľahký prístup k vysokoškolskému vzdelávaniu bol hlavným dôvodom, prečo si ukrajinskí študenti vyberajú za cieľovú krajinu Slovensko?	35. Nechceli ma prijať do zariadenia na prax, pretože mám inú národnosť.	32. Spolužiaci si robia srandu z môjho prízvuku.
34. Videli ste niekedy, že sa v triede Slováci spojili proti Ukrajincom.	0,755818			
37. Nárast počtu ukrajinských študentov bol spôsobený predovšetkým úsilím štátnych univerzít a organizácií propagujúcich vzdelávanie v zahraničí?		0,493191		
32. Spolužiaci si robia srandu z môjho prízvuku.			0,580064	
33. Zažila som situáciu, že Slováci má nechceli prijať do svojej partii.				0,665795

Zdroj: *vlastné spracovanie*

Otázkami číslo 36 a 42 sme zisťovali, aké výhody má migrácia pre rozvíjanie vysokého školstva (Prílohy K a T). Na základe získaných výsledkov otázky číslo 36 sme zistili, že 76 študentov (73,8 %) potvrdzuje tento fakt, že ukrajinskí študenti kompenzovali nedostatok študentov a pomohli univerzitám prekonať zníženie financovania, ktoré veľmi závisí od počtu študentov akejkoľvek národnosti (graf 9) a zároveň nárast počtu ukrajinských študentov bol spôsobený predovšetkým úsilím štátnych univerzít a organizácií propagujúcich vzdelávanie v zahraničí (63 študentov – 61,2 %) (Príloha P).

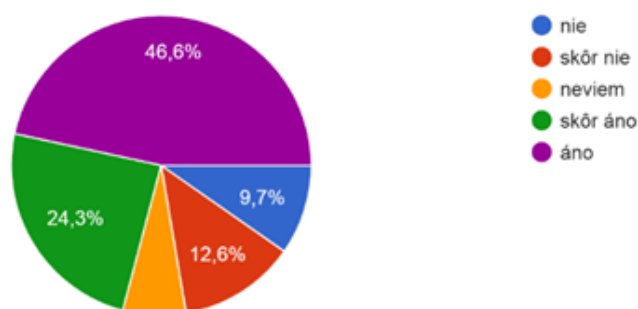
Graf 10. Kompenzovali krajinští študenti nedostatok študentov a pomohli univerzitám prekonať zníženie financovania, ktoré veľmi závisí od počtu študentov akejkoľvek národnosti?

Zdroj: *vlastné spracovanie*

Ďalšou otázkou (číslo 39) sa pýtame na to, či je jednou z výhod aktívne zúčastnenie ukrajinských študentov počas štúdia na univerzite (Príloha R). Ukrajinskí študenti uviedli „áno“ – 30 (29,1 %), „skôr áno“ – 36 (35 %), „neviem“ – 27 (26,2 %), „skôr nie“ – 7 (6,8 %) a „nie“ – 3 (2,9 %). Následne 77 študentov (74,8 %) si myslí, že pozornosť by sa mala viac zamerať na rozširovanie programov mobility študentov (otázka číslo 40) (Príloha S), a to napríklad poskytovaním atraktívnych a kvalitných študijných programov v anglickom jazyku (79 študentov – 76,7 %) (Príloha T). Zaujímavým je to, že podľa grafu 10, 73 študentov (70,9 %) by chcelo pokračovať vo vzdelaní na slovenských vysokých školách a zároveň ako bolo už spomenuté v predchádzajúcich tabuľkách, aj sa zamestnať na *Slovensku*, čo má samozrejme pozitívny vplyv na rozvoj vysokého školstva, ekonomický a hospodársky rozvoj na *Slovensku* (graf 11).

Graf 11. Chceli by ste naďalej pokračovať vo svojom vzdelaní?

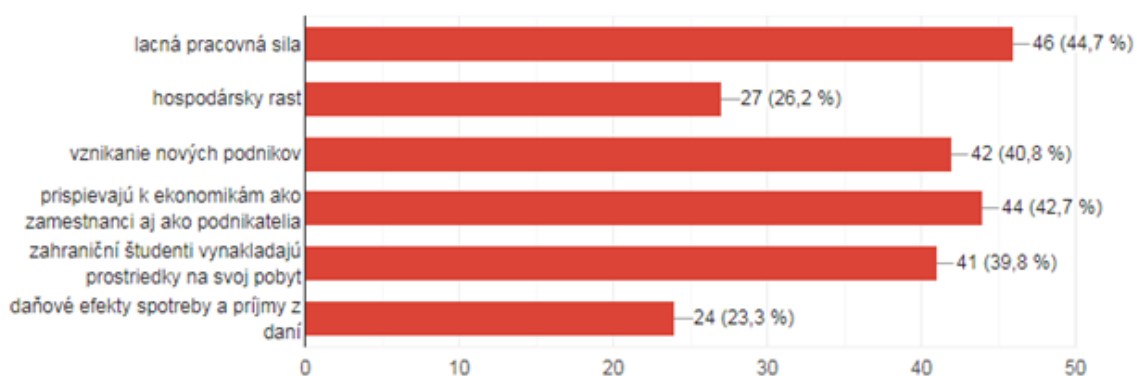

Zdroj: *vlastné spracovanie*

Otázky 43 až 47 boli zamerané na zisťovanie toho, aký je vplyv vzdelávacej migrácie na rozvoj *Slovenska* (sociálne, kultúrne, ekonomické, právne faktory). Z grafu 12 vyplýva, že výsledky sa rozdelili, najprv tým, že 46 študentov (44,7 %) odpovedalo „lacná pracovná sila“,

44 študentov (42,7 %) – „prispievajú k ekonomikám ako zamestnanci aj ako podnikatelia“, 42 študentov (40,8 %) – „vznikanie nových podnikov“, 41 študentov (39,8 %) – „zahraniční študenti vynakladajú prostriedky na svoj pobyt“, 27 študentov (26,2 %) odpovedalo, že výhodou je hospodársky rast a zvyšných 24 študentov (23,3 %) zaznačilo ako jednu z výhod migrácie ukrajinských študentov na *Slovensko* – daňové efekty spotreby a príjmy z daní.

Graf 12. Aké sú podľa vás výhody migrácie ukrajinských študentov na Slovensku?

Zdroj: vlastné spracovanie

Následne otázkou 44 (tab. č. 18) zisťujeme, čo by malo *Slovensko* urobiť, aby motivovalo viac ukrajinských študentov študovať, keďže v predchádzajúcom grafe 43 sme zistili, že migrácia ukrajinských študentov má aj svoje výhody ako aj pre samotné univerzity, tak aj celospoločensky pre *Slovensko*. Odpovede boli nasledovné: poskytovať pomoc pri zamestnaní (60 študentov), ponúkať štipendiá úspešným študentom (50 študentov), ponúknuť viac miest a lepšie životné podmienky na internátoch (40 študentov), 37 študentov uviedlo, že je potrebné šíriť viac informácií o možnostiach štúdia na *Slovensku* a zjednodušiť požiadavky na získanie povolenia na pobyt, poskytovať právne poradenstvo (34 študentov). Taktiež ako už bolo uvedené v Prílohe T, dôležité je aj poskytovanie atraktívnych a kvalitných študijných programov v anglickom jazyku (79 študentov – 76,7 %). Jeden študent doplnil dotazník aj o ďalšiu možnosť, a to ponúkať zdravotné poistenia pre ukrajinských študentov.

Tabuľka 18. Čo by malo Slovensko urobiť, aby motivovalo viac ukrajinských študentov študovať?

Čo by malo Slovensko urobiť, aby motivovalo viac ukrajinských študentov študovať?	Respondenti	%
poskytovať pomoc pri zamestnaní	60	58,3 %
široť viac informácií o možnostiach štúdia na Slovensku	37	35,9 %
ponúkať štipendiá úspešným študentom	50	48,5 %
ponúknuť viac výcvikových programov v angličtine	28	27,2 %
ponúknuť viac miest a lepšie životné podmienky na internátoch	40	38,8 %
poskytovať právne poradenstvo	34	33 %
zjednodušiť požiadavky na získanie povolenia na pobyt	37	35,9 %
ponúkať zdravotné poistenia	1	1 %

Zdroj: vlastné spracovanie

Poslednými otázkami číslo 45, 46 a 47 (Príloha V) dopĺňame predchádzajúcu tabuľku číslo 18, kde odpovede študentov boli približne rovnaké v tom, že podľa percentuálnych údajov je potrebné zlepšiť spoluprácu medzi univerzitami a predstaviteľmi trhu práce s cieľom vzdelávať zahraničných študentov podľa potrieb národného hospodárstva a trhu práce (81 študentov – 78,6 %); je potrebné zabezpečiť prístup zahraničných študentov k aktivitám na trhu práce (napríklad poskytnúť študentom a absolventom kariérne poradenstvo, vytvárať príležitosti pre kontakty medzi študentmi a zamestnávateľmi) (86 študentov – 83,5 %). Študenti z *Ukrajiny* tvrdia, že je potrebné vymedziť práva a povinnosti zahraničných študentov, a to aj v otázkach sociálneho zabezpečenia a prístupu k medicíne a trhu práce, aby študenti mohli čo najskôr dosiahnuť plné postavenie v spoločnosti (85 študentov – 82,5 %).

4.9 Závěry výskumu

Na začiatku výskumného skúmania sa stanovilo niekoľko hypotéz na overenie cieľa a ich pravdivosť bola v praktickej časti potvrdená alebo vyvrátená. Stanovené hypotézy boli na základe štatistických výsledkov z výskumného celku spracované a vyhodnotené.

Hypotéza číslo 1: Predpokladáme, že ukrajinskí študenti prichádzajú na *Slovensko* z dôvodu množstva ekonomických a sociálnych vplyvov (lepších podmienok pre štúdium, vstupu do priestoru *EÚ*, želanie získať európsky diplom pre zamestnanie v krajinách *EÚ*, želanie získať európsky diplom pre zamestnanie na *Ukrajine*, získanie nových kultúrnych skúseností, lepší stav materiálno-technickej podpory na univerzitách, sociálne a prospechové štipendiá, bezplatné štúdium, potenciál pre nájdenie zamestnania po ukončení štúdia a kvalita štúdia). Túto hypotézu overovali otázky číslo 1 až 7 (grafy 3 a 4, tab. č. 8 a 9). Z výskumnej vzorky sa

zistilo, že jednými z najviac frekventovanejších dôvodov pre ukrajinských študentov boli: želanie získať európsky diplom pre zamestnanie v krajinách EÚ (64 študentov), bezplatné štúdium (52 študentov), nespokojnosť so životnými podmienkami na *Ukrajine* (36 študentov), potenciál pre nájdenie zamestnania po ukončení štúdia (33 študentov), získanie nových kultúrnych skúseností (32 študentov), želanie získať európsky diplom pre zamestnanie na *Ukrajine* (24 študentov) a taktiež jedna odpoveď bola samostatne doplnená ako možnosť *Erasmus+*. A tým **potvrdzujeme hypotézu a prijímame tvrdenie**, že ukrajinskí študenti prichádzajú na *Slovensko* z dôvodu množstva ekonomických a sociálnych vplyvov (lepších podmienok pre štúdium, vstupu do priestoru EÚ, želanie získať európsky diplom pre zamestnanie v krajinách EÚ, želanie získať európsky diplom pre zamestnanie na *Ukrajine*, získanie nových kultúrnych skúseností, lepší stav materiálno-technickej podpory na univerzitách, sociálne a prospechové štipendiá, bezplatné štúdium, potenciál pre nájdenie zamestnania po ukončení štúdia a kvalita štúdia).

Hypotéza číslo 2: Tvrdíme, že ukrajinskí študenti sa dostávajú na *Slovensko* prostredníctvom rôznych organizácií (prínosné organizácie, ale aj zneužívajúce), ktoré im poskytujú informácie o štúdiu na vysokých školách v SR. Hypotézu číslo 2 skúmali otázky číslo 8 až 11 (Príloha G, graf 5 a tab. č. 10). Názory študentov sa líšili, a to 56 (54,4 %) študentov sa dozvedelo o štúdiu na *Slovensku* prostredníctvom organizácií na *Ukrajine*, ktoré ponúkajú štúdium v zahraničí a 26 študentov (22,3 %) prostredníctvom organizácií na *Slovensku*, ktoré ponúkajú štúdium v zahraničí. Zvyšných 39 študentov (37,9 %) odpovedalo, že pre nich informácie sprostredkovali ich kamaráti a 19 študentov (18,7 %) bolo informovaných svojimi príbuznými. Je dôležité spomenúť, že študenti nachádzali aj potrebné informácie na stránkach univerzít (11 študentov) a prostredníctvom médií (5 študentov) (tab. č. 10). Zároveň 65 študentov (63,1 %) odpovedalo, že organizácie, ktoré sprostredkovávajú štúdium v zahraničí, mávajú spoplatnené služby za štúdium v zahraničí. Dá sa skonštatovať, že **hypotéza bola potvrdená**, ale analyzujúc výsledky v tabuľke číslo 22 vidno, že 47 študentov sa dozvedelo o možnosti študovať na *Slovensku* prostredníctvom médií, univerzitnej stránky a pod..

Hypotéza číslo 3: Pripúšťame, že existujú psychické a vzťahové problémy (predsudky, absencia kamarátskych vzťahov, pocit osamelosti, diskriminácia, problémy spojené s jazykovými znalosťami), s akými sa stretávajú ukrajinskí študenti počas štúdia na vysokých školách *Slovenskej republiky*. Existujúce vplyvy zistovali otázky číslo 12 až 16 (Príloha H, tab. č. 11 a 12, graf 6), v ktorých sa zistovala dôležitosť vybudovania vzťahovej väzby v pestúnskej rodine. Výskumom sa zistilo, že väčšina ukrajinských študentov odpovedalo, že sa

stretávajú s diskrimináciou na vysokých školách len zriedka, a to 53 študentov (51,5 %). Zvyšných 29 študentov (28,2 %) odpovedalo „často“ a 21 (20,4 %) povedalo, že sa nikdy neocitli v takých situáciách, kde by boli diskriminovaní kvôli inej národnosti, prízvuku, vierovyznaniu a pod.. Ale uskutočnený výskum (otázka 14) ukazuje, že študenti, ktorí sa stretli s diskrimináciou vo vysokoškolskom prostredí, tak uvádzali nasledujúce prejavy: nezapojenie sa do aktivít kvôli vopred vytvoreným skupinkám (40 študentov, 38,8 %), spolčenie sa viacerých Slovákov proti Ukrajincom (33 študentov, 32 %) a absencia kamarátskych vzťahov (26,2 %). Následne zvyšných 13 (12,8 %) študentov s tými tvrdeniami nesúhlasí a uvádza, že počas štúdia sa nestretli so žiadnymi prejavmi diskriminácie. Tretia **hypotéza sa taktiež potvrdila**, ale následne treba spomenúť, že 21 študentov tvrdilo, že s diskrimináciou vo vysokoškolskom prostredí sa nestretli.

Hypotéza číslo 4: Predpokladáme, že existujú služby (svojpomocné skupiny, tútoring, adaptačné a podporné programy), ktoré spĺňajú očakávania (rovnocenné a špecifické podmienky) študentov a zároveň poskytujú informácie potrebné pre efektívnu adaptáciu v novom prostredí a integráciu ukrajinských študentov a študentiek na *Slovensku*. Nasledujúcu hypotézu overovali otázky číslo 17 – 21 (Prílohy J a K, tab. č. 14, graf 7). Pri zisťovaní sa zistilo, že mnoho študentov (68 – 66,1 %) uviedlo, že pre efektívnu adaptáciu ukrajinských študentov na vysokej škole je potrebné poskytovať informácie, poznatky a služby. Následne otázkami 18 (tab. č. 14) a 19 (Príloha K) sme zistili, ktoré služby boli reálne poskytované ukrajinským študentom pri zvládaní psychických a vzťahových problémov. Pri jednotlivom vyhodnocovaní dotazníkov sa zistilo, že mnoho študentov, a to 58 (56,3 %) pozná a zároveň aj používalo odbornú pomoc pri zlepšovaní svojich jazykových kompetencií. Následne študenti odpovedali, že zárukou úspešnej adaptácie ukrajinských študentov vo vysokoškolskom prostredí sú nasledujúce poskytované služby: svojpomocné skupiny (28 študentov, 27,2 %), tútoring (16 študentov, 15,5 %) a adaptačný program (16 študentov, 15,5 %). Taktiež 44 študentov (42,7 %) uviedlo zaujímavé odpovede, že pri vyriešení adaptačných a problémových situácií sa väčšinou obracali na mimoškolské organizácie. Čiže táto **hypotéza bola vyvrátená**, keďže väčšina služieb, ktoré boli poskytované ukrajinským študentom, boli poskytované organizáciami mimo školy.

Hypotéza číslo 5: Domnievame sa, že ukrajinská študentská migrácia má pre samotných študentov/iek a absolventov/iek vysokých škôl veľký prínos (ukončiť bezplatné vzdelanie a dostať európsky diplom, sociálne a prospechové štipendiá počas štúdia, väčšia šanca sa zamestnať po ukončení štúdia, znalosť jazyka, povolenie na pobyt, bezbariérové

cestovanie v rámci *Európy*, zahraničná prax, nové skúsenosti a znalosti a pod.) a zároveň tvrdíme, že postavenie ukrajinských študentov vo vysokoškolskom prostredí na *Slovensku* predikuje, či študent ostane na *Slovensku* alebo sa vráti na *Ukrajinu* alebo migruje do *EÚ*. Bola overovaná otázkami číslo 22 – 26 (tab. č. 15, grafy 3 a 9, Prílohy M a N). Výskumom sa zistilo, že za najväčší benefit študenti (43 – 41,7 %) považujú ukončenie bezplatného vzdelania a možnosť dostať európsky diplom a už potom zahraničnú prax (14 študentov – 13,6 %), väčšia šanca sa zamestnať po ukončení štúdia (11 študentov – 10,7 %), bezbariérové cestovanie v rámci *Európy* (10 študentov – 9,7 %), nové skúsenosti a znalosti (10 študentov – 9,7 %), znalosť jazyka (8 študentov – 7,8 %) a v poslednom rade aj povolenie na pobyt (7 – 6,8 %) (graf č. 9). A tým aj **potvrdzujeme hypotézu a prijímame tvrdenie**, že ukrajinská študentská migrácia má pre samotných študentov/iek a absolventov/iek vysokých škôl veľký prínos (ukončiť bezplatné vzdelanie a dostať európsky diplom, sociálne a prospechové štipendiá počas štúdia, väčšia šanca sa zamestnať po ukončení štúdia, znalosť jazyka, povolenie na pobyt, bezbariérové cestovanie v rámci *Európy*, zahraničná prax, nové skúsenosti a znalosti a pod.)

Hypotéza číslo 6: Pripúšťame, že existujú značne veľké rozdiely v postoji k ukrajinským študentom na *Slovensku* (menejcennosť, diskriminácia na základe ukrajinského prízvuku a národnostná diskriminácia, šikanovanie v triede, nerovné a objektívne hodnotenie na hodinách, zhoršená adaptácia v dôsledku predsudkov spolužiakov a zvýšené kritériá prijatia na pracovné stredisko). Túto hypotézu overovala otázka číslo 27 až 35 (tab. č. 16) a zisťovala, že 32 až 53 študentov zaznačilo, že registrujú zaznačené prejavy diskriminácie vo vysokoškolskom prostredí, ako napríklad to, že ukrajinskí študenti sú inak hodnotení (53 – 51,5 %), niektoré organizácie ich nechcú zobrať na prax (41 – 39,8 %) alebo na vysokoškolských internátoch slovenskí študenti si neprajú s nimi bývať na jednej izbe (49 študentov – 47,5 %). Ale zvyšných 33 až 56 študentov odpovedalo, že sa neocitli v uvedených situáciách a zároveň tvrdia, že ich postavenie na slovenských univerzitách nie je diskriminované, ale naopak je rovnoprávne ako u slovenských študentov. Následne 13 až 21 študentov zaznačilo, že nevedia posúdiť danú situáciu. Z toho dôvodu **hypotézu zamietame a prijímame tvrdenie**, že postavenie ukrajinských študentov na vysokých školách na *Slovensku* nie je diskriminované.

Hypotéza číslo 7: Domnievame sa, že *SR* bude realizovať politiku zameranú na aktívnu podporu ukrajinských študentov (poskytovať pomoc pri zamestnaní, šíriť viac informácií o možnostiach štúdia na *Slovensku*, ponúkať štipendiá úspešným študentom, ponúknuť viac výcvikových programov v angličtine, ponúknuť viac miest a lepšie životné podmienky na

internátoch, poskytovať právne poradenstvo, zjednodušiť požiadavky na získanie povolenia na pobyt) v súlade s potrebami národného hospodárstva a trhu práce. Hypotézu overovali nasledujúcimi otázkami číslo 36 – 42 (Prílohy K, T, P a S, grafy 8 a 9). Následne otázkami sme zistili, že študentom by mali poskytovať pomoc pri zamestnaní (60 študentov), ponúkať štipendiá úspešným študentom (50 študentov), ponúknuť viac miest a lepšie životné podmienky na internátoch (40 študentov), 37 študentov uviedlo, že je potrebné šíriť viac informácií o možnostiach štúdia na *Slovensku* a zjednodušiť požiadavky na získanie povolenia na pobyt, poskytovať právne poradenstvo (34 študentov). Taktiež ako už bolo uvedené v Prílohe T, je dôležité aj poskytovanie atraktívnych a kvalitných študijných programov v anglickom jazyku (79 študentov – 76,7 %). Jeden študent doplnil dotazník aj o ďalšiu možnosť, a to ponúkať zdravotné poistenia pre ukrajinských študentov. **Hypotézu potvrdzujeme a prijímame tvrdenie**, že *SR* aktívne podporuje ukrajinských študentov (poskytovať pomoc pri zamestnaní, šíriť viac informácií o možnostiach štúdia na *Slovensku*, ponúkať štipendiá úspešným študentom, ponúknuť viac výcvikových programov v angličtine, ponúknuť viac miest a lepšie životné podmienky na internátoch, poskytovať právne poradenstvo, zjednodušiť požiadavky na získanie povolenia na pobyt).

Hypotéza číslo 8: Predpokladáme, že *Slovensko* využíva medzinárodné vzdelávanie ako jeden z nástrojov príležitosti mladých ľudí schopných sa učiť, ktorí aktívne segmentujú do národných ekonomík (lacná pracovná sila, hospodársky rast, prispievajú k ekonomikám ako zamestnanci aj ako podnikatelia, zahraniční študenti vynakladajú prostriedky na svoj pobyt, daňové efekty spotreby a príjmy z daní). Túto hypotézu overovali otázky 43 – 47 (graf 10, tab. č. 18 a Príloha V). Zistilo sa, že výsledky sa rozdelili, najprv tým, že 46 študentov (44,7 %) odpovedalo „lacná pracovná sila“, 44 študentov (42,7 %) – „prispievajú k ekonomikám ako zamestnanci aj ako podnikatelia“, 42 študentov (40,8 %) – „vznikanie nových podnikov“, 41 študentov (39,8 %) – „zahraniční študenti vynakladajú prostriedky na svoj pobyt“, 27 študentov (26,2 %) odpovedalo, že výhodou je hospodársky rast a zvyšných 24 študentov (23,3 %) označilo ako jednu z výhod migrácie ukrajinských študentov na *Slovensko* – daňové efekty spotreby a príjmy z daní. Poslednú **hypotézu taktiež potvrdzujeme a prijímame tvrdenie**, že *Slovensko* využíva medzinárodné vzdelávanie ako jeden z nástrojov príležitosti mladých ľudí schopných sa učiť, ktorí aktívne segmentujú do národných ekonomík (lacná pracovná sila, hospodársky rast, prispievajú k ekonomikám ako zamestnanci aj ako podnikatelia, zahraniční študenti vynakladajú prostriedky na svoj pobyt, daňové efekty spotreby a príjmy z daní).

Výskumné zistenia nadobudnuté prostredníctvom **autorského dotazníka** u ukrajinských študentov, ktorí študujú na *Slovensku* (Príloha A – v počte 103 respondenti) identifikovali dôvody, ktoré vedú budúcich ukrajinských študentov k migrácii na *Slovensko* (a to prostredníctvom otázok číslo 1 až 7 (grafy 3 a 4, tab. č. 8 a 9). Významným výsledkom, ktorý bol poukázaný, je, že ukrajinskí študenti prichádzajú na *Slovensko* z **dôvodu množstva ekonomických a sociálnych vplyvov** (lepších podmienok pre štúdium, vstupu do priestoru EÚ, želanie získať európsky diplom pre zamestnanie v krajinách EÚ, želanie získať európsky diplom pre zamestnanie na *Ukrajine*, získanie nových kultúrnych skúseností, lepší stav materiálno-technickej podpory na univerzitách, sociálne a prospechové štipendiá, bezplatné štúdium, potenciál pre nájdenie zamestnania po ukončení štúdia a kvalita štúdia). Zároveň prostredníctvom otázok číslo 8 až 11 zistili, že **ukrajinskí študenti sa dostávajú na Slovensko prostredníctvom rôznych organizácií** (prínosné organizácie, ale aj zneužívajúce), ktoré im poskytujú informácie o štúdiu na vysokých školách v SR. Súčasťou kvantitatívneho výskumu bola analýza osobného a celospoločenského prínosu migrácie ukrajinských študentov na *Slovensko*. Súhrnne môžeme povedať, že podľa výskumnej vzorky, ktorá vo výskume bola zastúpená, môžeme tvrdiť, že **ukrajinská študentská migrácia má ako osobný prínos pre samotných študentov** (ukončiť bezplatné vzdelanie a dostať európsky diplom, sociálne a prospechové štipendiá počas štúdia, väčšia šanca sa zamestnať po ukončení štúdia, znalosť jazyka, povolenie na pobyt, bezbariérové cestovanie v rámci Európy, zahraničná prax, nové skúsenosti a znalosti a pod.) tak aj **celospoločenský prínos** (v rámci *Slovenska*) a to, že SR aktívne segmentuje ľudský kapitál do národných ekonomík (lacná pracovná sila, hospodársky rast, prispievajú k ekonomikám ako zamestnanci aj ako podnikatelia, zahraniční študenti vynakladajú prostriedky na svoj pobyt, daňové efekty spotreby a príjmy z daní) (otázky 43 – 47 (graf 10, tab. č. 18 a Príloha V) (tab. č. 21, Príloha Y).

Na záver jednoznačne musíme konštatovať, že mnohí ukrajinskí študenti, ktorí prichádzajú na *Slovensko* pokračovať vo vzdelávaní, si vyberajú túto krajinu kvôli ľahkému prístupu k vysokoškolskému vzdelaniu: bezplatnému štúdiu na verejných vysokých školách, jednoduchým prijímacím konaniam a vysokej pravdepodobnosti prijatia, ako aj pohodlnému spojeniu s *Ukrajinou* ($p < 0,493191$). Motivácia študovať v zahraničí súvisí s možnosťami zamestnať sa v EÚ po ukončení štúdia. Konštatujeme, že z kvantitatívnej časti výskumu bolo identifikované to, že ukrajinskí študenti sa dostávajú na *Slovensko* prostredníctvom rôznych organizácií, ktoré im poskytujú informácie o štúdiu na vysokých školách v SR. Preto

považujeme za potrebné následne identifikovať účely týchto mimoškolských inštitúcií a zároveň zistiť, či sú spomínané inštitúcie pomáhajúce alebo zneužívajúce.

DISKUSIA

Empirický výskum práce bol realizovaný aj s ohľadom na spracovanie teoretických východísk prezentovaných v teoretickej časti práce, čo nám pomohlo pri formovaní teoretických záverov a poznaní súčasného stavu študentskej ukrajinskej migrácie na *Slovensku* s dôrazom na domáce a zahraničné výskumy (Príloha X). Následne identifikujeme výskumné zistenia a čiastočne ich porovnávame s empirickými výsledkami práce. Analyzujeme výsledky výskumov autorov a autoriek, ktoré sa venovali problematike študentskej ukrajinskej migrácie na *Slovensku*. Uvedené štúdie predstavujú len úzky prehľad problematiky ukrajinskej študentskej migrácie na *Slovensku*. V súčasnosti nemôžeme porovnať uvedené výskumy, keďže neboli identifikované výskumy zamerané na predmetnú problematiku, ktorú skúmame v tejto práci.

Následne s dôrazom na analyzované teoretické poznatky a v kontexte cieľov práce a výsledkov empirickej časti výskumu práce prezentujeme odporúčanie pre teóriu a prax sociálnej práce (tab. č. 20):

Tabuľka 19. Odporúčanie pre teóriu a prax sociálnej práce

Teória	
	<ul style="list-style-type: none"> • budovanie a rozpracovanie teoretických koncepcií ukrajinskej študentskej migrácie na <i>Slovensku</i> s dôrazom na osobný a celospoločenský prínos; • budovanie teórií s dôrazom na študentskú migráciu v rámci vedecko-výskumnej činnosti sociálnej práce.
Prax	
Oblasti rozvoja sociálnej politiky – strategické priority	<ul style="list-style-type: none"> • smerovanie študentov z <i>Ukrajiny</i> do tých oblastí a odborov, ktoré sú pre ukrajinskú ekonomiku najužitočnejšie – to znamená posilnenie spolupráce s ukrajinskou vládou pri výbere študentov, ako aj distribúciu štátnych štipendií zo <i>Slovenskej republiky</i>; • vývoj špeciálnych programov, ktoré pomôžu ukrajinským študentom budovať sociálny kapitál, ktorý v budúcnosti podporí vzťahy medzi <i>Ukrajinou</i> a <i>Slovenskom</i>.
Integračný proces pre zahraničných študentov	<ul style="list-style-type: none"> • pozornosť by sa mala viac zamerať na rozširovanie programov mobility študentov ako na prilákanie väčšieho počtu študentov do celého študijného cyklu.
Trh práce v SR pre zahraničných študentov	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ministerstvo školstva</i> by malo zmeniť princípy finančných dotácií štátnym univerzitám a pridelovať zdroje na základe pracovných príležitostí pre absolventov, nie podľa počtu študentov; • mali by sa pravidelne analyzovať potreby národného hospodárstva a ekonomický prínos zahraničných študentov a absolventov a na základe tejto analýzy by sa mali brať do úvahy zmeny v legislatíve a motivovať zahraničných študentov, aby prišli na <i>Slovensko</i> a boli prínosom pre slovenskú ekonomiku; • mali by prepojiť databázu registrácie pobytu s databázou daňových úradov, úradov sociálneho zabezpečenia a zdravotného poistenia, ako aj úradu práce, sociálnych vecí a rodiny; • je potrebné zlepšiť spoluprácu medzi univerzitami a predstaviteľmi trhu práce s cieľom vzdelávať zahraničných študentov podľa potrieb národného hospodárstva a trhu práce; • je potrebné zabezpečiť prístup zahraničných študentov k aktívnym aktivitám na trhu práce (napríklad poskytnúť študentom a absolventom kariérne poradenstvo, vytvárať príležitosti pre kontakty medzi študentmi a zamestnávateľmi); • pravidlá prístupu k dávkam v nezamestnanosti by sa mali prehodnotiť, aby medzinárodní študenti žili a hľadali vhodnejšie zamestnanie na trhu práce; • je potrebné vymedziť práva a povinnosti zahraničných študentov, a to aj v otázkach sociálneho zabezpečenia a prístupu k medicíne a trhu práce, aby študenti mohli čo najskôr dosiahnuť plné postavenie v spoločnosti; • mali by sa zaviesť postupy pre absolventov a stáže, aby absolventi mali viac príležitostí preukázať svoje schopnosti a prípadne pracovať.

Zdroj: *vlastné spracovanie*

ZÁVER

Predkladaná práca reflektuje súčasný stav problematiky študentskej migrácie na *Slovensku* a na *Ukrajine* s dôrazom na osobný a celospoločenský prínos. Medzinárodná

migrácia obyvateľstva v podmienkach rastúcej globalizácie má významné miesto v rozvoji modernej spoločnosti. Téma práce reflektuje problematiku migrácie ako zložitého sociálneho javu. Medzinárodná migrácia obyvateľstva v podmienkach rastúcej globalizácie má významné miesto v rozvoji modernej spoločnosti a následne má vplyv na mladých ľudí, ktorí sa z rôznych dôvodov rozhodli pre štúdium v zahraničí (na *Slovensku*). Práca reflektuje tie poznatky na teoretických a praktických úrovniach, následne to skúmame v štyroch kapitolách. Jednou z hlavných úloh moderného vysokoškolského vzdelávania je modernizácia obsahu a formy prezentácie materiálu pre rozvoj profesionálnej mobility budúcich odborníkov a v dôsledku toho vysoká efektívnosť ich činností.

Cieľom teoretickej časti práce bolo zistiť dôvody odchodu ukrajinských študentov za vzdelaním na *Slovensko*. V tejto časti práce sme priblížili problematiku migrácie a zároveň problematiku migrácie na *Slovensku*. Následne sme analyzovali vzdelávacie programy, podľa ktorých môžu vysoké školy prijímať študentov iba na akreditované programy a poukázali na dôvody príchodu ukrajinských študentov na *Slovensko*. Predstavili sme otázky formovania efektívnej etnicko-národnej politiky, rozvíjania teórie a praxe sociálnej práce s etnickými skupinami, objasnenia smerov a foriem práce sociálnych služieb s migrantmi. Cieľ teoretickej časti práce považujeme za naplnený, a to v konkrétnych logicky nadväzných kapitolách práce. V empirickej časti sme prezentovali zistenie dôvodov, ktoré vedú budúcich ukrajinských študentov k migrácii na *Slovensko*, zároveň sa zistilo, akým spôsobom prebieha samotné počiatočné rozhodovanie o migrácii a príchod na *Slovensko*. Súčasťou kvantitatívneho výskumu je analýza osobného a celospoločenského prínosu migrácie ukrajinských študentov na *Slovensko*. Kvantitatívna časť preverila, že ukrajinskí študenti sa dostávajú na *Slovensko* prostredníctvom rôznych organizácií, ktoré im poskytujú informácie o štúdiu na vysokých školách v SR. Celkový prínos práce vidíme v jej konkrétnom zameraní rovnako v teoretickej aj empirickej časti, a to špecificky v rámci problematiky študentskej ukrajinskej migrácie na *Slovensku*, ktorá doposiaľ publikovaná nebola. Prínos práce vidíme aj v odhalení niektorých skrytých aspektov, presne ide o to, že ukrajinskí študenti sa dostávajú na *Slovensko* prostredníctvom rôznych organizácií, ktoré im poskytujú informácie o štúdiu na vysokých školách v SR.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

[Akčný plán Integračnej politiky Slovenskej republiky v podmienkach Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky na roky 2017 – 2018.](https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/integracia-cudzincov/dokumenty/akcny-plan-integracnej-politiky-slovenskej-republiky-podmienkach-ministerstva-prace-socialnych-veci-rodiny-slovenskej-republiky-roky-2017-2018.pdf) [online]. [cit. 2020-11-29]. Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/integracia-cudzincov/dokumenty/akcny-plan-integracnej-politiky-slovenskej-republiky-podmienkach-ministerstva-prace-socialnych-veci-rodiny-slovenskej-republiky-roky-2017-2018.pdf>.

BALOGOVÁ, B. a E. ŽIAKOVÁ, eds. 2017. *Vademecum sociálnej práce: Terminologický slovník*. Košice: FF UPJŠ, 2017. 360 s. ISBN 9788081524837.

BALOGOVÁ, B. a M. BOSÁ, et al., 2017. *Kompendium pre štúdium sociálnej práce – vybrané kazuistiky*. Lipovce pri Prešove: Akcent Print, 2017. 133 s. ISBN 978-80-89721-34-4.

BALOGOVÁ, B. et al., 2018. *Kompendium pre bakalárske štúdium sociálnej práce – vybrané kazuistiky*. Lipovce pri Prešove: Akcent Print, 2018. 178 s. ISBN 978-80-89721-34-4.

BECK, U. a E. BECK-GERNSHEIN, 2014. *Dálková láska. Životní formy v globálním věku*. Praha: Slon, 2014. 145s. ISBN 978-80-7419-164-0.

BERNADIČ, J. 2008. *O emigrantoch a utečencoch. Prečo ľudia (ne)odchádzajú zo svojej vlasti*. 1. vyd. Bratislava: Post Scriptum, 2008. 245s. ISBN 978-80-969850-1-2.

BEZTELESNA, L. 2016. *Akademická mobilita ako nástroj pre strategické riadenie zdrojov*. [online]. [cit. 2020-11-29]. Dostupné z: <http://ep3.nuwm.edu.ua/4422/1/Безтелесна%20Л.%20І.%20Академічна%20Мобільність%20зах.pdf>.

BEZUGLY, P. 2019. *Teoretický základ pre štúdium migrácie*. D.: Národná univerzita Vasyla Stusa v Donecku, 2019. 140 s. ISBN 978-966-02-4252-4.

Bezvízový režim medzi Ukrajinou a Európskou úniou. [online]. Kyjev: URL. [cit. 2021-10-8]. Dostupné z: https://uk.wikipedia.org/wiki/bezvizovy_rezim_between_Ukraine_and_The_European_Union.

BOSÁ, M., KVAŠŇÁKOVÁ, L. a A. RUSNÁKOVÁ, 2018. Životná situácia ukrajinských študentov a študentiek študujúcich na Prešovskej univerzite v Prešove. In: KAČMÁROVÁ M., 2018. *QUALITY OF LIFE 2017*. Prešov: Bookman. ISBN 978-80-8165-261-5.

BRENZOVIČ, K. a E. NEMESH, 2019. *Medzinárodná migrácia študentov a jej vplyv o sociálno-ekonomickom rozvoji krajín*. [online]. [cit.2020-09-12]. Dostupné z: <https://www.sav.sk/journals/uploads/05130907Balaz%20OK.pdf>

DRAGUNOVA, T. 2004. Priestorová analýza procesu migrácie v Kyjeve. In: *Statistics of Ukraine*, 2004. 287 s. ISBN 92-64-01946-4.

DUPKALA, R. 2015. Problém imigrácie v kontextoch pluralizmu kultúr. In: *Vybrané spoločensko-politické problémy migrácie vo svete a na Slovensku*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2015. ISBN 978-80-555-1538-0.

DUPKALA, R. 2018. *Fantóm imigrácie. Konflikt alebo dialóg kultúr v kontextoch axiologického pluralizmu*. Prešov: Expres Print Prešov, 2018. 272 s. ISBN 978-80-89353-15-6.

FILATOV, V. 2014. *Osobitosti vzdelávacej migrácie a jej miesto v štruktúre migračných tokov*. [online]. [cit. 2020-11-29]. Dostupné z: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2785>.

FRANKL, V. 1999. *Teorie a terapie neuróz. Úvod do logoterapie a existenciálnej analýzy*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 1999. 296 s. ISBN 8071697796.

FRANKL, V. 2007. *Psychoterapie a náboženství. Hledání nejvyššího smyslu*. Vyd.2007, Brno: Cesta, 2007. 87s. ISBN 80-7295-088-6.

HRYNKEVIČ, A. 2013. Vzdelávacia migrácia na Ukrajine a v zahraničí: inštitucionálne prostredie a oblasti štátnej regulácie. [online]. In.: *Sociálno-ekonomické problémy v modernej dobe na Ukrajine*. [cit. 2020-11-29]. Dostupné z: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2013_3_28.

IONTSEV, V. 1999. *Medzinárodná migrácia: teória a dejiny štúdia*. [online]. Moskva: Dialog. [cit. 2020-12-09]. Dostupné z: https://demography.econ.msu.ru/ext/lib/Category/x01/xf9/505/file/vol_3_rus.pdf

- KACHURETS, I. 2010. Teoretické aspekty vplyvu migračných procesov na zahraničnú politiku a národnú bezpečnosť Ukrajiny [online]. In: *Zahraničná politika a medzinárodné vzťahy*. [cit. 2020-11-29]. Dostupné z: <http://sevntu.com.ua/jspui/bitstream/123456789/2305/1/100-35.pdf>.
- KELLER, J. 2016. Co skrývá multikulturalismus. In: *Masová imigrace – Záchrana, nebo zkáza Evropy: Texty ze semináře „Je masová imigrace podmínkou prosperity Evropy?“*. Praha: Institut Václava Klause, 2016. 220 s. ISBN 978-80-87806-95.
- KELLER, J. 2017. Evropské rozpory ve světle migrace. Praha: Slon, 2017. 227 s. ISBN 9788074192494.
- MALINOVSKAYA, E. 2004. *Migranti, migrácia a Ukrajinská vláda: analýza riadenia vonkajšej migrácie*. K.: NAPA, 2004. 324 s. ISBN 978-966-544-2981.
- MATOUŠEK, O. et al., 2013. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál s.r.o., 2013. 576 s. ISBN 978-80-262-0366-7.
- MEDZINÁRODNÁ ORGANIZÁCIA PRE MIGRÁCIU. *Základné pojmy v oblasti migrácie a integrácie cudzincov*. [online]. [cit. 2020-12-09]. Dostupné z: <http://www.iom.sk/sk/pre-media/pojmy-o-migracii>.
- MIHÁLY, G. a B. DIVINSKÝ, eds., 2011. *Nové trendy a prognóza pracovnej migrácie v SR do roku 2020 s výhľadom do roku 2050*. Bratislava: Trexima. 2011. 101 s. ISBN 978-80-88711-03-2.
- SCHERBA, I. 2007. Hlavné dôvody pre sťahovanie aktívneho obyvateľstva Ukrajiny (sociologický výskum). [online]. In: *Štrukturálne transformácie lokálnych sociálnych systémov*. Evov: Inštitút regionálnych štúdií. [cit. 2020-11-29]. Dostupné z: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/2091427.html>.
- SLOBODYAN, O. a E. STADNY, 2018. *Ukrajinskí študenti v zahraničí: koľko a prečo?* [online]. Kyjev: URL. [cit. 2021-10-08]. Dostupné z: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainiski-studenti-za-kordonom-skillkyta-chomu>.
- Slovenská akreditačná agentúra pre vysoké školstvo (SAAVŠ)*. [online]. [cit. 2021-05-19]. Dostupné z: <https://saavs.sk/o-agenture/>.
- STADNY, E. 2018. *Ukrajinskí študenti v zahraničí: údaje za akademický rok 2017/18*. [online]. Kyjev: URL. [cit. 2021-10-08]. Dostupné z: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainske-studentstvo-zakordonom-dani-do-201718-navchalnoho-roku>.
- STADNYK, G. 2014. *Ukrajinci študovať v zahraničí: s láskou a často navždy*. [online]. Kyjev: URL. [cit. 2021-10-08]. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/ukrain>.
- TOKÁROVÁ, A. 2003. *Sociálna práca*. Prešov: AKCENT PRINT, 2003. 572 s. ISBN 80-968367-5-7.
- VÁGNEROVÁ, M. 1999. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 1999. 872 s. ISBN 80-7178-678-0.
- Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene niektorých zákonov v znení neskorších predpisov*. [online]. [cit. 2020-12-09]. Dostupné z: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2004-5>
- Zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov*. [online]. [cit. 2020-12-09]. Dostupné z: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2002-131>
- Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov*. [online]. [cit. 2020-12-09]. Dostupné z: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/245/>
- Zákon č. 48/2002 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov*. [online]. [cit. 2020-12-09]. Dostupné z: https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2002/48/vyhlasene_znenie.html
- Zákon č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve*. [online]. [cit. 2020-12-09]. Dostupné z: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2003-596>

Príloha A

DOTAZNÍK

Milí respondenti,

rada by som vás oslovila s prosbou o vyplnenie môjho dotazníka. Vopred vám ďakujem za váš čas a úprimné odpovede. Tento dotazník je anonymný a bude použitý len pre účely mojej magisterskej práce na tému „Študentská ukrajinská migrácia na Slovensku – analýza osobného a celospoločenského prínosu“.

Vyplnený dotazník odošlite elektronickou poštou na adresu: kovalchuk_juli7@mail.ru

1. Ako dlho ste sa rozhodovali pre štúdium na Slovensku?

1 2 3 4 5
menej pol roka rok dva roky viac

2. Ako dlho študujete na Slovensku?

1 2 3 4 5
menej rok dva tri viac

I. Zakrúžkujte.

1. Aké boli vaše osobné dôvody pre štúdium v zahraničí? Zakrúžkujte.

- a) želanie získať európsky diplom pre zamestnanie v krajinách EÚ,
- b) želanie získať európsky diplom pre zamestnanie na Ukrajine,
- c) jednoduchšie podmienky na prijatie na univerzitu ako na Ukrajine,
- d) vojenský stav na území Ukrajiny,
- e) nespokojnosť so životnými podmienkami na Ukrajine,
- f) získanie nových kultúrnych skúseností,
- g) lepší stav materiálno-technickej podpory na univerzitách,
- h) sociálne a prospechové štipendiá,
- i) bezplatné štúdium,
- j) potenciál pre nájdenie zamestnania po ukončení štúdia,
- k) kvalita štúdia,
- l) znalosť jazyka,
- m) pôda EÚ
- n) iné

2. Čo bolo rozhodujúcim pre voľbu Slovenska? Zakrúžkujte.

- a) jednoduchšie podmienky na prijatie na univerzitu ako v iných zahraničných krajinách,
- b) bezplatné štúdium,
- c) kvalita štúdia,
- d) pohodlné dopravné spojenie s Ukrajinou,
- e) nižšie životné náklady ako v iných krajinách,
- f) príležitosť nájsť si prácu,
- g) jednoduchšie podmienky na získanie povolenia na pobyt.
- h) informačná reklamná kampaň univerzity,
- i) lepšie životné podmienky ako v iných krajinách,
- j) bezpečnejšie ako v iných krajinách.

3. Ako ste sa dozvedeli o štúdiu na Slovensku? Zakrúžkujte.

- a) médiá
- b) príbuzní
- c) kamaráti
- d) na stránke univerzity
- e) organizácie na Slovensku, ktoré ponúkajú štúdium v zahraničí
- f) organizácie na Ukrajine, ktoré ponúkajú štúdium v zahraničí

g) iné

4. S akými problémami ste sa stretli počas štúdia na vysokej škole? Zakrúžkujte.

- a) nechceli Vás ubytovávať na internát
- b) Slováci si nepravajú bývať s nami na jednej izbe
- c) výsmech, nadávky
- d) urážlivé slová
- e) spoločenie sa v triede viacerých Slovákov proti Ukrajincom
- f) predsudky zo strany vyučujúcich
- g) absencia kamarátskych vzťahov
- h) pocit osamelosti
- i) nezapojenie sa do aktivít kvôli vopred vytvoreným skupinkám
- j) problémy spojené s jazykovými znalosťami
- k) iné

5. Ako sa prejavuje diskriminácia vo vysokoškolskom prostredí?

- a) absencia kamarátskych vzťahov
- b) znevýhodnené postavenie vzhľadom k ich nízkemu veku
- c) nezapojenie sa do aktivít kvôli vopred vytvoreným skupinkám
- d) spoločenie sa viacerých Slovákov proti Ukrajincom
- e) chodenie do školy a zo školy sám/sama
- f) prenasledovanie
- g) urážlivé slová
- h) citové vydieranie
- i) šikanovanie
- j) iné

6. Aké sú poskytované služby na vysokých školách, ktoré poznáte? Zakrúžkujte.

- a) svojpomocné skupiny
- b) tútoring
- c) adaptačný program
- d) podpora jazykových kompetencií
- e) informácie poskytované organizáciami mimo školy
- f) iné

7. Ktoré zo služieb ste použili pri riešení vlastných problémov? Zakrúžkujte.

- a) svojpomocné skupiny
- b) tútoring
- c) adaptačný program
- d) podpora jazykových kompetencií
- e) informácie poskytované organizáciami mimo školy
- f) iné

8. Čo plánujete po ukončení vysokej školy? Zakrúžkujte.

- a) zostať na Slovensku
- b) odísť na Ukrajinu
- c) presťahovať sa do inej krajiny EÚ
- d) presťahovať sa do inej krajiny mimo EÚ
- e) neviem
- f) iné

9. Čo je pre vás najväčším benefitom po ukončení štúdia na Slovensku?

- a) ukončiť bezplatné vzdelanie a dostať európsky diplom
- b) väčšia šanca sa zamestnať po ukončení štúdia
- c) znalosť jazyka
- d) povolenie na pobyt
- e) bezbariérové cestovanie v rámci *Európy*
- f) zahraničná prax
- g) nové skúsenosti a znalosti
- h) iné

10. Aké sú podľa vás výhody migrácie ukrajinských študentov na Slovensko? *Zakrúžkujte.*

- a) lacná pracovná sila
- b) hospodársky rast
- c) vznikanie nových podnikov
- d) prispievajú k ekonomikám ako zamestnanci aj ako podnikatelia
- e) zahraniční študenti vynakladajú prostriedky na svoj pobyt
- f) daňové efekty spotreby a príjmy z daní

11. Čo by malo Slovensko urobiť, aby motivovalo viac ukrajinských študentov študovať?

- a) poskytovať pomoc pri zamestnaní
- b) šíriť viac informácií o možnostiach štúdia na Slovensku
- c) ponúkať štipendiá úspešným študentom
- d) ponúknuť viac výcvikových programov v angličtine
- e) ponúknuť viac miest a lepšie životné podmienky na internátoch
- f) poskytovať právne poradenstvo
- g) zjednodušiť požiadavky na získanie povolenia na pobyt

II. Vyberte jednu z možností:

1 2 3 4 5
nie skôr nie neviem skôr áno áno

12.	Čo si myslíte, je dôvodom štúdia budúca/súčasná práca na Slovensku?	1 2 3 4 5
13.	Oplyvnili vás vaši príbuzní pre štúdium na Slovensku?	1 2 3 4 5
14.	Mali ste obavy študovať v zahraničí?	1 2 3 4 5
15.	Poznáte organizácie, ktoré sprostredkovávajú štúdium v zahraničí ?	1 2 3 4 5
16.	Mávajú organizácie spoplatnené služby za štúdium v zahraničí?	1 2 3 4 5
17.	Myslíte si, že v oblasti bývania a širších sociálnych vzťahov sú vyvolané predsudky majority voči ukrajinským študentom?	1 2 3 4 5
18.	Bola vám poskytnutá podpora z vašej fakulty/inštitútu?	1 2 3 4 5
19.	Uvažujete natrvalo sa zamestnať na Slovensku?	1 2 3 4 5
20.	Myslíte si, že je jednou z výhod aktívne zúčastnenie ukrajinských študentov počas štúdia na univerzite?	1 2 3 4 5
21.	Myslíte si, že by sa pozornosť mala viac zamerať na rozširovanie programov mobility študentov?	1 2 3 4 5
22.	Je dôležité motivovať univerzity k tomu, aby poskytovali atraktívne a kvalitné študijné programy v anglickom jazyku?	1 2 3 4 5
23.	Chceli by ste naďalej pokračovať vo svojom vzdelaní?	
24.	Je potrebné zlepšiť spoluprácu medzi univerzitami a predstaviteľmi trhu práce s cieľom vzdelávať zahraničných študentov podľa potrieb národného hospodárstva a trhu práce?	1 2 3 4 5
25.	Je potrebné zabezpečiť prístup zahraničných študentov k aktívnym aktivitám na trhu práce (napríklad poskytnúť študentom a absolventom kariérne poradenstvo, vytvárať príležitosti pre kontakty medzi študentmi a zamestnávateľmi)?	1 2 3 4 5
26.	Je potrebné vymedziť práva a povinnosti zahraničných študentov, a to aj v otázkach sociálneho zabezpečenia a prístupu k medicíne a trhu práce, aby študenti mohli čo najskôr dosiahnuť plné postavenie	

v spoločnosti?

1 2 3 4 5

III. Vyjadrite sa na škále súhlasu – nesúhlasu:

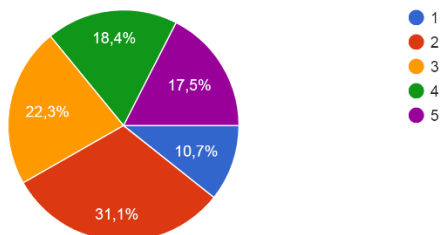
	1	2	3	4	5	
	rozhodne nesúhlasím	nesúhlasím	neviem sa vyjadriť	súhlasím	rozhodne súhlasím	
27.	Súhlasíte s tvrdením, že jednou z významných problémov je jazyková bariéra?					1 2 3 4 5
28.	Súhlasíte s tvrdením, že pre efektívnu adaptáciu ukrajinských študentov na vysokej škole je potrebné poskytovať informácie, poznatky a služby?					1 2 3 4 5
29.	Súhlasíte s tým, že pri zvládaní problémov na vysokých školách by pomohli ukrajinojazyčné centrá pre podporu ukrajinských študentov na Slovensku					1 2 3 4 5
30.	Súhlasíte s tvrdením, že je prínosom pre ukrajinských študentov dostať povolenie na pobyt/možnosť pracovať na území Slovenskej Republiky?					1 2 3 4 5
31.	Vyjadrite sa na škále súhlasu – nesúhlasu, či vytvorenie sietí interpersonálnych vzťahov na Slovensku pomôže študentom v ďalšej kariére na Ukrajine/ v zahraničí?					1 2 3 4 5
32.	Nechceli ma ubytovať na internát.					1 2 3 4 5
33.	Slováci si neprajú bývať s nami na jednej izbe.					1 2 3 4 5
34.	Nezapájam sa do aktivít kvôli vopred vytvoreným skupinkám v triede.					1 2 3 4 5
35.	Mám pocit, že raz som bol inak ohodnotený na hodinách ako Slováci.					1 2 3 4 5
36.	Spolužiaci si robia srandu z môjho prízvuku.					1 2 3 4 5
37.	Zažila som situáciu, že Slováci ma nechceli prijať do svojej partie.					1 2 3 4 5
38.	Videli ste niekedy, že sa v triede viacerí Slováci spojili proti Ukrajincom					1 2 3 4 5
39.	Nechceli ma prijať do zariadenia na prax, pretože mám inú národnosť.					1 2 3 4 5
40.	Kompenzovali ukrajinskí študenti nedostatok študentov a pomohli univerzitám prekonať zníženie financovania, ktoré veľmi závisí od počtu študentov akejkoľvek národnosti?					1 2 3 4 5
41.	Bol nárast počtu ukrajinských študentov spôsobený predovšetkým úsilím štátnych univerzít a organizácií propagujúcich vzdelávanie v zahraničí?					1 2 3 4 5
42.	Bol ľahký prístup k vysokoškolskému vzdelávaniu hlavným dôvodom, prečo si ukrajinskí študenti vyberajú za cieľovú krajinu Slovensko?					1 2 3 4 5

Všeobecné údaje:

1. Pohlavie:	a) žena	b) muž
2. Vek:	_____	_____
3. Vzdelanie:	a) vysokoškolské I. stupňa	b) vysokoškolské II. stupňa
4. Ročník:	a)1	b)2 c)3 d)4 f)5
5. Mesto, kde bývate na Ukrajine:	_____	_____
6. Mesto, kde bývate na Slovensku:	_____	_____
7. Univerzita, na ktorej študujete a odbor:	_____	_____

Príloha B

Ročník:
103 odpovedí

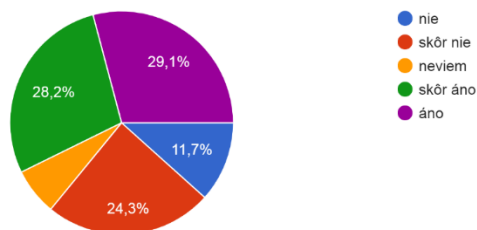

Príloha C

Osobné dôvody ukrajinských študentov vo vyššom veku pre štúdium v zahraničí	Respondenti	%
želanie získať európsky diplom pre zamestnanie v krajinách EÚ,	63	61,2 %
želanie získať európsky diplom pre zamestnanie na Ukrajine,	17	16,5 %
jednoduchšie podmienky na prijatie na univerzitu ako na Ukrajine,	30	29,1 %
vojenský stav na území Ukrajiny,	20	19,4 %
nespokojnosť so životnými podmienkami na Ukrajine,	45	43,7 %
získanie nových kultúrnych skúseností,	26	25,2 %
lepší stav materiálno-technickej podpory na univerzitách,	18	17,5 %
sociálne a prospechové štipendiá,	13	12,6 %
bezplatné štúdium,	40	38,8 %
potenciál pre nájdenie zamestnania po ukončení štúdia,	39	37,9 %
kvalita štúdia,	15	14,6 %
znalosť jazyka,	21	20,4 %
pôda EÚ.	28	27,2 %

Príloha D

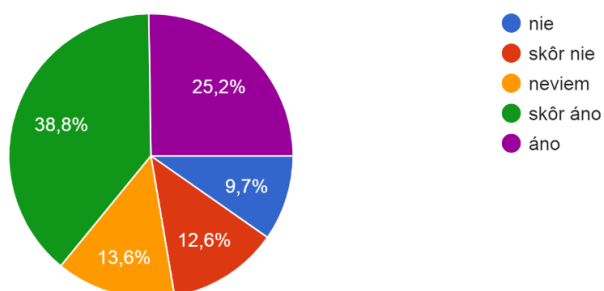
6. Ovplynili vás vaši príbuzní pre štúdium na Slovensku? Vyberte jednu z možností:
103 odpovedí

Príloha F

7. Čo si myslíte, či je dôvodom štúdia budúca/súčasná práca na Slovensku? Vyberte jednu z možností:

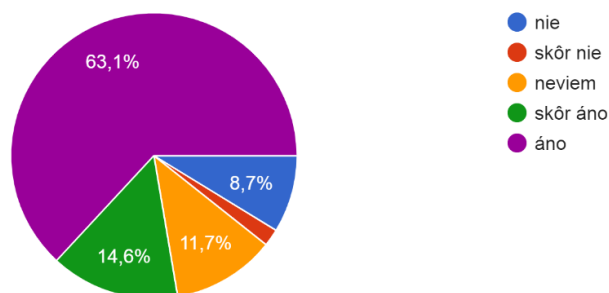
103 odpovedí

Príloha G

10. Poznáte organizácie ktoré sprostredkovávajú štúdium v zahraničí? Vyberte jednu z možností:

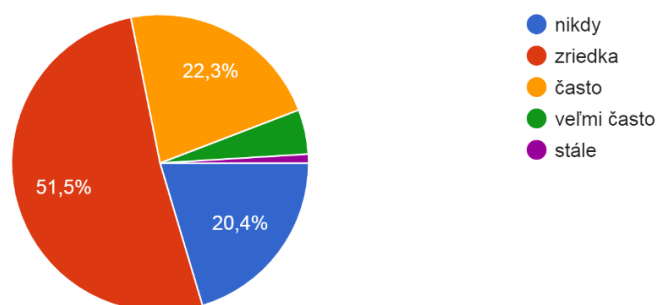
103 odpovedí

Príloha H

13. Ako často vnímate diskrimináciu vo vysokoškolskom prostredí?

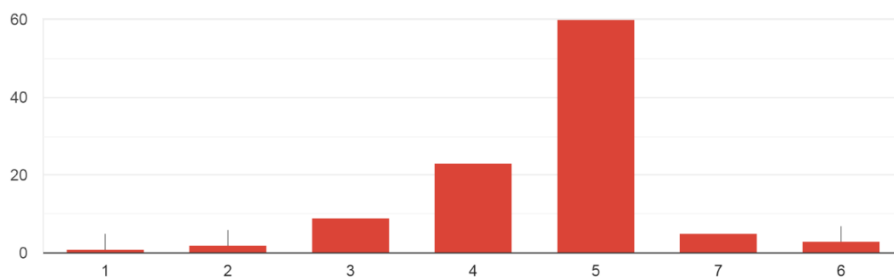
103 odpovedí

Príloha J

17. Súhlasíte s tvrdením, že pre efektívnu adaptáciu ukrajinských študentov na vysokej škole je potrebné poskytovať informácie, poznatky a služby?

103 odpovedí

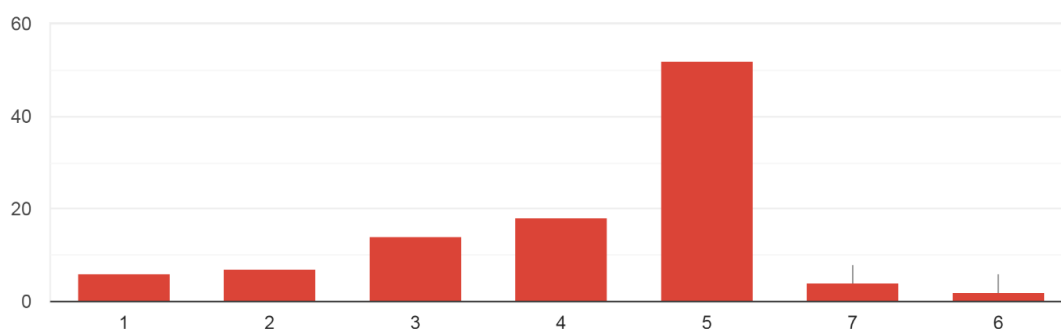
Príloha K

Ktoré zo služieb ste použili pri riešení vlastných problémov?	Respondenti	%
svojpomocné skupiny	31	30,1 %
Tútoring	5	4,9 %
adaptačný program	10	9,7 %
podpora jazykových kompetencií	47	45,6 %
informácie poskytované organizáciami mimo školy	35	34 %
nepoznám žiadne	9	8,9 %

Príloha L

21. Súhlasíte s tým, že pri zvládaní problémov na vysokých školách by pomohli ukrajinojazyčné centra pre podporu ukrajinských študentov na Slovensku?

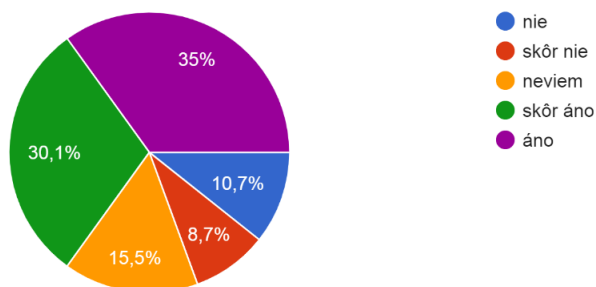
103 odpovedí

Príloha M

25. Uvažujete natrvalo sa zamestnať na Slovensku? Vyberte jednu z možností:

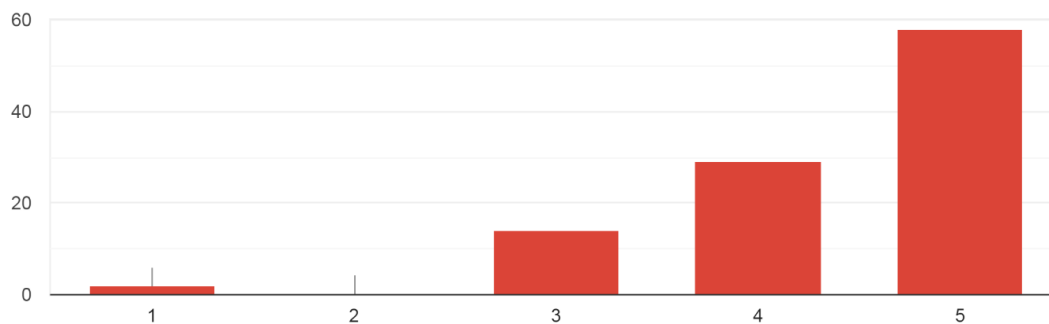
103 odpovedí

Príloha N

26. Vyjadrite sa na škále súhlasu – nesúhlasu, či vytvorenie siete interpersonálnych vzťahov na Slovensku pomôže študentom v ďalšej kariére na Ukrajine/ v zahraničí?

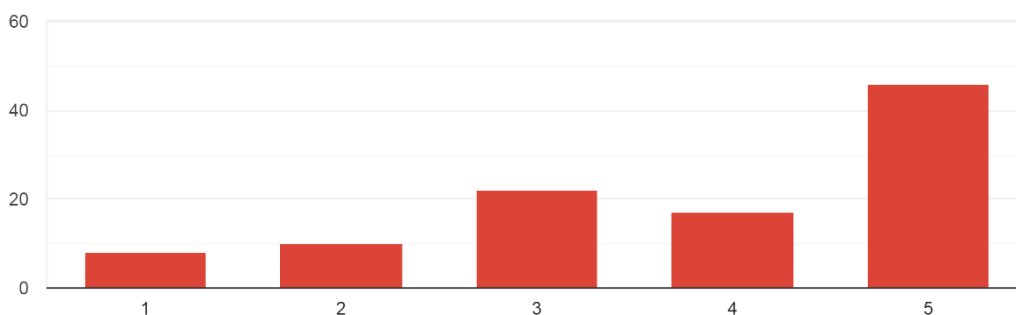
103 odpovedí

Príloha P

37. Nárast počtu ukrajinských študentov bol spôsobený predovšetkým úsilím štátnych univerzít a organizácií propagujúcich vzdelávanie v zahraničí?

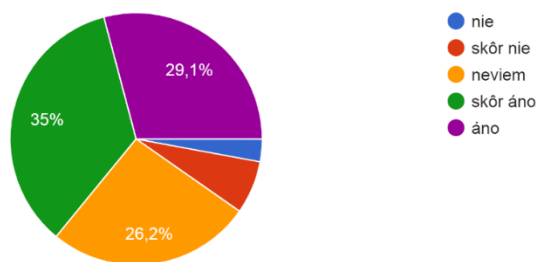
103 odpovedí

Príloha R

39. Myslíte si, že jednou z výhod je aktívne zúčastnenie ukrajinských študentov počas štúdia na univerzite?

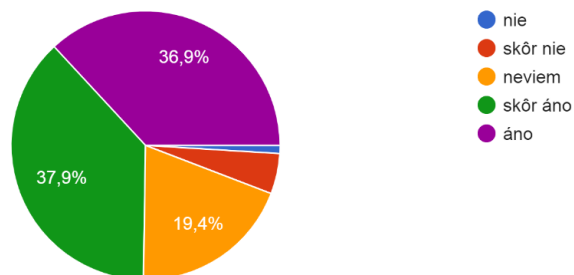
103 odpovedí

Príloha S

40. Myslíte si, že pozornosť by sa mala viac zamerať na rozširovanie programov mobility študentov?

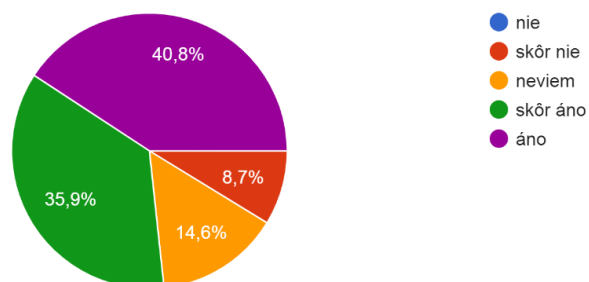
103 odpovedí

Príloha T

41. Je dôležité motivovať univerzity k tomu, aby poskytovali atraktívne a kvalitné študijné programy v anglickom jazyku?

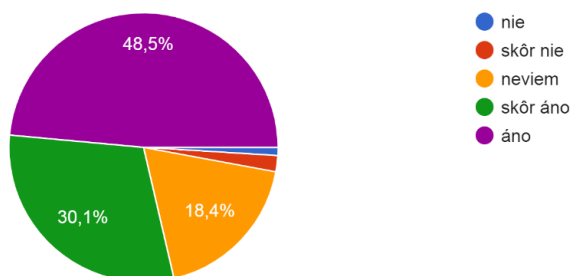
103 odpovedí

Príloha U

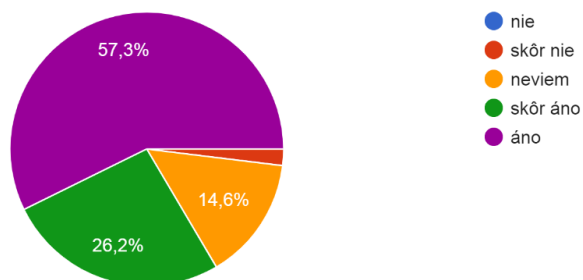
45. Je potrebné zlepšiť spoluprácu medzi univerzitami a predstaviteľmi trhu práce s cieľom vzdelávať zahraničných študentov podľa potrieb národného hospodárstva a trhu práce?

103 odpovedí

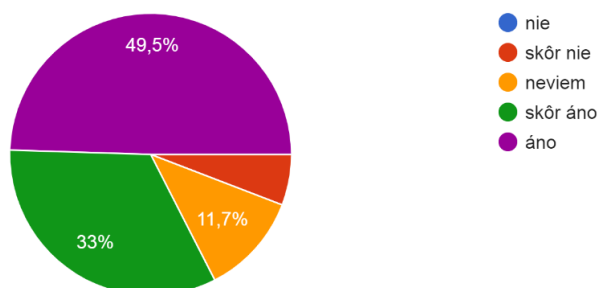
46. Je potrebné zabezpečiť prístup zahraničných študentov k aktívnym aktivitám na trhu práce (napríklad poskytnúť študentom a absolventom ka...re kontakty medzi študentmi a zamestnávateľmi)?

103 odpovedí

47. Je potrebné vymedziť práva a povinnosti zahraničných študentov, a to aj v otázkach sociálneho zabezpečenia a prístupu k medicíne a trhu práce, a... najskôr dosiahnuť plné postavenie v spoločnosti?

103 odpovedí

Príloha V

Tabuľka 1. *Slabé stránky a ohrozenie vysokého školstva Ukrajiny*

Slabiny	Hrozby
<ul style="list-style-type: none"> - nedokonalý regulačný rámec systému vysokoškolského vzdelávania; - slabá a asymetrická integrácia do svetového vzdelávacieho a vedeckého priestoru; - prítomnosť významného počtu nekonkurenčných vysokoškolských inštitúcií; - nízka miera zapojenia účastníkov do vzdelávacieho procesu, do vedeckých a inovačných aktivít; - nízka úroveň motivácie vrátane miezd učiteľia a zamestnancov inštitúcií vysokoškolského vzdelávania; - zastarané materiálno-technické zabezpečenie inštitúcií; - nedostatočná úroveň autonómie vysokých škôl; - nedokonalý systém distribúcie rozpočtových zdrojov medzi vysoké školy; - nízka úroveň pripravenosti infraštruktúry inštitúcií na vzdelávanie osôb so špeciálnymi potrebami; - slabá praktická príprava špecialistov na vysokých školách; - nesúlad kvalifikácie absolventov s požiadavkami trhu práce; - nedôvera verejnosti v systém vysokoškolského vzdelávania, dopyt po získaných znalostiach na trhu práce; - nedostatok objektívnych, platných a spoľahlivých údajov kvality vysokoškolského vzdelávania. 	<ul style="list-style-type: none"> - nepriaznivá demografická situácia v krajine; - nízka technologická štruktúra národného hospodárstva, prehĺbovanie deindustrializácie a deintelektualizácie krajín; - posilnenie globálnej konkurencie vo vysokoškolskom vzdelávaní a s tým súvisiaca emigrácia vedeckých a pedagogických pracovníkov; - príťažlivosť európskeho vzdelávania pre potenciálnych účastníkov trhu vzhľadom na možnosť konkurencie na modernom trhu znalostí a ďalšej realizácii profesionálnych ambícií mimo <i>Ukrajiny</i>; - nesúlad úrovne prípravy významnej časti účastníkov s požiadavkami potrebnými na úspešné zvládnutie programu vyššieho vzdelávania; - nedostatočná úroveň účasti a motivácie zamestnávateľov pri predpovedaní personálnych potrieb; - negatívny vplyv pandémie COVID-19; - vojensko-politická situácia na východe <i>Ukrajiny</i>; - tolerancia nečestných praktík, napodobňovanie, korupcia vo vzdelávacom prostredí a spoločnosti ako celku.

Zdroj: Ministerstvo školstva a vedy *Ukrajiny*, 2020

Príloha W

Tabuľka 2. *Dôvody odchodu ukrajinských študentov za štúdiom na Slovensko*

Faktor	Vplyv, %
Získanie nového kultúrneho zážitku	3,2
Nízka úroveň odborného vzdelávania učiteľov	4,8
Túžba študovať podľa programu, ktorý na <i>Ukrajine</i> chýba	6,1
Sociálna neistota	7,6
Lepší stav materiálno-technického stavu na univerzitách	9,2
Túžba zvýšiť úroveň cudzieho jazyka	18,1
Jednoduchšie podmienky pre prijatie na zahraničné univerzity	23,8
Úroveň korupcie na ukrajinských univerzitách	36,4
Vojna na východe	45,5
Nízke životné minimum	46,1
Túžba získať kvalitné znalosti	48,7
Túžba získať diplom z európskej univerzity	56,7
Vyššie platené zamestnanie po štúdiu na zahraničnej univerzite	62,7

Zdroj: Slobodnyan a Stadny, 2018

Príloha X

Tabuľka 20. *Predvýskumné aktivity, ktoré súvisia s výskumom*

N ^o	Autor	Rok	Názov	Cieľ/ téma	Zistenie
Zahraniczne výskumy					
1.	Brenzova a Nemes	2019	„Medzinárodná migrácia študentov a jej vplyv na sociálno-ekonomický rozvoj krajín“	Vplyv vzdelávacej migrácie na rozvoj krajín, ktorých občania sa na ňom zúčastňujú, zohľadňuje účinky sociálnych, kultúrnych, ekonomických, právnych a historických faktorov vzniku takéhoto javu.	Záujem ukrajinských študentov o štúdium v zahraničí je pomerne vysoký a najväčší záujem tvoria vzdelávacie inštitúcie EÚ a USA. Výskum ukázal, že rozhodujúca je možnosť zamestnania po ukončení štúdia (34 %), bezplatné vzdelanie (30 %), prestíž školy (16 %) a možnosti získať štipendiá, granty na školenie (11 %).
2.	McGill	2013	„International Student Migration: Outcomes and Implications“	Ktoré premenné boli spojené s pobytom v USA alebo odchodom z USA?	Dĺžka pobytu súvisí s migračným zámerom nevrátiť sa domov. Hazen a Alberts (2006, in: McGill 2013) zistili zámery študentov migrovať, ktorými sú ekonomické a profesionálne faktory.
Domáce (Slovenské) výskumy					
1.	Blažek, Andrášová a Paulenová	2013	Medzinárodná organizácia pre migráciu (IOM) „Príčiny, formy a dôsledky násilia na štátnych príslušníkoch tretích krajín v SR“	Diskriminácia migrantov, čo sa prejavuje násilným správaním voči migrantov.	Výsledky výskumu preukázali, že 43 % migrantov má skúsenosti s ľahšími formami násilia na verejnosti, v domácnosti alebo v práci. A 15 % má skúsenosti s vážnymi prejavmi násilia, ktoré by si vyžadovalo intervenciu zo strany polície a pomáhajúcich organizácií.
2.	Štefančík a Lenč	2012	„Integrácia mladých ľudí s migračným pozadím a ich vnímanie autonómnou mládežou“	Cieľom výskumu bolo zistiť, ako na migrantov žijúcich na Slovensku nazerajú mladí ľudia (16 – 23 roční).	Uskutočnený výskum ukázal, že požiadavka zvýšeného záujmu o medzinárodnú migráciu a integráciu cudzincov je legitímna. Súčasné ekonomické a demografické trendy naznačujú, že v budúcnosti bude mať medzinárodná migrácia vplyv na verejnú politiku Európskej únie.
3.	Bosá, Kvašňáková a Rusnáková	2017	„Životná situácia ukrajinských študentov a študentiek študujúcich na Prešovskej univerzite v Prešove“	Problematické prvky a systémy v dimenziách životnej situácie ukrajinských študentov a študentiek študujúcich na Prešovskej univerzite vo vzťahu k ich sociálnemu fungovaniu.	Najvýznamnejšie problematické prvky: jazyková bariéra, slabá formálna opora (najmä v oblasti týkajúcej sa vybavovania dokladov na cudzineckej polícii, prístup k zdravotným službám a v oblasti týkajúcej sa informácií o organizácii vzdelávania), vnímané predsudky majority voči nim a pocitované znevýhodnené postavenie, z čoho plynuli problémy v oblasti bývania a širších sociálnych vzťahov.

Zdroj: vlastné spracovanie

Príloha Y

Tabuľka 21. Významné výsledky kvantitatívnej časti výskumu

Dôvody študentskej ukrajinskej migrácie	lepšie podmienky pre štúdium, vstup do priestoru EÚ, želanie získať európsky diplom pre zamestnanie v krajinách EÚ, želanie získať európsky diplom pre zamestnanie na <i>Ukrajine</i> , získanie nových kultúrnych skúseností, lepší stav materiálno-technickej podpory na univerzitách, sociálne a prospechové štipendiá, bezplatné štúdium, potenciál pre nájdenie zamestnania po ukončení štúdia, kvalita štúdia.
Spôsoby , ktoré využívajú ukrajinskí študenti, aby sa dostali na vysoké školy na <i>Slovensku</i>	Médiá príbuzní kamaráti na stránke univerzity organizácie na <i>Slovensku</i> , ktoré ponúkajú štúdium v zahraničí organizácie na <i>Ukrajine</i> , ktoré ponúkajú štúdium v zahraničí
Psychické a vzťahové problémy , s ktorými sa stretávajú ukrajinskí študenti počas štúdia na vysokých školách <i>Slovenskej republiky</i>	predsudky, absencia kamarátskych vzťahov, pocit osamelosti, diskriminácia, problémy spojené s jazykovými znalosťami
Služby , ktoré spĺňajú očakávania študentov a zároveň poskytujú informácie potrebné pre efektívnu adaptáciu v novom prostredí ukrajinských študentov na <i>Slovensku</i>	svojpomocné skupiny, tútoring, adaptačné a podporné programy.
Osobný prínos študentskej ukrajinskej migrácie	bezplatné vzdelanie a európsky diplom, sociálne a prospechové štipendiá počas štúdia, väčšia šanca sa zamestnať po ukončení štúdia, znalosť jazyka, povolenie na pobyt, bezbariérové cestovanie v rámci <i>Európy</i> , zahraničná prax, nové skúsenosti a znalosti.
Postavenie ukrajinských študentov na vysokých školách <i>Slovenskej republiky</i>	menejcennosť, diskriminácia na základe ukrajinského prízvuku a národnostná diskriminácia, šikanovanie v triede, nerovné a objektívne hodnotenie na hodinách, zhoršená adaptácia v dôsledku predsudkov spolužiakov, zvýšené kritériá prijatia na pracovné stredisko.
Politika zameraná na aktívnu podporu ukrajinských študentov na <i>Slovensku</i>	poskytovanie pomoci pri zamestnaní, šírenie informácií o možnostiach štúdia na <i>Slovensku</i> , možnosť výcvikových programov v angličtine, poskytovanie bývania (vysokoškolské internáty),
Celospoločenský prínos študentskej ukrajinskej migrácie	lacná pracovná sila, hospodársky rast, prispievajú k ekonomikám ako zamestnanci aj ako podnikatelia, zahraniční študenti vynakladajú prostriedky na svoj pobyt, daňové efekty spotreby a príjmy z daní.

Zdroj: *vlastné spracovanie*

Príloha Z

CRONBACHOVO ALFA

Počet prvků měřítka: 17

Počet platn. případů: 103

Počet případů s chybějícími daty: 0

Chyb. data byla odstraněna: celé př.

SOUHRN. STAT. PRO MĚŘÍTKO

Prům: 56,621359223

Sčt: 5832,0000000

Směrod. odchylka: 12,823168757

Rozptyl: 164,43365696

Šikmost: ,376300027

Špičatost: ,652146434

Minimum: 31,000000000

Maximum: 82,000000000

Cronbachovo alfa: ,858594519

Standardiz. alfa: ,844674225

Průměrná korelace mezi prvky: ,256049353

Rizikové faktory v rodine pri procese radikalizácie adolescentov

Risk factors in the family during the process of radicalization of adolescents

Lenka Lénártová

Školiteľka: **Mgr. Magdalena Hovanová, PhD.**

KSP Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Abstrakt - ŠVOČ práca je zameraná na zisťovanie jednotlivých rizikových faktorov, ktoré sa najčastejšie vyskytujú v rodinách a majú do značnej miery vplyv na proces radikalizácie u adolescentov stredných škôl. Teoretická časť ŠVOČ práce pozostáva z dvoch kapitol. Prvá kapitola ŠVOČ práce sa zaoberá jednotlivými rizikovými faktormi, ktoré sa najčastejšie vyskytujú v rodinách. Druhá kapitola ŠVOČ práce sa venuje problematike radikalizmu a extrémizmu u adolescentov kde sme zároveň definovali dva pojmy: radikalizmus a extrémizmus a zároveň uviedli rozdiely v ich chápaní. Empirická časť ŠVOČ práce predstavuje výskum, ktorý bol realizovaný v mesiacoch január – február 2022. Cieľom výskumu bolo zistiť mieru radikalizácie u adolescentov stredných škôl, ale takisto, či existuje štatisticky významná súvislosť medzi jednotlivými rizikovými faktormi v rodinách a medzi radikalizáciou a extrémizmom u adolescentov. Jedným z výskumných zistení bolo, že muži vykazovali o niečo vyššie priemerné skóre v miere radikalizácie a extrémizmu ako ženy. Poslednú časť ŠVOČ práce tvoria výskumné zistenia, porovnané s našim výskumom, ale aj niekoľko odporúčaní pre prax v oblasti sociálnej práce.

Kľúčové slová: Rizikové faktory. Rodina. Adolescencia. Radikalizácia.

Abstract - ŠVOČ's work is focused on identifying individual risk factors that most often occur in families and have a significant impact on the process of radicalization in high school adolescents. The theoretical part of ŠVOČ's work consists of two chapters. The first chapter of the SVOČ thesis deals with individual risk factors that most often occur in families. The second chapter of the SVOČ thesis deals with the issue of radicalism and extremism in adolescents, where we also defined two terms: radicalisms and extremism, and also stated the differences in their understanding. The empirical part of the ŠVOČ thesis presents research that was conducted in January - February 2022. The aim of the research was to determine the degree of radicalization in high school adolescents, but also whether there is a statistically significant

relationship between individual risk factors in families and between radicalization and extremism in adolescents. One of the research findings was that men showed slightly higher average scores in terms of radicalization and extremism than women. The last part of ŠVOČ's work consists of research findings, compared with our research, but also several recommendations for practice in the field of social work.

Keywords: Risk factors. The family. Adolescence. Radicalization.

ÚVOD

ŠVOČ práca sa venuje rizikovým faktorom v rodinách aj z dôvodu, že obdobie adolescencie je jedno z najnáročnejších, ale aj najzávažnejších životných období. Problémové správanie sa dospelujúcej mládeže vzniká následkom mnohých multifaktorálne pôsobiacich faktorov. Práve rodinné, ale aj sociálne prostredie hrá v období dospievania nepopierateľnú úlohu. V rodinnom prostredí dochádza k formovaniu osobnosti dospelujúcej mládeže, k utváraniu ich vlastných hodnôt, názorov, priorít, postojov, ideálov či cieľov, čo sa následne prejaví v ich prežívaní a správaní. Rodinné prostredie v podobe výchovných postupov, atmosféry v rodine, vzájomných vzťahov, spôsobov uspokojovania jednotlivých potrieb, či morálnych hodnôt a iných sociálnych väzieb, to všetko ovplyvňuje správanie sa dospelujúcich. Rodina však častokrát nespĺňa jednotlivé funkcie v takej miere, aby nedochádzalo k ohrozeniu bio-psycho-sociálneho vývinu dieťaťa. Na vzniku porúch správania sa podieľajú mnohé faktory v rodinách, medzi ktoré najčastejšie patrí závislosť rodičov, zneužívanie a zanedbávanie detí, nízky sociálny status v rodine, absencia jedného rodiča/rodičov v rodine a ďalšie.

Pokiaľ dospelujúcej mládeži nie je dostatočne poskytnutý pocit bezpečia, podpory a príjemné zážitky v podobe aktívneho a zmysluplného trávenia voľného času s rodinou – rôzne spoločné výlety, kultúrne a športové podujatia, hranie spoločenských hier a pod., môže dochádzať k saturovaniu potrieb práve mimo rodiny, najčastejšie v rovesníckych skupinách, v ktorých sa snažia nájsť porozumenie, istotu, oporu, pocit bezpečia, ktoré im tak veľmi chýba. Rovesníci sú zdrojom rôznych informácií, majú vplyv na formovanie postojov, názorov a taktiež na správanie dospelujúceho jedinca. V rovesníckych skupinách častokrát dochádza k tráveniu voľného času nevhodným spôsobom, ale taktiež sú zdrojom výskytu rôznych sociálno-patologických javov. Niektorí jedinci vyrastajú v neúplných rodinách, cítia sa v školskom prostredí odmietnutí, osamelí, sú terčom rôznych posmeškov alebo dokonca obeťou šikanovania. Preto okrem rovesníckych skupín môžu byť pre mnohých dospelujúcich aj

skupiny s radikálnymi alebo extrémistickými názormi kompenzáciou nenaplnenej potreby zapadnúť.

V rámci teoretickej časti ŠVOČ práce je cieľom poukázať na rizikové faktory v rodinách, ktoré majú do značnej miery vplyv na proces radikalizácie u adolescentov stredných škôl. Teoretická časť pozostáva z dvoch kapitol. V prvej kapitole sú rozpracované jednotlivé rizikové faktory, ktoré sa najčastejšie vyskytujú v rodinách. Konkrétne ide o rizikové faktory ako závislosť v rodine, syndróm CAN, trávenie voľného času v rodinách, kontrola zo strany rodičov a dodržiavanie noriem v rodinách. Druhá kapitola ŠVOČ práce sa venuje problematike radikalizácie a extrémizmu u adolescentov. Časť druhej kapitoly pozostáva z definovania pojmov radikalizmu a extrémizmu, kde sú uvedené aj jednotlivé rozdiely v ich chápaní.

Cieľom empirickej časti je zistiť, aká je súvislosť medzi jednotlivými rizikovými faktormi v rodinách a medzi radikalizáciou a extrémizmom u adolescentov. Empirická časť obsahuje aj štatistické vyhodnotenie overených hypotéz a ďalších výskumných zistení.

1 RIZIKOVÉ FAKTORY V RODINÁCH

Témou našej ŠVOČ práce sú rizikové faktory v rodinách pri procese radikalizácie adolescentov a preto práve v prvej kapitole budeme popisovať jednotlivé rizikové faktory, ktoré sa najčastejšie v rodinách vyskytujú a súvisia s extrémizmom a radikalizáciou. Tieto dva pojmy – extrémizmus a radikalizmus následne vymedzíme v druhej kapitole. Jednotlivé rizikové faktory sme stanovili na základe literatúry a výskumov realizovaných práve v týchto oblastiach a majú častokrát vplyv na radikálne postoje a názory adolescentov a môžu viesť k extrémistickým sklonom alebo priam hraničiť s trestnou činnosťou extrémizmu. Pri ich dlhodobom pôsobení môžu do značnej miery negatívne ovplyvniť formovanie osobnosti dospelujúcej mládeže, ich celkové prežívanie a správanie. Konkrétne sme sa zamerali na rizikové faktory: závislosť v rodine, syndróm CAN, neúplne rodiny, častokrát vznikajúce práve rozvodom rodičov, trávenie voľného času v rodinách, rodičovská kontrola a dodržiavanie noriem v rodinách, ktoré v tejto kapitole podrobnejšie popíšeme. Rodinu môžeme pokladať za prediktor rizikového správania. Faktorov v rodinnom prostredí, ktoré súvisia s rizikovým správaním u detí a mládeže je viacero, napr. štruktúra rodiny (úplná/neúplná), závislosť jednotlivých členov, socioekonomický status, syndróm CAN, štýly výchovy a pod.

1.1 Závislosť v rodine

Závislosti rôzneho druhu pokladáme za jeden z významných rizikových faktorov v rodinách. Látkové, ale aj nelátkové závislosti prítomné v rodinnom prostredí ovplyvňujú delikvenciu, ale aj rizikové správanie mládeže. Aj výskumné zistenia poukazujú v období dospievania práve na rodinu, voľný čas, aj na komunitu ako na protektívne, ale aj rizikové faktory, ktoré môžu spôsobiť vznik závislosti na psychoaktívnych látkach, ale taktiež viesť aj k nežiadúcemu správaniu – samovražedné správanie, delikventné správanie, páchanie trestnej činnosti, agresiu, násilie, extrémne športy, ale aj šikanovanie a týranie spôsobené rasovou neznášanlivosťou a diskrimináciou niektorých skupín a mnoho ďalších. (Ondoušková, Pružinská a Pavelová 2016)

Niektorí rodičia nemajú dostatočnú kontrolu nad svojou závislosťou, ale sú aj rodičia, ktorí užívajú alkohol či iné návykové látky iba striedmo. Výchova rodičov, ktorí majú dostatočnú kontrolu nad svojou závislosťou nemá až taký negatívny dopad na svoje ratolesti, ako výchova rodičov, ktorí už nad svojou závislosťou úplne stratili kontrolu. Deti závislých rodičov sú častokrát zanedbané a nie sú im poskytnuté ani základné biologické potreby. Nemajú pravidelnú a pestrú stravu, nie je im poskytnuté čisté oblečenie, nedodržiavajú základné hygienické návyky, pretože rodičia svoju pozornosť zvyknú upriamovať na seba, na svoje záujmy a potreby. (Sobotková 2012). Niektoré deti v extrémnych prípadoch žijú v nepredstaviteľnej špine a biede, bez elektriny a vody. Ide najmä o deti rodičov, pre ktoré sa alkohol alebo drogy stali hlavným záujmom pozornosti, avšak pre zvyšných členov rodiny sú závažným problémom. Závislosť v rodinách sa dotýka všetkých členov rodiny, avšak nikto netrpí viac, ako samotné deti. Ovplyvňuje rodinné financie, fyzické zdravie a psychickú pohodu. Deti, kde je jeden alebo obaja rodičia závislí, majú nepravidelný režim. Pre závislého rodičia nie je dôležitá ani pravidelná školská dochádzka svojich detí. Vznik ekonomicky vážnej krízy môže vo väčšine prípadov viesť až k emočným, fyzickým, psychickým a zdravotným problémom. Finančné problémy v dôsledku závislosti môžu dospieť do situácie, kedy rodičia nebudú schopní zabezpečiť svojim deťom ani primerané vzdelanie. (Hardy 2012)

1.2 Syndróm týraného, zneužívaného a zanedbávaného dieťaťa – syndróm CAN

Dysfunkčné, ale aj neúplné rodiny úzko súvisia so syndrómom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dieťaťa. Viaceré výskumy potvrdzujú zvýšené riziko disociálneho správania alebo porúch správania pri psychickom alebo fyzickom zneužívaní a zanedbávaní dieťaťa. (Digrová, Kalanin 2009 In: Šlosár 2009; Čerešník 2015)

Tento pojem sa v anglosaskej literatúre označuje aj ako CAN – „Child Abuse and Neglect“. Ide o také konanie rodiča voči dieťaťu, ktoré spoločnosť neakceptuje. Rodič častokrát úmyselne ubližuje dieťaťu, vďaka ktorému dochádza k poškodeniu telesného, duševného a spoločenského vývinu dieťaťa, čo môže zapríčiniť až jeho smrť. Patrí k jedným z najzávažnejších problémov spoločnosti spojených so starostlivosťou o dieťa. Najčastejším prejavom je práve násilie páchané na deťoch zo strany nie len rodičov, ale aj ostatných členov rodiny, či vychovávateľov. (Szijjártóová, Pupíková 2015)

Vyššie riziko syndrómu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dieťaťa sa vyskytuje u detí, ktoré sú problémové, nekludné a rodič si nevie z ich správaním poradiť. Taktiež sú ohrozené aj deti, ktoré pochádzajú z nestabilného prostredia (z neúplných rodín) a ich rodičia môžu napr. trpieť akoukoľvek závislosťou, určitou vážnou poruchou – psychózou (egocentrizmus, nedostatočná sebakontrola a iné). Niektorí rodičia svoje deti izolujú od majoritnej spoločnosti, kedy je ťažko dokázateľné, že sa k svojim deťom správajú neadekvátne. Sklony k takémuto hrubému zaobchádzaniu s dieťaťom majú aj rodičia, u ktorých sa vyskytuje nízka miera empatie, sú osobnostne nezrelí, alebo v detstve sa sami stali obeťou násillia či zlého zaobchádzania. (Mydliková a kol. 2013)

Dieťa a rozvod rodičov Práve pri tejto nepriaznivej situácii dochádza častokrát ku syndrómu CAN, čo negatívne ovplyvňuje aj psychický vývin dieťaťa. Rodičia sú natoľko pohltení riešením rozvodu, že na potreby dieťaťa zabúdajú a dochádza tak k jeho zanedbávaniu. Zanedbávanie môžeme chápať v zmysle, že rodičia dieťaťu neposkytujú základné fyziologické potreby, ale taktiež môže dochádzať aj k citovej deprivácii, ktorá sa vyznačuje nedostatkom citových podnetov, dieťaťu chýba bezpečie, pocit lásky, čo vedie k poruchám jeho vývinu a charakteru. Jednoducho môžeme povedať, že nedochádza k pozitívnej interakcii medzi rodičmi a dieťaťom. Ďalej môže byť dieťa týrané (najmä psychicky) a hlavným dôvodom je pohľad na neustále konflikty rodičov, ktorých má dieťa rado. Dieťa sa cíti bezmocné a neisté, ak je svedkom hádok a nerozumie tomu, prečo sa rodičia zrazu zmenili a prestali sa mať radi. (Koutek, Kocourková 2007)

Dieťa a nevlastný rodič Je častým zvykom, že rozvedené páry si hľadajú nového životného partnera. Niekedy môže dôjsť aj k častému striedaniu partnerov, čo nie je pre dieťa práve najpozitívnejšie. Dieťaťu dlhšie trvá kým si vytvorí vzťah s partnerom, niekedy ho môže vnímať aj ako svojho rivala, pretože mu matka venuje viac času a pozornosti. (Papšo 2016)

1.3 Trávenie voľného času v rodinách

Zmysluplné trávenie voľného času je už od útleho detstva pre deti nevyhnutné. Avšak najmä v období dospievania, ktoré je pre každého jedinca jedno z najdôležitejších, by si mali rodičia vytvoriť so svojimi ratolesťami pozitívny vzťah, k čomu prispieva najmä a spoločne trávenie voľného času s rodinou, v podobe výletov, spoločných koníčkov a pod.

Autorka Michančová a kol. (2007) sú toho názoru, že ak dospievajúci netravia svoj čas efektívnym spôsobom hrozí riziko, že svoj voľný čas budú tráviť mimo domova a to neadekvátne a neplnohodnotne, čo môže viesť až k vzniku sociálno-patologických javov.

Hofbauer (2004) tvrdí, že rodičia sú pre svoje deti akýmsi príkladom a vzorom a preto je rozhodujúce práve to, ako oni vedia alebo nevedia efektívne tráviť svoj voľný čas. Dôležité však je, aby si rodičia vedeli nájsť čas na svoje deti. Rodičia by mali podporovať a zároveň inšpirovať svoje dieťa pri tvorbe a realizovaní takých aktivít, ktoré ho naplňujú a bavia a súčasne sa podieľajú na správnom formovaní jeho osobnosti a pozitívne ovplyvňujú jeho psychický vývin. Pre dieťa je trávenie voľného času veľmi dôležité, pretože po dlhom čase strávenom v škole je nevyhnutné, aby malo priestor na oddych, odreagovanie sa a mohlo tak prísť na iné myšlienky. Dieťa sa snaží si či už vedome alebo podvedome vyplňať svoj voľný čas. Prioritným prostredím pri trávení voľného času je rodina. Potom je to škola, kde dieťa strávi polovicu svojho času. Avšak v súčasnosti travia mladí ľudia čoraz viac času mimo domova, bez dohľadu a záujmu dospelých, čoho výsledkom je častokrát práve nežiaduce správanie rôzneho typu (vandalizmus, krádeže a iné). V prípade, že mladí ľudia nevyužívajú svoj voľný čas adekvátne a plnohodnotne, je väčšia šanca, že sa u nich vyskytnú sociálno-patologické javy. Možno sem zaradiť problematiku rôzneho druhu – násilie, šikanu, záškoláctvo, drogové alebo alkoholické závislosti, ale aj rôzne prejavy rasizmu, xenofóbie a intolerancie. Práve v rovesníckych skupinách, ktorých sú zvyčajne mladí ľudia súčasťou, dochádza k porušovaniu noriem. (Perhács a kol. 2005)

1.4 Dodržiavanie noriem v rodinách

Viacere výskumné štúdie preukázali, že nedostatočné a neprimerané stanovenie noriem, ale aj hraníc vo výchove, zohrávajú podstatnú úlohu pri rizikovom správaní sa adolescentov. Prostredníctvom výskumu sa zistilo, že aj prikazujúce normy úzko súvisia so vznikom rizikového správania u dospievajúcej mládeže (fajčenie, konzumácia alkoholu, drog, ale predčasné rizikové sexuálne správanie). (Davies et. al., 2009; Rhodes et. al., 2011).

V priebehu socializácie - najmä v rodinnom prostredí si dieťa osvojuje určité pravidlá, podľa ktorých sa v budúcnosti bude aj správať. Nevyhnutné je, aby rodičia začali budovať

hranice u dieťaťa už v útlom veku. Úlohou rodičov je naučiť svoje ratolesti, čo sa smie a čo sa nesmie. Preto je rozhodujúce, ako rodičia dokážu komunikovať so svojimi ratolestami, ako jasne vedia konkretizovať svoje požiadavky, ktoré od nich očakávajú. Rodičia majú ísť svojim deťom príkladom vo všetkých oblastiach života, napr. aj tým, akým štýlom komunikujú s ostatnými členmi rodiny a s ľuďmi zo širšieho prostredia. (Cloud, Townsend 2013)

Normu môžeme definovať ako akýsi ideál, zvyklosť. Každá zdravá rodina žije doma podľa určitých pravidiel a noriem, ktoré usmerňujú správanie jednotlivých členov. Zdravá rodina si stanovuje pravidlá najmä kvôli tomu, že má určité ciele a poslanie, ktoré sa snaží aj uskutočňovať. Rodičia majú svoje deti motivovať k určitému cieľu a rozvíjať ich schopnosti tak, aby sa stali plnohodnotnými ľuďmi, žili čestne a poctivo za každých okolností, keď sa im darí, ale aj keď prídu v živote určité ťažkosti. V rodine je najdôležitejšia vzájomná úcta a spolupatričnosť. Veľmi dôležité je nepodceňovať v rodinnom kruhu všeobecné pravidlá slušnosti: správať sa zdvorilo, nepoužívať neslušné 19 výrazy, nepodvádzať, nesprávať sa agresívnym a hrubým spôsobom atď. (Aldortová 2010)

2 RADIKALIZMUS A EXTRÉMIZMUS

Vzhľadom k tomu, že naša ŠVOČ práca sa zameriava na cieľovú skupinu adolescentov, sme na začiatku kapitoly vymedzili obdobie adolescencie. Počas vývinu hrá mimoriadnu úlohu práve online prostredie, ktoré je v súčasnosti medzi dospievajúcou mládežou veľmi populárne. Ďalšia časť kapitoly pozostáva z definovania pojmov radikalizmu a extrémizmu, kde sú uvedené aj jednotlivé rozdiely v ich chápaní. V závere kapitoly sme spomenuli aj niekoľko zahraničných výskumov, ktoré sa zaoberali vplyvom rodiny na proces radikalizácie a deradikalizácie.

Papcunová (2021) je toho názoru, že za radikalizáciou môžu stáť jednotlivé rizikové faktory. **K individuálnym rizikovým faktorom** môžeme zaradiť nepriaznivé ranné skúsenosti mladého človeka, jeho osobnú identitu, či psychologickú zraniteľnosť. Mnoho mladých ľudí nemá vytvorený vlastný svetonázor, o politiku nejavia žiaden záujem a dôvodom je najmä sklamanie z politických predstaviteľov a problémov, ktoré sa vo svete aktuálne dejú.

Mikro-environmentálne rizikové faktory zahŕňajú frustráciu mladých ľudí zo školy, ktorú navštevujú. K radikálnemu správaniu dochádza najmä v dysfunkčných rodinách, kde sa jednotlivé problémy kumulujú a sú dlhodobo neriešené (konflikty, násilie). Avšak najpodstatnejším faktorom je, ak sa rodičia alebo starší súrodenci prikláňajú k určitej extrémistickej politickej strane, resp. sú jej členmi. K radikalizácií mladých ľudí prispieva aj

neúplná rodina, pre ktorú je častokrát typické, že rodičia nejavia dostatočný záujem o svoje deti, nepodporujú ich, čo môže viesť až k dlhodobej deprivácii.

Spoločenské-rizikové faktory ako napr. nespravodlivosť a nerovnosť v spoločnosti, nedôveryhodnosť v politikov alebo v iných významné osobnosti prispievajú takisto k radikalizácii mladých ľudí. V posledných mesiacoch je radikalizácia v digitálnom priestore ešte aktuálnejšou témou a to najmä z dôvodu rastúcej neistoty, chaosu a nepokojov v spoločnosti.

2.1 Vymedzenie obdobia adolescencie

Zvyčajne trvá približne od 15 do 20 (22) roku života. V období adolescencie dochádza k osvojeniu si nových sociálnych rolí. Jedinec mení pohľad na svet. V dospievaní je veľmi dôležité, aby adolescent udržiaval sociálne väzby, vytváral nové vzťahy s rovesníkmi, od ktorých očakáva, že majú rovnaké názory a pohľad na svet ako on a že u nich nájde porozumenie. (Macek 2003) Práve v tomto období zvyknú byť adolescenti nadmerne kritickí, hodnotia názory a celkové správanie a spôsob života, akým žijú ich rodičia. Preto častokrát dochádza k odpútaniu sa od rodinných väzieb, kedy je potrebné, aby rodičia osamostatnenie adolescenta akceptovali. Chcú niekam patriť a hľadajú prirodzenú autoritu, ktorú by mohli považovať za svoj vzor. Počas adolescencie sa mení aj vzťah k sebe samému, v podobe sebahodnotenia a sebapoznania. Dospievajúci potrebuje cítiť, že ma istú mieru slobody a autonómie v rozhodovaní a konaní. (Vágnerová 2000)

V súčasnosti môžeme internet považovať za samozrejmosť. Predovšetkým adolescenti trávajú väčšinu svojho času na internete. Oblúbené sú najmä sociálne siete Facebook a Instagram, prostredníctvom ktorých nadväzujú nové kontakty, ale taktiež udržiavajú už vytvorené priateľstvá. V online prostredí dochádza aj k rôznym negatívnym javom, napr. k kyberšikanovaniu, extrémistickým prejavom a pod. Práve internet je vhodným zázemím pre rôzne extrémistické skupiny (rasistické, xenofóbne, nacistické). Extrémistické skupiny sa snažia pôsobiť na verejnosť najmä prostredníctvom sociálnych sietí. (Velšic 2016) Online prostredie dáva človeku priestor pre otvorenú a kritickú komunikáciu, pri ktorej dochádza najmä k nenávisťným prejavom, násiliu, extrémizmu či radikalizácii. Umožňuje človeku prekonať nesmelosť, vnútorné zábrany, plachosť a v niektorých extrémistických podobách môže dochádzať až k obchádzaniu zákonov. Radikalizácia hoci môže byť ovplyvnená informáciami a situáciami, ktoré sa dejú v online priestore, neprichádza často iba ako výsledok online správania. (Morrisová 2016)

Mandel (2009) je presvedčený o tom, že online aktivizmus je pre extrémistov absolútnym úspechom, najmä ak ide o šírenie propagandy a poskytovanie informácií prostredníctvom webových stránok. Internet sa čoraz viac stáva podstatnejším pre extrémistov po celom svete. V dnešnej dobe už nie je len jednou časťou spektra extrémistického aktivizmu, ale stal sa primárnym prostredím, v ktorom sa realizujú politické ideológie, plánujú útoky vytvárajú sociálne hnutia. Online extrémizmus sa v posledných desaťročiach rozvinul míľovými krokmi a to najmä vďaka pokroku v technológiách. Extrémizmu podliehajú predovšetkým mladí ľudia. Dospievajúcu mládež na internete najviac zaujímajú negatívne zahraničnopolitické témy, ako terorizmus, vojny a konflikty, ale aj otázky životného prostredia, environmentálne a ekologické témy. Medzi preferované témy patrí aj oblasť ľudských práv a boj proti rasizmu a diskriminácií. Viac ako polovica mladých ľudí sa zaujíma aj o vnútroštátnu politiku či témy korupcia, klientelizmus a pod. (Veštic 2016) Dospievajúca mládež je súčasťou digitálneho priestoru bez ohľadu na vek, pohlavie, kultúrne, národnostné, sociálne prostredie, vrátane deti s určitým zdravotným znevýhodnením alebo so špeciálne výchovno-vzdelávacími potrebami. Digitálny priestor prináša mnoho príležitosti aj viacero výhod, ale má aj nespočetné množstvo rizík, medzi ktoré môžeme zaradiť napr. nevhodný obsah pre danú vekovú skupinu, nevhodné správanie či kontakty a iné. (Chapman, Pellicane 2016).

2.2 Vymedzenie pojmu radikalizmus a extrémizmus

Pojmom extrémizmus sa zaoberá viacero vedných disciplín (napr. právo, politológia, psychológia, sociológia, kriminológia) a začal sa v spoločnosti objavovať až v 2. polovici 20. stor. (Vegrichtová 2013).

Autor Danics (2002) radikalizmus považuje za určitý kritický postoj, prostredníctvom ktorého dochádza k zlepšeniu určitých politických pomerov, ktoré sa nesnažia odstrániť demokratický politický systém, ale sa pohybujú v ústavnom rámci. Medzi radikalizmom a extrémizmom je výrazný kľúčový rozdiel. Aj keď sú radikáli nadmerne kritickí voči sociálnemu systému, fungovaniu spoločnosti, v ktorej žijú alebo k vláde, ktorá je momentálne pri moci, neprekračujú zákonné limity a rešpektujú platnú legislatívu. Pri extrémistoch a extrémistických subjektoch je to presne naopak. Prekračujú hranice, nerešpektujú a nedodržiavajú ústavný poriadok, platné normy a predpisy, ktoré sú ustanovené zákonom. Taktiež výrazne útočia a ohrozujú fundamentálne demokratické princípy, základné ľudské práva a slobody deklarované Ústavou SR a listinou základných práv a slobôd. Za extrémistu považujeme človeka, ktorý

zastáva a presadzuje určité politické názory, ktoré pre spoločnosť prijateľne nie sú a zároveň ich nedokáže akceptovať. (Chmelík a kol. 2012)

Horgan a Braddock (2011) sú toho názoru, že radikalizácia je určitý sociálny a psychologický proces postupného prežívania záväzku k extrémistickej politickej alebo náboženskej ideológii. Radikalizácia nemusí nevyhnutne viesť k násiliu, ale je jedným z rizikových faktorov, ktorý slúži ako prostriedok na presvedčenie a konanie ľudí za účelom dosiahnutia vlastných záujmov. Hrozbou a určitým rizikom najmä pre mladých ľudí je kognitívna a násilná radikalizácia. Kognitívna radikalizácia je akýmsi procesom, pri ktorom si jedinec osvojuje myšlienky, ktoré sa nezhodujú s myšlienkami hlavného prúdu, vyvracajú poriadok, ktorý je už dlhodobo platný a snažia sa ho nahradiť úplne novým systémom, ktorý bude založený na inom presvedčení. Pre násilnú radikalizáciu sú typické extrémistické presvedčenia, pocity a následné správanie, ktoré častokrát vyústia až do medziskupinových konfliktov a násilia. (Bartlett, Birdwell, King 2010 a Vidino, Brandon 2012)

Ako radikalizmus, tak aj extrémizmus je charakteristický svojimi určitými špecifickými znakmi. Pre radikalizmus je typické, že niektorí ľudia nerešpektujú, popierajú práva druhých ľudí a majú tendenciu páchať trestné činy z nenávisťi (extrémizmus, hate crimes). Medzi typické radikálne postoje možno zaradiť presadzovanie myšlienky ako opäť zaviesť či už trest smrti, doživotné tresty odňatia slobody pre drogových dealerov, prípadne zákaz potratov a pod. (Đurkech 2014) Radikáli sú predstavitelia, prívrženci radikalizmu, ktorí sa dôkladne a nekompromisne podieľajú na riešení určitého problému a svoje názory presadzujú za každú cenu. Ich hlavnou myšlienkou je zmena a nie sú ochotní zmieriť sa existujúcimi javmi. Kompromisy im nevyhovujú, nechcú s nimi súhlasiť. (Vegrichtová 2013)

Extrémizmus na seba upozorňuje predovšetkým zvýšenou netoleranciou až neakceptovateľnosťou voči občanom, ktorí sa od väčšiny ľudí odlišujú či už inou rasou, politickým presvedčením alebo náboženským vierovyznaním. Vyznačuje sa aj tým, že dochádza k porušovaniu práv iných osôb. Ide o protiprávne konanie, ktoré je pre spoločnosť nebezpečné. (Bočáková, Tomašiková 2012)

Existujú vzájomné vzťahy medzi fenoménom radikalizmu, extrémizmu a terorizmu. Nie je však pravidlom, že všetci extrémisti sa automaticky musia stať teroristami. A každý radikál zase extrémistom. Faktom však je, že väčšina teroristov pôsobiacich v teroristických organizáciách sa cez radikalizmus a extrémizmus dopracovala až k terorizmu. (Chmelík a kol. 2012)

Terorizmus je spoločenským javom, pre ktorý je typické systematické páchanie násilia s určitým cieľom vystrašiť konkrétnu osobu alebo skupinu ľudí za účelom dosiahnutia

politických cieľov. Existuje viacero teroristických prejavov. Medzi najčastejšie prejavy patria bombové útoky, pri ktorých dochádza k použitiu bomby, ktorá je odpaľovaná na diaľku. K ďalším častým teroristickým prejavom možno zaradiť únosy osôb, vraždy, únosy lietadiel, samovražedné útoky rôznymi prostriedkami a pod. (Klavec 2004)

3 EMPIRICKÁ ČASŤ

3.1 Vymedzenie problému

V teoretickej časti ŠVOČ práce bolo našim cieľom popísať jednotlivé rizikové faktory, ktoré sa najčastejšie vyskytujú v rodinách a môžu mať do značnej miery vplyv na proces radikalizácie u mladých ľudí. V období adolescencie dochádza k osobnostným zmenám a jedinec viac uvažuje o budúcnosti, mení pohľad na život, taktiež dochádza k zmene životných postojov a preto je veľmi dôležité, aby mali zabezpečenú stabilitu, bezpečie a cítili oporu zo strany blízkych. Rodinné prostredie má pravdepodobne najsilnejší vplyv na prežívanie a správanie dieťaťa. Prioritné postavenie rodiny v procese výchovy je nepopierateľné, pretože práve v rodine dochádza k formovaniu osobnosti dieťaťa. Výchovné pôsobenie rodičov nemusí mať stále pozitívny vplyv na osobnostný vývin dieťaťa. Ak adolescentom nie je poskytnutá dostatočná opora, absentujú v rodine správne vzory, stabilita citových vzťahov a pod., tak majú tendenciu si tieto nenaplnené potreby saturovať práve mimo rodiny, najčastejšie v rovesníckych skupinách, v ktorých sa snažia nájsť určité porozumenie, pocit bezpečia, istotu a oporu, ktorá im tak veľmi chýba. Formuje sa u nich osobná identita, majú potrebu niekam patriť a tak sa snažia nadobudnúť určité miesto v skupine. Mnoho mladých ľudí vyrastá v neúplných rodinách, zažívajú v školskom prostredí pocit izolácie, odmietnutia alebo sa stávajú obeťou šikanovania. Preto môžu byť skupiny s radikálnymi alebo extrémistickými názormi pre mnohých mladých kompenzáciou nenaplnenej potreby zapadnúť.

3.2 Cieľ výskumu

Cieľom výskumu ŠVOČ práce bolo zistiť, aká je miera radikalizácie u stredoškolských študentov. Prioritným cieľom nášho výskumu bolo zistiť, aká je súvislosť medzi jednotlivými rizikovými faktormi v rodine a medzi radikalizáciou adolescentov.

3.3 Výskumné otázky

VO1: Aká je miera radikalizácie u stredoškolských študentov?

VO2: Aká je súvislosť medzi rizikovými faktormi v rodine (trávenie voľného času v rodine, závislosť v rodine, syndróm CAN, kontrola adolescentov zo strany rodičov, dodržiavanie noriem v rodine, úplnosť a neúplnosť rodiny) a radikalizáciou adolescentov?

3.4 Hypotézy

H1: Predpokladáme štatisticky významnú súvislosť medzi extrémizmom a radikalizáciou a medzi trávením voľného času s rodičmi.

H2: Predpokladáme štatisticky významnú súvislosť medzi extrémizmom a radikalizáciou a medzi závislosťou v rodinách adolescentov.

H3: Predpokladáme štatisticky významnú súvislosť medzi extrémizmom a radikalizáciou a medzi vyskytujúcim sa syndrómom CAN v rodinách.

H4: Predpokladáme štatisticky významnú súvislosť medzi extrémizmom a radikalizáciou a medzi kontrolou adolescentov zo strany rodičov.

H5: Predpokladáme štatisticky významnú súvislosť medzi extrémizmom a radikalizáciou a medzi dodržiavaním stanovených noriem v rodinách adolescentov.

3.5 Metodika

Na získanie údajov sme využili dotazníkovú batériu, ktorá pozostávala z troch častí. V úvode dotazníka boli respondentom v krátkosti poskytnuté základné inštrukcie so stručným vysvetlením, čoho sa jednotlivé dotazníky týkajú a čo prostredníctvom nich skúmame. Respondentom sme dali na vedomie, že dotazník je anonymný a všetky nimi poskytnuté údaje využijeme iba pre výskumné účely. Prvou časťou dotazníka sme zisťovali mieru radikalizácie a extrémizmu u mladých ľudí. Dotazník pozostával z 19 otázok. Pri stanovení otázok sme sa inšpirovali dotazníkom Lichnera (2020) a časť otázok sme prebrali (v našom dotazníku $\alpha = 0,731$). Druhá časť dotazníka pozostávala z 26 autorských otázok, ktorými sme zisťovali rizikové faktory v rodinách. Konkrétne išlo o týchto 5 faktorov: trávenie voľného času v rodinách ($\alpha = 0,845$); závislosť v rodinách ($\alpha = 0,230$); syndróm CAN ($\alpha = 0,600$); dodržiavanie

noriam v rodinách; ($\alpha = 0,554$) a kontrola adolescentov zo strany rodičov ($\alpha = 0,811$). Respondenti mali možnosť odpovedať pri oboch dotazníkoch na otázky, ktoré sme dali na 5 - bodovú Likertovú škálu, pričom: 1 – úplne nesúhlasím, 2 – nesúhlasím, 3 – ani nesúhlasím, ale ani súhlasím, 4 – súhlasím a 5 – úplne súhlasím. V závere dotazníkovej batérie mali možnosť respondenti odpovedať na niekoľko socio-demografických otázok, ktoré sa týkali viacerých oblastí. Okrem rodu, veku a štúdia bolo potrebné uviesť aj počet členov v domácnosti našich respondentov, počet súrodencov (z toho počet starších), ale aj s kým prevažnú časť v priebehu týždňa bývajú. V rámci otázky, ktorou sme zisťovali s kým respondenti prevažnú časť v priebehu týždňa bývajú mali na výber zo 6 možností. Zaujímalo nás, či respondenti bývajú prevažne v domácnosti s matkou, s otcom, so starými rodičmi alebo s inými členmi rodiny, či sú v striedavej starostlivosti, či bývajú v domácnosti s partnerom rodiča alebo so spolubývajúcimi na internáte. Socio-demografickými otázkami sme skúmali aj vzdelanie, zamestnanie a závislosť ich rodičov, taktiež či pochádzajú z úplnej alebo z neúplnej rodiny.

3.6 Výskumná vzorka

Na získanie výskumnej vzorky sme zvolili zámerný, nenáhodný príležitostný výber. Našu výskumnú vzorku tvorilo 128 respondentov zo stredných škôl vo vekovom rozpätí od 16 do 18 rokov (16 rokov = 25,8 %, 17 rokov = 42,2 % a 18 rokov = 32%). Vzorka pozostávala 90 študentiek (71%) a 38 študentov (29%). Konkrétne 51 (39,8%) respondentov študovalo na Gymnáziách, na Stredných odborných školách 65 (50,8%) a na Konzervatóriu 12 (9,4%) respondentov. V rámci socio-demografických otázok o výskumnej vzorke sme sa zaujímali, že či respondenti pochádzajú z úplnej alebo z neúplnej rodiny. Avšak neboli dostatočne naplnené skupiny pre relevantné štatistické výpočty, preto nebudeme ďalej pristupovať ich k podrobnejšiemu popisu. Síce sa v našej výskumnej vzorke nepotvrdili štatisticky významné súvislosti v koreláciách, avšak keď sme sa pozreli na výskumnú vzorku podrobnejšie a porovnávali sme typ štúdia, tak vtedy sa preukázali štatistické významné rozdiely medzi jednotlivými rizikovými faktormi a typom štúdia. V tejto oblasti sme porovnávali iba dve kategórie premenných a to študentov z Gymnázií a zo Stredných odborných škôl. Tretiu kategóriu týkajúcu sa štúdia na Strednej umeleckej škole sme zlúčili do druhej kategórie a to vzhľadom k tomu, že iba nízky počet respondentov (konkrétne 12-ti), uviedli, že študujú na Konzervatóriu v Košiciach.

3.7 Organizácia výskumu a zber dát

Pri zozbieraní dát potrebných pre realizovanie výskumu sme využili metódu Snowball. Zber dát prebiehal koncom januára a začiatkom februára v roku 2022. Vzhľadom k pandemickej situácii nám nebolo umožnené dotazníkovú batériu distribuovať respondentom osobne, preto sme zvolili zber dát elektronickou formou, prostredníctvom programu Survio. Konkrétne išlo o 128 stredoškolských študentov z Gymnazií, zo Stredných odborných škôl a z Konzervatória Jozefa Adamoviča v Košiciach vo vekovom rozpätí od 16 do 18 rokov.

3.8 Vyhodnotenie výskumu

Náš výskum pozostáva z kombinácie deskriptívneho, kauzálno-komparatívneho a korelačného výskumu. Údaje získané prostredníctvom dotazníkovej batérie sme vyhodnotili v štatistickom programe SPSS. Pomocou tohto programu sme overovali nami stanovené hypotézy. Na začiatku bolo potrebné zistiť, akú distribúciu majú získané údaje, aby sme zvolili správne typy testov. Na základe vytvoreného Histogramu pri každom zo zvolených faktorov sa ukázalo, že ide o nepravidelnú distribúciu (neparametrickú štatistiku) a preto sme využívali neparametrické testy. Pri hľadani súvislosti medzi jednotlivými premennými sme použili Spearmanov korelačný koeficient, ktorý sa využíva pri neparametrickej štatistike. Pri kauzálno-komparatívnom výskume, prostredníctvom ktorého sme zisťovali štatisticky významné rozdiely medzi premennými sme využívali Mann – Whitney u-test a Kruskal Wallis test, ktoré sú súčasťou neparametrickej štatistiky.

Pre vytvorenie prehľadu o získaných údajoch sme využili deskriptívnu štatistiku pozostávajúcu z niekoľkých tabuliek, ktoré sme následne popísali. Práve tieto tabuľky nám poskytli celkový prehľad o základnej štruktúre skúmaného štatistického súboru.

3.9 Interpretácia zistení

Nasledujúce podkapitoly sa zameriavajú na deskriptívnu štatistiku. Aby sme získali potrebné dáta a bližšie informácie o jednotlivých javoch, bolo nevyhnutné zostaviť niekoľko frekvenčných tabuliek.

Radikalizmus

Na základe našej dotazníkovej batérie sme chceli zistiť, aká je miera radikalizácie a extrémizmu u mladých ľudí. Prioritne sme skúmali, či jednotlivé rizikové faktory v rodinách súvisia s radikalizáciou a extrémizmom u adolescentov.

Priemerná hodnota radikalizácie u adolescentov stredných škôl bola 2,9, ktorá sa pohybuje v stredných hodnotách.

V tabuľke 1 je znázornené frekvenčné rozdelenie odpovedí v % vyjadrení na tvrdenia týkajúce sa radikalizmu. Respondenti mali na výber z piatich možností podľa miery ich súhlasu/nesúhlasu s daným tvrdením, pričom 1- úplne nesúhlasím, 2 - nesúhlasím, 3 – ani nesúhlasím, ale ani súhlasím, 4 – súhlasím a 5 – úplne súhlasím. Najvyššiu frekvenciu s odpoveďami dosahovala otázka 5 a 10, pričom pri otázke 5 až 40,3 % respondentov uviedlo, že absolútne nesúhlasia s tým, že pri stretávaní sa s cudzincami je potrebné ukázať, kto je tu doma. Taktiež aj pri otázke 10 - 48,8 % respondentov vyjadrilo nesúhlas s tým, že by naši ľudia boli lepší ako ostatní. Na základe týchto výsledkov z oboch otázok môžeme usúdiť, že takmer polovica našich respondentov netrpí predsudkami a stereotypmi voči cudzím ľuďom, čo pokladáme za veľké pozitívum. Väčšinou práve tieto zakorenené predsudky a stereotypy voči určitým skupinám osôb buď kvôli inej rase, národnosti, odlišným názorom a presvedčeniam, častokrát vyúsťia až do extrémistického správania v podobe násilného a agresívneho konania. 29,5% respondentov z našej celkovej výskumnej vzorky označilo, že nesúhlasia s tým, že úprimnosť, dobro a starostlivosť o ostatných nemajú v dnešnej spoločnosti miesto, keďže ostatní aj naďalej klamú a ničia všetko, čo okolo nás je. Čo sa týka súhlasných odpovedí, najvyššiu frekvenciu dosahovala otázka 12 a 13. Až nadpolovičná väčšina respondentov - 66,7% súhlasila s tým, že v súčasnom svete neistoty musíme byť pripravení na krízy, konflikty a prevraty. 36,4 % respondentov sa stotožňuje so skutočnosťou, že naša spoločnosť je na pokraji kolapsu. Na otázku, či Osud ľudí závisí od toho, čomu veria odpovedalo až 44,2% respondentov súhlasne. Na základe výsledkov z otázky (12 a 13), ktorými sme skúmali ako naši respondenti v súčasnosti vnímajú spoločnosť usudzujeme, že väčšina z nich našej spoločnosti nedôveruje. Práve nedôvera v spoločnosť, až priam neznášanlivosť a nenávisť niektorých ľudí k našej spoločnosti, k štátnym príslušníkom, k národnostným menšinám, môže vyústiť do páchania trestných činov extrémizmu, ale aj rasovej a náboženskej neznášanlivosti a pod.

Tab.1 - frekvencia odpovedí respondentov v % vyjadrení, prostredníctvom ktorej sme zistovali mieru radikalizácie a extrémizmu u mladých ľudí

RADIKALIZMUS	1	2	3	4	5
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
5. Pri stretávaní sa s cudzincami je potrebné ukázať, kto je tu doma	40,3	28,7	22,5	1,6	6,2
10. Je jasné, že naši ľudia sú lepší ako ostatní	35,7	48,8	11,5	1,6	1,6
11. Úprimnosť, dobro a starostlivosť o ostatných nemajú v dnešnej spoločnosti miesto, keďže ostatní aj naďalej klamú a ničia všetko, čo okolo nás je	27,1	29,5	24,8	9,3	8,5
12. V súčasnom svete neistoty musíme byť pripravení na krízy, konflikty a prevraty	2,3	5,4	13,2	66,7	11,6
13. Naša spoločnosť je na pokraji kolapsu	4,7	16,3	31	36,4	10,9
16. Osud ľudí závisí od toho, čomu veria	1,6	13,2	24	44,2	16,3

Tab.3 - Mann Whitneyho U - test v miere radikálneho a extrémistického správania respondentov

ROD	n	x	U	Z	p (α)
muž	38	3,86	137,15	- 1,768	0,077
žena	90	3,19			

Na zistenie rodových rozdielov v miere radikálneho a extrémistického správania sa našich respondentov sme použili Mann Whitneyho U – test. Tabuľka 2 zobrazuje rozdiely medzi mužmi a ženami v miere radikalizmu a extrémizmu u respondentov. V porovnaní, muži vykazovali o niečo vyšší priemer celkového skóre (3,86) ako ženy (3,19). Tieto výsledky však nie sú štatisticky významné, pretože hladina významnosti dosiahla hodnotu $p(\alpha) = 0,077 > p(\alpha) = 0,05$.

Tab.3 - Kruskal Wallis Test – porovnávanie rozdielov v miere radikalizácie a extrémizmu u respondentov v závislosti od toho, s kým prevažnú časť v priebehu týždňa bývajú

S kým adolescenti prevažnú časť bývajú	n	Med (x)	χ	p (α)
1. skupina	59	3,49	4,317	0,505
2. skupina	3	1,84		
3. skupina	5	2,65		
4. skupina	15	3,95		
5. skupina	23	3,33		
6. skupina	23	3,19		

V rámci socio-demografických údajov nás zaujímalo, s kým naši respondenti prevažnú časť v priebehu týždňa bývajú. Keďže ŠVOČ práca sa zameriava na zisťovanie rizikových faktorov v rodinách pri procese radikalizácie adolescentov, prostredníctvom tejto skutočnosti sme zisťovali, ktorí členovia rodiny alebo ostatné blízke osoby majú najväčší vplyv na ich formovanie osobnosti, na ich prežívanie, správanie. Dospievajúca mládež je rýchlo ovplyvniteľná názormi a správaním blízkeho okolia, či už v pozitívnom alebo v negatívnom zmysle. Celý rad týchto skutočností je neoddeliteľnou súčasťou procesu radikalizácie. Prostredníctvom Kruskal Wallis – Testu sme porovnávali rozdiely v priemernom skóre z každej zo skupín a skúmali sme mieru radikalizácie a extrémizmu u našich respondentov. Do prvej skupiny patrili respondenti, ktorí bývajú prevažnú časť týždňa v domácnosti s matkou (n=59) a dosahovali priemerné skóre 3,49. Druhú skupinu tvorili respondenti, ktorí bývajú v domácnosti s otcom (n=3) s priemerným skóre 1,84. Do tretej skupiny sme zaradili respondentov, ktorí sú v striedavej starostlivosti (n=5) s priemerným skóre 2,65. Štvrtá skupina zahŕňala respondentov, ktorí bývajú v domácnosti so starými rodičmi alebo s inými členmi rodiny (n=15) a dosahovali najvyššie priemerné skóre 3,95. Piatu skupinu tvorili respondenti, ktorí bývajú s partnerom jedného z rodičov (n=23) a dosahovali priemerné skóre 3,33. A do šiestej a zároveň poslednej skupiny sme zaradili respondentov, ktorí prevažnú časť týždňa bývajú so spolubývajúcimi na internáte (n=23) a tí dosahovali skóre 3,19.

Respondenti, ktorí prevažnú časť v priebehu týždňa bývali v domácnosti so starými rodičmi alebo s inými členmi rodiny vykazovali o niečo vyšší priemer celkového skóre (3,95) ako respondenti z ostatných skupín. Tieto výsledky však nie sú štatisticky významné, pretože hladina významnosti dosiahla hodnotu $p=0,505 > p(\alpha)=0,05$. (Tab. 3)

Domnievame sa, že respondenti, ktorí prevažnú časť týždňa bývajú s domácnosti so starými rodičmi alebo s inými členmi rodiny vykazovali o niečo vyššie priemerné skóre v miere radikalizácie a extrémizmu z dvoch hlavných dôvodov. U starých rodičov prevažne žijú deti, ktoré pochádzajú z neúplných rodín (ich rodičia sa rozviedli, trpia duševnou poruchou alebo dochádzalo k ich zneužívaniu a zanedbávaniu zo strany rodičov a pod.). Vplyvom týchto nepriaznivých udalostí netrpí nikto viac, ako samotné deti. Sú poznačené sklamaním, častokrát sa cítia opustené, majú pocit, že ich nikto nechce. Môžu byť aj zatrpknuté a vzdorovité čoho, dôsledkom môže byť práve saturovanie si nenaplnených potrieb mimo rodiny v rôznych rovesníckych skupinách, v ktorých hľadajú porozumenie, pocit bezpečia, oporu a istotu, ktorá im tak veľmi chýba. Druhým dôvodom, ktorý pokladáme za dôležitý, je samotný prístup starých rodičov k vnúčatám. Vo všeobecnosti starí rodičia nevyžadujú od svojich vnúčat toľko, koľko

by možno vyžadovali biologickí rodičia. Bývajú častokrát benevolentnejší a prevláda v domácnosti uvoľnená morálka. Starí rodičia majú vo zvyku svoje vnúčatá rozmaznávať, čo môže viesť k absencii potrebných hraníc a disciplíny.

Rizikové faktory v rodinách

Ako sme už v teoretickej časti načrtli a bližšie konkretizovali jednotlivé rizikové faktory, aj cieľom nášho výskumu bolo zistiť, či existujú štatisticky významné súvislosti medzi rizikovými faktormi v rodinách a medzi radikalizáciou a extrémizmom u adolescentov stredných škôl. Okrem overovania hypotéz, sme sa na naše výsledky pozreli viac do hĺbky a skúmali sme rozdiely medzi jednotlivými rizikovými faktormi a typom štúdia, ktoré následne predstavíme v tejto podkapitole.

Tab.4 - Mann Whitneyho U test – rozdiely v Závislosti rodičov adolescentov podľa typu štúdia

Závislosť	n	x	U	Z	p (α)
Gymnázium	51	10,19	127,45	- 3,375	0,001
SOŠ	77	14,69			

Na zistenie rozdielov v závislosti rodičov adolescentov podľa typu štúdia sme použili Mann Whitneyho U – test. V tabuľke č. 4 môžete vidieť rozdiely v závislosti rodičov adolescentov podľa typu štúdia. Konkrétne išlo o dva typy škôl, pričom na Gymnáziách študovalo 39,8 % (n=51) respondentov a na Stredných odborných školách 50,8% (n=77) respondentov. V porovnaní, rodičia adolescentov, ktorí študovali na Stredných odborných školách dosahovali o dosť vyšší priemer celkového skóre v závislosti (14,69) ako rodičia adolescentov, ktorí študovali na Gymnáziách (10,19). Môžeme konštatovať, že sú veľké štatisticky významné rozdiely v miere závislosti rodičov u adolescentov podľa typu štúdia. Taktiež tieto výsledky sú štatisticky významné, pretože hladina významnosti dosiahla hodnotu ako $p(\alpha) = 0,001 < p(\alpha) = 0,05$.

Tab.4 - Mann Whitneyho U test – rozdiely v zastúpení syndrómu CAN v rodinách adolescentov podľa typu štúdia

Syndróm CAN	n	x	U	Z	p (α)
Gymnázium	51	11,32	156,15	- 1,964	0,050
SOŠ	77	13,94			

V tabuľke č. 5 môžete vidieť rozdiely v zastúpení syndrómu CAN v rodinách adolescentov podľa typu štúdia. Ako sme už uvádzali v predchádzajúcej tabuľke, na Gymnáziách študovalo (n=51) respondentov a na Stredných odborných školách (n=77) respondentov. Aj v tomto prípade sa preukázalo, že u respondentov, ktorí študujú na Stredných odborných školách dochádza o niečo viac k týraniu, zneužívaniu a zanedbávaniu v rodinách. Respondenti zo Stredných odborných škôl vykazovali o niečo vyšší priemer celkového skóre v zastúpení syndrómu CAN v rodinách (13,94) ako respondenti, ktorí študovali na Gymnáziách (11,32). Tieto výsledky sú štatisticky významné, pretože hladina významnosti dosiahla hodnotu $p(\alpha)=0,050 < p(\alpha)=0,05$.

Tab.6 - Mann Whitneyho U test – Rozdiely v Kontrole adolescentov zo strany rodičov podľa typu štúdia

Kontrola zo strany rodičov	n	x	U	Z	p (α)
Gymnázium	51	9,02	134,45	- 2,585	0,010
SOŠ	77	11,89			

V tabuľke č. 6 môžete vidieť rozdiely v Kontrole adolescentov zo strany rodičov podľa typu štúdia. Na Gymnáziách študovalo 39,8 % (n=51) respondentov a na Stredných odborných školách 50,8% (n=77) respondentov. Respondenti zo Stredných odborných škôl opäť vykazovali o niečo vyšší priemer celkového skóre (11,89) ako respondenti, ktorí študovali na Gymnáziách (9,02). Z toho vyplýva, že rodičia respondentov študujúcich na Stredných odborných školách svojich potomkov podrobujú kontrole o niečo viac ako rodičia respondentov, ktorí študujú na Gymnáziách. Tieto výsledky sú taktiež štatisticky významné, pretože hladina významnosti dosiahla hodnotu $p(\alpha)=0,010 < p(\alpha)=0,05$.

3.10 Overovanie hypotéz

Hypotéza č. 1: Predpokladáme štatisticky významnú súvislosť medzi extrémizmom a radikalizáciou a medzi zmysluplným trávením voľného času s rodinou

Prvú hypotézu sme formulovali na základe predpokladu, že čím viac budú zmysluplne tráviť čas adolescenti so svojimi rodičmi, tým sa menej sa budú správať radikálne a extrémisticky. Vychádzali sme z literatúry (Michančová a kol. 2007) a z jednotlivých výskumov (Belinton a kol. 2020; Junová 2020), ktoré preukázali, že ak adolescenti netrávia svoj čas efektívne a zmysluplne hrozí riziko, že svoj čas budú tráviť neprimeraným spôsobom práve mimo domova, čo môže viesť až k vzniku sociálno-patologických javov. Túto hypotézu sme overovali pomocou Spearmanovho korelačného koeficientu. Hodnota $r = -0,123$ ukazuje, že ide o slabý vzťah negatívny čo znamená, že čím viac adolescenti zmysluplne trávia svoj čas s rodičmi, tým menej sa budú správať radikálne a extrémisticky (a naopak). Hypotéza sa nám však nepotvrdila, pretože hladina štatistickej významnosti dosiahla hodnotu $p(a) = 0,165 > p(a) = 0,05$. (Tab. 7)

Tab.7 - Spearmanov korelačný koeficient – Korelácia medzi radikalizáciou a extrémizmom a medzi trávením voľného času s rodinou

Extrémizmus a radikalizácia		
Trávenie voľného času	r	- 0,123
	p(a)	0,165

Hypotéza č. 2: Predpokladáme štatisticky významnú súvislosť medzi extrémizmom a radikalizáciou a medzi závislosťou v rodinách adolescentov

Druhú hypotézu sme formulovali na základe predpokladu, že čím viac trpia rodičia adolescentov závislosťami rôzneho druhu, tým viac bude u nich dochádzať k radikálnemu správaniu a extrémistickému správaniu. Aj pri formulácii tejto hypotézy sme vychádzali z literatúry (Ondroušková, Pružinská a Pavelková 2016) a z výskumov (Dastoury et. al., 2014; Staf, Sharp 2022), ktoré potvrdzujú, že závislosti rôzneho druhu pokladáme za jeden z významných rizikových faktorov, ktoré majú vplyv na prežívanie a správanie dospelujúcej mládeže a častokrát môžu viesť až k sociálno-patologickým javom. Túto hypotézu sme overovali pomocou Spearmanovho korelačného koeficientu, avšak ani táto hypotéza sa nepotvrdila, pretože hladina štatistickej významnosti dosiahla hodnotu $p(a) = 0,838 > p(a) = 0,05$, pričom išlo iba o slabý negatívny vzťah. Hodnota $r=0,18$ určuje, že čím viac rodičia trpia

závislosťami rôzneho druhu, tak tým viac sa adolescenti správajú radikálne a extrémisticky (a naopak). (Tab. 8)

Tab.5 - Spearmanov korelačný koeficient – Korelácia medzi radikalizáciou a extrémizmom a medzi závislosťou v rodinách adolescentov

Extrémizmus a radikalizácia		
Závislosť	r	0,18
	p(a)	0,838

Hypotéza č. 3: Predpokladáme štatisticky významnú súvislosť medzi extrémizmom a radikalizáciou a medzi vyskytujúcim sa syndrómom CAN v rodine

Tretiu hypotézu sme formulovali na základe predpokladu, že čím viac je týranie zastúpené v rodine adolescentov, tak tým viac sa budú adolescenti správať radikálne a extrémisticky. Literatúra (Čerešník 2015), ale aj viaceré výskumné štúdie (Tariq, Gupta 2021; Bailey et. al., 2018) realizované práve v tejto oblasti potvrdzujú, že syndróm CAN v rodinách je ďalším z mnohých rizikových faktorov, ktorý má negatívny vplyv na citový vývoj dieťaťa na jeho prežívanie a správanie. U dospievajúcej mládeže, ktorá bola v detstve obeťou fyzického, psychického týrania, zneužívania a zanedbávania, môže taktiež dochádzať k vzniku sociálno-patologických javov. Túto hypotézu sme overovali pomocou Spearmanovho korelačného koeficientu, avšak ani táto hypotéza sa nepotvrdila, pretože hladina štatistickej významnosti dosiahla hodnotu $p(a)=0,551 > p(a)=0,05$. Hodnota $r=0,53$ určuje, že ide o pozitívny stredne silný vzťah. Tento výsledok možno interpretovať v zmysle, že čím viac je týranie, zneužívanie a zanedbávanie adolescentov zastúpené v rodine, tým viac sa budú správať radikálne a extrémisticky (a naopak). (Tab. 9)

Tab.6 - Spearmanov korelačný koeficient – Korelácia medzi radikalizáciou a extrémizmom a medzi vyskytujúcim sa syndrómom CAN v rodinách adolescentov

Extrémizmus a radikalizácia		
Syndróm CAN	r	0,53
	p(a)	0,551

Hypotéza č. 4: Predpokladáme štatisticky významnú súvislosť medzi extrémizmom a radikalizáciou a medzi kontrolou adolescentov zo strany rodičov

Štvrtú hypotézu sme formulovali na základe predpokladu, že čím menej rodičia kontrolujú adolescentov, tak tým viac sa adolescenti správajú radikálne a extrémisticky. Literatúra (Tamašová 2020) aj jednotlivé výskumné štúdie (Rudolph et. al., 2014; Tian et. al., 2019) túto skutočnosť potvrdzujú a preukázalo sa, že nedostatočnú rodičovskú kontrolu môžeme taktiež považovať za rizikový faktor, ktorý môže u dospievajúcej mládeže vyústiť až do radikalizácie a extrémizmu. Čím menej rodičia monitorovali svoje ratolesti, tým je podľa štúdií väčšia pravdepodobnosť, že sa dopustia trestného činu. Hodnota $r = -0,96$ určuje, že ide o silný negatívny vzťah čo môžeme interpretovať v zmysle, že čím menej rodičia kontrolujú adolescentov, tým viac u nich dochádza k radikálnemu a extrémistickému správaniu (a naopak). Túto hypotézu sme overovali pomocou Spearmanovho korelačného koeficientu, avšak ani táto hypotéza sa nepotvrdila, pretože hladina štatistickej významnosti dosiahla hodnotu $p(a) = 0,279 > p(a) = 0,05$. (Tab. 10)

Tab.10 - Spearmanov korelačný koeficient – Korelácia medzi radikalizáciou a extrémizmom a medzi kontrolou adolescentov zo strany rodičov

Extrémizmus a radikalizácia		
Kontrola adolescentov zo strany rodičov	r	- 0,96
	p(a)	0,279

Hypotéza č. 5: Predpokladáme štatisticky významnú súvislosť medzi extrémizmom a radikalizáciou a medzi dodržiavaním stanovených noriem v rodinách adolescentov

Piatu hypotézu sme formulovali na základe predpokladu, že čím viac sa dodržiavajú v rodinách adolescentov stanovené normy, tým menej sa budú adolescenti správať radikálne a extrémisticky. Literatúra a viaceré výskumné štúdie (Looze, Bogt et. al, 2012; Maslowsky et. al., 2019) poukazujú na to, že je v kompetenciách rodičov, učiť svoje deti čo sa smie a čo nesmie. Dodržiavanie noriem v rodinách úzko súvisí aj so stanovením hraníc, ktoré sú nevyhnutné najmä pri výchove. Nedostatočné stanovenie hraníc môže spôsobiť, že jedinec bude v budúcnosti poškodzovať práva ostatných ľudí, správať sa delikventne a pod. Hodnota $r = -0,99$ určuje, že ide o silný negatívny vzťah. Preto môžeme konštatovať, že čím menej sa v rodinách dodržiavajú stanovené normy, tým viac sa adolescenti správajú radikálne a extrémisticky (a naopak). Túto hypotézu sme overovali pomocou Spearmanovho korelačného koeficientu, avšak ani táto hypotéza sa nepotvrdila, pretože hladina štatistickej významnosti dosiahla hodnotu $p(a) = 0,264 > p(a) = 0,05$. (Tab. 11)

Tab.7 - Spearmanov korelačný koeficient – Korelácia medzi radikalizáciou a extrémizmom a medzi dodržiavaním stanovených noriem v rodinách adolescentov

Extrémizmus a radikalizácia		
Dodržiavanie stanovených noriem v rodinách	r	- 0,99
	p(a)	0,264

3.11 Diskusia

V tejto časti považujeme za dôležité poukázať na niekoľko obmedzení a limitov v našom výskume. Našu výskumnú vzorku tvorilo len 128 respondentov, čo pokladáme za veľmi nízky počet. Zber dát prebiehal v období pandémie a nebolo nám umožnené študentom stredných škôl distribuovať dotazníky osobne, preto sme ich rozposielali elektronickou formou prostredníctvom programu Survio a pri oslovovaní respondentov sme využili metódu Snowball. Uvedomujeme si, že na základe týchto skutočností mohlo dôjsť ku skresleniu našich výsledkov, čo sa odzrkadlilo aj pri vyhodnocovaní stanovených hypotéz, ktoré sa nám nepotvrdili. V rámci tejto kapitoly sa taktiež venujeme porovnávaniu niekoľkých výsledkov nášho výskumu s výskumami, ktoré sa zaberali rovnakými premennými. Chceli by sme poukázať na výsledok, ku ktorému sme sa dopracovali práve pri porovnávaní rodových rozdielov v miere radikalizácie a extrémistického správania sa u našich respondentov a použili sme Mann – Whitneyho U – test. Konkrétne išlo o rozdiely medzi mužmi a ženami, u ktorých sme skúmali mieru radikalizácie a extrémizmu. Muži vykazovali o niečo vyšší priemer celkového skóre ako ženy. Muži (3,86) a ženy (3,19). Na základe Spearmanovho korelačného koeficientu sme zistili, že výsledky nie sú štatisticky významné, pretože hladina významnosti dosiahla hodnotu ($p(\alpha) = 0,077 > p(\alpha) = 0,05$). Hlavný dôvod spočíva v tom, že sa do výskumu zapojila iba tretina mužov z celkového počtu. V roku 2017 sa realizoval podobný prieskum na pôde škôl v Londýne, ktorý sa zameriaval na zisťovanie prejavov extrémizmu v školskom prostredí práve z pohľadu pedagógov. Podobne ako v našom výskume, bolo do výskumnej štúdie zapojených z celkového počtu 681 respondentov o niečo viac žien – 569 (82,7%) ako mužov – 112 (16,3 %). Výskumná štúdia preukázala, že sympatizantmi extrémistických skupín na základných a stredných školách sú najmä študenti mužského pohlavia. V porovnaní s našim výskumom a s výskumom, ktorý bol realizovaný v školskom prostredí v Londýne môžeme konštatovať, že muži vykazujú vyššiu mieru radikálneho a extrémistického správania sa ako ženy. Z uvedených zistení vyplynulo, že sympatizantmi extrémistických skupín boli najmä študenti na stredných odborných školách. Existenciu sympatizantov extrémistických skupín na stredných odborných školách uviedlo až

40,9 % pedagógov, pričom až 28,5 % tvorili študenti mužského pohlavia. Pedagógovia považovali za najčastejšie príčiny sympatizovania deti a mládeže s extrémistickým hnutím najmä nedostatok informácií o dôsledkoch správania sa extrémistov, snahu vybiť si agresivitu, túžbu získať si rešpekt od okolia, ale aj predsudky voči určitým skupinám ľudí prevzaté od rodičov a príbuzných. (Pearson 2019)

V rámci hypotéz sme skúmali štatistickú signifikantnú súvislosť medzi extrémizmom a radikalizáciou a medzi závislosťou v rodinách adolescentov. Pomocou Spearmanovho korelačného koeficientu sme zistili, že táto súvislosť nie je štatisticky významná, pretože hladina významnosti dosiahla hodnotu, pričom išlo o slabý pozitívny vzťah ($p(\alpha)=0,838$; $r=0,18$). Tým pádom sa táto hypotéza nepotvrdila, však aj napriek tomu sa preukázalo, že čím viac rodičia našich respondentov trpeli závislosťami rôzneho druhu, tým viac sa respondenti správali radikálnejšie. Americká výskumná štúdia z roku 2021, ktorá nesie názov „Násilný extrémizmus a rozhovory s bývalými extrémistami a ich rodinami o radikalizácii a deradikalizácii“ odhalila skutočnosť, že existuje množstvo dôkazov, že tí, ktorí sa podieľajú na násilnom extrémizme trpia poruchou užívania návykových látok. Účastníci štúdie deradikalizovaných extrémistov udávali, že pod vplyvom návykových látok sa vrátili k starým vzorcom správania alebo sa opätovne pripojili k extrémistickým skupinám. Cieľom štúdie však nebolo naznačiť, že závislosť od látok a násilný extrémizmus sú jedno a to isté, ale že jedna spôsobuje druhú. Terciárna prevencia sa tak zameriava na zmierňovanie látkovej závislosti. Aby sa jednotlivec dokázal v konečnom dôsledku deradikalizovať, je potrebné odpútať sa od extrémistických sociálnych sietí a rozšíril svoje vzťahy s rodinou a s priateľmi, ktorí nie sú závislí od návykových látok. Aj napriek tomu, že náš výskum s americkou výskumnou štúdiou nie je priamo totožný z dôvodu, že v našom výskume sme skúmali závislosť u rodičov adolescentov a vplyv na ich radikálne a extrémistické správanie, je však veľká pravdepodobnosť, že sa môžu aj u niektorých dospelých časom vyskytnúť závislosti rôzneho druhu. (Brown, Ramchand, Helmus 2021).

Ďalšia hypotéza sa týkala súvislosti medzi extrémizmom a radikalizáciou a medzi kontrolou adolescentov zo strany rodičov. Pomocou Spearmanovho korelačného koeficientu sme zistili, že táto súvislosť nie je štatisticky významná, pretože hladina významnosti dosiahla hodnotu ($p(\alpha)=0,279$; $r=-0,96$), pričom išlo o silný negatívny vzťah čo môžeme interpretovať v zmysle, že čím menej rodičia kontrolujú adolescentov, tým viac u nich dochádza k radikálnemu a extrémistickému správaniu (a naopak). Táto hypotéza sa taktiež nepotvrdila. Súvislosťou medzi podporou a kontrolou adolescentov zo strany rodičov a extrémistickým

správaním sa zaoberala aj zahraničná výskumná štúdia z roku 2018, ktorá odhalila viacero skutočností. Vek mladých respondentov sa pohyboval od 16 do 33 rokov a ich ideologické pátranie sa začalo medzi 10 až 19 rokom života, pričom k radikalizácií došlo v priemernom veku 16,7 roka. Preukázalo sa, že rodičia môžu ovplyvniť prechod do dospelosti adolescentov tak, aby nevedol k ich radikalizácií, pretože nedostatok podpory a kontroly vedie k deviantnému správaniu. Prostredníctvom výskumnej štúdie bolo taktiež zistené, že najlepšie výsledky detí z hľadiska zdravotného a sociálneho rozvoja sa dosahujú práve kombináciou rodičovskej vrúcnosti a kontroly. Lásková interakcia medzi rodičom a dospievajúcim a rodičovská disciplína majú priaznivý vplyv na morálny vývoj detí. Naopak, nedostatok vrúcnosti, podpory, dohľadu nad adolescentmi a tvrdé rodičovstvo zvyšujú šance, že sa stanú delikventmi. Avšak prekvapujúcim zistením bolo, že sa rodičia často odpútavajú, keď sa u ich dospievajúceho začne prejavovať problematické správanie. Keď si všimli, že je ich dieťa zapojené do deviantného správania, rodičia mali tendenciu dať mu viac autonómie. Boli vystrašení jeho agresívnym správaním a stávali sa tak menej podporovanými a kontrolovateľnými. (Sikknes, San a Witner 2018)

Ďalšou hypotézou sme skúmali štatisticky signifikantnú súvislosť medzi radikalizmom a extrémizmom a medzi vyskytujúcim sa syndrómom CAN v rodinách. Pomocou Spearmanovho korelačného koeficientu sme zistili, že táto súvislosť nie je štatisticky významná, pretože hladina významnosti dosiahla hodnotu ($r = 0,53$; $p = 0,551$), pričom išlo o pozitívny stredne silný vzťah. Tento výsledok možno interpretovať v zmysle, že čím viac je týranie, zneužívanie a zanedbávanie adolescentov zastúpené v rodine, tým viac sa budú správať radikálne a extrémisticky (a naopak). Táto hypotéza sa taktiež nepotvrdila.

Procesom radikalizácie a pochopením násilného extrémizmu sa zaoberal Kvalitatívny výskum, ktorý preukázal, že viacero faktorov zvyšuje náchylnosť k radikalizácií a nábor k násilnému extrémizmu. Prostredníctvom rozsiahlych rozhovorov s bývalými členmi násilných skupín bielej rasy z Marylandskej univerzity v štáte USA sa preukázalo, že vystavenie traumatizujúcemu stresu a zážitkom v detstve, spôsobuje hlboké a dlhodobé následky, ktoré zvyšujú riziko rôznych negatívnych javov, vrátane náboru do násilných skupín. Cesta k násilnému extrémizmu sa častokrát začína už v detstve. Konkrétne sa zistilo, že nedostatok socio-ekonomických príležitostí, diskriminácia, porušovanie ľudských práv, syndróm CAN páchaný na deťoch a dlhodobo neriešené konflikty v rodinách vedú k násilnému extrémizmu u dospievajúcej mládeže. Rozhovory s bývalými členmi násilných skupín odhalili, že 45% z nich bolo v detstve obeťou fyzického zneužívania, 21% sa stalo v detstve obeťou sexuálneho

zneužívania, 72% respondentov uviedlo problémy s alkoholom a nelegálnymi drogami a 57 % respondentov trpí psychickými problémami spôsobenými násilím v detstve, ktoré im diagnostikoval lekár, či už pred ich extrémistickým zapojením sa do násilných skupín alebo počas neho. (www.futureswithoutviolence.org)

4 APLIKAČNÁ ČASŤ

Na základe výskumu a výskumných zistení v poslednej kapitole predkladáme nasledujúce návrhy a odporúčania pre prax v oblasti sociálnej práce. Prvým odporúčaním by bolo, aby školský sociálny pracovník v rámci školskej sociálnej práce poskytoval žiakom v školskom prostredí poznatky o prejavoch extrémizmu, xenofóbie, terorizmu a rasizmu, o ich trestnej činnosti a upozorňoval ich na skutočnosť, že je potrebné niesť zodpovednosť za svoje konanie. Takisto pripravovať pre študentov základných a stredných škôl, ale aj pre vysokoškolákov rôzne odborné prednášky, besedy, diskusie a workshopy zamerané na problematiku radikalizácie a extrémizmu v súčasnosti, najmä na ich prejavy a následky. Navrhujeme, aby sa v rámci diskusií a workshopov diskutovalo o občianskej participácii, demokratických hodnotách, o extrémizme a jeho jednotlivých druhoch. Tieto vzdelávacie aktivity by študentom bližšie priblížili aktuálnu problematiku, prostredníctvom aktívnej participácie na jednotlivých úlohách skupinovej, ale aj individuálnej sociálnej práce. Ďalej by sme odporúčali z času na čas v úvode stretnutí rozdať študentom dotazníkovú batériu zameranú na problematiku extrémizmu a občianskej neznášanlivosti, ktoré by odhalili ich názory, postoje, presvedčenia a skúsenosti. Prostredníctvom dotazníkovej batérie by sme zisťovali, ako vnímajú našu spoločnosť, či majú nejaké skúsenosti s problematikou radikalizmu a extrémizmu, čo si o nej myslia a pod. Skupinová sociálna práca by dávala študentom priestor pre spoločné riešenie aktuálnych modelových situácií z tejto problematiky, ale zároveň na vedenie rôznych diskusií atď.

Napr. Výskumný ústav detskej psychológie a psychopatológie pripravil autorskú „Metodickú príručku“, ktorá je zameraná na predchádzanie násilného extrémizmu a zároveň určená pre pracovníkov v rezorte školstva SR. Navrhujeme, aby táto pomôcka bola súčasťou doplnkového vzdelávania pre všetkých študentov práve na jednotlivých prednáškach, workshopoch a diskusiách v školskom prostredí.

Druhým odporúčaním by bolo, aby sa terénna sociálna práca zameriavala pri práci s rodinou na pomoc rodinám – konkrétne jej jednotlivým členom, ktorí sú ohrození radikalizáciou a extrémizmom. Prostredníctvom vzdelávacích programov, ktoré by sa venovali

zvyšovaníu povedomia o prejavoch a dôsledkoch radikalizácie a extrémizmu v súčasnosti, by tak rodiny dokázali úspešne predchádzať, čeliť, ale najmä oveľa skôr rozpoznať tento proces u ich dospievajúcej mládeže, ale aj u ostatných členov rodiny. Súčasťou vzdelávania by boli jednotlivé príručky a manuály, ktoré by mal sociálny pracovník k dispozícii a mohol by prostredníctvom nich vzdelávať členov rodiny. Navrhujeme, aby sa sociálny pracovník zameriaval na rodinu ako celok, riešil vzniknuté problémy a snažil sa vytvárať pozitívnu rodinnú klímu, riešiť vzniknuté konflikty, pretože práve rodina ma veľký vplyv na formovanie deti a ich budúcnosť.

Pri vzdelávaní dospelých, ale aj študentov, je dôležité odstrániť pasívne prijímanie informácií, tzv. tlačenie faktografie do hláv rodičov a detí a zaviesť vzdelávanie, ktorého hlavným prvkom je diskusia. Rodičia, ktorí sú zúčastnia vzdelávania budú tak skôr môcť deťom a mládeži vysvetliť neprípustnosť akéhokoľvek násilia, poučiť ich o spôsoboch, pomocou ktorých sa môžu týmto negatívnym javom brániť, podať im dostatok informácií o tom, ako môžu riešiť situácie v prípade, že by sa stretli s prejavmi extrémizmu alebo by boli priamo svedkom (súčasťou) páchania trestnej činnosti extrémizmu a mnoho ďalších. Snažiť sa zmeniť ich zmýšľanie, bojovať proti diskriminácii skupín, ktoré sú vystavené predsudkom a netolerancii z rôznych dôvodov – odlišujú sa od majoritnej spoločnosti svojimi ustálenými zvykmi, kultúrou, tradíciami a pod.

Tretím odporúčaním by bolo, aby sa kládol v spoločnosti väčší dôraz na problematiku týrania, zneužívania a zanedbávania detí – syndróm CAN. Je nevyhnutné šíriť osvetu adresovanú najmä deťom a rodičom o tejto stále veľmi aktuálnej problematike. Navrhujeme, aby sa do šírenia osvetu a poskytovania potrebných informácií zapojilo najmä školstvo, zdravotníctvo, masmédiá, politické strany a organizácie, ktoré sa zaoberajú rodinou. Úlohou spoločnosti je vytvárať potrebné opatrenia v prospech rodiny s deťmi. Nepopierateľnú úlohu má v tomto najmä školstvo, preto by sme odporúčali zaradiť ku kompetenciám školského sociálneho pracovníka práve realizovanie prednášok a besied pre žiakov základných, stredných, ale aj vysokých škôl, kde by bolo študentom poskytnutých aj niekoľko reálnych prípadov z praxe (napr. príbehy osôb, ktoré boli alebo sú obeťou syndrómu CAN a mali by možnosť dohovoriť žiakom, že je potrebné o takom niečo diskutovať a zdôveriť sa kompetentnej alebo blízkej osobe). Predmetom prednášok a besied by boli najmä druhy, formy, prejavy, následky, ale aj fázy syndrómu CAN. Navrhujeme, aby sa viacero neziskových organizácií venovalo potencionálnym rodičom, snažili by sa ich dostatočne pripraviť na rodičovstvo prostredníctvom aktivít zameraných na predchádzanie nechceného tehotenstva a pomáhať im „psychicky“ sa

pripraviť na prijatie dieťaťa takého, aké je. Napr. v obci Trnava na území SR v súčasnosti funguje Stredisko s názvom Trnava, ktoré sa venuje tehotným ženám, ženám po pôrode a ich deťom. Občianske združenie Pastierik (Komunita otvorená rodinám, deťom i priateľom) zase dáva priestor pre stretávanie sa rodičov na materskej a rodičovskej dovolenke, ktoré pre nich pripravuje rôzne aktivity zamerané na socializovanie sa, neformálne vzdelávanie, realizujú prednášky a workshopy, športové a hudobné podujatia na podporu rodiny. Činnosť OZ Pastierik pripravuje mamičky na tehotenstvo, pôrod, ale materstvo hneď po narodení dieťaťa až po 1,5 roka. Navrhujeme, aby sa neziskové organizácie v rámci primárnej prevencie venovali potencionálnym rodičom, pripravovali ich na rodičovstvo z dôvodu, aby sa predišlo týraniu, zneužívaniu, zanedbávaniu detí, ale taktiež násiliu páchaného na deťoch, ktoré pokladáme taktiež za jeden z mnohých rizikových faktorov v rodinách. Okrem primárnej prevencie by sa zameriavali aj na sekundárnu a terciárnu prevenciu.

ZÁVER

Cieľom tejto ŠVOČ práce bolo zistiť súvislosť medzi jednotlivými rizikovými faktormi v rodinách a medzi extrémizmom a radikalizáciou u adolescentov stredných škôl.

Teoretická časť pozostávala z dvoch kapitol. V prvej kapitole boli rozpracované jednotlivé rizikové faktory, ktoré sa najčastejšie vyskytujú v rodinách. Druhá kapitola sa venovala problematike radikalizmu a extrémizmu, kde sú definované aj jednotlivé rozdiely v ich chápaní. Cieľom empirickej časti bolo zistiť, aká je súvislosť medzi jednotlivými rizikovými faktormi v rodinách a medzi radikalizáciou a extrémizmom u adolescentov. Údaje boli zozbierané prostredníctvom techniky Snowball a konkrétne išlo o stredoškolských študentov z Gymnázii a zo Stredných odborných škôl vo vekovom rozpätí od 16-18 rokov. Údaje získané prostredníctvom dotazníkovej batérie boli spracované v štatistickom programe SPSS, avšak najprv bolo potrebné zistiť, akú distribúciu majú získané údaje, aby sme zvolili správne typy testov. Ukázalo sa, že išlo o neparametrickú distribúciu, preto sme využívali neparametrické typy testov.

V rámci empirickej časti sme zisťovali rodové rozdiely v miere radikalizácie a extrémizmu u respondentov. Preukázalo sa, že muži vykazovali o niečo vyšší priemer celkového skóre ako ženy. Muži (3,86) a ženy (3,19). Avšak tento výsledok štatisticky významný nie je, pretože výskumu sa zúčastnil iba nízky počet mužov. Taktiež v rámci socio-demografických údajov nás zaujímalo, že s kým respondenti prevažnú časť v priebehu týždňa bývajú. Prostredníctvom tejto skutočnosti sme skúmali mieru radikalizácie a extrémizmu u

respondentov a preukázalo sa, že najvyššie priemerné skóre (3,95) dosahovali respondenti, ktorí bývali v domácnosti so starými rodičmi alebo s inými členmi rodiny.

Zistenia z našej výskumnej vzorky sme porovnávali s výsledkami zo štúdií, ktoré realizovali výskumy v podobných oblastiach a zaoberali sa rovnakými premennými. Išlo o výskumy realizované v USA, v Londýne a v Amerike.

Poslednú časť ŠVOČ práce tvorili odporúčania pre prax v oblasti sociálnej práce, ktoré sme navrhli na základe výskumných zistení. V tejto časti sme navrhli, aby sa na základných, stredných, ale aj vysokých školách realizovali prednášky, diskusie a workshopy zamerané na problematiku radikalizácie a extrémizmu v súčasnosti, na ich prejavy a následky. Ďalej za prospešné považujeme, aby sa Sociálna práca s rodinou väčšmi zameriavala na vzdelávanie jednotlivých členov rodiny o problematike radikalizmu a extrémizmu v súčasnosti, aby pomáhala rodinám, ktoré sú ohrozené radikalizáciou a extrémizmom. Ďalej odporúčame venovať zvýšenú pozornosť primárnej prevencii syndrómu CAN, v rámci ktorej by boli realizované preventívne programy. Nepopierateľnú úlohu má v tomto najmä školstvo, kde by sme k činnostiam školského sociálneho pracovníka zaradili najmä realizovanie prednášok a besied, predmetom ktorých by bolo oboznámenie študentov najmä s druhmi, prejavmi, následkami, ale aj fázami syndrómu CAN. Navrhujeme zriadiť aj viacero neziskových organizácií, ktoré by sa venovali potencionálnym rodičom a snažili by sa ich dostatočne pripraviť na rodičovstvo, ale taktiež by sa zameriavali na sekundárnu a terciárnu prevenciu syndrómu CAN. Za prospešné a zároveň posledné odporúčanie považujeme sociálnu prácu s mládežou vo virtuálnom prostredí, kde by sme navrhli zaviesť omnoho viac virtuálnych komunit, online poradenstva, podporných stránok a projektov, ktoré by mapovali online prostredie, vyvracali a uvádzali na pravú mieru skreslené informácie a dopomáhali k vytváraniu dôvery, ktorú dospievajúca mládež tak veľmi potrebuje.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 1/0754/21 „Push Pull“ sociálne faktory súvisiace s mierou radikalizácie adolescentov v kontexte sociálnej práce.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

ALDORTOVÁ, N. 2010. Vychovávame deti a rasteme s nimi. Praha: Portál. ISBN 978- 80-7252-287-3.

BAČIKOVÁ, M. 2019. Psychológia rodičovskej kontroly v dospievaní. Košice: Katedra pedagogickej psychológie a psychológie zdravia. Filozofická fakulta, UPJŠ v Košiciach. ISBN 978-80-81-52-736-4.

BAILEY, J. M. et. al. 2018. Supporting change in chronic disease risk behavior for people with a mental illness: a qualitative study of the experiences of family carers [online]. BMC Public Health. 18(18), 416-420. [cit.2022-04-10]. Dostupné z: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29587704/>

- BAKOŠOVÁ, Z. 2012. Pedagogické situácie v školskom prostredí a možnosti ich riešenia prostredníctvom sociálnej pedagogiky. In: Hroncová, J. (ed.). Acta Universitatis Matthaei Belii: Zborník vedeckovýskumných prác. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici. ISBN 978-80-557-0352-7.
- BANDURA, A. 2005. The evolution of social cognitive theory. In: K. G. SMITH & M. A. HITT (eds.). Great Minds in Management [online]. 9-35. Oxford: Oxford University Press. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <https://www.uky.edu/~eushe2/Bandura/Bandura2005.pdf>
- BARBER, B. K., 1996. Parental psychological control. Revisiting a neglected construct. Child Development, 67(6), 329-339- doi: 10.1111/j. 1467-8624.1996.tb01915x.
- BARLETT, J. J. BIRDWELL a M. KING, 2010. The edge of violence a radical approach to extremism [online]. London: Demos. ISBN 978-1-906693-39-8. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: https://www.demos.co.uk/files/Edge_of_Violence_-_web.pdf
- BARTOŇOVÁ, M. 2005. Nízkoprahové programy pre deti a mládež – úvod do problematiky. Bratislava: Nadácia mládeže Slovenska, 2005. ISBN 80-969348-0-5.
- BEATTIEVOVÁ, M. 2006. Koniec spoluzávislosti. Trnava: Spolok sv. Vojtecha. ISBN 80-7162-631-7.
- BELINTXON, M. et. al. 2020. Connections between Family Assets and Positive Youth Development: The Association between Parental Monitoring and Affection with Leisure – Time Activities and Substance Use [online]. Int J Environ Res Public Health. 17(21). [cit. 2022-04-03]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7663813/>
- BELINTXON, M. et. al. 2020. Connections between Family Assets and Positive Youth Development: The Association between Parental Monitoring and Affection with Leisure – Time Activities and Substance Use [online]. Int J Environ Res Public Health. 17(21). [cit. 2022-04-03]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7663813/> BJØRGO, T. a J. HORGAN, 2009. Leaving terrorism behind: individual and collective disengagement [online]. New York: Poutledge. ISBN 13-978-0-415-77667-7. [cit. 2022- 03-21]. Dostupné z: [file:///C:/Users/pc/Downloads/10.4324_9780203884751_previewpdf%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/pc/Downloads/10.4324_9780203884751_previewpdf%20(2).pdf)
- BOČÁKOVÁ, O. A. TOMÁŠIKOVÁ, 2012. Extrémizmus a jeho podoby. In: Bezpečnosť, Extrémizmus a terorizmus [online]. Podhájska: Medzinárodná vedecká konferencia. ISBN 978-80-89608-08-9. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <https://www.eeda.sk/dok/publikacie/zborniky/2012-bet-sk.pdf>
- BOTHA, A. 2014. Political socialization and terrorist radicalization among individuals who joined al-Shabaab in Kenya. Studies in Conglict & Terrorism [online]. 27(11), 895- 900. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <file:///C:/Users/pc/Downloads/FinalArticle.pdf>
- BROWN, A. R. R. RAMCHAND and T. C. HELMUS, 2021. What Prevention and Treatment of Substance Use Disorder Can Tell Us About Addressing Violent Extremism [online]. doi: 10. 7249/PEA1071-1. [cit. 2022-03-30]. Dostupné z: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PEA1071-1.html>
- CIUTTIOVÁ, B. 2008. Školská sociálna práca – prepojenie medzi školou a rodinou. In: K. Haladová, ed. Konferencia poskytovateľov sociálnych služieb rodinám s deťmi. Trnava: ADTeam.
- CHARVÁT, J. 2007. Současný politický extrémizmus a radikalizmus. Praha: Portál, s.r.o. ISBN 978-80-7367-098-6.
- CHMELÍK, J. a kol. 2012. Extrémizmus. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o. ISBN 978-80-7380- 376-6.
- CLOUD, H. J. TOWNSEND, 2013. Hranice. Bratislava: Porta libri. ISBN 978-80-8156- 009-5. CSÍKÓSOVÁ, T., 2021. Sociálna práca s rodinou. In: Prohoman. [online] Bratislava: Business IntelligenceClub, o.z., [cit. 2022-03-11]. ISSN 138-1415. Dostupné z: <https://www.prohuman.sk/content/socialna-praca-s-rodinou>
- DAVIES, S. L. et. al., 2009. Family influences on adolescent health. Adolescent health: Understaiding and preventing risk behavior. San Francisco: CA – Jossey- Bass.
- DANICS, Š. 2002. Extrémizmus – hrozba demokracie. Praha: Policie History. ISBN 80- 86477-07-X.
- DASTOURY, M. et. al., 2014. Investigating Addiction in the Changing Universe [online]. Global Journal of Health Science. 6(6): 35106. [cit.2022-04-10]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/267754943_Investigating_Addiction_in_the_Changing_Universe
- DOOJSE, B. M. LIESBETH et. al. 2016. Terrorism, radicalization and de-radicalization [online]. Washington: Current Opinion in Psychology. [cit.2022-03-15]. Dostupné z: https://iaapsy.org/site/assets/files/1288/doorsje_-_m_moghaddam_-_kruglanski_-_de_wolf_-_mann_and_feddes_-_2016_-_researchgate.pdf

- DREIKURS, F. E. 2005. Adlerovská teória [online]. Bratislava: Slovenská adlerovská spoločnosť [cit. 2022-03-10]. ISBN 0-969264-7-0. Dostupné z: <https://pdfcoffee.com/eva-dreikursova-adlerovska-teoria-pdf-pdf-free.html>.
- DUDINSKÁ, I. V. DUDINSKÝ a A. POLAČKOVÁ, 2016. Extrémizmus a Radikalizmus – Staré fenomény v nových kontextoch. Prešov: Prešovskej univerzita. ISBN 978-80-555-1765-0.
- ĎURKECH, B. 2014. Riadenie bezpečnosti zložitých systémov [online]. Liptovský Mikuláš: Zborník vedeckých a odborných prác. ISBN 978-80-8040-487-1.
- HARMÁČKOVÁ, M. 2012. Sociálna práca s nezamestnanými a kvalita života nezamestnaných. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2012 [online]. Dostupné z: http://www.eromaresource.com/files/library/1624/Hamrackova_Socialna_praca_%20s_nezamestnanymi.pdf.
- HASHIMZASE, N. 2020. Endogenous preferences for parenting and macroeconomic outcomes. Journal of Economic Behavior & Organization 175(172), 267-270.
- HARMÁČKOVÁ, M. 2012. Sociálna práca s nezamestnanými a kvalita života nezamestnaných. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2012 [online]. Dostupné z: http://www.eromaresource.com/files/library/1624/Hamrackova_Socialna_praca_%20s_nezamestnanymi.pdf
- HASHIMZASE, N. 2020. Endogenous preferences for parenting and macroeconomic outcomes. Journal of Economic Behavior & Organization 175(172), 267-270.
- TARIQ, N. a V. GUPTA. 2021. High Risk Behavior [online]. Treasure Island: Stat Pearls Publishing. [cit.2022-04-10]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK560756/>
- TIAN, Y. a et. al., 2019. Parental Psychological Control and Adolescent Aggressive Behavior: Deviant Peer Affiliation as a Mediator and School Connectedness as a Moderator [online]. China: School of Education [cit.2022-04-10]. Dostupné z: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2019.00358/full>.
- TOMČÍKOVÁ, T. 2012. Riziková mládež. Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta. Banská Bystrica, 2012. ISBN 978-80-557-0360-2
- TURNER, V. 2006. Pruběh rituálu. Brno: Computer Press. 2006. ISBN 80-7226-900-3. VAGNEROVÁ, M. 2000. Vývojová psychologie. Praha: Portál. ISBN 80-71783-080-X.
- VAGNEROVÁ, M. 2002. Psychopatologie pro pomáhající profesie: Variabilita a patologie lidské psychiky. Praha: Portál. ISBN 978-80-7178-678-8.
- VASILESCU, A. 2011. Sociálna práca so spoluzávislými In: MÁTEL, A. a kol., 2011. Sociálna patológia a intervencia sociálnej práce. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie [online]. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety. [cit. 2022-03-15]. ISBN 978-80- 8132- 018-7.
- VASÍĽOVÁ, V. a S. LOVAŠOVÁ, 2018. Kompetencie a význam sociálnych pracovníkov v školskom prostredí na Slovensku In: Prohuman [online] Bratislava: Business Intelligence Club, o.z., [cit.2022-08 -03] ISSN 1338-1415. Dostupné z: <https://www.prohuman.sk/socialna-praca/kompetencie-a-vyznam-socialnychpracovnikov-v-školskom-prostredí-na-slovensku>
- VEGRICHTOVÁ, B. 2013. Extremizmus a spoločnosť. Plzeň: Vyd. Aleš Čeněk, s.r.o. ISBN 978-80-7380-427-5.
- VELŠÍK, M. 2016. Mladí ľudia v kyberpriestore. Šance a riziká pre demokraciu. Bratislava: IVO, 2016. ISBN 978-80-89345-59-5.
- VIDINO, L. a J. BRANDON, 2012. Countering radicalization in Europe [online]. London: The International Centre for the Study of Radicalization and Political Violence. [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <https://icsr.info/wp-content/uploads/2012/12/ICSRReport-Countering-Radicalization-in-Europe.pdf>
- VIŠŇOVSKÝ, E. a kol. 2007. Základy rodinnej výchovy. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-8083-443-2.
- VLČKOVÁ, M. 2001. Týrané dieťa. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 80-223- 1574-5.
- VYHNÁLKOVÁ, H., 2012. Krízová intervencia u detí a jejich rodín: In: VODÁČKOVÁ, D. et. al. Krízová intervencia. Praha: Portál. ISBN 978-80-7178-696-9.
- WILDOVÁ, R. 2010. Sloboda a hranice, láska a rešpekt. Praha: Dharma Gaia, 2010. ISBN 978-80-7436-005-3.
- WOITITZ, G. J. 2002. Adult Children of Alcoholics: at Home, at Work and in Love. Florida: Health Communications. ISBN 978-1-55874-930-3.

ZAHN. K. A. 1997. Od batôľaťa po školáka: Ako môžu rodičia stanoviť hranice a sprostredkovať pravidlá správania [online]. Ratingen: Oberstebrink & Partner GmbH. [cit. 2022-03-10]. ISBN 3-9804493-1-9. Dostupné z: https://cloud1.d.edupage.org/cloud/pravidla_deti_preklad.pdf?z%3AnwvOLrCJnE2JQfCLxkEKXxd8%2Ft8IxI2G4I4wa378XyAo6kIX7bUfpuZk4fTozjYd

NADÁCIA PRE DETI SLOVENSKA. 2016. Prínos a dopad práce s deťmi a s mládežou. Nadácia pre deti Slovenska [online]. Dostupné z: http://www.codetipotrebuju.sk/wpcontent/uploads/2016/03/Prinos_a_dopad_prace_s_detmi_a_mladezou_NDS.pdf

OZ KASPIAN. 2020. Klub pre decká [online]. 2020 [cit. 2022-03-07]. Dostupné z: <https://kaspian.sk/klub-pre-decka/>

OZ MLÁDEŽ ULICE. 2010. Základné informácie a prehľad projektov, programov a služieb [online]. 2010 [cit. 2022-03-07]. Dostupné z: <https://mladezulice.sk/>

OZ MLÁDEŽ ULICE. 2010. Program Mosty [online]. 2010 [cit. 2022-03-07]. Dostupné z: <https://mladezozulice.sk/service/program-entry/>

OZ MLÁDEŽ ULICE. 2010. Program podpory rodín v BSK [online]. 2010 [cit. 2022-03-07]. Dostupné z: <https://mladezulice.sk/service/program-podpory-rodin-v-bsk/>

YCARE PROJECT. 2017. O projekte [online]. 2017 [cit. 2022-03-07]. Dostupné z: <https://www.ycare.eu/sk/project/>

YCARE PROJECT. 2017. Online platforma (sada materiálov) [online]. 2017 [cit. 2022-03-10]. Dostupné z: <https://toolbox.ycare.eu/main/toolbox.php?localize=sk>

Zákon č. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Faktory ovplyvňujúce pracovnú spokojnosť u pracovníkov v sociálnej oblasti v podmienkach SR

Factors Influencing Job Satisfaction of Social Workers in the Conditions of the Slovak Republic

Dominik Maximov

Školiteľ: **doc. Mgr. Vladimír Lichner, PhD.**

KSP Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Abstrakt - Práca je zameraná na identifikáciu faktorov ovplyvňujúcich pracovnú spokojnosť u pracovníkov v sociálnej oblasti. Teoretická časť práce je spracovaná v troch kapitolách, ktoré postupne objasňujú základné pojmy týkajúce sa pracovnej spokojnosti a motivácie, ako aj ich najvýznamnejšie teórie. Autori sa venujú tiež ozrejmieniu podmienok výkonu pomáhajúcich profesií a práce v sociálnej oblasti, ako aj ich možným negatívnym dôsledkom. Spracovaná je aj bližšia analýza jednotlivých faktorov pracovnej spokojnosti, so zreteľom na možnosť ich ovplyvňovania. Empirická časť práce je venovaná interpretácii výsledkov autorského výskumu, zameraného na zisťovanie miery pociťovanej pracovnej spokojnosti pracovníkmi v sociálnej oblasti a analýzu vplyvu jednotlivých identifikovaných čiastkových faktorov na celkovú pracovnú spokojnosť. Výskumne boli identifikované viaceré zaujímavé a štatisticky významné rozdiely či vzťahy, ktoré boli následne zohľadnené pri návrhu odporúčaní pre prax v aplikačnej časti práce.

Kľúčové slová: Pracovná spokojnosť. Pracovná nespokojnosť. Faktory pracovnej spokojnosti. Práca v sociálnej oblasti. Pomáhajúce profesie.

Abstract - The target of the thesis was to identify factors, which influence job satisfaction among social workers. Theoretical part of the thesis divides into three chapters, which gradually explain the key words associated with job satisfaction and motivation, as well as theories which they are based on. Authors also describe the registered requirements necessary for careers in helping professions in social field, as well as the negative impact that helping professions may have. The detailed analysis of particular factors of job satisfaction was carried out, whilst it highlights the possibility of them being altered. The empirical part of the thesis is devoted to results interpretation of the authors' research, aimed at finding out the level of job satisfaction felt by social workers in helping profession and the analysis of how partial factors influence

overall job satisfaction. The research identified various statistically interesting differences or relationships, which were eventually taken into consideration when suggesting guidelines for further praxis in practical part of the thesis.

Key words: Job satisfaction. Job dissatisfaction. Job satisfaction factors. Social Work. Helping professions.

ÚVOD

Pracovná spokojnosť predstavuje fenomén, ostro sledovaný viacerými vednými disciplínami. Zároveň je to oblasť, ktorá sa dostáva stále viac do popredia, najmä vzhľadom na vývoj pracovného trhu, fluktuáciu zamestnancov, ale aj celkový rozvoj kvality života, ktorej neoddeliteľnou súčasťou je aj kvalita pracovného života.

Sociálna oblasť patrí v súčasnosti k dynamicky sa rozvíjajúcim odvetviám, kde sa ľudia môžu prácou nielen realizovať a žiť, ale aj priamo ovplyvňovať a meniť životy iných. Napriek tomuto faktoru bolo v našich podmienkach realizovaných len minimum výskumov na tému pracovnej spokojnosti v tejto oblasti. Pritom však demografický vývoj, ekonomické a spoločenské zmeny, ako aj všeobecný nárast výskytu sociálno-patologických javov nasvedčujú, že si táto oblasť bude v budúcnosti vyžadovať ďalšie personálne posily. Práve tieto výzvy, ktoré považujeme za vysoko aktuálne a naliehavé, predstavujú našu motiváciu k voľbe témy práce. Cieľom tejto práce je teoretická analýza pracovnej spokojnosti, s osobitným zreteľom na jej konkrétne faktory a s jasným smerovaním do sféry pomáhajúcich profesií a sociálnej oblasti. Prvú kapitolu venujeme samotnej problematike práce, pracovnej spokojnosti, ale aj motivácie a ich vzájomným súvislostiam. Druhá kapitola je špecificky zameraná na sociálnu oblasť a pomáhajúce profesie, ktoré sa v nej uplatňujú. Osobitne sa v tejto kapitole venujeme i problémom a rizikám, ktorým sú vystavení pracovníci v danej oblasti. Tretia kapitola prináša deskripciu jednotlivých faktorov, determinujúcich pracovnú spokojnosť. Zároveň sa v nej zameriavame na možnosti intervencie do pracovnej spokojnosti, predstavované odporúčaniami výskumných štúdií, ako aj programami zameranými na zlepšovanie pracovnej spokojnosti. Na teoretické poznatky nadväzujeme vo výskumnej časti, ktorá je zameraná na analýzu celkovej pracovnej spokojnosti, jej determinujúcich faktorov, ich vplyvu na ňu, ako aj na interpretáciu súvislostí medzi nimi v rámci výskumnej vzorky pracovníkov v sociálnej oblasti. Vychádzajúc z výskumných výsledkov a teoretických poznatkov navrhujeme v aplikačnej časti konkrétne opatrenia, zamerané na zlepšenie pracovnej spokojnosti pomáhajúcich profesionálov v sociálnej oblasti.

1 PRÁCA, PRACOVNÁ SPOKOJNOSŤ A MOTIVÁCIA

Úvodnú kapitolu predkladanej práce venujeme definícii základných pojmov, ktoré budú v práci používané, a ktorých objasnenie považujeme za nevyhnutné pre lepšie pochopenie danej problematiky.

1.1 Práca

Prácu považujeme za jeden zo základných výrobných faktorov a chápeme ju ako cieľavedomú ľudskú činnosť prostredníctvom ktorej: „ľudia využívaním svojich duševných a fyzických schopností buď priamo, alebo sprostredkovane uspokojujú svoje potreby“ (Sabayová 2016, s. 33). Človek prácou rozvíja svoje kompetencie, nadväzuje vzťahy, pretvára okolité prostredie, tvorí hodnoty a teda dokáže jej pomocou saturovať svoje fyziologické, rastové aj sebarealizačné potreby. Môžeme na ňu hľadiť ako na kategóriu ekonomickú, sociologickú ale aj psychologickú (Kravčáková et al. 2015). Podľa Žilovej (2003) je významnou súčasťou definície práce jej sociálny charakter, keďže je uskutočňovaná v konkrétnom sociokultúrnom prostredí, je spojená so sociálnymi interakciami, vyvoláva sociálne dôsledky a je naviazaná na ďalšie sociálne javy. Zamestnanie chápeme ako „výkon platenej práce na zmluvnom základe“, nástroj umožňujúci sociálnu mobilitu a zároveň jednu z definujúcich inštitúcií jedinca, od ktorej sa zvyčajne odvíja sociálny status, kontakty, životný štýl a ciele jedinca (Žilová 2003, s. 22).

1.2 Pracovná spokojnosť

Pracovná spokojnosť je psychologický fenomén, spočívajúci v subjektívnom hodnotení pracovných činností z rôznych individuálnych hľadísk (Mlčák, Slíva 2005). Kravčáková (et al. 2015, s. 130) definuje pracovnú spokojnosť ako: „postoj zamestnanca k vykonávanej práci a ku kontextu pracovného prostredia“ a vyjadrenie „psychického vyrovnania sa jedinca s prácou a hodnotenie pracovnej pohody (kognitívna zložka postoja) a emocionálny stav (afektívna zložka postoja), na základe čoho jedinec koná a správa sa (behaviorálna zložka postoja).“ Al-Zoubi a Al-Tkhayneh (2019, In: Elsayed et al. 2021) tvrdia, že pracovná spokojnosť predstavuje prepojenie medzi osobnými očakávaniami pracovníka od práce a reálnymi výsledkami jeho práce.

Výrost a Slaměník (1998, In: Kubáni 2011) uvádzajú možnosti chápania pracovnej spokojnosti ako psychologického obsahu, momentálneho stavu jedinca v časovom intervale a situačnej reakcie na premenu pracovných podmienok.

Vo všeobecnosti možno povedať, že pracovná spokojnosť sa odvíja od faktorov práce, odmeny, ľudí na pracovisku, organizačných podmienok a individuality pracovníka (Locke 1976; Spector 1997; Cook et al., 1997, In: Dartey-Baah 2010).

Okrem vyššie uvedeného na pracovnú spokojnosť vplýva tiež možnosť autonómneho rozhodovania vo svojej práci (Joseph, Conrad 1979, In: Evans, Huxley, Gately et al. 2006), ako aj akceptácia komunitou (Jiang et al. 2019; Patterson et al. 2020, In: Elsayed et al. 2021). Harari (et al. 2016, In: Tshivhase, Vilakazi 2018) dáva do pozornosti literatúrou často opomínané faktory entuziazmu a asertivity pracovníka, ktoré sú s pracovnou spokojnosťou v priamom súvisi. Kubáni (2010) dopĺňa, že vplyv jednotlivých faktorov môže byť rôzny podľa profesijnej oblasti, v ktorej je pracovná spokojnosť skúmaná, pracovného zaradenia jedinca či jeho charakterových vlastností.

Meier a Spector (2015) rozlišujú tri prístupy nahliadania na pracovnú spokojnosť. Dispozičný prístup predpokladá, že niektorí jedinci sú prirodzene spokojnejší ako iní. Príčinu týchto rozdielov možno hľadať najmä v genetickej predispozícii a rozdielnych osobnostných vlastnostiach. Situačný prístup kladie dôraz na vplyv faktorov ako charakter práce, stresové faktory v pracovnom prostredí či podpora na pracovisku. Interakčný prístup vyzdvihuje individualitu jedinca, ktorej zhoda s vykonávanou prácou vyvoláva pociťovanie pracovnej spokojnosti.

Poznanie determinantov pracovnej spokojnosti je dôležité aj vo vzťahu k pracovnému výkonu, keďže tieto premenné sú vzájomne prepojené a môžu sa pozitívne i negatívne ovplyvňovať. Podľa Schermerhorna (1994, In: Kravčáková et al. 2015) možno badať tri možnosti vzťahu medzi pracovnou spokojnosťou a výkonom:

- A. spokojnosť vedúca k výkonu,
- B. výkon vedúci k spokojnosti,
- C. odmena vplývajúca na výkon i pracovnú spokojnosť.

1.3 Pracovná motivácia

Vychádzajúc z definícií rôznych autorov (Bedrnová, Nový 1998; Kubáni 2011; Bedrnová, Jarošová, Nový et al. 2012; Harausová 2015), chápeme pod pojmom pracovná motivácia psychickú pohnútku, schopnosť i proces, vedúci k výkonu určitej činnosti, ktorou jedinec alebo skupina smeruje k uspokojeniu svojich potrieb a zároveň k naplneniu očakávaní organizácie. Vzťah pracovnej spokojnosti a motivácie vysvetľuje Daft (2003, In: Dartey-Baah 2010) pocitom uspokojenia vyplývajúcim zo správania vedúceho k odmene a teda k saturácii

potrieb, ktoré jedinca motivovali k činnosti. Bedrnová, Jarošová a Nový (et al. 2012, s. 254) explicitne uvádzajú, že existuje: „jasný vzťah priamej úmernosti: čím väčšie uspokojenie, tým väčšia motivácia k práci“ a dodávajú, že práve poznanie faktorov pracovnej spokojnosti je kľúčové pre výber vhodnej metódy pôsobenia na motiváciu pracovníkov.

1.4 Teórie pracovnej motivácie a pracovnej spokojnosti

V tejto časti práce postupne predstavíme najvýznamnejšie teoretické koncepcie pracovnej motivácie podľa rôznych autorov. Budeme sa zameriavať predovšetkým na tie teoretické koncepty, ktoré sú v sociálnej sfére aplikovateľné, prípadne sa zaoberajú motiváciou vo vzťahu k pracovnej spokojnosti.

Taylor vychádzal z predpokladu existencie kauzálneho vzťahu medzi výškou mzdy a pracovným výkonom. Tvrdil tiež, že rast pracovnej motivácie zamestnancov je možné ovplyvňovať fungujúcim odmeňovacím systémom závislom na výkone pracovníkov. (Majtán et al. 2005)

Známym autorom v oblasti motivácie je americký psychológ Maslow. Ten rozlišoval „deväť prirodzených potrieb“, ktorých počet bol neskôr zredukovaný (Dědina, Odcházal 2007, s. 66). Maslow zistil, že dôležitosť týchto potrieb sa rôzni a je možné ich hierarchicky usporiadať. Priorizácia potrieb v jeho schéme vychádza z predpokladu, že až po saturovaní potrieb nižšej úrovne je jedinec schopný saturovať vyššie potreby. Rovnako nižšia potreba, ktorá už bola uspokojená, stráca potenciál ďalej motivovať jedinca. Pre oblasť pracovnej motivácie a spokojnosti je možné do Maslowovej pyramídovej schémy dosadiť aj ekvivalentné potreby pracovného prostredia, za zachovania pôvodnej hierarchizácie. (Majtán et al. 2005)

Inšpiráciu v Maslowovej teórii našiel aj americký psychológ Alderfer. Na rozdiel od Maslowa ale chápal postupnosť hierarchizovaných potrieb ako relatívnu, teda k naplneniu potreby vyššej podľa neho nebola potrebná saturácia všetkých nižšie položených potrieb. V súvislosti s týmto tvrdením zaviedol označenie ERG:

E – Existention – existencia – fyziologické a bezpečnostné potreby,

R – Relatedness – vzťahy – sociálne potreby,

G – Growth – rast – potreby rozvoja a sebarealizácie. (Bedrnová, Jarošová, Nový et al. 2012) Alderfer zároveň poukázal na fakt, že jedinec môže pociťovať viacero potrieb zároveň (Kravčáková et al. 2015).

S otázkou potrieb pracoval aj McClelland, ktorý identifikoval tri motivačné potreby ľudského konania, a to potreby moci, obľúbenosti a úspechu. Na základe prevládajúcich

potrieb, aktivizujúcich správanie pracovníka odvodzoval jeho charakteristiky a delil jedincov do skupín. (Majtán 2005)

Mayo vychádzal z vnímania človeka najmä po psychologickú a sociálnu stránku aj v pracovnom živote. Tvrdil tiež, že ľudská prirodzenosť v človeku vyžaduje určitú mieru autonómie a možnosť tvorivej práce, ktoré ho následne motivujú k pracovným výkonom. (Míka 2006)

Herzberg na základe výskumov predstavil novú teóriu, spájajúcu faktory pracovnej motivácie a pracovnej spokojnosti, tzv. motivačne-hygienickú teóriu. Faktory v nej delí na vonkajšie a vnútorné. (Bedrnová, Jarošová, Nový et al. 2012) Podstatným rozdielom medzi týmito skupinami je, že i keď prítomnosť motivátorov môže viesť k nárastu pracovnej spokojnosti, ich neprítomnosť nemusí spôsobiť pracovnú nespokojnosť (Koubek 2015).

Ďalšou teóriou je Vroomova teória expektácie, vychádzajúca zo vzťahu medzi očakávaniami jedinca, že pracovné úsilie prinesie želaný výsledok a subjektívneho hodnotenia samotného výsledku. Expektačná teória má význam pri výbere spôsobu odmeňovania zamestnanca, ktorý by mal zodpovedať jeho očakávaniam. (Pospíšil 2019b)

Uvádzame tiež Adamsovu teóriu spravodlivosti, zakladajúcu sa na porovnávaní vynaloženého úsilia (napr. intenzita a náročnosť práce) a výsledkov snaženia (napr. odmena, ohodnotenie) seba a iných pracovníkov vykonávajúcich podobnú činnosť za podobných podmienok (Bedrnová, Jarošová, Nový et al. 2012).

V prvej kapitole sme sa sústredili najmä na teoretické ukotvenie pojmov súvisiacich s problematikou práce, pracovnej spokojnosti a motivácie, ako aj ich vzájomnej súvislosti a vzťahu medzi nimi.

2 ŠPECIFIKÁ VÝKONU POMÁHAJÚCICH PROFESIÍ

Pomáhajúce profesie a práca v sociálnej oblasti predstavuje veľmi špecifickú oblasť ľudskej činnosti. Cieľom druhej kapitoly našej práce je preto bližšie definovať sociálnu oblasť a pomáhajúce profesie, ktoré sa v nej uplatňujú, ako aj poukázať na výskyt možných negatívnych dôsledkov práce v týchto profesiách.

2.1 Sociálna oblasť a pomáhajúce profesie

V našej práci úmyselne využívame pojem sociálna oblasť, pod ktorým chápeme širšiu oblasť, presahujúcu rámec zákona 448/2008 Z.z. o sociálnych službách. Sociálne služby, ako aj sociálnu prácu považujeme za jedinečné súčasti sociálnej oblasti.

Definovať sociálnu oblasť je mimoriadne náročné pre jej rozsiahlosť a mnohotvárnosť. Zároveň je táto oblasť nerozlučiteľne spájaná s výkonom povolání, ktoré sú primárne zamerané na pomoc iným, teda pomáhajúcich profesií. (Mesárošová et al. 2017) Podľa Hricovej a Rázcovej (et al. 2019) je charakteristikou pomáhajúcich profesií ich zakladanie si na intenzívnom kontakte a vzťahu pracovníka s klientom. Záškodná a Kubicová (2008) uvádzajú, že významným prvkom, ktorý robí pomáhajúce profesie výnimočnými, je ich prepojenie s emóciami. Tie pramenia najmä zo stretávania sa s problémami klientov, ale objavujú sa tiež ako následok stretu s polarizáciou sociálnej reality, či prijímania rozhodnutí ovplyvňujúcich život klienta.

V nasledujúcej časti uvádzame vybrané kategórie profesií, ktoré možno označiť za pomáhajúce, a ktorých pracovníci sa hojne vyskytujú v sociálnej oblasti. Pri výbere profesií vychádzame z delenia, ako ho uvádza Lichner (2019).

1. Sociálni pracovníci a asistenti sociálnej práce.
2. Odborníci z oblasti psychológie a psychoterapie.
3. Zdravotnícki pracovníci a opatrovatelia.
4. Pedagogickí pracovníci a vychovávatelia.

Z hľadiska kontaktu s klientom pri výkone práce Lichner (2019) ponúka nasledovné delenie kategórií pracovníkov pomáhajúcich profesií:

- A. pracovníci v neustálom, každodennom kontakte s klientom,
- B. pracovníci v dennom kontakte s klientom, vykonávajúci špecializované odborné činnosti,
- C. pracovníci poskytujúci okamžitú krízovú intervenciu,
- D. obslužný personál a ďalší pracovníci.

Uvedeným delením sme sa inšpirovali aj v empirickej časti našej práce, pričom sme ho ale upravili pre potreby tejto práce.

V nasledujúcej časti práce sa budeme bližšie zameriavať na možné negatívne dôsledky pomáhajúcej práce, ktorými sú ohrození pracovníci v sociálnej oblasti a ktoré môžu ovplyvňovať aj nimi pociťovanú mieru pracovnej spokojnosti.

2.2 Problémy a riziká spojené s výkonom pomáhajúcich profesií

Výkon práce v pomáhajúcich profesiách a v sociálnej oblasti so sebou prináša viacero rizík a záťažových faktorov, spojených nielen s pracovnou náplňou, ale aj pomáhaním ako takým. Vychádzame z predpokladu podporeného výskumnými zisteniami (napr. Köverová

2019b; Nezkusilová Schrötter, Hricová a Mesárošová 2020), že pociťovanie pracovnej spokojnosti a zažívanie negatívnych dôsledkov práce v sociálnej oblasti a v pomáhajúcich profesiách spolu úzko súvisí.

Významným ohrozením pre pracovníkov v sociálnej oblasti je častý výskyt stresu. Podľa zistení Hricovej a Lovašovej (2019), ho na Slovensku pociťuje až 87 % pomáhajúcich pracovníkov. Zvýšená miera stresu bola nameraná aj vo výskume zameranom na sociálnych pracovníkov, realizovanom autorkami Hricová, Nezkusilová a Mesárošová (2017). Kebza a Šolcová (2003, s. 5) definujú stres ako dôsledok: „nerovnováhy medzi hodnotením nárokov a hodnotením zdrojov k ich zvládnutiu“ a ako príčiny pracovného stresu uvádzajú problémy súvisiace s rolovými konfliktami, pracovným zaťažením, obsahom práce, organizačnými faktormi, pracovnou perspektívou, kariérnym rastom a fyzickým prostredím, v ktorom sa práca vykonáva. Pri pohľade na tieto faktory je badateľná ich podobnosť s faktormi ovplyvňujúcim pracovnú spokojnosť a teda je možné sa domnievať, že pracovníci pociťujúci vyššiu pracovnú spokojnosť pociťujú nižšiu mieru stresu, čo zodpovedá aj výskumným zisteniam, ktoré uvádzajú autorky Nezkusilová Schrötter, Hricová a Mesárošová (2020).

Medzi ďalšie často sa vyskytujúce riziká práce v sociálnej oblasti patrí ohrozenie syndrómom vyhorenia, pociťovanie únavy zo súcitu (označovanej aj ako únava z pomáhania) a ťažkosti vyplývajúce zo zástupnej traumatizácie (Martin, Brickman, Myers 2020).

Kebza a Šolcová (2003) vyhorenie vymedzujú ako stav emocionálneho vyčerpania, ktorý vzniká ako dôsledok prílišných emocionálnych a psychických požiadaviek na jedinca a prejavuje sa na úrovni fyzickej, psychickej a vzťahovej. Syndrómom vyhorenia sú podľa výskumných zistení (Lukáčová, Žiaková 2018) ohrození najmä starší pracovníci s dlhšou praxou v pomáhajúcich profesiách.

Zástupná traumatizácia je podľa slovníka Americkej psychologickéj asociácie (APA 2020) dôsledkom repetitívneho emocionálneho kontaktu s traumatizovanými osobami.

Únava zo súcitu, označovaná aj ako únava z pomáhania, je pocit vlastný pracovníkom pomáhajúcich profesií, prevyšujúci bežný stres či nespokojnosť s prácou, ktorý sa prejavuje emocionálnym a zosobneným cítením utrpenia, vyplývajúcim z práce s ľuďmi pociťujúcimi utrpenie (Soubhagya 2020).

V Slovenských podmienkach realizovala výskum týchto fenoménov Köverová (2019a), ktorá zistila, že pracovníci v sociálnej oblasti vykazujú strednú až vysokú úroveň únavy z pomáhania a nízku až strednú úroveň výskytu vyhorenia a zástupnej traumatizácie. Zároveň bolo zistené, že vo vzťahu k faktorom pracovnej spokojnosti existuje súvislosť medzi

charakterom práce a organizačnými podmienkami a výskytom vyhorenia či zástupnej traumatizácie. Podobne pri únave z pomáhaní sa preukázala súvislosť s charakterom práce.

Stotožňujeme sa s názorom autora Matouška (2021), že reflexia problémov, ktoré trápia sociálnu oblasť nemá viesť ku skeptickému uvažovaniu, ale má vytvárať priestor na hľadanie vhodných riešení pre zlepšenie podmienok praxe na rôznych úrovniach výkonu pomáhajúcich profesií.

Na základe uvedených skutočností sa domnievame, že pri meraní a ovplyvňovaní pracovnej spokojnosti pracovníkov v sociálnej oblasti nemožno na pracovnú spokojnosť nazerať len podľa jej teoretického vymedzenia. Je potrebné chápať ju v širšom kontexte a brať ohľad aj na špecifiká oblasti, v ktorej je meraná alebo ovplyvňovaná.

3 FAKTORY PRACOVNEJ SPOKOJNOSTI ZAMESTNANCOV V SOCIÁLNEJ OBLASTI A MOŽNOSTI ICH OVPLYVŇOVANIA

Obsahom tretej kapitoly je hľadanie prepojenia jednotlivých faktorov pracovnej spokojnosti na realitu práce v sociálnej oblasti a možností ich pozitívneho ovplyvňovania. Uvádzame tiež vybrané odporúčania, ktorými možno intervenovať do miery pociťovanej pracovnej spokojnosti zamestnancov v sociálnej oblasti, vychádzajúce z výskumných zistení a zahraničných programov.

3.1 Vybrané faktory pracovnej spokojnosti v sociálnej oblasti

Pri snahe o ovplyvnenie pracovnej spokojnosti zamestnancov v sociálnej oblasti, môžeme vychádzať z členenia možných intervencií na štyri kategórie:

- A. ekonomické – napr.: plat, iné peňažné odmeny,
- B. sociologické – napr.: vzťahy na pracovisku, zaradenie do pracovného tímu,
- C. psychologické – napr.: pôsobenie na motiváciu k práci, zápal pre prácu,
- D. fyziologické – napr.: redukcia zaťaženia pracovnou rutinou, pocitu pracovného preťaženia (Agho, Mueller, Price 1993; Mueller, Price 1986, In: Monroe, Deloach 2004).

Na základe uvedeného delenia sa domnievame, že aj v prípade ovplyvňovania pracovnej spokojnosti, je potrebné zamerať sa na každú z uvedených kategórií. Zároveň je ale nevyhnutné zohľadniť špecifiká práce v sociálnej oblasti, keďže v nej je takmer nemožné eliminovať psychickú a emocionálnu záťaž priamo s ňou spojenú a vychádzajúcu z jej podstaty, ako aj z pomáhaní samotného (Tesi, Aiello, Giannetti 2019). Tiež je potrebné chápať, že ekonomické

intervencie sú zväčša závislé na ekonomických a sociálnych podmienkach konkrétnych krajín, resp. môžu priamo vychádzať a byť determinované sociálnou politikou daného štátu, čo znamená, že je možné ich ovplyvňovať len do určitej, značne obmedzenej miery. Naopak, sociálne a psychologické faktory sú ľahšie ovplyvniteľné, teda intervencie zamerané na tieto kategórie je zvyčajne možno aplikovať a implementovať bez ohľadu na geografické, politické či ekonomické podmienky. (Thibault-Landry et al. 2018) Napokon, ako uvádzajú Suchanec a Ďásek (2019), jedným zo špecifik sociálnej oblasti je aj práve odlišný motivačný profil pracovníkov, u ktorých sa predpokladá, že zvyčajne kladú väčší dôraz na filantropický rozmer svojej práce, ktorý považujú za zásadný a nadradený finančnému ohodnoteniu.

V nasledujúcej časti práce bližšie predstavíme vybrané faktory vplyvajúce na pracovnú spokojnosť, ako aj perspektívy ich možného ovplyvňovania.

Plat a mzda

Plat a mzda predstavujú základnú formu odmeny, skrz ktorú je možné dosiahnuť aj iné ciele či uspokojiť rôzne ďalšie potreby (Pospíšil 2019b). Podľa Kravčákovej (et al. 2013) je potrebné, aby bol plat spravodlivý, primeraný namáhavosti práce a jej hodnote. Nízke finančné ohodnotenie pracovníkov v sociálnych službách je problémom v celej Európskej únii. Dokonca i v porovnaní s inými pomáhajúcimi profesiami patrí k najmenej finančne oceňovaným, hoc kladie podobné nároky na pracovníkov ako ostatné profesie zamerané na pomoc iným. S nízkym platovým ohodnotením súvisí aj značná feminizácia, teda prevaha žien v týchto profesiách. (Homfray 2021) Ovplyvňovanie spokojnosti s finančným ohodnotením sa podľa Pospíšila (2019b) najčastejšie realizuje cez rôzne príplatky a prémie.

Kariérny postup

Kariérny postup v sociálnej práci je legislatívne upravený Zákonom o sociálnej práci (219/2014 Z.z.), ktorý rozlišuje pozíciu asistenta sociálnej práce a sociálneho pracovníka. Čiastočný vplyv má i Zákon o sociálnych službách (448/2008 Z.z.), vymedzujúci podmienky vykonávania základného a špecializovaného sociálneho poradenstva, ako aj ďalších odborných činností. Problematickou oblasťou je možnosť špecializácie sociálnych pracovníkov, ktorá je, najmä v zahraničí, čiastočne umožnená špecializáciou napríklad počas magisterského štúdia (Pospíšil 2019a), no v našich podmienkach v praxi zatiaľ nemá legislatívnu oporu.

Spokojnosť s vedením

Spokojnosť s vedením je ovplyvnená najmä pocitom podpory a vnímaním starostlivosti, ako aj vedomím, že u svojho nadriadeného pracovníci nájdu pochopenie a môžu ho bez obáv požiadať o pomoc. Naplnenie týchto faktorov vedie k pociťovaniu ocenenia a dôležitosti, čo

vedie k rastu spokojnosti s prácou. (Kapur 2018) Špecifikom sociálnej práce vo vzťahu k vedeniu môže byť skutočnosť, že nie všetci riadiaci pracovníci majú vzdelanie v sociálnej práci a teda nemusia úplne rozumieť potrebám a problémom sociálnych pracovníkov disponujúcich týmto vzdelaním. (Schavel, Tomka 2010)

Pracovné benefity

Nefinančné benefity poskytujú zamestnávateľom určitú konkurenčnú výhodu pri náboře zamestnancov, najmä v prípade nedostatkových profesií. V európskom prostredí možno benefity rozdeliť nasledovne:

- A. sociálne benefity,
- B. benefity vzťahujúce sa k práci,
- C. benefity súvisiace s organizačným postavením. (Koubek 2015, In: Pospíšil 2019b)

Pocit uznania

Pracovné uznanie a s ním spojená prestíž je jedným z determinantov sociálneho statusu jedinca. I keď sociálna práca patrí medzi pomáhajúce profesie, ktorých výkon zvykne byť spájaný s vyššou mierou prestíže, ona sama často nie je vnímaná ako prestížna profesia. (Dragomirecká 2019) Možnosť posilniť uznanie sociálnych pracovníkov a pracovníkov v sociálnej oblasti je spojená najmä s potrebou zvyšovať a zdôrazňovať erudovanosť, odbornú kvalifikáciu, vzdelanie a kompetencie daných pracovníkov, ako aj so zlepšovaním povedomia verejnosti o rôznorodnej náplni práce sociálnych pracovníkov a iných pomáhajúcich profesií v sociálnej oblasti.

Pracovné podmienky a prostredie

Pracovné podmienky a pracovné prostredie môžu byť chápané ako dostatočné technické, materiálne a nábytkové vybavenie pracoviska (Kapur 2018). Faktory vplývajúce na spokojnosť s pracovnými podmienkami sú najmä vzhľad a vybavenie pracoviska, osvetlenie, teplota miestnosti a možnosť prispôsobenia si prostredia (Public Health England 2015).

Pracovný kolektív

Pracovný kolektív je najčastejšie ovplyvňovaný vzťahmi na pracovisku. Vzťahy na pracovisku môžeme chápať ako formálne, vychádzajúce z pravidiel a hierarchie spoločnosti, a neformálne, vychádzajúce najmä z individuality členov kolektívu. Práve úroveň neformálnych vzťahov má značný vplyv na pracovnú spokojnosť a výkon pracovníkov. (Kubátová 2006) Dobré vzťahy medzi spolupracovníkmi a kolegami umožňujú nerušene vykonávať pracovné

úlohy, ale aj hľadať u spolupracovníkov pomoc, radu či podporu, viesť neformálne konverzácie, nadväzovať priateľské vzťahy a vytvárať celkovú pozitívnu atmosféru (Kapur 2018).

Povaha práce

Povaha práce pracovníkov v sociálnej oblasti je náročne definovateľná. Súčasná doba totiž nahliada na pracovníkov v sociálnej oblasti a sociálnych pracovníkov z rôznych uhlov. Často aj samotní sociálni pracovníci chápu povahu svojej práce rôznorodo. Musil (2008) popisuje nasledovné tri roly, do ktorých môže byť sociálny pracovník podľa povahy svojej práce štylizovaný.

A. Administratívna rola

Sociálny pracovník je chápaný ako úradník, ktorého náplň práce tvorí administrácia žiadostí či implementácia vybraných opatrení v presnom, zákonom vymedzenom rozsahu.

B. Profesionálna rola

Sociálny pracovník je vnímaný ako špecialista, ktorý koncipuje, realizuje a vyhodnocuje intervenčné opatrenia, pričom kladie dôraz na komplexné posúdenie a prispôsobenie intervencie jedinečnosti klienta a jeho životnej situácie.

C. Filantropická rola

Chápe sociálneho pracovníka najmä ako ľudskú bytosť, poskytujúcu núdzemu to, čo v danej chvíli potrebuje. Sociálny pracovník teda saturuje akútne klientove potreby.

Práve poznanie náplne vykonávanej práce a identifikácia sa s príslušnou profesijnou rolou môže mať značný vplyv na pracovnú spokojnosť, nakoľko pracovníci, ktorí nie sú dostatočne oboznámení so svojimi pracovnými povinnosťami, sú náchylnejší pociťovať pracovnú nespokojnosť (Kapur 2018).

K faktorom vplyvajúcim na pracovnú spokojnosť môžeme zaradiť aj pohlavie. Bolo zistené, že kým muži zväčša pripisujú väčší význam faktorom platu, pracovných benefitov a kariérneho rastu, ženy zvyknú venovať zvýšenú pozornosť predovšetkým faktorom spojeným s pracovnými podmienkami a medziľudskými vzťahmi na pracovisku. (Kapur 2018)

3.2 Intervencie zamerané na ovplyvňovanie pracovnej spokojnosti v sociálnej oblasti

Pri snahe o pozitívny vplyv na pracovnú spokojnosť u pracovníkov v sociálnej oblasti sa stretávame jednak s výskumnými zisteniami a z nich vyvodenými odporúčaniami výskumníkov a autorov, ale aj s relatívne ucelenými programami, ktoré cielia na zlepšenie

pracovných podmienok, starostlivosti o seba a pracovnej spokojnosti u pomáhajúcich profesionálov.

Medzi najfrekvencovanejšie sa vyskytujúce odporúčania, vyplývajúce z výskumov rôznych autorov, patrili:

- podpora supervízie a peer skupín (Calitz, Roux, Strydom 2014; Pathak, Srivastava 2020; Wirth et al. 2019),
- skúmanie výskytu negatívnych dôsledkov pomáhanie a následná implementácia zistení do konkrétnych preventívnych a intervenčných programov (Calitz, Roux, Strydom 2014; Monroe, Deloach 2004; Wirth et al. 2019),
- zvyšovanie pracovnej autonómie pracovníkov (Monroe, Deloach 2004; Guinot, Monfort, Chiva 2021; Pathak, Srivastava 2020),
- zvýšenie možnosti participácie zamestnancov na rozhodovacích procesoch (Monroe, Deloach 2004; Guinot, Monfort, Chiva 2021; Wirth et al. 2019),
- podpora v celoživotnom vzdelávaní a rozvoji (Calitz, Roux, Strydom 2014; Wirth et al. 2019),
- zvýšenie počtu výskumov zameraných na pracovnú spokojnosť a pracovné podmienky pracovníkov v sociálnej oblasti (Calitz, Roux, Strydom 2014),
- zvyšovanie verejného uznania formou ocenení a pochvál pre pracovníkov v sociálnej oblasti (Monroe, Deloach 2004; Pathak, Srivastava 2020),
- podpora kolegiality, dobrých pracovných vzťahov a vzájomného uznania na pracovisku (Monroe, Deloach 2004; Pathak, Srivastava 2020),
- zníženie administratívnej záťaže (Monroe, Deloach 2004; Wirth et al. 2019),
- dôraz na flexibilitu práce a dodržiavanie primeranosti pracovného zaťaženia (Guinot, Monfort, Chiva 2021; Wirth et al. 2019),
- zlepšovanie platového ohodnotenia pracovníkov v sociálnej oblasti (Calitz, Roux, Strydom 2014),
- zlepšenie možnosti kariérneho rastu (Monroe, Deloach 2004),
- podpora kultúry dôvery, otvorenosti a neodsudzovania (Pathak, Srivastava 2020; Wirth et al. 2019),
- rast počtu pracovníkov v sociálnej oblasti (Wirth et al. 2019),
- zaistenie bezpečného a príjemného pracovného prostredia (Pathak, Srivastava 2020),
- dôraz na oddelovanie pracovného a súkromného života, ako aj na dodržiavanie hraníc vo vzťahu s klientom (Wirth et al. 2019).

Časté opakovanie jednotlivých odporúčaní v rôznych výskumoch naznačuje, že problémy, ktorým čelia pracovníci v sociálnej oblasti sú často veľmi podobné. Rovnako aj odporúčania na zvyšovanie pracovnej spokojnosti sa sústreďujú na relatívne blízke faktory, medzi ktorými možno nájsť určité prepojenia.

Berúc do úvahy uvedené, spolu s prihliadnutím na fakt, že v Slovenskej republike neexistuje ucelený program zameraný výhradne na zvyšovanie pracovnej spokojnosti zamestnancov v sociálnej oblasti, je dôležité zdôrazniť, že viaceré z uvedených odporúčaní by boli aplikovateľné aj v podmienkach slovenskej legislatívy a praxe. Prípadný program zameraný na rast pracovnej spokojnosti sociálnych pracovníkov by tak mohol vychádzať z daných odporúčaní, pokúsiť sa ich prispôbiť našim podmienkam a zaviesť ich do praxe. Zároveň v nasledujúcej časti práce uvádzame vybrané ucelené programy, zamerané na pracovnú spokojnosť pomáhajúcich profesionálov, ktoré rovnako môžu slúžiť ako inšpirácia pre ich implementáciu do našich pomerov.

Ako sa o seba starám?

I keď vyššie uvádzame, že v našich podmienkach absentuje program zameraný na zvyšovanie pracovnej spokojnosti, považujeme za potrebné na tomto mieste spomenúť intervenčný program „Ako sa o seba starám?“. Ten je zameraný najmä na starostlivosť o seba u pomáhajúcich pracovníkov, no čiastočne sa orientuje i na problematiku rastu pracovnej spokojnosti. Pracovná spokojnosť je v tomto programe chápaná ako jeden z pozitívnych dôsledkov pomáhania. Samotné aktivity sa uskutočňujú počas dvoch stretnutí realizovaných s dvojmesačným odstupom. Realizované intervencie štatisticky významne neovplyvnili pracovnú spokojnosť ani jej faktory, avšak boli zaznamenané určité pozitívne zmeny na úrovni konkrétnych otázok, sputujúcich sa na spokojnosť s vybranými aspektmi vykonávanej práce. (Mesárošová, Köverová, Lovašová 2019)

Deník sociálneho pracovníka

V Českej republike by sme za istú snahu o zlepšenie určitých aspektov pracovnej spokojnosti mohli pokladať projekt Skvělí lidé, konkrétne z tohto projektu vychádzajúci Denník sociálneho pracovníka, ponúkajúci okrem iného aktivity zamerané na organizáciu pracovného života, sebarozvoj či sebareflexiu. (Deník sociálneho pracovníka)

V tomto prípade sa ale jedná skôr o projekt jednotlivca s relatívne malým dosahom na komunitu profesionálnych sociálnych pracovníkov či iných pracovníkov v sociálnej oblasti.

Happier, healthier professionals

Príkladom zahraničného programu zameraného na zlepšenie pracovnej spokojnosti a pociťovaného blaha sociálnych pracovníkov je britský program Happier, healthier professionals: small scale interventions to improve social worker well-being, ktorý cieľi na zistenia a implementáciu funkčných intervencií zlepšujúcich pocit spokojnosti u pomáhajúcich profesionálov. Na základe výskumu boli určené tri intervencie, u ktorých sa predpokladá, že budú viesť k zlepšeniu subjektívneho vnímania pracovnej spokojnosti, zníženiu počtu pracovných absencií či nárastu pociťovanej spolupatričnosti so zamestnávateľom:

1. online program zameraný na stanovovanie cieľov pre sociálneho pracovníka,
2. osobný pochvalný list od nadriadeného,
3. káva a čaj zdarma na pracovisku.

Prvá metóda intervencie, ktorá je zameraná na stanovovanie cieľov, vychádza z faktu, že sociálni pracovníci pracujú pod časovým stresom a stretávajú sa s problémom sklbenia pracovného a súkromného života. Druhá intervencia, spočívajúca v personalizovanom pochvalnom liste od nadriadeného, vychádza z predpokladu, že sociálni pracovníci i dôležitosť svojej práce často nepociťujú dostatočné ocenenie zo strany svojich nadriadených. Sociálnym pracovníkom preto boli od ich nadriadených rozposielané krátke listy, v ktorých boli zamestnanci oslovení krstným menom a bola im poskytnutá stručná a konkrétna pozitívna spätná väzba na ich prácu. Pri vyhodnocovaní účinnosti bolo zistené, že pracovníkom, ktorí dostali osobný list od nadriadeného stúplo skóre pracovnej spokojnosti o 29,7 % v porovnaní s pracovníkmi, ktorí takýto list nedostali. Treťou formou intervencie je bezplatné poskytovanie kávy a čaju pre zamestnancov na pracovisku. Na vybraných pracoviskách boli preto nainštalované kávovary a zabezpečené zásoby kvalitnej kávy a čaju. O týchto skutočnostiach boli sociálni pracovníci informovaní listom, v ktorom bolo zdôraznené, že ide o odmenu a prejav vďaky za ich náročnú prácu. Intervencia je teda zameraná na poskytnutie malej materiálnej odmeny sociálnym pracovníkom, s cieľom zlepšiť úroveň nimi pociťovaného uznania, zvýšiť ich pohodu a spokojnosť, ako aj posilniť tímovú spoluprácu a kolegiálne vzťahy prostredníctvom spoločného trávenia prestávok neformálnymi rozhovormi pri káve a čaji. (Mitchell et al. 2021)

Za hlavnú výhodu programu Happier, healthier professionals považujeme jeho presah cez viaceré faktory vplývajúce na pracovnú spokojnosť a dobrú aplikovateľnosť v rôznych podmienkach praxe. Jednotlivé intervencie je možné implementovať aj samostatne, bez potreby nevyhnutnej nadväznosti na ďalšie. S výnimkou poskytovania kávy a čaju na pracovisku tiež

ide o ekonomicky nenáročné aktivity, na ktorých realizáciu nie sú potrebné výraznejšie investície či finančné náklady.

Supporting Social Workers in 2021

Ďalším inšpiratívnym intervenčným programom, zameraným na zlepšenie pracovnej spokojnosti a celkovej pohody pracovníkov v sociálnej oblasti, je program podpory sociálnych pracovníkov Supporting Social Workers in 2021, spočívajúci vo voľne dostupnej príručke, ktorej obsah je zameraný na podporu psychického zdravia a pohody sociálnych pracovníkov. Príručka je zároveň prispôbena špecifikám súčasnej situácie a výkonu sociálnej práce v pandemickom čase, preto aj prvá kapitola je venovaná práve online komunikácii a praxi.

Druhá kapitola sa venuje problematike sekundárnej traumatizácie a únavy z pomáhania. Odporúčania zamerané na zmiernenie týchto negatívnych dôsledkov pomáhania sú rozdelené do nasledujúcich kategórií:

- A. starostlivosť o seba – pomáha vyrovnať sa s negatívnymi dôsledkami práce,
- B. fyzická oblasť – napr.: dostatok spánku, dôraz na zdravú stravu, šport,
- C. psychologická oblasť – napr.: sebareflexia, terapeutické aktivity, denník,
- D. emocionálna oblasť – napr.: pozitívne afirmácie, práca s emóciami,
- E. profesionálna oblasť – napr.: prestávky v práci, pracovné vzťahy, supervízia,
- F. spirituálna oblasť – napr.: modlitba, meditácia, spirituálna komunita.

V tretej kapitole príručky je popísané vyrovňavanie sa so strachom v sociálnej práci.

Štvrtá kapitola rozoberá problematiku zvládania stresu. Ako ochranné faktory voči pracovnému stresu zo strany zamestnancov sú uvedené slušnosť, otvorená komunikácia, podpora v zložitých situáciách, vzájomný rešpekt a pochopenie pre chyby iných.

Piata kapitola príručky sa venuje rozvoju emocionálnej odolnosti a spokojnosti. V závere publikácie sú uvedené odkazy na ďalšie možnosti pomoci. (Supporting social workers in 2021)

Pozitívom tohto programu a z neho vychádzajúcej príručky je jej aktuálny obsah a zameranie na sociálnych pracovníkov, ktorí musia svoju činnosť prispôbovať súčasnej situácii. Rovnako sú veľmi vhodne uvedené odporúčania nielen pre samotných zamestnancov a pomáhajúcich profesionálov, ale aj pre zamestnávateľov a vedúcich pracovníkov, ktorí svojimi rozhodnutiami často určujú možnosť praktickej aplikácie a implementácie akýchkoľvek opatrení a odporúčaní. Za kľúčové z pohľadu zvyšovania pracovnej spokojnosti považujeme predovšetkým časti zamerané na intervencie do pracovného života, ako aj uvedené odporúčania pre zamestnávateľov, ktorých implementácia vedie k rastu spokojnosti zamestnancov.

V tretej kapitole, ktorá uzatvára teoretickú časť našej práce, sme predstavili vybrané faktory ovplyvňujúce pracovnú spokojnosť a ich špecifiká v sociálnej oblasti. Rovnako sme sa venovali možnosti pozitívneho vplyvu na tieto faktory s cieľom zvýšiť celkovú pracovnú spokojnosť. Uviedli sme tiež jednotlivé odporúčania zamerané na zvyšovanie pracovnej spokojnosti, vychádzajúce z výskumných zistení vybraných autorov, ako aj ucelené programy, ktorých cieľom je zvýšiť spokojnosť pociťovaných sociálnymi pracovníkmi a inými pomáhajúcimi profesionálmi, ako aj minimalizovať negatívne dôsledky vyplývajúce zo špecifik práce v sociálnej oblasti.

4 EMPIRICKÁ ČASŤ

Fenomén pracovnej spokojnosti pracovníkov v sociálnej oblasti je nielen multidisciplinárne skúmaný, ale zároveň sa stáva čoraz aktuálnejšou témou. So stále markantnejšie narastajúcou potrebou sociálnych pracovníkov a iných pracovníkov v sociálnej oblasti v praxi sa vynárajú otázky, ako prilákať pracovníkov do týchto veľmi špecifických povolání a zároveň, ako súčasným pracovníkom vytvoriť dostatočne priaznivé podmienky, ktoré napomôžu ich zotrvaníu v práci, či zabránia fluktuácii mimo sociálnu oblasť. Práve výskumné bádanie v oblasti pracovnej spokojnosti pociťovanej týmito pomáhajúcimi profesionálmi môže priniesť kľúčové zistenia, vedúce k nastaveniu správnych stratégií zameraných na rozvoj ich pracovného blaha.

Z týchto dôvodov sa nazdávame, že nielen pre udržanie súčasných pracovníkov, ale najmä pre prilákanie nových je potrebné identifikovať faktory, ktoré vplývajú na pracovnú spokojnosť súčasných pracovníkov v sociálnej oblasti. Predpokladáme, že poznanie týchto faktorov môže zohrať kľúčovú úlohu pri hľadaní možností na zlepšenie pracovnej spokojnosti a tým aj personálnej situácie v sociálnej oblasti.

V nasledujúcej časti práce preto budeme prezentovať výsledky výskumu zameraného práve na identifikáciu faktorov pracovnej spokojnosti pracovníkov v sociálnej oblasti, meranie ich sily a zisťovanie vzájomných rozdielov u jednotlivých kategórií zamestnancov.

4.1 Ciele výskumu

Primárnym cieľom nami realizovaného výskumu bolo identifikovať silu faktorov, vplývajúcich na pracovnú spokojnosť rozličných kategórií pracovníkov v sociálnej oblasti v podmienkach Slovenskej republiky. Z tohto cieľa vychádza náš vedľajší, sekundárny cieľ, ktorým bolo zistenie samotnej úrovne celkovej pracovnej spokojnosti, s prácou ako takou, ako

aj čiastkovej pracovnej spokojnosti, s jednotlivými aspektmi práce. V rámci štatistického vyhodnocovania získaných dát sme sa zamerali aj na vplyv sociálno-demografických ukazovateľov na čiastkovú a celkovú pracovnú spokojnosť.

4.2 Výskumné otázky

VO1: Aká je úroveň celkovej pracovnej spokojnosti pracovníkov v sociálnej oblasti v podmienkach SR?

VO2: Aká je úroveň faktorov pracovnej spokojnosti?

VO3: Aké sú rozdiely v sile faktorov pracovnej spokojnosti vzhľadom na kategórie pracovníkov podľa pracovnej náplne?

VO4: Aká je súvislosť medzi silou faktorov pracovnej spokojnosti a dĺžkou praxe pracovníkov v sociálnej oblasti?

VO5: Aká je súvislosť medzi silou faktorov pracovnej spokojnosti a stupňom dosiahnutého vzdelania pracovníkov v sociálnej oblasti?

VO6: Aké sú rozdiely v sile faktorov pracovnej spokojnosti vzhľadom na rod pracovníkov?

4.3 Vymedzenie hypotéz

H1: Predpokladáme, že existujú štatisticky významné rozdiely v sile faktorov pracovnej spokojnosti u rôznych kategórií pracovníkov v sociálnej oblasti.

H2: Predpokladáme, že existuje silná, štatisticky významná súvislosť medzi pocitom uznania za vykonávanú prácu a celkovou pracovnou spokojnosťou.

H3: Predpokladáme, že existuje štatisticky významná súvislosť medzi dĺžkou praxe a celkovou pracovnou spokojnosťou.

H4: Predpokladáme, že existuje štatisticky významná súvislosť medzi stupňom dosiahnutého vzdelania a celkovou pracovnou spokojnosťou.

H5: Predpokladáme, že existujú štatisticky významné rodové rozdiely v sile faktorov pracovnej spokojnosti pracovníkov v sociálnej oblasti.

4.4 Charakteristika metód a metodík

Pre realizáciu výskumu sme zvolili kvantitatívnu výskumnú stratégiu realizovanú metódou dotazníkového dopytovania. Dotazník pozostával zo slovenskej adaptácie (Mesárošová 2016) JSS dotazníka pracovnej spokojnosti autora Spectora (1985) a časti zisťujúcej sociálno-demografické údaje respondentov. Distribúcia prebiehala v mesiacoch február a marec 2022 v elektronickej a tlačenej podobe. Výber respondentov bol realizovaný zámerným výberom, ako aj za využitia metódy snowball sampling (metóda snehovej gule – nabaľovanie respondentov vzájomným šírením dotazníka). (Almašiová, Kohútová 2016)

Štandardizovaná časť, Dotazník pracovnej spokojnosti (Spector 1985) resp. jeho slovenská jazyková verzia (Mesárošová 2016), obsahuje 36 položiek a je zameraná na analýzu celkovej pracovnej spokojnosti, ako aj jej čiastkových faktorov. Konkrétne okrem celkovej pracovnej spokojnosti zisťuje úroveň spokojnosti s platom, možnosťou kariérneho rastu, nariadeným, pracovnými benefitmi, uznaním za vykonanú prácu, pracovnými podmienkami, spolupracovníkmi, povahou práce a komunikáciou. Otázky dotazníka boli respondentom formulované pozitívne i negatívne. Respondenti mali možnosť odpovedať na šesťbodovej Likertovej škále s uvedenými verbálnymi kotvami.

Získané dáta a údaje boli spracované v programe Microsoft Excel a vyhodnotené v programoch PSPP a IBM SPSS.

Pri identifikácii pracovnej spokojnosti resp. nespokojnosti, sme sa riadili postupom, ktorý uvádza pôvodný autor dotazníka Spector (1985) a po výpočte skóre jednotlivých faktorov pracovnej spokojnosti považujeme skóre 4 až 12 za vyjadrenie nespokojnosti s daným

faktorom, skóre 13 až 16 za vyjadrenie ambivalencie a skóre 17 až 24 za vyjadrenie spokojnosti s daným faktorom. V prípade skóre celkovej pracovnej spokojnosti, hodnota 36 až 108 bodov znamená pracovnú nespokojnosť, 109 až 144 značí ambivalentnosť a 145 až 216 znamená pracovnú spokojnosť.

Reliabilita pôvodného dotazníka (Spector 1985) bola na úrovni $\alpha=0,91$ pre celú metodiku a $\alpha=0,60-0,82$ pre jednotlivé faktory. V našom výskume dosiahla reliabilita hodnotu $\alpha=0,87$ pre celú metodiku a hodnoty $\alpha=0,51-0,74$ pre jednotlivé faktory. Určité rozdiely v reliabilite medzi pôvodným a autorským výskumom možno odôvodniť jednak samotnou skladbou dotazníka, ale aj rozdielnou homogenitou skúmanej vzorky (Gavora et al. 2010).

4.5 Charakteristika výskumnej vzorky

Výskumnú vzorku tvorilo 101 pracovníkov v sociálnej oblasti, z toho 88,1 % žien. Rodový nepomer nie je prekvapujúci, nakoľko práca v sociálnej oblasti je dodnes značne feminizovaná, čo uvádzame aj ako jedno z jej špecifik v teoretickej časti práce. Vekové rozloženie respondentov je rôznorodejšie ($X=42,7$; Med=42; Mod=40; Min=23; Max=70; SD=10,41).

Prevažná väčšina respondentov vykonáva svoju prácu na území Prešovského a Košického samosprávneho kraja.

Respondenti boli rozdelení do kategórií, podľa vykonávanej práce. Prvú kategóriu tvoria sociálni pracovníci a asistenti sociálnej práce. Do druhej kategórie sme zaradili pracovníkov poskytujúcich priamu starostlivosť, teda prevažne opatrovateľský personál a vychovávateľov. Tretia kategória, združujúca iných pracovníkov, je tvorená prevažne administratívnymi pracovníkmi, komunitnými pracovníkmi bez kvalifikácie v sociálnej práci a ďalšími pracovníkmi, vykonávajúcimi pracovné činnosti v sociálnej oblasti. Pomer zastúpenia jednotlivých kategórií pracovníkov medzi respondentmi vyjadruje Tab. 1.

Tab. 1 Zastúpenie jednotlivých pracovných pozícií vo výskumnej vzorke

	f	%
Sociálny pracovník/Asistent SP	45	44,6
Pracovník priamej starostlivosti	38	37,6
Iný pracovník	18	17,8
Spolu	101	100,0

Z hľadiska dĺžky praxe v sociálnej oblasti sú hodnoty, podobne ako pri veku, rôznorodé ($X=9,7$; $Med=9$; $Mod=2$; $Min=2$; $Max=31$; $SD=6,74$). Kategórie pracovníkov vzhľadom na dĺžku praxe prezentuje Tab. 2.

Tab. 2 Rozloženie respondentov podľa dĺžky praxe v sociálnej oblasti

	f	%
do 5 r.	35	34,7
5-15 r.	49	48,5
nad 15 r.	17	16,8
Spolu	101	100,0

Z pohľadu charakteristiky zamestnávateľa, 74 respondentov (73,3 %) uviedlo, že sú zamestnancami v štátnom sektore alebo samospráve a 27 respondentov (26,7 %) uviedlo ako svojho zamestnávateľa súkromný alebo neziskový sektor.

V otázke najvyššieho dosiahnutého vzdelania prevládali respondenti s absolvovaným vysokoškolským vzdelaním II. stupňa a stredoškolsky vzdelaní respondenti. Rozloženie respondentov podľa najvyššieho vzdelania prezentuje Tab. 3.

Tab. 3 Rozloženie respondentov podľa najvyššieho vzdelania

	f	%
ZŠ	2	2,0
SŠ	41	40,6
VOŠ	5	5,0
I.st.VŠ	7	6,9
II.st.VŠ	44	43,6
III.st.VŠ	2	2,0
Spolu	101	100,0

4.6 Štatistické spracovanie a interpretácia

Táto časť našej práce je venovaná popisu štatistického spracovania dát, ich vyhodnoteniu a interpretácii zistených výsledkov. Primárne sa budeme zameriavať na zistenia, ktoré sú štatisticky signifikantné, resp. na tie, ktoré sa priamo dotýkajú nami stanovených hypotéz a výskumných otázok.

Vzhľadom na charakter distribúcie dát, vykonané testy normality a analýzu histogramov, sme pri štatistickej analýze použili neparametrické štatistické metódy. V prípade korelačných výpočtov využívame Spearmanov korelačný koeficient, pri kauzálnokomparatívnych testoch využívame Kruskal-Wallisov H test a Mann-Whitney U test.

Celková pracovná spokojnosť

Celkové skóre pracovnej spokojnosti, vzhľadom k pracovnej pozícii pracovníkov, je vyjadrené v Tab. 4. Z výsledkov vyplýva, že najvyššiu celkovú pracovnú spokojnosť dosahujú pracovníci priamej starostlivosti, najnižšiu pracovníci označení ako iní pracovníci v sociálnej oblasti. Zároveň žiadna z kategórií zamestnancov nepresiahla hodnotu, ktorá by prekračovala hodnotenie celkovej pracovnej spokojnosti ako ambivalentnej.

Tab. 4 Kruskal-Wallisov H test: Celková pracovná spokojnosť vzhľadom na pracovnú pozíciu

	n	Med (x)	X	SD	χ	p(α)
Sociálny pracovník/Asistent SP	45	128	127,22	20,72	4,15	0,16
Pracovník priamej starostlivosti	38	132	130,39	16,35		
Iný pracovník	18	123	120,33	22,81		
Spolu	101	130	127,19	19,71		

I keď si uvedomujeme, že vzhľadom na zvolenú metodiku je jasná štatistická súvislosť ($p(\alpha) < 0,001$) medzi všetkými faktormi a celkovou pracovnou spokojnosťou, aj napriek tomuto faktoru nás, inšpirujúc sa autormi Abbas a Khanam (2020), zaujímala sila súvislosti medzi celkovou pracovnou spokojnosťou a jej jednotlivými faktormi. Najsilnejšiu súvislosť sme identifikovali pri faktoroch spokojnosti s pracovnými benefitmi ($r=0,689$), nadriadeným ($r=0,685$) a so spolupracovníkmi ($r=0,578$). Naopak, najmenšia súvislosť bola identifikovaná pri faktoroch spokojnosti s povahou práce ($r=0,384$), možnosťou kariérneho rastu ($r=0,428$) a platom ($r=0,470$). Bližšie hodnoty po zaokrúhlení na dve desatinné miesta uvádzame v Tab. 5.

Tab. 5 Spearmanov korelačný koeficient: Vzťah jednotlivých faktorov a celkovej pracovnej spokojnosti

		Plat	Kariérny rast	Vzťah s nadriadeným	Pracovné benefity	Pocit uznania	Pracovné podmienky	Vzťahy so spolupracovníkmi	Povaha práce	Komunikácia
Celková spokojnosť	r	0,47	0,43	0,69	0,69	0,53	0,56	0,58	0,38	0,57
	p (α)	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001

V nasledujúcej časti práce sa zameriame na podrobnejšiu analýzu hodnôt jednotlivých faktorov determinujúcich pracovnú spokojnosť, ich súvislosti, ako aj na vplyv sociálno-demografických ukazovateľov na tieto faktory. Postupnosť prezentovaných výsledkov kopíruje zoradenie jednotlivých determinantov pracovnej spokojnosti vo využitej metodike.

Spokojnosť s platom

Hodnota spokojnosti s platom celého výskumného súboru je na úrovni $X=10,08$, čo môžeme vyhodnotiť ako prejav nespokojnosti s týmto faktorom. Najnižšia hodnota bola nameraná u pracovníkov priamej starostlivosti, najvyššia v kategórii iných pracovníkov v sociálnej oblasti. Bližšie hodnoty uvádza Tab. 6. Pri pohľade na stredovú hodnotu je badateľné, že pracovníci z kategórie iných pracovníkov veľmi tesne splňajú možnosť vyhodnotenia spokojnosti s platom na úrovni ambivalencie.

V prípade vzťahu spokojnosti s platom a stupňa vzdelania sme identifikovali slabú ($r=0,25$), no štatisticky významnú ($p(\alpha)=0,013$) koreláciu. Nakoľko nás tieto výsledky zaujali, rozdelili sme výskumnú vzorku na pracovníkov s vysokoškolským vzdelaním a so vzdelaním nižším ako vysokoškolským. Následne boli medzi týmito skupinami identifikované štatisticky významné rozdiely ($p(\alpha)=0,01$), z ktorých vyplýva, že vysokoškolsky vzdelaní pracovníci pociťovali vyššiu mieru spokojnosti s platom ($X=10,96$), oproti pracovníkom bez vysokoškolského vzdelania ($X=9,1$). Odôvodnenie týchto vzťahov a rozdielov môže spočívať v spôsobe určovania plátov v sociálnej oblasti, kedy práve vysokoškolské vzdelanie často posúva pracovníka na vyšší platový stupeň, čím ovplyvňuje i jeho spokojnosť s platom. Štatisticky významná korelácia s inými faktormi pracovnej spokojnosti bola zaznamenaná pri faktoroch kariérneho rastu ($r=0,57$; $p(\alpha)<0,001$), pracovných benefítov ($r=0,45$; $p(\alpha)=0,001$),

pocitu uznania ($r=0,61$; $p(\alpha)<0,001$) a povahy práce ($r=-0,22$; $p(\alpha)=0,025$). Z daných výsledkov je možné dedukovať, že spokojnosť s platom je v silnej súvislosti so spokojnosťou s pocitom uznania za vykonanú prácu, ako aj spokojnosťou v oblasti možnosti kariérneho rastu. Spoločným menovateľom daných faktorov môže byť pocit odmeny, či už priamo pociťovanej pri pocite uznania, alebo vidina jej dosiahnutia v budúcnosti pri otázke kariérneho rastu. Negatívnu koreláciu s faktorom spokojnosti s povahou práce možno dať do súvisu so skutočnosťou, že zvyšovanie platu môže byť spojené so zmenou pracovnej náplne pracovníka, ktorý sa dostáva od práce s klientom na vedúce pozície. Tento jav tak súvisí aj s nižšou mierou priamej pomáhajúcej práce, ktorá je pre mnohých pracovníkov v sociálnej oblasti silným motivačným a uspokojujúcim faktorom.

Tab. 6 Kruskal-Wallisov H test: Spokojnosť s platom vzhľadom na pracovnú pozíciu

	n	Med (x)	X	SD	χ	p(α)
Sociálny pracovník/ Asistent SP	45	11	10,64	3,98	5,3	0,03
Iný pracovník	18	12,5	11,22	3,73		
Pracovník priamej starostlivosti	38	8	8,87	3,74		
Spolu	101	10	10,08	3,93		

Kariérny rast

Faktor kariérneho rastu je vnímaný ako neuspokojivý naprieč celou výskumnou vzorkou. Najvyššiu mieru spokojnosti vyjadrili pracovníci pracujúci na pozícii sociálneho pracovníka, či asistenta sociálnej práce, teda pracovníci, u ktorých je predpoklad kariérneho postupu výrazne vyšší v porovnaní s pracovníkmi priamej starostlivosti. I napriek tejto skutočnosti, ani jedna zo skupín nevyjadrila výraznejšiu spokojnosť s možnosťou kariérneho rastu ani neboli zaznamenané štatisticky významné rozdiely medzi jednotlivými kategóriami pracovníkov (Tab. 7).

Očakávanou skutočnosťou, ktorá sa nám potvrdila aj v prípade našej výskumnej vzorky, bola nízka spokojnosť s možnosťou kariérneho rastu u pracovníkov priamej starostlivosti, ktorí zvyčajne pracujú na pozícii opatrovateľov či vychovávateľov. Kariérny postup je v tomto prípade sťažený faktom, že na získanie vyššej pracovnej pozície je od pracovníkov zväčša vyžadované rozšírenie kvalifikácie, napríklad doplnením zdravotníckeho vzdelania v prípade opatrovateľského personálu, či vysokoškolského vzdelania v oblasti pedagogiky pri

vychovateľoch. V tomto faktore sme porovnávali aj rozdiely v pociťovaní spokojnosti medzi kategóriami sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce a pracovníkmi priamej starostlivosti Mann-Whitneyho U testom, ktorého výsledky ale neindikovali prítomnosť štatisticky významných rozdielov ($p(\alpha)=0,06$) v spokojnosti s možnosťou kariérneho rastu medzi týmito kategóriami pracovníkov. Vzhľadom na hodnotu významnosti tesne nad hranicou, ktorá by umožňovala vyhodnotenie výsledkov ako signifikantných, však považujeme aj tieto zistené rozdiely za zaujímavé pre účely našej práce.

Spokojnosť s možnosťou kariérneho rastu okrem už spomenutej korelácie s faktorom spokojnosti s platom, štatisticky významne pozitívne koreluje tiež s faktormi spokojnosti s pracovnými benefitmi ($r=0,28$; $p(\alpha)=0,005$) a pocitom uznania ($r=0,48$; $p(\alpha)<0,001$). Práve pozitívna korelácia s pocitom uznania môže byť vysvetlená faktom, že kariérny rast je spojený aj so zvyšovaním sociálneho statusu pracovníka, ako aj jeho väčšou zodpovednosťou a tým aj vyššou mierou pociťovaného ocenenia a uznania za prácu, ktorú vykonáva.

Tab. 7 Kruskal-Wallisov H test: Spokojnosť s možnosťou kariérneho rastu vzhľadom na pracovnú pozíciu

	n	Med (x)	X	SD	χ	$p(\alpha)$
Sociálny pracovník/ Asistent SP	45	11	11,22	4,16	3,8	0,16
Iný pracovník	18	10	10	3,66		
Pracovník priamej starostlivosti	38	8	9,53	3,47		
Spolu	101	10	10,37	3,87		

Vzťahy s nadriadeným

Spokojnosť vo vzťahu s nadriadeným (Tab. 8) naprieč celou výskumnou vzorkou bola na priemernej hodnote 17 bodov. Táto hodnota vypovedá o všeobecnej spokojnosti pracovníkov vo vzťahu k vedúcemu zamestnancovi. Pri porovnaní rôznych kategórií zamestnancov je badateľný štatisticky významný rozdiel medzi jednotlivými kategóriami pracovníkov. Najvyššia miera spokojnosti vo vzťahu k nariadenému bola nameraná u pracovníkov priamej starostlivosti, najnižšia u pracovníkov, ktorí boli zaradení do kategórie iných pracovníkov v sociálnej oblasti. V prípade kategórie iných pracovníkov aj celková hodnota skóre spokojnosti s týmto faktorom indikuje ambivalenciu. Tento rozdiel môže byť zapríčinený odlišným spôsobom vedenia v daných kategóriách pracovníkov, kedy pracovníci

vykonávajúci neodborné či administratívne činnosti, môžu podliehať vyššej miere kontroly zo strany nadriadeného.

Bola tiež identifikovaná slabá negatívna korelácia faktoru spokojnosti vo vzťahu k nadriadenému pracovníkovi a stupňa dosiahnutého vzdelania, ktorá len tesne presiahla hranicu štatistickej významnosti ($r=-0,19$; $p(\alpha)=0,051$). Táto skutočnosť by sa dala vysvetliť predpokladom vyšších ambícií pracovníkov s vyšším stupňom vzdelania, ako aj ich erudovanosti v oblasti, v ktorej profesijne pôsobia. Vďaka tejto erudovanosti a vedomostiam môžu pociťovať zvýšenú mieru nespokojnosti s prípadnými nesprávnymi rozhodnutiami nadriadeného, alebo jeho nekompetentnosťou a chýbajúcim vzdelaním v oblasti sociálnej práce, či iných vedných disciplín zameraných na pomáhanie. Tento predpoklad čiastočne potvrdzuje aj tvrdenie autorov Schavel a Tomka (2010), ktoré uvádzame v teoretickej časti našej práce. Spokojnosť vo vzťahu k nadriadenému koreluje tiež s faktormi spokojnosti s pracovnými benefitmi ($r=0,44$; $p(\alpha)<0,001$), pracovnými podmienkami ($r=0,36$; $p(\alpha)<0,001$), spolupracovníkmi ($r=0,69$; $p(\alpha)<0,001$), povahou práce ($r=0,39$; $p(\alpha)<0,001$) a komunikáciou ($r=0,47$; $p(\alpha)<0,001$). Silné vzájomné súvislosti teda podľa nameraných hodnôt môžeme badať predovšetkým vo vzťahu k spokojnosti s kolektívnymi vzťahmi na pracovisku. Tieto výsledky naznačujú, že čím väčšiu spokojnosť pracovník pociťuje vo vzťahu k nadriadenému, tým vyššiu spokojnosť cíti aj vo vzťahu k celému pracovnému kolektívu. Dané zistenia možno objasniť jednak skutočnosťou, že tieto faktory súvisia najmä s medziľudskými vzťahmi, ale aj predpokladom, že zamestnanci v sociálnej oblasti často nadriadeného chápu ako člena kolektívu, ktorý má svoj vplyv na skupinovú dynamiku daného pracovného kolektívu a podieľa sa aj na kolektívnej práci celého pracovného tímu.

Tab. 8 Kruskal-Wallisov H test: Spokojnosť vo vzťahu s nadriadeným vzhľadom na pracovnú pozíciu

	n	Med (x)	X	SD	χ	p(α)
Sociálny pracovník/ Asistent SP	45	18	16,73	4,34	6,72	0,001
Iný pracovník	18	14	14,5	3,43		
Pracovník priamej starostlivosti	38	19	18,5	3,14		
Spolu	101	18	17	4,0		

Pracovné benefity

Hodnota skóre spokojnosti s pracovnými benefitmi (Tab. 9) indikuje naprieč výskumnou vzorkou ambivalenciu. Ani medzi jednotlivými kategóriami neboli zaznamenané významné rozdiely. Jedine v kategórii iných pracovníkov v sociálnej oblasti boli zistené významné rozdiely vzhľadom na charakter zamestnávateľa ($p(\alpha)=0,027$), kedy pracovníci súkromného resp. neziskového sektora pocítovali mierne vyššiu spokojnosť ($X=13,31$), oproti zamestnancom štátneho sektora či samosprávy ($X=13$). Spôsobené je to pravdepodobne väčšou voľnosťou v poskytovaní benefitov zamestnávateľa v súkromnej a neziskovej sfére, v porovnaní so sférou štátnou. Vzhľadom na nerovnomerné rozloženie výskumnej vzorky, znemožňujúce komplexnejšiu interpretáciu zistených rozdielov, tieto výsledky uvádzame najmä ako zaujímavosť a možnú inšpiráciu pre ďalší výskum.

Ako už bolo spomenuté, spokojnosť s pracovnými benefitmi pozitívne koreluje s faktormi spokojnosti s platom, kariérnym rastom a vzťahom s nadriadeným. Štatisticky významnú súvislosť sme ďalej identifikovali aj vo vzťahu k spokojnosti s pocitom uznania ($r=0,29$; $p(\alpha)=0,004$), pracovnými podmienkami ($r=0,23$; $p(\alpha)=0,018$), spolupracovníkmi ($r=0,35$; $p(\alpha)<0,001$) a komunikáciou ($r=0,34$; $p(\alpha)<0,001$).

Tab. 9 Kruskal-Wallisov H test: Spokojnosť s pracovnými benefitmi vzhľadom na pracovnú pozíciu

	n	Med (x)	X	SD	χ	p(α)
Sociálny pracovník/ Asistent SP	45	14	13,09	3,34	0,45	0,86
Iný pracovník	18	14	13,94	3,47		
Pracovník priamej starostlivosti	38	14	13,08	3,4		
Spolu	101	14	13,24	3,37		

Pocit uznania

Spokojnosť s pocitom uznania a ocenenia za vykonávanú prácu (Tab. 10) v celej výskumnej vzorke dosahuje skóre 11,61 bodov. Výsledky teda naznačujú nespokojnosť s daným faktorom, resp. predstavujú hodnotu na pomedzí nespokojnosti a ambivalencie. V prípade sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce je hodnota priemeru tesne nad hranicou nespokojnosti, v pásme skóre indikujúcom ambivalenciu. Zároveň na základe hodnoty signifikantnosti možno skonštatovať, že medzi jednotlivými kategóriami existujú štatisticky významné rozdiely. Vplyv na zistené hodnoty môže mať jednak nízke povedomie o sociálnej práci a práci v sociálnej oblasti všeobecne, ako medzi laickou, tak aj v časti odbornej verejnosti. Rovnako je ale možný vplyv faktu, ktorý sme bližšie rozpracovali v teoretickej časti práce, že pocit uznania súvisí s určitou spoločenskou prestížou, prisúdenou povolaniu, ktorá je v prípade sociálnej práce na nízkej úrovni.

Ďalej bolo zistené, že až 84,2 % pracovníkov poskytujúcich priamu starostlivosť pociťuje nespokojnosť s ocenením a pocitom uznania za odvedenú prácu, spokojnosť pociťuje len 7,9 %. Tieto výsledky podľa nášho názoru indikujú problémové nastavenie hodnôt a pohľadu spoločnosti na profesionálne pomáhanie, keďže práve pocit uznania za vykonávanú prácu a s ním spojené spoločenské ocenenie patria vo všeobecnosti k silným motivačným faktorom, vedúcim k voľbe práce v oblasti pomáhajúcich profesií a teda aj v sociálnej oblasti, ako aj zotrvaní vo vykonávaní týchto špecifických povolaní.

Pri tomto faktore sme taktiež zistili štatisticky významný ($p(\alpha)=0,013$) rozdiel medzi zamestnancami štátneho sektora či samosprávy ($X=11,04$) a zamestnancami súkromného, resp. neziskového sektora ($X=13,19$). Dôvodom môže byť väčšia informovanosť širokej verejnosti o aktivitách neziskového sektora, ktorý často informuje o svojej práci napr. prostredníctvom

sociálnych médií či inými, prítlačlivými formami. Oproti tomu štátny sektor je vnímaný viac ako byrokratický kolos, ktorý sa často nespája s pomáhaním, ako ho chápe laická verejnosť. Pracovníci štátneho sektora a samosprávy tak nemusia cítiť dostatočné ocenenie za svoju prácu, nakoľko verejnosť o ich práci nie je informovaná v takej miere, ako je to v prípade súkromného či neziskového sektora, kde je kladený väčší dôraz na marketing a prezentáciu práce. V tejto súvislosti je však potrebné opätovne pripomenúť nerovnomernosť našej výskumnej vzorky vzhľadom na charakter zamestnávateľa. Signifikantné rozdiely ($p(\alpha)=0,008$) sme identifikovali aj medzi vysokoškolsky vzdelanými pracovníkmi ($X=12,42$) a pracovníkmi bez vysokoškolského vzdelania ($X=10,73$). Možnou príčinou je všeobecne prevládajúci rešpekt k vysokoškolsky vzdelaným osobám. Slovenským špecifikom je i zaužívaný zvyk používania akademických titulov aj v bežnej komunikácii, čo môže vysvetľovať vyššiu mieru pocitovaného uznania vysokoškolsky vzdelanými pracovníkmi.

Identifikovali sme aj štatisticky významnú vzájomnú súvislosť medzi stupňom vzdelania a spokojnosťou s pracovným uznaním ($r=0,25$; $p(\alpha)=0,013$), čo súhlasí s vyššie uvedenými rozdielmi na základe vzdelania. Tieto hodnoty možno dať do súvisu tiež s predchádzajúcimi zisteniami, že pracovníci zastávajúci pozíciu sociálneho pracovníka či asistenta sociálnej práce, u ktorých sa predpokladá vyššie, spravidla vysokoškolské vzdelanie, dosahujú vyššie skóre spokojnosti s pocitom uznania a ocenenia v práci. Spokojnosť s ocenením v práci ďalej koreluje s už spomenutými faktormi spokojnosti s platom, kariérom rastom a pracovnými benefitmi.

Tab. 10 Kruskal-Wallisov H test: Spokojnosť s pocitom ocenenia vzhľadom na pracovnú pozíciu

	n	Med (x)	X	SD	χ	$p(\alpha)$
Sociálny pracovník/ Asistent SP	45	13	12,22	3,57	14,4	0,05
Iný pracovník	18	11	11,89	4,04		
Pracovník priamej starostlivosti	38	10	10,76	3,09		
Spolu	101	11	11,61	3,52		

Pracovné podmienky

Hodnota priemerného skóre spokojnosti s pracovnými podmienkami v našej výskumnej vzorke predstavovala 12,47 bodov. Zároveň boli zaznamenané štatisticky významné rozdiely medzi jednotlivými kategóriami pracovníkov (Tab. 11), pričom najvyššiu mieru spokojnosti pociťovali pracovníci priamej starostlivosti, najnižšiu mieru pracovníci na pozíciách označených ako iný pracovník v sociálnej oblasti.

Z výsledkov analýzy korelačného koeficientu možno badať, že spokojnosť s pracovnými podmienkami je v negatívnej korelácii so stupňom vzdelania ($r=-0,33$; $p(\alpha)<0,001$), čo naznačuje, že pracovníci s vyšším stupňom vzdelania majú aj vyššie nároky na kvalitu pracovných podmienok. Tento vzťah je vysvetlený i faktom, že boli identifikované štatisticky signifikantné rozdiely ($p(\alpha)=0,003$) medzi pracovníkmi s vysokoškolským vzdelaním, ktorí pociťovali nižšiu mieru spokojnosti s pracovnými podmienkami ($X=11,53$), v porovnaní s pracovníkmi s nižším ako vysokoškolským vzdelaním ($X=13,5$). Tieto skutočnosti sa potvrdzujú aj identifikovanými rozdielmi medzi kategóriami pracovníkov podľa charakteru práce, kedy vyššiu mieru spokojnosti s pracovnými podmienkami pociťujú práve pracovníci priamej starostlivosti, ktorí zvyčajne vykonávajú činnosti, vyžadujúce nižší ako vysokoškolský stupeň vzdelania. Spokojnosť s pracovnými podmienkami, okrem už spomenutej korelácie so spokojnosťou vo vzťahu k nadriadenému, či pracovnými benefitmi, koreluje tiež s faktormi spokojnosti so spolupracovníkmi ($r=0,42$; $p(\alpha)<0,001$), povahou práce ($r=0,26$; $p(\alpha)=0,01$) a komunikáciou ($r=0,42$; $p(\alpha)<0,001$).

Tab. 11 Kruskal-Wallisov H test: Spokojnosť s pracovnými podmienkami vzhľadom na pracovnú pozíciu

	n	Med (x)	X	SD	χ	$p(\alpha)$
Sociálny pracovník/ Asistent SP	45	12	11,62	3,32	17,26	0,003
Iný pracovník	18	11,5	11,5	4,27		
Pracovník priamej starostlivosti	38	14	13,92	3,17		
Spolu	101	13	12,47	3,6		

Vzťahy so spolupracovníkmi

Hodnoty spokojnosti vo vzťahu so spolupracovníkmi, namerané v našej výskumnej vzorke (Tab. 12), indikujú spokojnosť pracovníkov s týmto faktorom. Pri rozdelení na kategórie podľa charakteru pracovnej náplne je badateľné, že sociálni pracovníci a asistenti sociálnej práce, ako aj pracovníci priamej starostlivosti vyjadrili zväčša spokojnosť v tejto oblasti. V prípade pracovníkov označovaných ako iní pracovníci v sociálnej oblasti, ich priemerná odpoveď spadá pod oblasť ambivalencie. Predpokladáme, že je to zapríčinené faktom, že pracovníci v kategórii iných pracovníkov často vykonávajú viac individuálnu prácu, ktorá nie je závislá na kolektívnej spolupráci. Zároveň na základe testu štatistickej významnosti možno povedať, že dané rozdiely medzi jednotlivými kategóriami sú signifikantné. Uvedené rozdiely možno čiastočne objasniť vplyvom rozdelenia výskumnej vzorky na základe rodu, nakoľko v nej prevládajú najmä ženy, ktoré, v súlade so zisteniami uvedenými v teoretickej časti tejto práce, prikladajú práve kolektívnym vzťahom veľký význam a teda môžeme predpokladať, že preferujú zamestnania, v ktorých je prítomná vyššia miera spokojnosti s týmto faktorom. Badateľná je vyššia miera spokojnosti zamestnancov v kategóriách pracovníkov, kde je predpoklad vyššieho podielu priamej pomáhajúcej práce.

Faktor spokojnosti vo vzťahu k spolupracovníkom koreluje s už spomínanými faktormi spokojnosti vo vzťahu k nadriadenému, s pracovnými benefitmi či pracovnými podmienkami. Ďalej bola identifikovaná korelácia s faktormi povahy práce ($r=0,42$; $p(\alpha)<0,001$) a komunikácie ($r=0,50$; $p(\alpha)<0,001$). Nie je prekvapujúca silná korelácia tohto faktoru s faktorom spokojnosti s komunikáciou na pracovisku, nakoľko práve funkčná a dobrá komunikácia je jedným z determinantov dobrých vzťahov medzi spolupracovníkmi. Podobne je možné sčasti objasniť aj vzťah s faktorom povahy práce, keďže v jednom aj v druhom faktore vyššiu mieru spokojnosti prežívajú pracovníci, u ktorých prevláda výkon priamej pomáhajúcej práce, teda sociálni pracovníci a asistenti sociálnej práce, ako aj pracovníci poskytujúci priamu starostlivosť.

Tab. 12 Kruskal-Wallisov H test: Spokojnosť vo vzťahu so spolupracovníkmi vzhľadom na pracovnú pozíciu

	n	Med (x)	X	SD	χ	p(α)
Sociálny pracovník/ Asistent SP	45	17	16,71	3,26	11,99	<0,001
Iný pracovník	18	15,5	14,67	3,82		
Pracovník priamej starostlivosti	38	19	18,34	3,19		
Spolu	101	18	16,96	3,55		

Povaha práce

V prípade spokojnosti s povahou vykonávanej práce hodnoty celej výskumnej vzorky, ako aj jednotlivých kategórií pracovníkov, indikujú pociťovanie spokojnosti s týmto faktorom. Najvyššiu mieru pociťovanej spokojnosti s povahou práce sme zaznamenali v kategórii pracovníkov priamej starostlivosti, najnižšiu priemernú hodnotu dosiahli pracovníci, kategorizovaní ako iní pracovníci v sociálnej oblasti. Na základe zistenej hodnoty signifikantnosti možno povedať, že medzi skupinami existujú štatisticky významné rozdiely v spokojnosti s týmto faktorom pracovnej spokojnosti (Tab. 13). Vysvetlením nameraných rozdielov môže byť už spomínaný nepomer v množstve priamej pomáhajúcej práce medzi danými kategóriami. Predpokladáme, že pracovníci poskytujúci priamu starostlivosť trávajú najviac času s klientom a obsahom ich práce sú práve činnosti, pri ktorých je okamžite viditeľný pomáhajúci efekt vo vzťahu ku klientovi. Rovnako náplň práce a profesijná rola pomáhajúcich pracovníkov v oblasti priamej starostlivosti je zvyčajne ľahšie a jasnejšie definovateľná, čo môže mať značný vplyv na ich vlastné stotožnenie sa s povahou práce a tým aj pociťovanie vyššej miery spokojnosti s ňou. Z dôvodu záujmu sme v tomto faktore realizovali aj Mann-Whitney U test, za účelom zistenia rozdielov medzi spokojnosťou sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce, v porovnaní s pracovníkmi priamej starostlivosti. Na základe jeho realizácie a s prihliadnutím na zistenú hodnotu významnosti ($p(\alpha)=0,016$) môžeme prehlásiť, že pracovníci poskytujúci priamu starostlivosť pociťujú vyššiu mieru spokojnosti s povahou práce, v porovnaní so sociálnymi pracovníkmi a asistentmi sociálnej práce. Uvedené hodnoty možno dať do súvisu ako s predchádzajúcim tvrdením, tak s faktom, že signifikantné rozdiely ($p(\alpha)=0,022$) sme namerali aj v prípade rozdelenia na pracovníkov s vysokoškolským vzdelaním a bez neho, kedy vysokoškolsky vzdelaní pracovníci pociťovali nižšiu mieru spokojnosti s povahou práce ($X=18,32$) než pracovníci bez tohto vzdelania ($X=19,92$). V tomto prípade sa znovu napĺňa a potvrdzuje predpoklad, že pracovníci s prevahou pomáhajúcej práce

pocitujú výrazne vyššiu mieru spokojnosti s povahou tejto práce, resp. sú viac stotožnení s jej náplňou, ako aj svojou úlohou v role pomáhajúceho pracovníka.

Identifikovali sme negatívnu koreláciu medzi spokojnosťou s povahou vykonávanej práce a stupňom dosiahnutého vzdelania pracovníka ($r=-0,27$; $p(\alpha)=0,006$). Spokojnosť s povahou práce okrem spomínaného vzájomného vzťahu s faktormi spokojnosti s platom, vzťahom s nadriadeným, pracovnými podmienkami a spolupracovníkmi, jednoznačne štatisticky významne koreluje aj s faktorom spokojnosti s komunikáciou na pracovisku ($r=0,36$; $p(\alpha)=<0,001$).

Tab. 13 Kruskal-Wallisov H test: Spokojnosť s povahou práce vzhľadom na pracovnú pozíciu

	n	Med (x)	X	SD	χ	$p(\alpha)$
Sociálny pracovník/ Asistent SP	45	19	18,71	3,14	4,7	0,017
Iný pracovník	18	19	17,44	4,51		
Pracovník priamej starostlivosti	38	20,5	20,29	2,56		
Spolu	101	20	19,08	3,36		

Komunikácia

Celková priemerná úroveň spokojnosti s komunikáciou na pracovisku indikuje pocitovanie spokojnosti. Badateľné sú rozdiely medzi jednotlivými kategóriami pracovníkov, ktoré síce nie sú štatisticky signifikantné, no určite stoja za zmienku, nakoľko kategórie sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce, ako aj pracovníkov priamej starostlivosti, dosahujú hodnotu skóre indikujúcu spokojnosť, na rozdiel od pracovníkov identifikovaných ako iní pracovníci v sociálnej oblasti, ktorých skóre indikuje ambivalentnosť (Tab. 14).

Identifikovali sme tiež slabú koreláciu spokojnosti s komunikáciou a dĺžkou praxe ($r=0,2$; $p(\alpha)=0,049$). Napriek tomu, že zo štatistického pohľadu ide o slabú koreláciu takmer na hranici signifikantnosti, vedie toto zistenie k úvahe, či je možné zvyšovanie sa spokojnosti s komunikáciou vnímať ako pozitívny dôsledok zlepšovania komunikačných zručností počas rokov praxe. Hodnota môže byť ovplyvnená aj postupným vytváraním zohraného tímu pracovníkov, ak je prax získavaná prevažne na jednom pracovisku a v rámci jedného, relatívne stabilného kolektívu. Tomuto predpokladu zodpovedá aj identifikovaná silná korelácia medzi spokojnosťou s komunikáciou a spokojnosťou so vzťahmi na pracovisku. Ako už bolo

spomenuté, faktor spokojnosti s komunikáciou štatisticky významne koreluje aj s faktormi spokojnosti vo vzťahu k nadriadenému, spokojnosti s pracovnými benefitmi, pracovnými podmienkami, vzťahmi na pracovisku a povahou práce.

Tab. 14 Kruskal-Wallisov H test: Spokojnosť s komunikáciou vzhľadom na pracovnú pozíciu

	n	Med (x)	X	SD	χ	p(α)
Sociálny pracovník/ Asistent SP	45	17	16,27	3,2	2,77	0,11
Iný pracovník	18	14,5	15,17	3,87		
Pracovník priamej starostlivosti	38	17,5	17,11	3,93		
Spolu	101	17	16,39	3,64		

4.7 Overenie hypotéz

H1: Predpokladáme, že existujú štatisticky významné rozdiely v sile faktorov pracovnej spokojnosti u rôznych kategórií pracovníkov v sociálnej oblasti.

Hypotéza H1 sa nepotvrdila. Odvodzujeme to z výsledkov Kruskal-Wallisovho H testu (Tab. 15). Z výsledkov, ktoré bližšie popisujeme v interpretačnej časti práce vyplýva, že medzi jednotlivými kategóriami pracovníkov v sociálnej oblasti existujú štatisticky významné rozdiely len vo faktoroch spokojnosti s platom, spokojnosti vo vzťahu k nadriadenému, spokojnosti s pocitom uznania, pracovnými podmienkami, so vzťahmi na pracovisku a povahou práce. V zvyšných faktoroch síce boli identifikované rozdiely, avšak na základe hodnoty štatistickej významnosti ich nemožno prehlásiť za signifikantné.

Tab. 15 Kruskal-Wallisov H test: Rozdiely medzi kategóriami pracovníkov v sile faktorov pracovnej spokojnosti

	Plat	Kariérny rast	Vzťah s nadriadeným	Pracovné benefity	Pocit uznania	Pracovné podmienky	Vzťahy so spolupracovníkmi	Povaha práce	Komunikácia
H	6,88	3,68	13,52	0,31	5,94	11,79	14,18	8,16	4,39
df	2	2	2	2	2	2	2	2	2
p (α)	0,03	0,16	0,001	0,86	0,05	0,003	<0,001	0,017	0,11

H2: Predpokladáme, že existuje silná, štatisticky významná súvislosť medzi pocitom uznania za vykonávanú prácu a celkovou pracovnou spokojnosťou.

Uvedená hypotéza H2 sa nám potvrdila. Na základe analýzy korelačných koeficientov (Tab. 5) môžeme prehlásiť, že hodnota korelačného koeficientu $r=0,53$ ($p(\alpha)<0,001$) indikuje pozitívnu koreláciu medzi faktorom spokojnosti s pocitom uznania a celkovou pracovnou spokojnosťou. Keďže táto hodnota prevyšuje hranicu 0,5, môžeme danú súvislosť, v súlade s interpretáciou korelačného koeficientu podľa Cohena (1992), vyhodnotiť ako silnú.

H3: Predpokladáme, že existuje štatisticky významná súvislosť medzi dĺžkou praxe a celkovou pracovnou spokojnosťou.

Hypotéza H3 sa nepotvrdila. Nameraná hodnota Spearmanovho korelačného koeficientu bola na úrovni $r=-0,11$, ale vzhľadom na hodnotu signifikancie $p(\alpha)=0,92$ nemožno túto súvislosť považovať za štatisticky významnú.

H4: Predpokladáme, že existuje štatisticky významná súvislosť medzi stupňom dosiahnutého vzdelania a celkovou pracovnou spokojnosťou.

Prezentovaná hypotéza H4 nebola výskumne potvrdená. Na základe hodnoty Spearmanovho korelačného koeficientu $r=-0,007$ a hodnoty signifikancie $p(\alpha)=0,95$ nie je možné vyhlásiť súvislosť medzi stupňom dosiahnutého vzdelania a celkovou pracovnou spokojnosťou za štatisticky významnú.

H5: Predpokladáme, že existujú štatisticky významné rodové rozdiely v sile faktorov pracovnej spokojnosti pracovníkov v sociálnej oblasti.

Uvedená hypotéza H5 sa nepotvrdila. Vykonaním Mann-Whitney U testu (Tab. 16) sme zistili, že rozdiely v sile faktorov pracovnej spokojnosti vzhľadom na rod pracovníkov nie je možné vyhodnotiť ako štatisticky významné.

Tab. 16 Mann-Whitney U test: Rodové rozdiely v sile faktorov pracovnej spokojnosti

	Plat	Kariérny rast	Vzťah s nadriadeným	Pracovné benefity	Pocit uznania	Pracovné podmienky	Vzťahy so spolupracovníkmi	Povaha práce	Komunikácia
X muži	10,42	10	17,67	13,58	10,75	11,57	16,92	18,58	15,83
X ženy	10,03	10,42	16,91	13,19	11,73	12,58	16,97	19,15	16,46
U	503,5	519	499,5	487	470	431,5	512	493	453,5
W	4508,5	597	4504,5	4492	548	509,5	590	571	531,5
Z	-0,32	-0,16	-0,36	-0,5	-0,68	-1,08	-0,23	-0,43	-0,85
p(α)	0,75	0,87	0,72	0,62	0,5	0,28	0,82	0,67	0,4

4.8 Diskusia

Hodnoty namerané v našom výskume súhlasia s výsledkami výskumu realizovaného autorkou Mesárošovou (2016), ktorá s použitím totožnej metodiky skúmala pracovnú spokojnosť na vzorke 238 slovenských pomáhajúcich pracovníkov. Priemerné skóre celkovej pracovnej spokojnosti v jej výskume bolo 132,4 bodov (autorský výskum $X=127,19$). Mesárošová identifikovala pociťovanie pracovnej spokojnosti v oblastiach vzťahu s nadriadeným, vzťahov so spolupracovníkmi, povahy práce a komunikácie. Nespokojnosť autorka namerala v oblasti platu a pracovných podmienok. Pri faktore spokojnosti s platom, kde skóre odpovedí zaznamenaných Mesárošovou (2016) je na hranici medzi hodnotami indikujúcimi nespokojnosť a ambivalenciu, treba vziať do úvahy, že daná autorka sa vo výskume sústredila najmä na odborných zamestnancov, u ktorých je aj predpoklad lepšieho platového ohodnotenia ako v našej vzorke, v ktorej časť respondentov tvorí opatrovateľský personál. Podobne pri ďalšom faktore, v ktorom bol zaznamenaný rozdiel medzi výsledkami, faktore spokojnosti s pracovnými podmienkami, sa priemerná odpoveď respondentov v autorkinom výskume pohybuje na hrane medzi hodnotami nespokojnosti a ambivalencie.

Ďalší výskum zameraný na pomáhajúcich profesionálov v podmienkach Slovenskej republiky realizovala autorka Köverová (2019a). V tomto prípade autorka zvolila vyhodnotenie totožnej metodiky na základe pomyslenej priemernej odpovede. Po porovnaní týchto priemerných odpovedí s odpoveďami z nášho výskumu možno uviesť, že spokojnosť

pociťovaná v jednotlivých faktoroch dotazníka pracovnej spokojnosti, ako aj celková pracovná spokojnosť, sa v prípade porovnania nášho výskumu a výskumu publikovaného autorkou výraznejšie nelíši. Jediný identifikovateľný rozdiel medzi odpoveďami výskumných súborov je vo faktore spokojnosti s pocitom uznania za vykonanú prácu, kedy priemerná odpoveď nameraná autorkou spadá do sféry ambivalencie, zatiaľ čo nami nameraná priemerná odpoveď indikuje nespokojnosť s daným faktorom. Možno uvažovať, či tento rozdiel súvisí s pandemickou dobou, počas ktorej bola viac a častejšie vyzdvihovaná práca zdravotníckych pracovníkov v porovnaní s pracovníkmi v sociálnej oblasti, ktorí sa preto mohli cítiť nedocenení či „neviditeľní“, a tak môžu pociťovať nižšiu mieru uspokojenia vyplývajúceho z pocitu uznania za vykonávanú prácu.

Výskum autorov Mrhálek a Kajanová (2018), realizovaný v Českej republike na vzorke 227 pracovníkov v sociálnej oblasti (prevažne sociálnych pracovníkov a pracovníkov v sociálnych službách), priniesol mierne odlišné výsledky. Sociálni pracovníci ($X=142,2$) pociťovali v porovnaní s pracovníkmi v sociálnych službách ($X=132,8$) vyššiu mieru celkovej pracovnej spokojnosti, rozdiely však neboli štatisticky významné ($p(\alpha)=0,24$). I napriek nepreukázaniu štatistickej významnosti, predstavujú tieto hodnoty rozdiel v porovnaní s našimi výsledkami, v ktorých vyššiu mieru celkovej pracovnej spokojnosti pociťovali pracovníci priamej starostlivosti ($X=132$) v porovnaní so sociálnymi pracovníkmi a asistentmi sociálnej práce ($X=128$). V čiastkových faktoroch determinujúcich pracovnú spokojnosť, obe skupiny pracovníkov pociťovali spokojnosť s faktormi vzťahu s nadriadeným, vzťahov so spolupracovníkmi, povahy práce a komunikácie. Nespokojnosť pociťovali v oblasti možnosti kariérneho rastu. V ostatných oblastiach sa obe skupiny pohybovali vo sfére ambivalentných hodnôt. V rovnakých faktoroch bola identifikovaná spokojnosť aj v našej výskumnej vzorke, pričom rozdiely sú najmä v hodnotách indikujúcich nespokojnosť, ktorých bolo v našej výskumnej vzorke identifikovaných viac.

Uvádzame tiež porovnanie so zahraničným výskumom realizovaným autormi García, Sangregorio a Sánchez (2018), ktorí skúmali pracovnú spokojnosť na výskumnom súbore 947 španielskych sociálnych pracovníkov. Na základe výsledkov uvedeného výskumu, pociťujú sociálni pracovníci z výskumnej vzorky spokojnosť najmä s faktorom povahy práce, hodnoty faktora vzťahov so spolupracovníkmi len tesne nenapĺňajú limit skóre, ktorý má indikovať spokojnosť. Nespokojnosť bola zaznamenaná vo faktoroch spojených s platom, možnosťami kariérneho rastu, pracovnými benefitmi a pracovnými podmienkami. Rozdiely oproti autorskému výskumu sú badateľné najmä vo faktoroch spokojnosti vo vzťahu s nadriadeným,

ďalej s pracovnými benefitmi, povahou práce, komunikáciou na pracovisku ako aj celkovou pracovnou spokojnosťou, kde pracovníci z nášho výskumného súboru uvádzajú výrazne vyššiu mieru spokojnosti, v porovnaní so španielskym výskumným súborom. Dané rozdiely vedú k úvahe, či sa v nich neodráža vplyv rozdielneho sociálno-politického nastavenia spoločnosti. Ak vezmeme do úvahy nižšiu úroveň sociálneho zabezpečenia (ako ju opisuje napríklad Keller 2005), typickú pre juhoeurópske štáty, ako aj celkové nastavenie sociálnej politiky v Španielsku, možno sa domnievať, že tieto faktory majú značný vplyv na pracovnú spokojnosť sociálnych pracovníkov, ako realizátorov sociálnej politiky štátu. Na tento významný rozdiel v sociálnej politike upozorňujú i autori Aguilar, Escobedo a Montagut (2013), ktorí uvádzajú, že španielsky sociálny systém sa so stredoeurópskymi modelmi dá porovnávať len veľmi obmedzene. Zároveň boli v danom výskume autormi identifikované signifikantné rozdiely ($p(\alpha)=0,036$) medzi pracovníkmi rozdelenými podľa dĺžky praxe, pričom pracovníci s praxou dlhšou ako 15 rokov pociťovali nižšiu mieru celkovej pracovnej spokojnosti ($X=113,88$), oproti pracovníkom s praxou do 5 rokov ($X=118,36$). Keďže tieto výsledky súhlasia aj s výsledkami autoriek Lukáčová a Žiaková (2018), overili sme ich aj v našej výskumnej vzorke, v ktorej však neboli dané rozdiely signifikantné ($p(\alpha)=0,66$), ani neboli zistené iné štatisticky významné rozdiely v celkovej pracovnej spokojnosti medzi pracovníkmi rozdelenými podľa dĺžky praxe ($p(\alpha)=0,99$).

Zaujímavé je i porovnanie s výskumom autorov Teruya, Costa a Guirardello (2019), ktorí skúmali pracovnú spokojnosť brazílskych zdravotníckych pracovníkov pracujúcich na jednotkách intenzívnej starostlivosti. Celková pracovná spokojnosť zdravotníkov bola na úrovni $X=107,98$, v autorskom výskume bola hodnota celkovej pracovnej spokojnosti $X=127,19$. Najzásadnejšie rozdiely medzi výsledkami výskumov možno badať vo faktoroch spokojnosti s perspektívou kariérneho rastu, pracovnými benefitmi, pracovnými podmienkami, povahou práce a komunikáciou na pracovisku. Veľmi výrazne rozdiely v oblasti spokojnosti s možnosťou kariérneho rastu môžu súvisieť s povahou práce zdravotníkov, v rámci ktorej je vo všeobecnosti nižšia možnosť kariérneho rastu, ktorá je navyše často spojená s potrebou rapídneho zvyšovania kvalifikácie. Výrazne odlišné hodnoty boli namerané tiež vo faktore spokojnosti s povahou práce. Tieto rozdiely môžu spočívať v špecifikách pracovísk intenzívnej starostlivosti, na ktorých bol zahraničný výskum realizovaný, nakoľko pacienti sú na týchto oddeleniach spravidla v kritickom stave, často v bezvedomí, čo môže viesť k pocitu, že pomoc zdravotníkov nemá cenu, resp. že zostane pacientom nepovšimnutá. Ďalším špecifikom oddelení intenzívnej starostlivosti môže byť vykonávanie pravidelných, opakujúcich sa

výkonov pre ľudí, pre ktorých daný pracovník často zostane v anonymite. Je pravdou, že ide o výkony, ktoré sú často aj náplňou práce pracovníkov priamej starostlivosti z našej výskumnej vzorky, avšak u nich je pravdepodobné, že majú väčšie možnosti nadviazať s klientmi osobnejší vzťah. Rovnako, vplyv môže mať i fakt, že na jednotkách intenzívnej starostlivosti v nemocničných zariadeniach dochádza k častejším výmenám personálu, ktorý sa zväčša stretáva najmä pri výmene služieb, čo mohlo ovplyvniť spokojnosť s faktorom komunikácie na pracovisku.

4.9 Limitácia realizovaného výskumu

K hlavným limitom nami realizovaného výskumu patrí predovšetkým nereprezentatívny výber respondentov, relatívne nízky počet a nerovnomerné rozloženie pracovníkov podľa náplne práce vo výskumnom súbore. Vplyv na získané dáta mohla mať i doznievajúca vlna pandémie ochorenia COVID-19, spojená s reštriktívnymi opatreniami zasahujúcimi aj do pracovného života pracovníkov v sociálnej oblasti.

5 APLIKAČNÁ ČASŤ

Vychádzajúc z teoretickej časti práce, ako aj vlastných empirických zistení identifikovaných v realizovanom výskume, navrhujeme niekoľko opatrení zameraných primárne na zlepšenie celkovej pracovnej spokojnosti pracovníkov v sociálnej oblasti, ako aj ich spokojnosti s čiastkovými determinantmi pracovnej spokojnosti. Sekundárne by nami navrhované opatrenia mohli mať vplyv tiež na ich celkový well-being.

Nakoľko bola identifikovaná nespokojnosť pracovníkov v sociálnej oblasti s faktorom platu, navrhujeme zvýšiť tlak na navýšenie platu pomáhajúcich pracovníkov v sociálnej oblasti tak, aby zodpovedal povahe nimi vykonávanej práce, jej náročnosti, zodpovednosti a kvalifikačným požiadavkám, ktoré sú na nich kladené.

V súvislosti s kvalifikačnými požiadavkami odporúčame prehodnotenie možnosti špecializácie sociálnych pracovníkov, ktorá by bola spojená s možnosťou kariérneho rastu a rozširovania profesijných kompetencií týchto pracovníkov.

Berúc do úvahy identifikovanú spokojnosť so vzťahom s nadriadeným pracovníkom odporúčame využiť tento poznatok, nakoľko dobrý vzťah s nadriadeným môže posilniť pozitívny vplyv neformálnych odmien, napríklad pochvál či osobných listov, aké sú využívané v prípade programu Happier, healthier professionals.

S otázkami neformálnej odmeny súvisí aj oblasť prestíže a uznania za vykonanú prácu. V tejto súvislosti uvádzame odporúčanie systematicky pracovať na zvyšovaní prestíže pracovníkov v sociálnej oblasti. Rovnako považujeme za potrebné klásť dôraz na odbornú erudovanosť a profesionalitu sociálnych pracovníkov. Ďalej za vhodné nástroje považujeme aj verejné oceňovanie pracovníkov v sociálnej oblasti za ich prácu či mimoriadny prínos pre rozvoj sociálnej oblasti i celej spoločnosti. V neposlednom rade považujeme za zatiaľ nevyužitú príležitosť pre zlepšenie spoločenského statusu sociálnych pracovníkov aj bohatú históriu sociálnej práce na našom území, ktorá je však pre väčšinu verejnosti stále neznáma.

Pracovné benefity predstavujú oblasť, v ktorej je výrazný potenciál na zlepšenie pracovnej spokojnosti. Dôraz je preto potrebné klásť nielen na dodržiavanie platných noriem, a teda na ponúkanie všetkých benefitov, na ktoré ma pracovník nárok, ale aj na hľadanie inovatívnych foriem odmeňovania, ktoré by prácu v sociálnej oblasti urobili konkurencieschopnejšou v porovnaní s inými pomáhajúcimi profesiami, ale aj mimo oblasť profesionálneho pomáhania.

Zo strany zamestnanca považujeme za potrebné aj naďalej rozvíjať úroveň svojich odborných kompetencií, zapájať sa do celoživotného vzdelávania, dbať na starostlivosť o seba a pravidelne sa zúčastňovať supervízie, ktorá môže elimináciou negatívnych dôsledkov pomáhajúcej práce nepriamo vplývať i na pracovnú spokojnosť.

Podobne zamestnávateľom odporúčame klásť väčší dôraz na rozvoj sociálnych vzťahov na pracovisku. Tieto opatrenia môžu mať formu napríklad už spomínanej supervízie, ktorá by mala byť dostupná aj zamestnancom, u ktorých nie je vyžadovaná zákonom, ale aj peer podporných skupín, či teambuildingových aktivít a akcií.

Vzdelávateľom v pomáhajúcich profesiách je odporúčané klásť dôraz na prípravu študentov na špecifické aspekty práce v týchto profesiách. Rovnako stojí za úvahu aj možnosť implementácie jednotlivých odporúčaní do školskej prípravy pomáhajúcich pracovníkov, ktorí tak nebudú vystavení prílišnému šoku pri prechode do praxe. Toto opatrenie by mohlo byť realizované napríklad formou samostatného predmetu, zameraného na rozvoj starostlivosti o seba medzi študentmi. Zaujímavá je aj možnosť špecifického programu zameraného na zvyšovanie pracovnej spokojnosti, na príprave ktorého by vzdelávatelia mohli participovať.

V rámci profesijnej komunity pomáhajúcich pracovníkov považujeme za potrebné zvýšiť informovanosť o negatívnych dôsledkoch pomáhajúcej práce, ako jednom z možných spúšťačov i sprievodných javov pracovnej nespokojnosti, o možnostiach ich prevencie a

zmierňovania. Za dôležité považujeme aj zameranie sa na destigmatizáciu pracovníkov, ktorí tieto negatívne dôsledky pociťujú.

Keďže pracovná spokojnosť pracovníkov v sociálnej oblasti bude stále viac aktuálnou témou, odporúčame ďalšie výskumy v tejto oblasti. Výsledkom výskumu a analýzy ďalších faktorov a vzťahov v oblasti pracovnej spokojnosti by mohol byť ucelený program, ktorý spolu s už existujúcimi intervenčnými programami bude zlepšovať celkovú pracovnú spokojnosť pracovníkov, ako aj jej čiastkové faktory.

ZÁVER

Práca, predstavená na predchádzajúcich stranách, bola zameraná na objasnenie problematiky pracovnej spokojnosti pracovníkov v sociálnej oblasti. V teoretickej časti, tvorenej prvými tromi kapitolami, sme postupne vymedzili základné pojmy, predstavili najvýznamnejšie teórie pracovnej spokojnosti a motivácie, ako aj ich súvislosti. Ďalej sme sa venovali špecifikám sociálnej oblasti, rizikám a negatívnym dôsledkom vykonávania pomáhajúcich profesií, ktoré potenciálne môžu ovplyvňovať i pracovnú spokojnosť. V tretej kapitole, ktorá uzatvára teoretickú časť práce, sme sa sústredili na samotné faktory pracovnej spokojnosti. Uvádzame tiež možnosti ich pozitívneho ovplyvňovania prostredníctvom konkrétnych opatrení či ucelených programov, berúcich do úvahy špecifiká práce v sociálnej oblasti.

Empirická časť práce bola zameraná na interpretáciu výsledkov autorského výskumu, ktorý cielil na zistenie miery čiastkovej i celkovej pracovnej spokojnosti, pociťovanej pracovníkmi v sociálnej oblasti, analýzu faktorov, ktoré ju ovplyvňujú a vzťahom medzi nimi. Uvedený cieľ sa nám podarilo naplniť. Identifikovali sme rozdiely v miere pociťovania celkovej pracovnej spokojnosti, ako aj jej čiastkových determinantov, vzhľadom na kategóriu zamestnanca podľa charakteru vykonávanej práce, či iných faktorov. Identifikované boli tiež významné vzťahy medzi jednotlivými faktormi, sociálno-demografickými ukazovateľmi a celkovou pracovnou spokojnosťou.

Aplikačná časť našej práce bola venovaná návrhom odporúčaní, zameraných na zlepšenie spokojnosti pracovníkov v sociálnej oblasti s jednotlivými faktormi, ako aj celkovou pracovnou spokojnosťou.

Predpokladáme, že poznanie faktorov vplývajúcich na pracovnú spokojnosť pracovníkov v sociálnej oblasti napomôže vytvárať a implementovať vhodné stratégie a programy zamerané na posilňovanie spokojnosti s prácou ako takou, či s jej čiastkovými

faktormi. Preto veríme, že výsledky našej práce budú slúžiť nielen na teoretickú analýzu, ale nájdu aj svoje praktické uplatnenie. Zároveň sa domnievame, že problematika pracovnej spokojnosti pomáhajúcich pracovníkov je natoľko aktuálna, že by bolo vhodné tento fenomén hlbšie rozpracovať a následne navrhnúť špecifické opatrenia, ktoré budú presnejšie reflektovať potreby pracovníkov v sociálnej oblasti, zohľadňovať nimi pociťovanú motiváciu k práci, ale aj predchádzať negatívnym dôsledkom, ktoré sú spojené s pomáhajúcou prácou v tak náročnej oblasti.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- ABBAS, Q. a S. J. KHANAM. 2020. Adaptation and Psychometric Properties of Urdu Version of Job Satisfaction Survey. *Journal of Behavioural Sciences*. Lahore, 30.(1), 25-42 pp. Dostupné na internete: [https://www.researchgate.net/publication/348961734_Adaptation_and_Psychometric_Properties_of_Urdu_Versi](https://www.researchgate.net/publication/348961734_Adaptation_and_Psychometric_Properties_of_Urdu_Version_of_Job_Satisfaction_Survey) on_of_Job_Satisfaction_Survey
- AGUILAR, M., A. ESCOBEDO a T. MONTAGUT. 2013. Local welfare policies in Spain: Employment, housing and child care. Barcelona: Universitat de Barcelona. Dostupné na internete: http://www.wilcoproject.eu/wordpress/wp-content/uploads/WILCO_WP2_Report_06_ES1.pdf
- ALMAŠIOVÁ, A. a K. KOHÚTOVÁ. 2016. Štatistické spracovanie dát sociálneho výskumu v programe SPSS. Ružomberok: Verbum. ISBN 978-80-561-0407-1.
- APA. 2020. American Psychological Association. Dictionary of Psychology. [online] [cit. 2021-12-08] Dostupné na internete: www.dictionary.apa.org/
- BEDRNOVÁ, E., I. NOVÝ, a E. JAROŠOVÁ et al. 2012. Manažerská psychologie a sociologie. Praha: Management Press, 615 s. ISBN 978-80-7261-239-0.
- BEDRNOVÁ, E. a I. NOVÝ. 1998. Psychologie a sociologie řízení. Praha: Management Press, ISBN 80-85943-57-3
- CALITZ, T, ROUX, A. and H. STRYDOM. 2014. Factors that affect social workers' job satisfaction, stress and burnout. *Social Work/Maatskaplike Werk* [online]. 50(2) [cit. 2022-03-08]. ISSN 00378054. doi: 10.15270/50-2-393
- COHEN, J. 1992. A power primer. *Psychological Bulletin*. 112. (1), 155-159. ISSN 1939-1455. doi: 10.1037/0033-2909.112.1.155
- DARTEY-BAAH, K. 2010. Job satisfaction and motivation: Understanding its impact on employee commitment and organisational performance. *Academic Leadership*. 8. (4). 4-9 pp.
- DĚDINA, J. a J. ODCHÁZEL. 2007. Management a moderní organizování firmy. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-2149-1.
- Deník sociálního pracovníka. Skvělí lidé: protože přesně takoví sociální pracovníci jsou [online]. [cit. 2022-01-04]. Dostupné na internete: <https://skvelilide.cz/denik-socialniho-pracovnika/>
- DRAGOMIRECKÁ, E. 2019. Prestiž sociální práce očima veřejnosti. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané u příležitosti Světového dne sociální práce s názvem Vývoj kvality a efektivity výkonu sociální práce. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019, s. 50-53. ISBN 978-80-7421-185.
- ELSAYED, W. et al. 2021. Job satisfaction of public social workers. *Administratie si management public* [online]. 2021, (36), 134-148 [cit. 2021-9-27]. ISSN 15839583. doi: 10.24818/amp/2021.36-08
- EVANS, S., P. HUXLEY, C. GATELY et al., 2006. Mental health, burnout and job satisfaction among mental health social workers in England and Wales. *British Journal of Psychiatry* [online]. vol. 188, no. 1, pp. 75–80. doi:10.1192/bjp.188.1.75

GARCÍA R. G., SANGREGORIO M. A. and SÁNCHEZ M. L. L. 2018. Evaluation of job satisfaction in a sample of Spanish social workers through the 'Job Satisfaction Survey' scale, *European Journal of Social Work*, 2018. 21.(1), 140-154 pp., ISSN 1468-2664. doi: 10.1080/13691457.2016.1255929

GAVORA, P. et al. 2010. Elektronická učebnica pedagogického výskumu. [online]. Bratislava: Univerzita Komenského, Dostupné na internete: <http://www.e-metodologia.fedu.uniba.sk/> ISBN 978-80-223-2951-4.

GUINOT, J., MONFORT, A. and R. CHIVA. 2021. How to increase job satisfaction: the role of participative decisions and feeling trusted. *Employee Relations*. ahead-of-print. doi: 10.1108/ER-10-2020-0462.

HARAUŠOVÁ, H. 2015. Motivácia – pracovná spokojnosť – výkonnosť a výkon zamestnancov organizácií verejnej správy [online]. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 105 s. [cit. 2021-8-20]. ISBN 978-80-8152-362-5. Dostupné na internete: www.unibook.upjs.sk/img/cms/2015/fvs/motivacia-pracovna-spokojnost-final.pdf

HOMFRAY, Š. 2021. Sociální pracovníci a pracovníce jsou podhodnocenou profesí. Rovné příležitosti v souvislostech [online]. (01/2021 Gender a sociální práce) [cit. 2021-12-18]. Dostupné na internete: <https://zpravodaj.genderstudies.cz/cz/clanek/socialni-pracovnici-a-pracovnice-jsou-podhodnocenou-profesi>

HRICOVÁ M. a S. LOVAŠOVÁ. 2019. Psychosociálne charakteristiky rizikových skupín pomáhajúcich pracovníkov. In: KAČMÁR, P., J. BAVOLÁR a L. LOVAŠ ed. PSYCHOLÓGIA PRÁCE A ORGANIZÁCIE 2018 - MINULOSŤ, PRÍTOMNOSŤ A VÝZVY DO BUDÚCNOSTI: ZBORNÍK PRÍSPEVKOV Z MEDZINÁRODNEJ KONFERENCIE. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, s. 152-161. ISBN 978-80-8152-713-5. Dostupné na internete: www.unibook.upjs.sk/img/cms/2019/FF/psychologia-prace-a-organizacie-web.pdf

HRICOVÁ, M., B. RÁZCOVÁ et al. 2018. Dopad pomáhajúcej práce a starostlivosť o seba - prehľad výsledkov. In: DOLOBÁČ, M. a M. SEILEROVÁ ed. Starostlivosť o zdravie zamestnancov: Recenzovaný zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018, s. 39-51. ISBN 978-80-8152-665-7. Dostupné na internete: <https://dusevnezdravie.upjs.sk/wp-content/uploads/2019/02/starostlivost-o-zdravie-zamestnancov-web.pdf>

HRICOVÁ, M., NEZKUSILOVÁ, J. a M. MESÁROŠOVÁ. 2017. Negatívne dôsledky vykonávania pomáhajúcej profesie u sociálnych pracovníkov. *Prohuman*, 9. 5. 2017. [cit. 14. 12. 2021] Dostupné na internete: www.prohuman.sk/socialna-praca/negativne-dosledky-vykonavania-pomahajucej-profesie-u-socialnych-pracovnikov

KAPUR, R. 2018. Factors Influencing Job Satisfaction. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/323700853_Factors_Influencing_Job_Satisfaction

KEBZA, V. a I. ŠOLCOVÁ. 2003. Syndrom vyhoření. 2., rozšírené a doplnené vydání. Praha: Státní zdravotní ústav. ISBN 80-7071-231-7.

KELLER, J. 2005. Soumrak sociálního státu. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-86429-41-5.

KOUBEK, J. 2015. Řízení lidských zdrojů: základy moderní personalistiky. 5. rozš. a dopl. vyd. Praha: Management Press. ISBN 978-80-7261-288-8.

KÖVEROVÁ, M. 2019a. Job satisfaction, compassion satisfaction and compassion fatigue in helping professionals in Slovakia. In: P. KAČMÁR, J. BAVOLÁR, & L. LOVAŠ Ed., *Psychológia práce a organizácie 2018 - Minulosť, prítomnosť a výzvy do budúcnosti*. s. 231-243. Košice: ŠafárikPress. ISBN 978-80-8152-713-5

KÖVEROVÁ, M. 2019b. Profesijná kvalita života: Prehľad výskumných zistení. In: NEZKUSILOVÁ, J. a M. MESÁROŠOVÁ. NEGATÍVNE DÔSLEDKY VYKONÁVANIA POMÁHAJÚCICH PROFESIÍ II: Psychologické, sociálne a zdravotné aspekty vykonávania pomáhajúcich profesií. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, s. 20-25. ISBN 978-80-8152-751-7. Dostupné na internete: www.unibook.upjs.sk/img/cms/2019/FF/negativne-dosledky-vykonavania-pomahajucich-profesii.pdf

KRAVČÁKOVÁ, G. et al. 2013. Organizačné správanie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. ISBN 978-80-8152-080-8. [cit. 2021-8-9]. Dostupné na internete: <https://www.upjs.sk/public/media/5596/Organizacne-spravanie.pdf>

KRAVČÁKOVÁ, G. et al. 2015. Organizačné správanie. Vydanie druhé prepracované a doplnené. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, [cit. 2021-8-9]. ISBN 978-80-8152-371-7.

Dostupné na internete: www.unibook.upjs.sk/img/cms/2015/fvs/organizacne-spravanie.pdf

- KUBÁNI, V. 2011. Psychológia práce. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove - Fakulta humanitných a prírodných vied, 174 s. ISBN 978-80-555-0318-9.
- KUBÁTOVÁ, J. 2006. Řízení lidského kapitálu. In: OBST, O. et al. Základy obecného managementu. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 37-47. ISBN 80-244-1365-5.
- LICHNER V. 2019. Pomoc a pomáhanie ako elementárna činnosť pomáhajúcich profesionálov. In: MESÁROŠOVÁ, M. et al. Starostlivosť o seba u pomáhajúcich profesií. Košice: ŠafárikPress. ISBN 978-80-8152-743-2.
- LUKÁČOVÁ, L. a E. ŽIAKOVÁ. 2018. Rizikové a preventívne faktory syndrómu vyhorenia v pomáhajúcich profesiách [online]. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018 [cit. 2021-12-15]. ISBN 978-80-8152-634-3. Dostupné na internete: <https://unibook.upjs.sk/img/cms/2018/ff/rizikove-a-preventivne-faktory-syndromu-vyhorenia-web.pdf>
- MARTIN E. M., K. MYERS and K. BRICKMAN. 2020. Self-Preservation in the Workplace: The Importance of Well-Being for Social Work Practitioners and Field Supervisors, *Social Work*, 65. (1). 74–81 pp. doi: 10.1093/sw/swz040
- MATOUŠEK, O. 2021. Aktuální oborové výzvy v českém prostředí. Fórum sociální práce [online]. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. 1, s. 93-95 [cit. 2021-12-14]. ISSN 2336-6664. Dostupné na internete: <http://hdl.handle.net/20.500.11956/128390>
- MEIER, L. and P. SPECTOR. 2015. Job Satisfaction. In: COOPER, C. L., ed. Wiley Encyclopedia of Management [online]. Chichester, UK: John Wiley & Sons, 2015 [cit. 2021-9-26]. ISBN 9781118785317. doi: 10.1002/9781118785317.weom050093
- MESÁROŠOVÁ, M. 2016. Psychometric properties of a job satisfaction survey in Slovakia in helping professionals: Preliminary results. *Global Journal of Psychology Research: New Trends and Issues* [online], 6. (4), 195-201 pp. [cit. 2021-11-17]. ISSN 2301-2625. doi: 10.18844/gjpr.v6i4.2419
- MESÁROŠOVÁ, M. et al. 2017. Starostlivosť o seba a dôsledky vykonávania pomáhajúcich profesií. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. ISBN 978-80-8152-571-1.
- MESÁROŠOVÁ, M., M. KÖVEROVÁ a S. LOVAŠOVÁ. 2019. Intervenčný program starostlivosti o seba pre pomáhajúce profesie [online]. Košice [cit. 2022-01-10]. ISBN 978-80-8152-745-6. Dostupné na internete: <https://unibook.upjs.sk/img/cms/2019/FF/intervenčný-program-starostlivosti-web.pdf>
- MÍKA, V. T. 2006. Základy manažmentu. [online]. Žilina. ISBN 978-80-88829-78-2. Dostupné na internete: <http://fsi.utc.sk/kkm/>
- MITCHELL, CH. et al. 2021. Happier, healthier professionals: Small scale interventions to improve Social Worker well-being [online]. Department for Education. What Works for Children's Social Care. [cit. 2022-01-03]. Dostupné na internete: https://whatworks-csc.org.uk/wp-content/uploads/WWCSC_Happier-Healthier-Professionals-evaluation_March2021_v2.pdf
- MLČÁK, Z. a K. SLÍVA. 2005. Work and life satisfaction of social workers and perception of development of their profession competencies. *Kontakt*, vol. 7, iss. 3-4, p. 305-313. doi: 10.32725/kont.2005.059.
- MONROE, J. and R. DELOACH. 2004. Job Satisfaction: How Do Social Workers Fare with Other Interdisciplinary Team Members in Hospice Settings?. *Omega-journal of Death and Dying*. 49. 327-346 pp. doi: 10.2190/J9FD-V6P8-GCMJ-HFE0.
- MRHÁLEK T. and A. KAJANOVÁ. 2018. Work satisfaction and mental pressure of social workers and workers in social services. *Kontakt*. [online] 20(2): 166–170 pp.; [cit. 2022-03-08]. doi: 10.1016/j.kontakt.2017.10.001
- MUSIL, L. 2008. Různorodost pojetí, nejasná nabídka a kontrola výkonu "sociální práce". *Sociální práce/Sociálna práca*. Brno: ASVSP, 2008, roč. 8, 2/2008, s. 60 - 79. ISSN 1213-6204.
- NEZKUSILOVÁ SCHRÖTTER, J., HRICOVÁ, M. a MESÁROŠOVÁ, M. 2020. Miera starostlivosti o seba, vnímaného stresu a celkovej pracovnej spokojnosti, ako aj vzťahy medzi nimi u pomáhajúcich pracovníkov poskytujúcich sociálne služby. *Psychologie pro praxi*. 54. s. 9-18. ISSN 1803-8670. doi: 10.14712/23366486.2020.1.
- PATHAK, D. and S. SRIVASTAVA. 2020. Journey from passion to satisfaction: roles of belongingness and psychological empowerment: A study on social workers. *The International Journal of Sociology and Social Policy*; Bingley. 40, (3/4), 321-341 pp. doi: 10.1108/IJSSP-11-2019-0237

- POSPÍŠIL, D. 2019a. Profesionalizace sociální práce v české republice. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané u příležitosti Světového dne sociální práce s názvem Vývoj kvality a efektivity výkonu sociální práce. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019, s. 34-37. ISBN 978-80-7421-185.
- POSPÍŠIL, R. 2019b. Rozvoj a řízení lidských zdrojů v sociální práci. [online] Ostrava: Ostravská univerzita [cit. 2021-08-21]. ISBN 978-80-7599-106-5. Dostupné na internetu: www.dokumenty.osu.cz/fss/publikace/rozvoj-a-rizeni-lidskych-zdroju-v-sp-roman-pospissil.pdf
- PUBLIC HEALTH ENGLAND. 2015. The impact of physical environments on employee wellbeing – topic overview [online]. London: Public Health England, 2015 [cit. 2022-01-02]. Dostupné na internetu: https://www.basw.co.uk/system/files/resources/basw_94102-8_0.pdf
- SABAYOVÁ, M. 2016. Základy ekonomie pre neekonomické študijné odbory. Akadémia Policajného zboru v Bratislave. ISBN 978-80-8054-664-9.
- SCHAVEL, M. a M. TOMKA. 2010. Základy supervízie a supervízia v praktickej výučbe sociálnej práce. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety. ISBN 978-80-89271-87-0.
- SOUBHAGYA K. M. 2020. Compassion fatigue - Soubhagya. Dostupné z: doi: 10.21275/ART20197262.
- SPECTOR, P. E. 1985. Measurement of human service staff satisfaction: Development of the Job Satisfaction Survey. *American Journal of Community Psychology*, 13, 693-713.
- SUCHANEC, M. a K. ĎÁSEK. 2019. Pracovní hodnoty, kvalita pracovního života a pracovní spokojenost sociálních pracovníků v ČR ve srovnání s dalšími sektory. *Sociální práce / Sociálna práca*. Asociace vzdělavatelů v sociální práci a Evropský výzkumný institut sociální práce OU, 19.(3), 100-116 pp. ISSN 1213-6204.
- Supporting social workers in 2021 [online]. *Community Care & UNISON* [cit. 2022-01-03]. Dostupné na internetu: <https://digital.mydigitalpublication.co.uk/publication/?i=696969>
- TERUYA, K. Y., A. C. S. COSTA and E. B. GUIRARDELLO. 2019. Job satisfaction of the nursing team in intensive care units. *Revista Latino-Americana de Enfermagem* [online]. 27 [cit. 2022-04-01]. ISSN 1518-8345. doi: 10.1590/1518-8345.3168.3182
- TESI, A., AIELLO, A. and E. GIANNETTI. 2019. The work-related well-being of social workers: Framing job demands, psychological well-being, and work engagement, *Journal of Social Work*, 19. (1), 121–141 pp. doi: 10.1177/1468017318757397.
- THIBAUT-LANDRY, A. et al. 2018. An Empirical Investigation of the Employee Work Passion Appraisal Model Using Self-Determination Theory, *Advances in Developing Human Resources*, 20. (2), pp. 148–168. doi: 10.1177/1523422318756636.
- TSHIVHASE, T. and L. VILAKAZI. 2018. Job Satisfaction: What factors in the Coal Mining Industry will lead to Higher Satisfaction? *International journal of Management science and Business administration* [online]. 2018, 4.(6), 17-25 pp. [cit. 2021-9-27]. ISSN 1849-5419. doi: 10.18775/ijmsba.1849-5664-5419.2014.46.1002
- WIRTH, T. et al. 2019. Working conditions, mental health and coping of staff in social work with refugees and homeless individuals: A scoping review. *Health Soc Care Community*. 27. 257-269 pp. doi: 10.1111/hsc.12730
- Zákon NR SR č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov
- ZÁŠKODNÁ, H. a A. KUBICOVÁ. 2008. Prosocial behaviour in helping professions. *Kontakt*. 10. s. 150-158. doi: 10.32725/kont.2008.021.
- ŽILOVÁ, A. 2003. Komunitná práca s komunitou s vysokou mierou nezamestnanosti. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, UMB Banská Bystrica, 2003, 114 s. ISBN 80-8055-721-7.

Prílohy

Rod:

- A) muž
- B) Žena

Vek:

Prosím uveďte v rokoch:

V zamestnaní zastávam pracovnú pozíciu:

- a) **Sociálneho pracovníka alebo asistenta sociálnej práce**
(spĺňam kvalifikačné podmienky podľa zákona 219/2014 Z. z. o sociálnej práci a vykonávam odborné pracovné činnosti sociálnej práce)
- b) **Administratívneho pracovníka**
(administratívna práca, ktorej obsah sa dotýka sociálnej oblasti, no nie na pozícii sociálny pracovník alebo asistent sociálnej práce)
- c) **Pracovníka priamej starostlivosti**
(práca v priamom kontakte s klientom, bez kvalifikácie sociálneho pracovníka alebo asistenta sociálnej práce – napr.: opatrovatelia, osobní asistenti, vychovávatelia, zdravotnícki pracovníci pracujúci v sociálnej oblasti)
- d) **Iného pracovníka v sociálnej oblasti**
(iné pracovné pozície, uplatňujúce sa v sociálnej oblasti – napr.: komunitní pracovníci)

Aká je dĺžka vašej praxe v sociálnej oblasti (nie je podmienkou práca u jedného zamestnávateľa ani na rovnakej pozícii)?

Prosím uveďte v rokoch:

Samosprávny kraj, v ktorom vykonávate prácu:

- a) Banskobystrický
- b) Bratislavský
- c) Košický
- d) Nitriansky
- e) Prešovský
- f) Trenčiansky
- g) Trnavský
- h) Žilinský

Vášim súčasným zamestnávateľom je:

- a) štátny sektor alebo samospráva
- b) súkromný alebo neziskový sektor

Vaše najvyššie dosiahnuté vzdelanie je:

- a) základné
- b) stredoškolské
- c) vyššie odborné
- d) vysokoškolské I. stupňa (Bc.)
- e) vysokoškolské II. stupňa (Mgr., Ing., MUDr., MVDr., MDDr., PhDr., a i.)
- f) vysokoškolské III. stupňa (PhD., CSc.,)

Sociálna opora rodiny ako klienta sociálnej práce v aktuálnej pandemickej situácii

Social support of the family as a client of social work in the current pandemic situation

Stela Richnavská

Školiteľka: **prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD., MBA**

KSP Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Abstrakt - Cieľom práce je analyzovať sociálnu oporu v kontexte posilnenia rodiny ako klienta sociálnej práce v záťažovej situácii, ktorá je spôsobená aktuálnou pandemickou situáciou. Sociálna opora rodiny ako klienta sociálnej práce v aktuálnej pandemickej situácii je v práci skúmaná v teoretickej i empirickej rovine. Podstatou prvej kapitoly je orientácia na vplyv sociálnej práce v analyzovanej problematike a vymedzenie pojmového aparátu súvisiaceho s poskytovaním sociálnej opory s akcentom na aplikovanie copingových stratégií zvládania záťaže. Ústredným zámerom druhej kapitoly je spracovať informácie o rodine ako klientovi sociálnej práce. Prepájajúc objasňujeme účinné možnosti uplatnenia sociálnych intervencií v rodine. Tretia kapitola reflektuje aktuálnu spoločenskú situáciu spojenú s COVID-19, v ktorej približujeme problémy rodiny a jej vyplývajúce dôsledky na sociálne fungovanie s možnosťou realizovania vhodných opatrení a alternatív zvládnutia náročnej životnej situácie. Účel empirickej časti tkvie v prezentovaní a realizovaní výsledkov v ilustrovaní súčasného stavu kvantitatívneho typu výskumu, ktorého cieľom je zistiť vnímanie významu sociálnej opory v kontexte poskytovania sociálnych intervencií sociálnymi pracovníkmi a pracovníčkami pre rodiny v záťažovej situácii.

Kľúčové slová: Sociálna opora. Záťažová situácia. Sociálna práca. Rodina ako klient sociálnej práce. Pandemická situácia.

Abstract - The aim of the work is to analyse the social support in the context of strengthening the family as a client of social work in a stressful situation, which is caused by the current pandemic situation. The social support of the family as a client of social work in the current pandemic situation is examined in the work on a theoretical and empirical level. The essence of the first chapter is to focus on the influence of social work in the analyzed issue and to define the conceptual apparatus related to the provision of social support with an emphasis on the

application of coping strategies to cope with the burden. The central aim of the second chapter is to elaborate information about the family as a client of social work. We link to clarify effective ways of applying social work interventions to the family. The third chapter reflects the current social situation associated with COVID-19, in which we approach the problems of the family and its resulting consequences on social functioning with the possibility of implementing appropriate measures and alternatives to cope with a difficult life situation. The purpose of the empirical part lies in the presentation and implementation of the results in illustrating the current state of a quantitative type of research, which aims to establish the perception of the importance of social support in the context of the provision of social interventions by social workers for families in a stressful situation.

Key words: Social support. Stressful situation. Social work. Family as a client of social work. Pandemic situation.

ÚVOD

Vychádzajúc zo súčasnej spoločenskej situácie poukazujeme na sociálnu oporu rodiny, v ktorej sa zameriavame na copingové stratégie zvládania záťaže a vplyv sociálnej práce na úrovni teórií a praxe. Uvedená spoločenská situácia spojená s COVID-19 si vyžaduje klásť dôraz na problémy rodiny a jej dôsledky na sociálne fungovanie s prihliadaním na opatrenia i alternatívy zvládnutia nepriaznivej životnej situácie. Vyplývajúc z uvedených tvrdení zdôrazňujeme, že cieľom práce je analyzovať sociálnu oporu v kontexte posilnenia rodiny ako klienta sociálnej práce v záťažovej situácii, ktorá je spôsobená aktuálnou pandemickou situáciou.

Empirická časť práce vychádza prioritne zo stanoveného ústredného výskumného cieľa, ktorým je vnímanie významu sociálnej opory v kontexte poskytovania sociálnych intervencií sociálnymi pracovníkmi pre rodiny v záťažovej situácii. V súvislosti s prezentovaným cieľom uvádzame, že v empirickej rovine sa venujeme vstupnému konspektu aspektov záťažovej situácie, prehľadu výskumných otázok a výskumných hypotéz kvantitatívneho výskumu, operacionalizácii pojmov s dôrazom na vybrané ukazovatele a ich identifikáciu. Ďalej sa opierame o východiská metodológie, z ktorej následne konštruujeme dotazník vlastnej konštrukcie. Súčasťou tvorby empirickej časti práce je explanácia výberu výskumnej vzorky, organizácie výskumu i analýzy a interpretácie výskumných zistení s odporúčaniami pre teóriu i prax.

Uvádzame, že významným prvkom empirickej roviny práce je predvýskumná aktivita, ktorá je zameraná na zistenie vnímania rozvodovej situácie do 5 rokov manželstva na Slovensku u študentiek sociálnej práce na Inštitúte edukológie a sociálnej práce na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove. Pre ucelenosť informácií dopĺňame, že ide o zrealizovaný kvalitatívny typ výskumu v podobe pološtruktúrovaného rozhovoru. Interpretáciu výsledkov výskumných zistení vyjadrujeme analýzou jednotlivo spracovaných odpovedí oslovených respondentiek vo forme tabuliek, do ktorých je možné nahliadnuť prostredníctvom Prílohy C. Záver empirickej časti práce tvorí diskusia v podobe reflektovania príkladov dobrej praxe.

V analýze vyzdvihujeme mená osobností, vďaka ktorým konštruujeme základný koncept a realizáciu práce. Apelujeme na prínos poznatkov, informácií a skúseností od autorov a autoriek, ktorými sú Balogová (2004, 2008, 2021); Barnová (2020); Bohovicová (2020); Brozmanová Gregorová (2017); Dimunová a Bérešová (2015); Gabura (2012); Gažiková (2017); Homišinová (2015); Hovanová (2021); Hovanová a Šlosár (2020); Hudecová (2019); Kraus (2013); Križanová a Verešová (2020); Kredátus (2019); Kvašňáková (2021), Lešková (2012); Matúšová (2019), Mendelová (2014); Minarovičová (2018); Mydlíková (2017); Rosová, Orosová a Žiaková (2014); Ščibranyová a Feketeová (2013); Tokárová et al. (2009); Vancáková (2020); Vasil'ová a Lovašová (2018); Zakouřilová (2014); Žilová (2015) a ďalší.

Vychádzame aj z uplatňovania poznatkov prostredníctvom cudzojazyčnej odbornej spisby, v rámci ktorej sa opierame o vedomosti autorov i autoriek, ktorými sú Baltés, Zhdanova a Clark (2010); Dai a Wang (2015); Glanz a Rimer (2008); Günindi, Sahin a Demircioğlu (2012); Loeschen (2017), Schaeffer a Rainie (2020) a ďalší. Sumarizujúc stručný prehľad aplikovanej cudzojazyčnej literatúry uvádzame, že práca poskytuje pohľad domácich i zahraničných odborníkov, ktorých skúsenosti tvoria fundamentálny vstup do problematiky kreovanej v teoretickej i empirickej rovine.

Jadro problematiky je skúmané v teoretickej i empirickej oblasti, čo preukazujeme aj prostredníctvom informácií, ktoré poskytuje napríklad Dohovor o právach dieťaťa (1989); Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce Slovenskej republiky (2015); Európska komisia (2020); Európska rada a Rada Európskej únie (2021); Európska sociálna charta (1996); Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky (2021); Slovenská komora sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce (2018); Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky (2020); Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny (2010, 2016) a Všeobecná deklarácia ľudských práv (1948).

Konštatujeme, že sme poskytli stručnú analýzu súčasného stavu problematiky a na záver dodávame, že okrem uvedeného zdôrazňujeme prínosné informácie obsiahnuté aj na Inštitúte pre výskum práce a rodiny v článkoch z periodík (Balogová et al. 2019; Mydlíková 2018; Navrátil 2018; Selická 2019), Inštitúte pre verejné otázky (Andrejkovič et al. 2017), ďalej poznatky z časopisu Kontakt (Balogová et al. 2018; Řimnačová, Ondrášek a Kajanová 2019; Sikorová a Polochová 2014), Revue spoločenských a humanitných vied (Baková a Jusko 2014; Neszméry 2019, 2020; Šebestová 2015), Fórum sociální práce (Dragomirecká 2018; Lichner 2018) a v neposlednom rade akcentujeme na časopisy s dlhoročnou preukázateľnou praxou a odbornosťou publikovaných príspevkov a výskumov, medzi ktoré zaraďujeme Journal Socioterapie, Sociálna práca/Sociální práce a Psychiatria – Psychoterapia – Psychosomatika.

1 SOCIÁLNA OPORTA RODINY

Poslaním uvedenej kapitoly je analýza sociálnej opory rodiny s akcentom na jej špecifické atribúty, ktoré predstavíme na základe vyjadrenia viacerých autorov,¹ ktorí ponúkajú pohľad do aspektov sociálnej opory, vyzdvihujú jej dôležitosť i potrebnosť.² Poukazujúc uvádzame, že kapitola reflektuje význam a užitočnosť sociálnej opory v živote jedincov a ich zvládání náročných životných situácií. Cieľom je objasniť pohľady nazerania na sociálnu oporu a nadväzujúc zdôrazniť jej špecifiká so zameraním na cieľovú skupinu rodina a jej sociálne prostredie. Pre potreby práce prijímame definíciu autorky Žilovej (2016) akcentujúcej, že sociálna opora predstavuje vedomie, že ľudia o nás stoja a v prípade potreby preukážu ochotu urobiť všetko, čo bude v ich silách.³

¹ Akcentujeme, že v práci rešpektujeme mužský a ženský rod rovnako, ale ďalej budeme uvádzať len maskulínium.

² Pre identifikáciu a analýzu termínu sociálna opora považujeme za vhodné poukázať na historický kontext. Prijímame tvrdenie autoriek Rosovej, Orosovej a Žiakovej (2014), ktoré vychádzajú z myšlienok autora Mareša (2001) uvádzajúceho, že pojem sociálna opora sa v odbornej spisbe používa približne tridsať rokov. V súvislosti s uvedeným uvádzame, že o zásluhu zavedenia termínu sociálna opora sa zaslúžili autori Caplan, Cassel a Cobb. Nadväzujúc vyzdvihujeme, že menovaný pojem sa používa od druhej polovice 90. rokov, a to z dôvodu zmeny terminologickej štruktúry. Uvedenú myšlienku bližšie vysvetľujú autori Výrost a Slameník (2001), podľa ktorých dôvodom zmeny bolo zamieňanie pojmov „sociálna opora“ a „sociálna podpora“. Na základe uvedeného menovaní autori zdôrazňujú, že sociálna podpora predstavuje širší koncept zameraný na spoločnosť. Ako príklad možno uviesť vyplácanie peňažných dávok, čo znamená, že ide o štátnu sociálnu podporu pre vybrané skupiny občanov v spoločnosti. Je dôležité uviesť, že terminologická zmena nastala z obavy zo zamieňania uvedených pojmov.

³ Na základe uvedeného poukazujeme, že ak jedinec cíti za sebou niekoho, kto mu poskytne podporu a súčasne má priestor vyrozprávať svoje starosti, tak vyjadrujúc autorkami Rosovou, Orosovou a Žiakovou (2014) doplníme, že je schopný čerpať silu na boj so stresovými a záťažovými situáciami. Prijímame tvrdenie autorky Žilovej (2015) upozorňujúcej, že v praxi sa môžeme stretnúť aj s neprimeranou sociálnou oporou. Menovaná autorka uvádza, že nie každá poskytnutá sociálna opora je pre jedinca alebo rodinu nápomocná. Ako príklad možno uviesť nadmernú pomoc, ktorá zbavuje možnosti sa vyrovnáť s ťažkou situáciou, znižuje nezávislosť a môže vyvolať pocity bezmocnosti.

Pri výbere adekvátnej definície termínu sociálna opora súhlasíme s autorkou Balogovou (2004), ktorá poukazuje na tvrdenie autorky Koubekovej (1997, s. 107) objasňujúcej, že „sociálna opora je súbor vzťahov, ktoré jedinec percipuje v komunikačnej sieti ako subjektívne významné pre zachovanie vlastnej identity a psychickej rovnováhy.“ Prostredníctvom autoriek Vasilovej a Lovašovej (2018) uvádzame pohľad autorov Caplana a Caplana (1993), podľa ktorých sociálna opora je definovaná ako medzil'udské prepojenie jedincov, ktorí si v záťažových situáciách poskytujú vzájomnú pomoc. Sumarizujúc sa opierame o tvrdenie autorky Gabrielovej (2015), že sociálna opora a dobré sociálne vzťahy účinne prispievajú k plnohodnotnému zdraviu jedinca. Zdôrazňujeme, že uvedené súvislosti sú podľa autoriek Kaščákovej, Majerníkovej a Obročníkovej (2014) prepojené s kvalitou života, ktorá je v poňatí autora Liby (2010, s. 14) definovaná ako „celková spokojnosť so životom a všeobecný pocit osobnej pohody, duševnej harmónie a životnej spokojnosti...“

Z hľadiska typov sociálnej opory sa opierame o tvrdenie autorov Glanza a Rimera et al. (2008) rozlišujúcich emocionálnu oporu, ktorá pokrýva vyjadrenie empatie, lásky, dôvery i starostlivosti.⁴ Ďalej v poňatí menovaných autorov (2008) rozlišujeme inštrumentálnu sociálnu oporu zahrňujúcu hmotnú pomoc i služby. V neposlednom rade definujeme informačnú sociálnu oporu, ktorej obsahom sú rady, informácie a návrhy.⁵ Pre ucelenosť informácií upozorňujeme aj na hodnotiacu oporu, ktorá podľa menovaného autora je špecifická posilňovaním kladného sebahodnotenia a sebavedomia jedinca, ktorý sa nachádza v núdzi.

V súvislosti s uvedeným sumarizujeme, že treba brať do úvahy presvedčenie autora Křivohlavého (2001, s. 101) definujúceho, že „hlavný cieľ sociálnej opory spočíva v uľahčení zvládania a prežívania nepriaznivej situácie.“⁶ Poukazujeme, že zámerom bolo detailne zachytiť základné východiská sociálnej opory, čím sme sa opierali aj o historický kontext, ktorý sme priblížili prostredníctvom tvrdení relevantných autorov, dopĺňajúc aj o súčasné zdroje z odbornej spisby. Pri nepriaznivej situácii rodín v dôsledku pandémie zdôrazňujeme, že sociálna opora je nevyhnutnou súčasťou intervencie ako poskytnúť postihnutej rodine dosiahnutie optimálneho stavu, prejavenie záujmu, starostlivosť, posilnenie, porozumenie a pomoc s prekonaním aktuálnej záťažovej situácie.

⁴ Uvedenú myšlienku dopĺňame autorkou Žilovou (2016), ktorá vyzdvihuje názor autora Křivohlavého (2001), podľa ktorého je v emocionálnej opore poskytovaná aj nádej, keď sa jedinec prepadá do beznádeje alebo depresie.

⁵ V ponímaní autora Křivohlavého (2008) uvedený typ opory spočíva v pomoci pri orientácii v situácii, v ktorej sa jedinec ocitol.

⁶ Na základe vymedzených teoretických poznatkov poukazujeme na tabuľku v Prílohe A, ktorá prezentuje fakty dotýkajúce sa nevyhnutných krokov úspešnej sociálnej opory.

1.1 Copingové stratégie zvládania záťaže

Jedinci sa v živote stretávajú s každodennými prekážkami. Niektoré z nich sú záťažou a predstavujú isté riziko, strach a stres z efektívneho zvládnutia i prekonania.⁷ Záťažové situácie majú vplyv na život jedincov, ale je dôležité si uvedomiť, že aj tieto nepriaznivé momenty môžu byť zdrojom sily, hľadania nových alternatív a skrytých možností i schopností. Vybrané citácie orientované na coping sú prínosom nielen pre samotnú prácu, ale aj pre obohatenie v zmysle získania hlbšieho pohľadu do problematiky a následného porozumenia.

Predmetom analýzy sú copingové stratégie zvládania záťaže, ktoré sa v poňatí autorky Ondriovej (2019) definujú ako spôsob správania sa, ale aj racionálny a vedomý spôsob na vyrovnanie sa s aspektmi ako je úzkosť, negatívne emócie alebo zmena v živote jedinca.⁸ Akcentujúc autorkou Barnovou (2020) poukazujeme, že jedinec si v konkrétnej situácii, podľa autoriek Barnovej a Tamásovej (2018), vyberá zo širokej škály stratégií copingu s možnosťou ich kombinovania.⁹

Vyjadrujeme súhlas s oprávneným tvrdením autora Kredátusa (2019, s. 149), podľa ktorého zvládanie¹⁰ je definované ako „boj človeka s neprimeranou, nadlimitnou záťažou, pričom nadlimitnou je mimoriadne silná a dlhotrvajúca záťaž.“¹¹ V neposlednom rade vyzdvihujeme jednu z najadekvátnejších definícií, ktorú poskytuje autorka Atkinsonová et al. (1995, s. 611) tvrdením, že zvládanie je definované ako „proces, ktorým sa jedinec snaží vyrovnať so stresovými situáciami.“

⁷ Prihliadame na objasnenie termínu záťaž, ktorý je v poňatí autorov Priganca, Sochy a Sochy (2019) charakterizovaný ako zaťažujúci faktor vnútorného sveta jedinca, ktorý je typický aspektmi ako neočakávanosť, intenzita a dlhé trvanie. Pri vplyve záťažových situácií na jedinca treba prihliadať na možné dôsledky na zdravie.

⁸ Je dôležité poznamenať, že stretnutie s náročnými životnými situáciami môže podľa autorov Rusnákovej, Čerešníkovej, Gavurovej a Szakácsa (2017) ovplyvniť kvalitu života, vzťahov, psychické a fyzické zdravie. Okrem uvedeného autori Frankovský a Birknerová et al. (2017) vnímajú, že náročnosť situácie je výsledkom viacerých kritérií. Podľa menovaných autorov ide o nemožnosť ovplyvniť situáciu, nepredvídateľnosť vzniku situácie, neprimerané nároky kladené situáciou a subjektívne neriešiteľné vnútorné konflikty.

⁹ Dopĺňame, že v ponímaní uvedených autoriek sa stratégie copingu v priebehu života menia podľa nadobudnutých skúseností a zhodnotenia, či vybrané stratégie boli v minulosti efektívne. Menované autorky sumarizujú, že zvládnutie záťažovej situácie závisí od viacerých faktorov. Ako príklad možno uviesť štádium vývinu jedinca, skúsenosti, interpretáciu stresorov a subjektívne vnímanie.

¹⁰ Anglicky „*coping*“, nemecky „*Bewältigung*“, francúzsky „*surmountge*“, rusky „*preodolenije*“ (Olachová 2003). Niektoré uvedené významy rozširuje autorka Bratská (2001), ktorá poukazuje na anglický preklad „*coping with stress*“, čo znamená zvládanie stresu alebo nemecký preklad „*Bewältigung schweren Lebenssituationen*“, čo je preložené ako zvládanie ťažkých životných situácií. V súvislosti s uvedeným zdôrazňujeme myšlienku autorky Ruiselovej (2006) uvádzajúcej, že štruktúru zvládania tvoria zvládacie procesy, schopnosti, vzorce (stratégie, štýly) a zdroje.

¹¹ Uvádzame, že pri zvládaní ide o hľadanie riešení kríz, pre ktoré jedinci nemajú dostatočné zručnosti ani vedomosti, a preto je podľa autora Kredátusa (2019) potrebné riešenie hľadať, skúšať i overovať.

Pre teoretické ukotvenie zvládania záťaže autorky Vasil'ová a Lovašová (2018) poukazujú na tvrdenie autora Carvera (1989) uvádzajúceho, že jedinec pri prežívaní záťažovej situácie najprv pociťuje ohrozenie.¹² Zdieľame presvedčenie s uvedenými autorkami upozorňujúcimi na tvrdenie autorky Ruiselovej et al. (2006) uvádzajúcich, že zvládanie záťaže súvisí so subjektívnou pohodou i emocionálnou senzitivitou jedinca. Súhlasne s autorkami Dimunovou a Bérešovou (2015) sme presvedčení o tom, že copingové stratégie sú významným stabilizačným faktorom pri riešení problémových situácií.

Považujeme za vhodné vyzdvihnúť jednu z najstarších klasifikácií, ktorú vyjadril autor Lazarus vo svojej knihe s názvom *Psychological Stress and the Coping Processes* z roku 1966. Vnímajúc autorkou Bratskou (2001) uvádzame, že autor Lazarus (1966, in: Křivohlavý 1944) rozoznáva štyri stratégie zvládania stresu.¹³

Uvádzame, že cieľom bolo nadobudnutie nových informácií, upevnenie vedomostí, prezentovanie odborných tvrdení a prepojenie aspektov, ktoré súvisia so sociálnou oporou. Informácie v uvedenej podkapitole umožňujú konštatovanie, že sme reflektovali špecifiká prezentovanej problematiky a vysvetlili prínos copingových stratégií pre život jedincov.

2 RODINA AKO KLIENT SOCIÁLNEJ PRÁCE

Cieľom kapitoly je poskytnúť prehľad nazeraní viacerých odborníkov na definíciu rodiny a jej atribúty, ktoré vytvárajú jednotný obraz o charakteristike rodiny.¹⁴ Spracované informácie sú orientované na identifikáciu základných aspektov rodiny ako klienta sociálnej

¹² Vnímajúc menovaným autorom apelujeme, že ide o proces, po ktorom nasleduje reakcia na hrozbu. Je dôležité zdôrazniť, že zvládanie je definované ako proces implementácie na uvedenú hrozbu.

¹³ Konkrétne ide o stratégiu **ľahostajnosti** (apatie), ktorej zmysel tkvie v apatickom správaní ku všetkému, čo sa deje v stresovej situácii. Pre uvedenú stratégiu sú typické prejavy ako bezmocnosť, depresie a beznádej. Ďalej menovaný autor uvádza **stratégiu vyhnutia sa pôsobeniu noxy** (škodliviny), čo predstavuje tzv. „*uskočenie nabok*“. Vysvetľujeme, že v emocionálnej sfére sa prejavuje obavami a strachom. K Lazarusovej stratégii zvládania zaraďujeme aj **stratégiu napadnúť útočníka** (noxu) a **stratégiu posilnenia** i zvýšenia vlastných zdrojov sily. Podľa uvedeného autora sem môžeme zaradiť výcvik zručností, výcvik sebakontroly a sebaovládania. Pre celistvosť práce sa opierame o autorku Olachovú (2003) vyzdvihujúcu autora Lazarusa et al. (1986, in: Křivohlavý 2001) vyjadrujúcich ďalšie možné využiteľné stratégie zvládania stresu. Medzi tieto stratégie uvedený autor zaraďuje hľadanie sociálnej opory a riešenia problému, sebaovládanie, dištancovanie sa od diania alebo hľadania pozitívnych stránok diania a prijatie zodpovednosti za riešenie situácie.

¹⁴ Poukazujúc autormi Hovanovou a Šlosárom (2020) uvádzame, že rodinou a jej skúmaním sa zaoberajú vedné disciplíny ako sociálna práca, sociológia, psychológia, sociálna psychológia, psychológia zdravia, ekonómia a pedagogika. Ako príklad možno uviesť sociológiu, ktorá sa zameriava na kvalitu medziľudských vzťahov, vplyv spoločnosti na rodinu, usporiadanie i štruktúru rodinného života. Ďalším príkladom je psychológia, ktorej predmetom záujmu, podľa menovaných autorov, sú otázky duševného zdravia v rodine. Nadväzujúc uvedení autori vyzdvihujú pedagogiku, ktorej cieľom je odhalenie vzťahov existujúcich v rodinnom prostredí z hľadiska formovania a ovplyvňovania členov rodiny. Predmetom záujmu práce je sociálna práca, v rámci ktorej akcentujeme na funkčnosť rodiny a dysfunkčnosť rodiny. Pre ciele práce vyzdvihujeme niektoré vyjadrenia autorov, ktoré konštruujú ucelenosť práce.

práce, vrátane aktuálnych zdrojov, ale aj historického kontextu zaoberajúcim sa uvedenou problematikou.

Uvádzame, že kladieme akcent na špecifiká vybranej ústrednej teórie, ktorou je rodinná terapia Virginie Satirovej a teoretického modelu, ktorým je komunikačný prístup. V neposlednom rade vnímame významnosť práce sociálnych pracovníkov, ktorí pomáhajú, podporujú a sprevádzajú rodinu v hľadaní, nájdení a riešení priaznivých podmienok pre vytvorenie plne funkčnej a zdravej rodiny.

V odbornej spisbe sa stretávame s množstvom definícií rodiny.¹⁵ Vychádzajúc z autorky Hudecovej (2019) apelujeme na výstižné tvrdenie spočívajúce v myšlienke, že rodina je vnímaná ako oporný bod. Stotožňujeme sa s myšlienkou autorov Hovanovej a Šlosára (2020, s. 6) akcentujúcich, že „rodina poskytuje bezpečie, hodnoty, sociálnu oporu a pomáha zvládať rôzne záťažové situácie.“

Z hľadiska vymedzenia definícií rodiny apelujeme na tvrdenie autora Kredátusa (2019), podľa ktorého môžeme rodinu charakterizovať ako zložitý mikrosystém, ktorý sa začleňuje do mezosystému (priatelia, známi), následne do exosystému (služby, školské zariadenia) a na záver do makrosystému, čo predstavuje spoločné inštitúcie s celospoločenským dosahom.

Ďalší pohľad na vnímanie rodiny poskytuje autorka Matúšová (2019), ktorá apeluje na tvrdenie autorky Vavříkovej (2018, s. 465) uvádzajúcej, že „rodina predstavuje prvé sociálne prostredie, s ktorým jedinec prichádza do kontaktu. Ide o prostredie, ktoré jedinca edukuje“.¹⁶ V nadväznosti podporujeme tvrdenie autorky Homišinovej (2015), podľa ktorej rodinu vnímame ako základný článok sociálnej štruktúry.¹⁷ Rodina je špecifickou a jedinečnou skupinou, ktorá sa v poňatí autorky Tamášovej (2020) vyznačuje vlastnými nepísanými zákonmi a normami správania.¹⁸

¹⁵ V historickom kontexte môžeme podľa autora Gabury (2012) uviesť, že pôvodný význam rodiny spočíval v spoločenstve ľudí žijúcich na jednom mieste, ktorí spoločne hospodária a dodržia pravidlá. Nadväzujúc autorka Hudecová (2017) vyzdvihuje tvrdenie autora Giddensa (1997), podľa ktorého rodina predstavuje skupinu osôb spätých príbuzenskými vzťahmi. Dodávame, že v poňatí autorky Hudecovej (2017) je rodina charakterizovaná ako stabilizujúci činiteľ vytvárajúci podmienky pre rozvoj členov rodiny. Pre potreby práce vychádzame z autorky Minarovičovej (2018) akcentujúcej na tvrdenie autorky Satirovej (1994), ktorá vníma rodinu ako priestor, v ktorom by členovia rodiny mali nachádzať povzbudenie, pokoj i ochranu.

¹⁶ Prihliadame na fakt, že rodina sa považuje za sociálny útvar alebo skupinu, ktorá v poňatí autorky Mendelovej (2014) prechádza vlastným vývojom v súlade so zmenami spoločenských podmienok. Tvrdenie podporujú autori Hovanová a Šlosár (2020) myšlienkou, že rodina citlivo reaguje na zmeny v ekonomickej, sociálnej, kultúrnej a etickej sfére.

¹⁷ Potvrďuje to aj autor Kraus (2013), podľa ktorého je rodina najdôležitejšou spoločenskou skupinou, teda základným článkom sociálnej štruktúry.

¹⁸ Uvedené súvislosti môžeme reflektovať v tvrdení autorov Hovanovej a Šlosára (2020), podľa ktorých sa v rodine uskutočňuje zdieľanie záujmov, postojov, potrieb a cieľov.

Objasňujúc Všeobecnou deklaráciou ľudských práv (ďalej len VDĽP) (1948) poukazujeme, že rodina je definovaná ako prirodzená jednotka spoločnosti, ktorá sa špecifikuje nárokom na ochranu zo strany spoločnosti i štátu. Uvedené súvislosti môžeme reflektovať v tvrdení Európskej sociálnej charty (ďalej len ESCH) (1996) uvádzajúcej, že rodina je základná jednotka spoločnosti, ktorá má právo na primeranú sociálnu, právnu a hospodársku ochranu.¹⁹ V ponímaní autorky Hovanovej (2021) je rodina základnou bunkou spoločnosti z dôvodu, že pre dieťa predstavuje prvý, zmenšený a zjednodušený model spoločnosti.²⁰

Z hľadiska rodiny ako klienta sociálnej práce apelujeme na myšlienku autorky Mydlíkovej (2017, s. 6), podľa ktorej zmysel sociálnej práce tkvie vo „zvýšení úrovne kvality života rodiny s cieľom zlepšiť jej adaptačné schopnosti vo vzťahu k prostrediu.“ Predmetom analýzy je rodina ako klient sociálnej práce,²¹ v rámci ktorej autorky Kvašňáková a Balogová (2010) vyzdvihujú tvrdenie autorky Levickej (2004), že je nevyhnutné porozumieť situácii v rodine za účelom výberu vhodnej a efektívnej intervencie.²²

Považujeme za vhodné objasniť aspekty funkčnej rodiny od prejavov dysfunkčnej rodiny, ktoré spracoval autor Kredátus (2019). Na základe uvedeného predstavujeme nasledujúcu tabuľku č. 1.

¹⁹ Myšlienku VDĽP a ESCH rozširujú autori Dai a Wang (2015), podľa ktorých rodina nie je len základnou jednotkou spoločnosti, ale aj významným miestom pre fyzické i duševné zdravie jedinca. V rámci cudzojazyčnej literatúry apelujeme na tvrdenie autorov Günindiho a Demircioğlua (2012) vnímajúcich, že rodina umožňuje členom rodiny socializovať sa a budovať svoju identitu. Konkrétne ide o to, aby členovia rodiny boli spokojní, pretože rodina zohráva ústrednú úlohu pri rozvoji pozitívneho sociálneho správania.

²⁰ Súhlasíme s menovanou autorkou, ktorá oprávnene tvrdí, že rodina formuje osobnostný vývin dieťaťa a predurčuje, aké bude mať vzťahy k iným skupinám ľudí.

²¹ Pri definícii rodiny ako klienta sociálnej práce považujeme za vhodné sa opierať o tvrdenie autorky Brozmanovej Gregorovej (2017), podľa ktorej je sociálna práca zameraná najmä na zmenu fungovania rodinného systému, prípadne na adaptáciu rodiny na nové podmienky.

²² Zdôrazňujúc autorkami Kvašňákovou a Balogovou (2010) uvádzame, že pri práci s rodinou je potrebné naplnenie podmienok ako je ochota, motivácia a pripravenosť členov rodiny spolupracovať s odborníkom na zmenu. Prikláňame sa k názoru autorky Hovanovej (2021) vnímajúcej, že sociálna práca s rodinou sa najčastejšie realizuje na *Úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny*. Vzhľadom na doterajšie informácie apelujeme, že sociálny pracovník má možnosť osloviť a pracovať s policajným zborom, prokuratúrou, súdmi, školou, školskými zariadeniami, poskytovateľmi zdravotnej starostlivosti, verejným ochrancom práv a komisárom pre deti.

Tabuľka č. 1: Základné aspekty rodinného života určujúce funkčnosť alebo dysfunkčnosť rodinného systému

ZÁKLADNÉ ASPEKTY RODINNÉHO ŽIVOTA	CHARAKTERISTIKA FUNKČNEJ RODINY	CHARAKTERISTIKA DYSFUNKČNEJ RODINY
Komunikácia.	Špecifická, priama, jasná, úprimná.	Nepriama, nejasná, nie úplne úprimná.
Sebahodnotenie.	Vysoké.	Nízke.
Pravidlá tvorby rodinného systému.	Pružné, humánne, primerané.	Prísne, častokrát neľudské, neflexibilné.
Väzba na spoločnosť.	Otvorená, plná dôvery, možnosť voľby.	Ustráchaná, obviňujúca.

Zdroj: upravené spracovanie podľa autora Kredátusa (2019)

Pri definícii dysfunkčnej rodiny vychádzame z vyjadrenia autorky Vancákovej (2020), podľa ktorej sa v rodine nevyskytuje hlboká patológia, ale jej optimálne fungovanie je narušené.²³ Dysfunkčná rodina nie je schopná, podľa autorky Hovanovej (2021), primerane zvládnuť problémové situácie.²⁴

Prepájajúc na možný výskyt porúch v rodine objasňujeme, že ak sa vyskytne problém u jedného člena, tak problém sa v poňatí autora Kredátusa (2019) prejaví v celej rodine.²⁵ Pre komplexnosť kapitoly objasňujeme, že východiskovou teóriou práce je rodinná terapia Virginie Satirovej. Z pohľadu terapie Virginie Satirovej nadväzujeme, že jej ústredným presvedčením

²³ S autormi Hovanovou a Šlosárom (2020) zhodne vnímame, že dysfunkčnosť rodiny znamená pre rodinu stratu stability, neuspokojenie dôležitých potrieb, čo vedie k stavu rodiny ako zdroju záťaže, narušenia a neakceptovania všeľudských hodnôt. Vo svojej publikácii *Keď rodina trpí: Pomoc, podpora a správanie* autorka Vancáková (2020) vychádza pri prejavoch dysfunkčnej rodiny z autorky Špánikovej, ktorá poukazuje na narušenie komunikáciu medzi členmi rodiny, napätie, neistotu, ohrozenie existencie i emocionálny stres. Uvedená autorka sa opiera aj o tvrdenie autorky Satirovej, ktorá zdôrazňuje prejavy ako nízke sebavedomie a nezvládnutie zmien. Sumarizujúc autorka Vancáková (2020) poukazuje na tvrdenie autorky Pétiovej, ktorá na dysfunkčnú rodinu nazerá z pohľadu nedostatočných podnetov v kontexte emocionálnej, citovej a psychohygienickej oblasti.

²⁴ V rámci charakteristiky funkčnej rodiny vychádzame z ponímania autorky Vancákovej (2020), podľa ktorej je postavená na základných princípoch, ktorými sú súdržnosť, adaptabilita a komunikácia. Prihliadame na názor autora Lukáča (2018) uvádzajúceho, že funkčná rodina sa vyznačuje hodnotnými citovými vzťahmi, dôverou, vzájomnou pomocou, záujmom a snahou vytvoriť najharmonickejšiu rodinnú atmosféru. Konštatujeme, že podľa autorky Bakošovej (2017) je pre funkčnú rodinu potrebná starostlivosť, komunikácia i naplnenie funkcií a rolí rodiny.

²⁵ Vyzdvihujeme príklad z praxe Virginie Satirovej, ktorá podľa tvrdenia autorky Loeschen (2017) zistila, že rodiny fungujú ako systémy. Spomínaný príklad z praxe vychádza z reflektovania Virginie Satirovej, keď pri ošetrovaní mladej ženy spozorovala, že keď sa jej zlepšoval zdravotný stav, tak sa zlepšovala aj situácia v rodine. Naopak, ak mladá žena ochorela, tak v rodine sa vyskytli ďalšie nepriaznivé situácie. Prostredníctvom autorky Loeschen (2017) zdôrazňujeme záver postrehov Virginie Satirovej, že zmeny v rodine neboli náhodné. Nadväzujúc menovaná autorka akcentuje na presvedčenie Virginie Satirovej, že to, čo vidíme, počujeme a tvoríme je dôsledkom toho, akým spôsobom prežívame život. Z množstva dostupnej odbornej literatúry vychádzame z autora Kredátusa (2019) akcentujúceho, že poznanie vzájomných prepojení rodinného systému v somatickej, psychickej i sociálnej oblasti umožňuje lepšie spoznať rodinu. V súvislosti s pandemickou situáciou apelujeme na výskyt sociálnej negatívnej situácie, ktorá podľa autorky Tokárovej et al. (2009) môže nastať v prípade, ak jedinec nie je schopný brániť sa vzniknutým problémom ani s pomocou rodiny, prípadne ak nastane vplyvom nebezpečných epidémií.

podľa autoriek Ščiبرانyovej a Feketeovej (2013) je, že rodina robí najlepšie to, čo v danom momente dokáže a že zmena je možná vždy.²⁶

Vyjadrujúc autorkou Zakouřilovou (2014, s. 23-24) akcentujeme, že rodinná terapia sa sústreďí na „oporu klienta, adaptáciu na nové podmienky, realistický nadhľad na možnosť úpravy problémov, úpravu postojov a výchovných praktík rodičov.“²⁷ Nadväzujúc apelujeme, že sa opierame o komunikačný prístup Virginie Satirovej, ktorý autor Gabura (2012) vysvetľuje tým, že ide o zameranie na jedinca, ktorý si osvojuje sebaobranný postoj voči nástrahám komunikovanými slovami a správaním rodiny.²⁸ Výstižné tvrdenie poskytujú autori Hovanová a Šlosár (2020, s. 32), podľa ktorých „zdravá komunikácia patrí k predpokladom úspechu pri riešení problémov v rodinných vzťahoch.“²⁹

Tvrdenia prezentované v kapitole umožňujú sumarizovať, že sme poskytli poznatky, ktoré sú aplikovateľné v práci sociálnych pracovníkov na úrovni teórií i praxe a môžu byť nástrojom pre zefektívnenie práce s cieľovou skupinou rodina. Profesia sociálnej práce sa zaoberá riešením nepriaznivých situácií s cieľom eliminovať negatívne prvky v rodinách a posilniť rodinu v rámci jej spolunažívania, funkcií, solidarity a vzájomného rešpektu, úcty i podpory.

3 SPOLOČENSKÁ SITUÁCIA SPOJENÁ S COVID-19

Prechádzame do iného aspektu témy, ktorý súvisí s problémami rodiny a ich dôsledkami na fungovanie rodinného systému spôsobené aktuálnou spoločenskou situáciou spojenou s COVID-19. Považujeme za prínosné poukázať na opatrenia i alternatívy, ktoré sú nápomocné k vyriešeniu náročnej životnej situácie rodiny spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou. Poslanie kapitoly tkvie v prezentovaní sociálno-politických dokumentov, týkajúcich sa rodiny ako klienta sociálnej práce, ktoré sú prínosné z hľadiska zlepšenia sociálneho fungovania,

²⁶ Uvedené tvrdenie podporuje autor Gabura (2012), ktoré dopĺňa myšlienkou, že rodina má možnosť voľby. Ako príklad možno uviesť oblasť reakcie.

²⁷ S autormi Satirovou a Baldwinom (2012) zhodne vnímame, že cieľom rodinnej terapie je vniest poriadok do chaotickej situácie rodiny.

²⁸ Na základe uvedeného objasňujeme, že pri práci s rodinou je možné sa prostredníctvom komunikačného prístupu zaujímať o skryté správy medzi členmi rodiny, ktoré ovplyvňujú ich telo, myseľ i cítenie.

²⁹ Pri výbere sociálnych intervencií prihliadame na vzájomnú spoluprácu členov rodiny s odborníkmi, pričom vyzdvihujeme potrebnosť aktívnej účasti rodiny na procese práce. Na základe uvedeného akcentujeme na nutnosť vysvetlenia sociálnej intervencie. V poňatí autorky Hovanovej (2021, s. 63) predstavuje sociálna intervencia „zámerné zasahovanie do spôsobu života.“ Ako príklad sociálnych intervencií uvádzame sociálne poradenstvo, sanáciu rodiny, návštevu v rodine, arteterapiu, pozorovanie, rozhovor, hranie rolí, klarifikáciu, prístup orientovaný na úlohy, sociálne sprevádzanie alebo štandardizované diagnostické nástroje. Podľa nášho názoru je dôležité uviesť, že pre efektívnu a účinnú prácu s rodinou je nevyhnutné, aby odborníci boli dostatočne vzdelaní, pripravení a schopní pracovať s rodinou, ktorá sa nachádza v nepriaznivej situácii.

poskytovania relevantných informácií a riešenia záťažovej situácie rodiny s potrebou zásahu odborných intervencií.

Rodina počas svojej existencie môže podľa autora Gabury (2012) prechádzať rôznymi krízami.³⁰ Podporujeme tvrdenie autora Kredátusa (2019), že zmeny v priebehu ľudského života prinášajú so sebou zlomy a zvraty, ktoré definujeme ako krízy.³¹ Uvedený autor približuje, že krízový stav definujeme ako stretnutie s prekážkami, ktoré rodina v určitom čase nedokáže prekonať zaužívanými postupmi riešenia.

Zameriavame sa na sociálno-politické dokumenty orientované na rodinu, v rámci ktorých vyzdvihujeme Národný projekt s názvom Podpora rozvoja sociálnej práce v rodinnom prostredí klientov v oblasti sociálnych vecí a rodiny, ktorý je súčasťou Operačného programu Ľudské zdroje. Poukazujeme, že ústredným cieľom projektu podľa Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny (ďalej len ÚPSVaR) (2016) je vykonávanie sociálnej práce s klientmi v ich prirodzenom rodinnom prostredí.³²

Sme presvedčení o tom, že v aktuálnej spoločenskej situácii je prínosom Plán obnovy pre Európsku úniu, ktorý je podľa Európskej rady, Rady Európskej únie (2021) zacielený na zmiernenie následkov krízy, nápravu sociálnych a ekonomických škôd a obnovu Európskej únie s cieľom riešiť krízu spôsobenou pandémiou.

Považujeme za vhodné upozorniť na Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky (ďalej len ÚVZ SR), ktorý obsahuje aktuálne informácie o COVID-19 a súvisiace údaje ohľadom infolinky COVID-19 Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky, platných opatrení, štatistík i grafov, vedeckých projektov a ďalších informácií týkajúcich sa pandemickej situácie, ktoré pomáhajú jedincom sa zorientovať a získať prehľad v aktuálnej náročnej životnej situácii.³³

³⁰ V súvislosti s aktuálnou pandemickou situáciou poukazujeme, že v rodine môžu nastať krízy katastrofické, ktoré sa v poňatí autora Gabury (2012) vyznačujú ako neočakávané, čo vysvetľujeme tak, že rodina na nich nie je pripravená. Ako príklad uvádzame straty alebo choroby. Dopĺňajúc autorkou Gažikovou (2017) vyjadrujeme, že krízu v rodinách môže spustiť časový stres, zdravotné a finančné problémy.

³¹ Podporujeme tvrdenie autora Gabury (2012), že kríza v rodine môže predstavovať pre rodinu riziko alebo nebezpečenstvo, ale na druhej strane je príležitosťou na pozitívnu zmenu. V poňatí autorky Kvašňáčkovej (2021) poukazujeme na autorku Pattersonovú (2002, in: Špatenková 2004) uvádzajúcu, že kríza v rodine vedie k veľkým zmenám v štruktúre alebo v jej fungovaní, a to buď k zlepšeniu a prekonaniu krízy alebo smerom k horšiemu fungovaniu, kedy kríza môže viesť k dysfunkcii rodiny.

³² Ďalej ÚPSVaR uvádza, že projekt je sústredený na osoby v nepriaznivej sociálnej a rodinnej situácii. Ako príklad činností sociálnych pracovníkov uvádzame posudzovanie životnej situácie dieťaťa a jeho rodiny alebo tímové plánovanie finančných a nefinančných opatrení pre komplexnú pomoc rodine.

³³ Prepájajúc na pandemicnú situáciu apelujeme, že podľa ÚVZ SR (2020) je dôležité venovať pozornosť deťom. Prihliadame na to, že v čase pandémie je potrebné dbať na podporu duševného zdravia detí. V súvislosti s uvedeným *Slovenský červený kríž* vydal *Denník duševnej pohody* obsahujúci tipy pre deti ohľadom rozmanitých aktivít a nápadov zameraných na vhodné i efektívne trávenie času počas karantény. Dodávame, že v menovanom

Vnímajúc dôležitosť Európskej zdravotnej únie vyzdvihujeme, že podľa Európskej komisie (2020) jej prioritou je pripravovať riešenia ako predchádzať budúcim pandémiam. Podľa tvrdenia Európskej komisie (2020) pandemická situácia poukazuje na nutnosť koordinácie medzi európskymi krajinami, ktorých ústredným cieľom je ochrana zdravia ľudí počas krízy, ale aj v bežných situáciách.

Pozornosť sústredíme na občianske združenie *Návrat*, ktoré je presvedčené, že pre dieťa je najlepšie, ak môže bezpečne vyrastať vo svojej rodine. Z pohľadu aplikovania konkrétnej intervencie poukazujeme na Terapiu životného príbehu rodiny, ktorá sa venuje posilneniu rodiny a hľadaniu jej zdrojov pri prekonávaní rôznych udalostí.³⁴ Stotožňujeme sa s poslaním občianskeho združenia *Návrat*, ktoré spočíva v naštartovaní rodiny k vlastnej svojpomoci prostredníctvom posilnenia členov rodiny a aktivizácie jej prirodzených zdrojov.³⁵ Apelujeme na vybrané programy menovaného združenia, zameraných na podporu rodín, ktoré dokumentuje tabuľka v Prílohe B.

Nadväzujúc upozorňujeme na významnosť Slovenskej komory sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce³⁶ (2018). Podporujeme oprávnený prínos uvedenej komory spočívajúci v tom, že odborníci v profesii sociálna práca môžu využívať napríklad bezplatné poradenstvo v súvislosti s výkonom sociálnej práce, vďaka čomu získavajú, upevňujú alebo rozširujú svoje vedomosti a znalosti pri práci s cieľovou skupinou, na ktorú sú zameraní.

Na záver dodávame, že je nutné spomenúť Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce Slovenskej republiky (2015). Prepájajúc na problematiku práce uvádzame, že z pohľadu hodnôt sociálnej práce apelujeme na zodpovednosť voči klientom, kedy sociálni pracovníci posilňujú a zmocňujú rodinu k vlastnej zodpovednosti, návrhom riešení, spoluúčasti a zameriavajú sa na silné stránky rodiny, napomáhajú pri riešení problémov a zaujímajú sa o spoločenské i prirodzené prostredie s úsilím o spoznávanie všetkých významných aspektov života.

denníku je priestor pre zapisovanie ich pocitov a myšlienok. Pre bližšie objasnenie uvádzame, že ide o formu psychohygieny pre deti v čase pandémie. Okrem uvedeného ÚVZ SR apeluje, že pre účinné zvládnutie pandemickej situácie u detí je vhodné sa opierať o ďalšie pomôcky ako je napríklad rozprávka „*Ty si môj hrdina*“ alebo rozhovor s názvom „*Rozprávanie o koronavíruse pre deti*“, ktoré približujú informácie o COVID-19.

³⁴ Uvedená terapia je podľa občianskeho združenia *Návrat* vhodná pre rodiny, v ktorej sa vyskytuje oslabená súdržnosť, dlhotrvajúci stres a napätie.

³⁵ Považujeme za vhodné poukázať na služby uvedenej organizácie, ktoré sú aplikovateľné v zmysle danej problematiky práce. Ide najmä o sociálne poradenstvo a poradenstvo v oblasti riešenia nepriaznivej finančnej situácie rodiny, sprevádzanie rodiny, krízovú intervenciu, pomoc pri riešení konfliktov, programy na podporu a rozvoj rodičovských zručností a kompetencií, sprostredkovanie ďalších služieb (psychologické služby, psychoterapia), sieťovanie a ďalšie.

³⁶ Menovaná komora je definovaná ako nezávislá, nepolitická a samosprávna profesijná organizácia.

Zdôrazňujeme, že členovia rodiny sú neustále, v akejkol'vek fáze rodinného života, v interakcii s prostredím. Avizujeme, že rodina je vnímaná ako základný prvok spoločnosti, a preto je nevyhnutné, aby si zachovala optimálne plnenie svojich základných funkcií, ktoré sú potrebné pre všestranný vývin všetkých členov rodiny.

Usilovali sme sa poskytnúť analýzu dostupných organizácií a inštitúcií (projektov) zameraných na poskytovanie pomoci, usmernenia, ale i poradenstva pre rodiny v núdzi. Predstavená kapitola je inšpiráciou pre zmiernenie následkov krízy spôsobenej pandemickou situáciou. Na základe uvedených súvislostí konštatujeme, že predstavená kapitola poskytuje inšpirácie odborných intervencií orientovaných na potreby rodiny, zdravý všestranný vývin dieťaťa, ale aj riešenie dôsledkov pandemickej situácie rodiny.

4 EMPIRICKÁ ČASŤ

Poslaním empirickej časti práce je predstaviť základné východiská kvantitatívneho typu výskumu s akcentom na analýzu vybraných atribútov týkajúcich sa témy *Sociálna opora rodiny ako klienta sociálnej práce v aktuálnej pandemickej situácii*. V teoretickej časti sme sa snažili predstaviť teoretický fundament, na základe ktorého konštruujeme empirickú časť práce s ohľadom na aktuálne potreby a možnosti rodiny ako klienta sociálnej práce.

Uvádzame, že empirická časť práce je orientovaná na **zmapovanie vnímania klientov³⁷ (rodiny) sociálnej práce** na *Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny* na *Oddelení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately* (ďalej len OSPODaSK) v meste *Krompachy*. V nasledujúcich podkapitolách sa zaoberáme analýzou i konštatovaním súčasnej spoločenskej situácie, ktorá vyžaduje profesionálnosť, odbornosť i precíznosť sociálnych pracovníkov s prihliadnutím na nutnosť kooperácie s klientmi pre dosiahnutie optimalizácie sociálneho fungovania rodinného systému.

4.1 Vymedzenie výskumného problému

Reflektujeme oprávnenosť tvrdenia autoriek Tamášovej a Barnovej (2019), ktoré poukazujú na myšlienku, že životná dráha každého jedinca je ovplyvnená mnohými zákonitosťami a náhodami, ktoré sa objavujú v rôznych sociálnych kontextoch.³⁸ Vyjadrujeme súhlas s názorom menovaných autoriek, že v našom živote je rodina najvýznamnejší faktor.

³⁷ Pripomíname, že aj v empirickej časti práce rešpektujeme mužský a ženský rod rovnako, ale ďalej budeme uvádzať už len maskulínium.

³⁸ Závažové situácie podľa autorky Barnovej (2020) delíme na záťažové situácie v rodine, škole a na pracovisku.

Prepájajúc na empirickú časť práce zdôrazňujeme, že **predmetom záujmu** je zisťovať vnímanie záťažovej situácie rodiny, ktorá sa mení vplyvom aktuálnej pandemickej situácie.

Kvantitatívny typ výskumu je orientovaný na skúmanie efektívnych riešení založených na participácii klientov v spolupráci so sociálnymi pracovníkmi s cieľom identifikovať aktuálne potreby a možnosti klientov, ktorí chcú optimalizovať svoje sociálne fungovanie a zvládnuť aktuálnu nepriaznivú sociálnu situáciu s dôrazom na zachovanie funkčného rodinného systému.

Tabuľka č. 8: Vstupný prehľad aspektov záťažovej situácie

VSTUPNÝ PREHLAD ASPEKTOV ZÁŤAŽOVEJ SITUÁCIE	
UKAZOVATEĽ	KRITÉRIÁ
Neočakávanosť	Záťaž pochádzajúca z vonkajšieho a vnútorného prostredia
Dlhé trvanie stavu	Situácie, ktoré vyvolávajú napätie
Intenzita	Nezvládnutá psychická záťaž
Telesné symptómy stresu (bolesť hlavy, poruchy spánku, napätie, únava)	Tranzície v živote jedinca
Emocionálne reakcie stresu (hnev, frustrácia, pocity bezmocnosti, podráždenosť, depresia, netrepezlivosť, nepokoj, prudké zmeny nálady, absencia kontaktu s druhými ľuďmi)	Narušenie rovnováhy ľudského organizmu a prostredia

Zdroj: vlastné spracovanie

4.1.1 Predvýskumné aktivity

Poukazujeme, že počas pandemickej situácie sa môžu medzi partnermi vyskytnúť náročné životné situácie, ktoré môžu viesť ku konfliktom vyúsťujúcim až k ukončeniu manželstva. Predvýskumnú aktivitu sme sa rozhodli zakomponovať z dôvodu, že sumarizuje možné dôsledky nepriaznivej situácie medzi partnermi, ktoré bližšie identifikujeme v spracovanom projekte výskumu s dôrazom na dôsledky rozvodovosti na život partnerov alebo nedostatočné poznanie a neporozumenie partnerovi počas manželstva. Do hlbších aspektov uskutočnenej predvýskumnej aktivity je možné nahliadnuť prostredníctvom Prílohy C. Tento predvýskum vytvoril kvalitné predpoklady pre spracovanie výskumu magisterskej práce, jednak v kontexte operacionalizácie, konceptualizácie, až po vedeckú analýzu spojenú s uvedomením si základných možností či rizík metodológie výskumu.

4.2 Cieľ výskumu

Odvíjajúc sa od analýzy teoretickej časti práce avizujeme, že prostredníctvom predmetnej odbornej spisby, štúdia literatúry a iných zdrojov sme nadobudli hlbší vhľad do poznania prezentovanej problematiky. Prostredníctvom autoriek Balogovej a Boriščákovej

(2021) poukazujúcich na tvrdenie autorky Škodovej (2013) vnímame, že výskumný cieľ vyjadruje, čo chceme zistiť v konkrétnejšom rovine.

Reflektujúc aktuálnu spoločenskú situáciu s ohľadom na významnosť profesionálnej práce sociálnych pracovníkov apelujeme, že **ústredným cieľom** kvantitatívneho výskumu je vnímanie významu sociálnej opory v kontexte poskytovania sociálnych intervencií sociálnymi pracovníkmi pre rodiny v záťažovej situácii.³⁹

Prepájajúc výskumný cieľ kvantitatívneho výskumu vo vzťahu k výskumným otázkam vyzdvihujeme, že v poňatí autoriek Balogovej a Boriščákovvej (2021, s. 66) vychádzajúcich z autora Dudovskiyho (2011) ide o spojitosť, v ktorej „výskumný cieľ dáva odpoveď na výskumnú otázku“.

Vzhľadom na doterajšie uvedené tvrdenia poukazujeme na tabuľku č. 3 s názvom *Prehľad výskumných otázok kvantitatívneho výskumu*, v rámci ktorej vymedzujeme výskumné otázky nápomocné k lepšiemu pochopeniu skúmanej problematiky.

Tabuľka č. 9: Prehľad výskumných otázok kvantitatívneho výskumu

PREHEAD VÝSKUMNÝCH OTÁZOK KVANTITATÍVNEHO VÝSKUMU	
Výskumná otázka č. 1	Aký je rozdiel vo vnímaní záťažovej situácie u detí a rodičov?
Výskumná otázka č. 2	Aký vplyv má záťažová situácia na kvalitu vzťahov medzi členmi rodiny?
Výskumná otázka č. 3	Ako prispieva záťažová situácia k narušeniu rodinných funkcií?
Výskumná otázka č. 4	Akú úlohu zohráva záťažová situácia v sociálnom fungovaní rodiny?
Výskumná otázka č. 5	Aký je význam poskytovanej sociálnej opory sociálnymi pracovníkmi pre rodiny v záťažovej situácii?

Zdroj: vlastné spracovanie

4.3 Hypotézy výskumu

Prihliadajúc na vymedzený výskumný cieľ a výskumné otázky uvádzame, že pri konštruovaní empirickej časti je neodmysliteľnou súčasťou **stanovenie výskumných hypotéz**. Uvedený argument potvrdzujú autorky Balogová a Boriščáková (2021) prostredníctvom slov autora Tomšika (2017, s. 166) uvádzajúceho, že „...hypotéza je hlavným výskumným nástrojom, ktorý organizuje celý výskumný proces...“

³⁹ Prihliadame na nutnosť relevantných reakcií sociálnych pracovníkov v podobe účinných odborných sociálnych intervencií s potrebou ich prispôsobovania vzhľadom na spoločenskú situáciu spojenú s COVID-19 a jej vyplývajúcimi dôsledkami na život rodín.

Podporujeme oprávnenosť tvrdenia autora Gavoru (2008, s. 64, in: Balogová a Boriščáková 2021), že „*hypotézy sa podieľajú na rozvíjaní nášho poznania spôsobom, ktorým potvrdzujú alebo sponchybňujú istú teóriu, čím ju pripravujú na empirické skúmanie.*“ Na základe uvedeného akcentujeme, že objasnenie stanovených výskumných hypotéz dokumentuje tabuľka č. 4 s názvom *Prehľad výskumných hypotéz kvantitatívneho výskumu.*

Tabuľka č. 10: Prehľad výskumných hypotéz kvantitatívneho výskumu

PREHĽAD VÝSKUMNÝCH HYPOTÉZ KVANTITATÍVNEHO VÝSKUMU	
Výskumná hypotéza č. 1	Predpokladáme, že existuje rozdiel v prežívaní záťažovej situácie u detí a rodičov.
Výskumná hypotéza č. 2	Predpokladáme, že záťažová situácia ovplyvňuje vzťahy medzi členmi rodiny.
Výskumná hypotéza č. 3	Predpokladáme, že záťažová situácia v rodine narúša rodinné funkcie.
Výskumná hypotéza č. 4	Predpokladáme, že záťažová situácia má negatívne dôsledky na sociálne fungovanie rodiny.
Výskumná hypotéza č. 5	Predpokladáme, že sociálna opora poskytovaná sociálnymi pracovníkmi je významným prínosom pre rodiny počas zvládania záťažovej situácie.

Zdroj: vlastné spracovanie

V nadväznosti považujeme za vhodné vyzdvihnúť, že pri určení výskumných hypotéz vychádzame z poznatkov prezentovaných v teoretickej časti práce a stanovených výskumných otázok, ktoré vnímame ako užitočné pri ich špecifikovaní. Tvorba výskumných hypotéz sa odvíja aj od **operacionalizácie pojmov**, ktorú prezentujeme prostredníctvom tabuľky s názvom *Operacionalizácia pojmov kvantitatívneho výskumu s dôrazom na vybrané ukazovatele a ich identifikáciu* v Prílohe D. S ohľadom na problematiku práce, ilustrujeme v uvedenej tabuľke vybrané ukazovatele a ich identifikáciu. Sumarizujeme, že od uvedených atribútov sa odvíja realizácia kvantitatívneho výskumu.

4.4 Metodológia výskumu

Realizácia kvantitatívneho výskumu sa odvíjala od vopred špecifikovaného, už prezentovaného, výskumného cieľa. Ako sme už načrtli, pri získavaní poznatkov o problematike sociálnej opory rodiny ako klienta sociálnej práce v aktuálnej pandemickej situácii sme aplikovali **kvantitatívny typ výskumu**.⁴⁰

Z hľadiska zberu a analýzy dát sme sa orientovali na **formu dotazníka vlastnej konštrukcie** realizovaného pomocou likertovej škály v printovej podobe, do ktorého je možné nahliadnuť prostredníctvom Prílohy E. Cieľom uvedenej metodológie bolo uchovať citlivé informácie od oslovených respondentov v anonymite.

Pre spracovanie dát v kvantitatívnom type výskumu sme uplatnili **štatistické operácie**. Pre získanie spoľahlivej analýzy dát sme realizovali **deskriptívnu štatistiku, kumulatívne relatívne frekvencie a modusy**. Súčasťou ďalšieho merania bolo zisťovanie reliability, prostredníctvom *Cronbach's Alpha*, ktorá overila zameranosť výskumu.

Po otestovaní normality *Kolmogorovov-Smirnovov testom* sme pre zistenie miery intenzity korelácie výskumných hypotéz aplikovali neparametrické testy v *Spearmanovom korelačnom koeficiente*. Tabuľky a grafy sme vytvorili pomocou programu *Microsoft Excel*, *Microsoft Word* a *Google Docs*.

Reliabilita, resp. spoľahlivosť znamená podľa autora Hendla (2005, s. 342) „preukázanie možnosti získania rovnakých záverov, ak by sa štúdia v budúcnosti zopakovala. Cieľom reliability je minimalizácia náhodných a systematických chýb.“ Menovaný autor zdôrazňuje, že obmedzenie systematických chýb dokážeme docieľiť udržiavaním úplnej databázy všetkých dát. Pre ucelenosť informácií uvádzame, že hodnota *Cronbach's Alpha* pre celý súbor je $\alpha = 0,9757$.

Zameranie výskumu sa orientuje na **vnímanie záťažovej situácie rodiny v aktuálnej pandemickej situácii**. Z uvedeného vyplýva vysvetlenie, na základe ktorého sme sa zamerali na výskumnú vzorku rodín, teda klientov navštevujúcich *Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny* na *OSPODaSK* v meste *Krompachy*.⁴¹ **Organizácia výskumu** a jej priebeh získavania dát od oslovených respondentov sa odohrávala od 24. 02. 2022 do 21. 03. 2022.

⁴⁰ Vychádzajúc z uskutočnenia kvantitatívneho typu výskumu akcentujeme, že sa opierame o **východiskovú metodológiu autora Štefana Šveca** a jeho publikácie s názvom *Metodológia vied o výchove: Kvantitatívno-scientické a kvalitatívno-humanitné prístupy v edukačnom výskume* z roku 1998.

⁴¹ Voľba respondentov zodpovedá ústrednému cieľu i zameraniu kvantitatívneho výskumu, v rámci ktorého zdôrazňujeme, že oslovení respondenti poskytli relevantné informácie a vnímanie podľa vlastného úsudku

Tvorba dotazníka bola ovplyvnená aj **vymedzením premenných**. Pre účely práce uvádzame, že medzi premenné sme zaradili vnímanie záťažovej situácie rodiny (závislá, kontinuitná) a aktuálnu pandemickú situáciu (nezávislá, kontinuitná).

Sumarizujúc priebeh tvorby dotazníka vyzdvihujeme, že jeho obsahom je 20 otázok zameraných na zmapovanie vnímania rodinnej situácie, 29 otázok sústredených na získanie informácií o prínose sociálnej opory pre klientov zo strany sociálnych pracovníkov a 3 demografické otázky, na základe ktorých sme dosiahli potrebné údaje o oslovených respondentoch.⁴²

4.5 Výskumná vzorka

V spojitosti s problematikou predstavenej v teoretickej časti práce uvádzame, že v kvantitatívnom výskume sa orientujeme na **nenáhodný a kvótny výber** výskumnej vzorky. Cieľom nášho úsilia bolo predostrieť vnímanie, 39 osloveným respondentom, orientované na záťažovú situáciu, spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou, s ohľadom na jej dôsledky vplývajúce na sociálne fungovanie rodiny.

Súčasťou spracovávania i analýzy údajov oslovených respondentov bolo **zistovanie významu poskytovanej sociálnej opory sociálnymi pracovníkmi pre rodiny v záťažovej situácii**. Odvíjajúc sa od uvedených atribútov zdôrazňujeme, že výskumnú vzorku tvorili **klienti na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny na OSPODaSK v meste Krompachy**.

Oslovili sme respondentov mužského a ženského rodu/pohlavia zastávajúcich rozmanité rodinné statusy (otec, matka, syn, dcéra) s ohľadom na rôzne vekové kategórie. **Analýzou demografických údajov reflektujeme**, že sme pokryli zastúpenie mužského a ženského rodu, všetky rodinné statusy (otec, matka, syn, dcéra) a takmer každú vekovú kategóriu.⁴³ Fakty, dotýkajúce sa získaných demografických informácií oslovených

vyplývajúceho z prežívania svojej aktuálnej situácie v rodine, a to s ohľadom na prínos poskytovania sociálnej opory zo strany sociálnych pracovníkov.

⁴² Ako sme už uviedli, otázky v dotazníku vlastnej konštrukcie boli konštruované na základe škálovania, ktoré osloveným respondentom umožnili možnosť jedného výberu z predostretých možností. Uvádzame, že v **otázkach o zmapovaní vnímania rodinnej situácie** mali respondenti možnosť vyjadrenia sa prostredníctvom možností nikdy (1), zriedka (2), často (3), veľmi často (4) alebo stále (5). Pri zisťovaní otázok zameraných na analyzovanie informácií o **význame sociálnej opory, pre zvládnutie nepriaznivej situácie u klientov, poskytovanej sociálnymi pracovníkmi** sme osloveným respondentom umožnili vyjadriť sa prostredníctvom možností nesúhlasím (1), skôr súhlasím (2), neviem (3), skôr súhlasím (4) alebo súhlasím (5).

⁴³ V rámci demografických údajov o respondentoch poukazujeme, že pri zisťovaní vekovej kategórie sme sa odvíjali od vekového kritéria z **vývinovej psychológie od autorky Končekovej (2005)**. Pre bližšie vysvetlenie objasňujeme vekovú kategóriu 11-15 rokov, ktorú sme zvolili z dôvodu, že deti disponujú schopnosťou veľmi

respondentov, ilustrujú údaje v grafoch analyzujúce rod, vek a status, ktoré sú obsiahnuté v Prílohe F.

4.6 Analýza a interpretácia výskumných zistení

Realizácia kvantitatívneho typu výskumu sa uskutočnila na *Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny na OSPODaSK v meste Krompachy*. Analýzu výskumných zistení prezentujeme pomocou spracovaných grafov a tabuliek, v rámci ktorých vyjadrujeme postoje oslovených respondentov na **vnímanie záťažovej situácie rodiny v aktuálnej pandemickej situácii**. Sumarizujeme, že výskumu sa z oslovených 39 respondentov **zúčastnilo 34 respondentov**, čo predstavuje **87,18 % návratnosť dotazníkov**.

Ako sme už načrtli, analýza výskumných zistení je prezentovaná prostredníctvom viacerých **štatistických operácií**, ktoré poskytujú spoľahlivé dáta. Opierajúc sa o *Spearmanov korelačný koeficient* uvádzame, že nasledovná tabuľka dokumentuje mieru intenzity korelácie výskumných hypotéz č. 1, č. 2 a č. 5.

Tabuľka č. 11: Miera intenzity korelácie výskumných hypotéz č. 1, č. 2 a č. 5

Premenná	Ot. č. 1	Ot. č. 4	Ot. č. 22	Ot. č. 24	O. č. 31	Ot. č. 32	Ot. č. 6	Ot. č. 7
Ot. č. 1 ⁴⁴	1,000000	0,829468	0,338770	0,344893	0,149487	0,346365	0,710755	0,650593
Ot. č. 4	0,829468	1,000000	0,355917	0,329395	0,121637	0,296220	0,610935	0,607639
Ot. č. 22	0,338770	0,355917	1,000000	0,705402	0,740471	0,663698	0,232543	0,176048
Ot. č. 24	0,344893	0,329395	0,705402	1,000000	0,720540	0,612849	0,221233	0,238747
Ot. č. 31	0,149487	0,121637	0,740471	0,720540	1,000000	0,763155	0,251675	0,154009
Ot. č. 32	0,346365	0,296220	0,663698	0,612849	0,763155	1,000000	0,262016	0,126175
Ot. č. 6	0,710755	0,610935	0,232543	0,221233	0,251675	0,262016	1,000000	0,870557
Ot. č. 7	0,650593	0,607639	0,176048	0,238747	0,154009	0,126175	0,870557	1,000000

Poukazujeme, že sme použili **neparametrické testy** prostredníctvom *Spearmanovho korelačného koeficientu*, v ktorom označené korelácie sú významné na hladine $\rho < 0,05$.⁴⁵

Z vyplývajúcich výsledkov v tabuľke č. 5 možno tvrdiť, že ak sa respondenti **zamýšľajú nad dôsledkami záťažovej situácie, spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou** (otázka č. 4), tak **v rodine niekedy pociťujú smútok, strach, úzkosť alebo napätie** (otázka č. 1) ($\rho = 0,829$). *Spearmanov korelačný koeficient* ďalej potvrdil, že medzi otázkou č. 6 - „*Podľa Vás sa niekedy vyskytujú nezhody v domácnosti?*“ a otázkou č. 7 - „*Ako často sa nachádzate v konfliktnnej situácii s iným/inou členom/kou domácnosti?*“ je vysoký stupeň závislosti ($\rho = 0,871$). Výsledky z uvedenej tabuľky č. 5 ukazujú, že ak respondenti **majú**

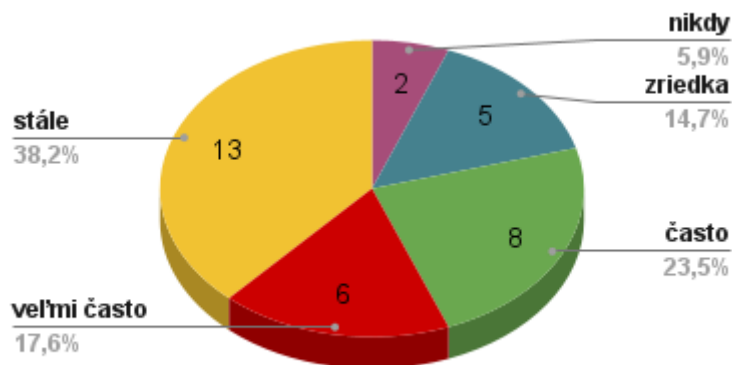
dobrého vnímania ohľadom diania v rodinnom živote. Považujeme za dôležité vyzdvihnúť, že deti sa významným spôsobom podieľajú na fungovaní rodinného systému, ktorým sú zároveň ovplyvňované.

⁴⁴ Ot – otázka.

⁴⁵ Uvádzame, že v Prílohe G poskytujeme prehľad miery intenzity korelácie všetkých výskumných hypotéz.

možnosť diskutovať o svojej záťažovej situácii a jej vyplývajúcich problémoch so sociálnym pracovníkom (otázka č. 32), tak zároveň sú im poskytované nápomocné informácie, ktoré sú prínosom pre riešenie ich záťažovej situácie (otázka č. 31) ($\rho = 0,763$). Sumarizujeme, že v prezentovaných koreláciách je vysoký stupeň závislosti.

Graf č. 1: Otázka č. 1 - „Pocíťujete niekedy smútok, strach, úzkosť alebo napätie v rodine, ktoré je spôsobené aktuálnou pandemickou situáciou?“

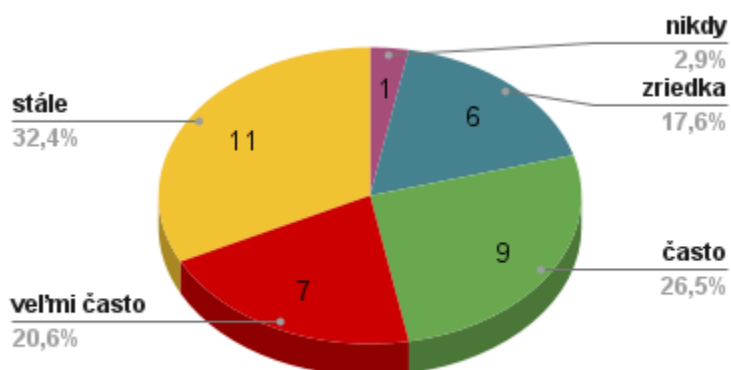

Tabuľka č. 12: Kumulatívna relatívna frekvencia k otázke č. 1

v	f	Rf	CRf
2	5	14,7 %	14,7 %
4	6	17,6 %	32,3 %
3	8	23,5 %	55,8 %
5	13	38,2 %	94 %
1	2	5,9 %	100 %
	34	100 %	

Na základe údajov obsiahnutých v grafe č. 1 vnímame, že **smútok, strach, úzkosť alebo napätie v rodine**, ktoré je spôsobené aktuálnou pandemickou situáciou **pocíťuje** prostredníctvom možnosti **stále** až **38,2 %** respondentov. Ďalšími najčastejšími odpoveďami respondentov je možnosť **často**, ktorú vyjadrilo **23,5 %** respondentov a možnosť **veľmi často**, ktorú uviedlo **17,6 %** respondentov. Z údajov *Spearmanovho korelačného koeficientu* uvádzame, že **respondenti si na sebe všimli, že záťažová situácia, spôsobená aktuálnou pandemickou situáciou, ovplyvňuje ich náladu, na základe čoho niekedy pocíťujú smútok, strach, úzkosť alebo napätie v rodine** ($\rho = 0,888$).

Graf č. 2: Otázka č. 4 – „Ako často sa zamýšľate nad dôsledkami záťažovej situácie spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou?“⁴⁶

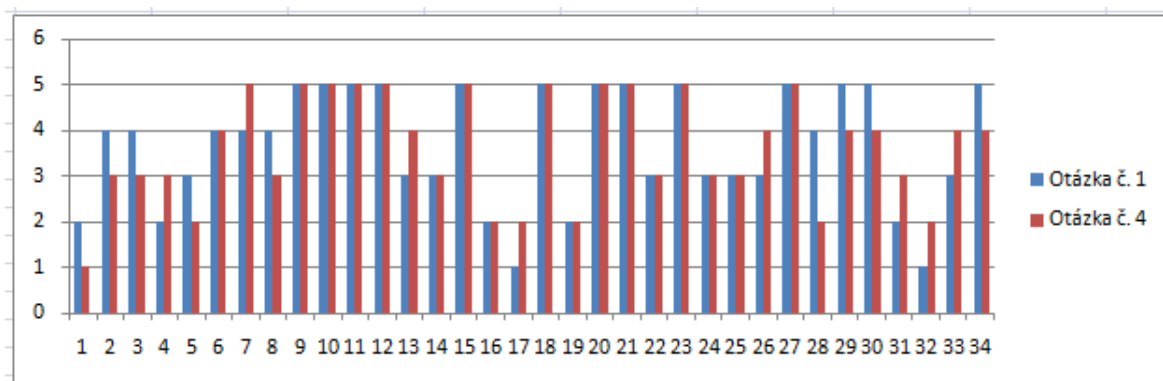
Tabuľka č. 13: Kumulatívna relatívna frekvencia k otázke č. 4

v	f	Rf	CRf
1	1	2,9 %	2,9 %
3	9	26,5 %	29,4 %
2	6	17,6 %	47 %
4	7	20,6 %	67,6 %
5	11	32,4 %	100 %
	34	100 %	

Výsledky v grafe č. 2 poukazujú na to, že oslovení **respondenti sa nad dôsledkami záťažovej situácie, spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou, zamýšľajú veľmi intenzívne**. Uvedené tvrdenie vyjadrujeme na základe sumarizovania odpovedí respondentov, ktorí na menovanú otázku odpovedali možnosťou **stále (32,4 %)**, **často (26,5 %)** a **veľmi často (20,6 %)**. Z analýzy údajov v grafe č. 1 a č. 2 možno vyvodiť záver, že na položené otázky oslovení respondenti odpovedali najčastejšie možnosťami stále, často a veľmi často.

⁴⁶ Napríklad neprimerané úlohy a požiadavky; neschopnosť zvládať nároky; psychická záťaž; narušenie denného režimu, subjektívnej pohody, životnej spokojnosti alebo harmonického rodinného fungovania; oslabené sociálne kontakty, izolácia od spoločenského sveta; prítomnosť poruchy sociálneho fungovania; zmena fungovania rodinného systému, narušenie rodinných funkcií, problémy v rodičovských povinnostiach.

Graf č. 3: Komparácia odpovedí respondentov na otázku č. 1 a otázku č. 4

Výsledky komparácie odpovedí jednotlivých respondentov na otázku č. 1 a otázku č. 4 v grafe č. 3 znázorňujú, že **najčastejšie vyskytujúcou sa hodnotou**, v uvedených otázkach, je **5 (stále)**.

V Prílohe H ďalej predstavujeme číselné a percentuálne údaje, ktoré ilustruje tabuľka reflektujúca odpovede respondentov na otázku č. 2 – „*Máte niekedy pocit, že doma sa cítite nepríjemne?*“ a č. 3 – „*Všimli Ste si niekedy na sebe, že Vám je lepšie v inom prostredí, než doma?*“

Prihliadajúc na výskumnú hypotézu č. 1 v znení *Predpokladáme, že existuje rozdiel v prežívaní záťažovej situácie u detí a rodičov* uvádzame údaje obsiahnuté v nasledujúcich tabuľkách, ktoré poukazujú na **vnímanie vekovej kategórie 11-15 rokov a 16-20 rokov** na položené otázky v dotazníku.

Tabuľka č. 14: Otázka č. 1 – „Pocit’ujete niekedy smútok, strach, úzkosť alebo napätie v rodine, ktoré je spôsobené aktuálnou pandemickou situáciou?“

Odpoveď	Veková kategória	
	11-15 rokov	16-20 rokov
nikdy	-	-
zriedka	-	-
často	-	-
veľmi často	-	1
stále	3	1

Faktom je, že na otázku č. 1 v tabuľke č. 8 odpovedala veková kategória 11-15 rokov a 16-20 rokov možnosťou **stále (80 %)** a **veľmi často (20 %)**.

Tabuľka č. 15: Otázka č. 4 – „Ako často sa zamýšľate nad dôsledkami záťažovej situácie spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou?“⁴⁷

Odpoveď	Veková kategória	
	11-15 rokov	16-20 rokov
nikdy	-	-
zriedka	-	-
často	-	-
veľmi často	2	1
stále	1	1

Analyzujúc výsledky z tabuľky č. 9 na otázku č. 4 vyjadrujeme, že až **60 %** opýtaných respondentov vo vekovej kategórii 11-15 rokov a 16-20 rokov uviedlo, že **nad dôsledkami záťažovej situácie, spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou, sa zamýšľa veľmi často**. V nadväznosti apelujeme, že druhou najčastejšou voľbou u respondentov je možnosť **stále (40 %)**.

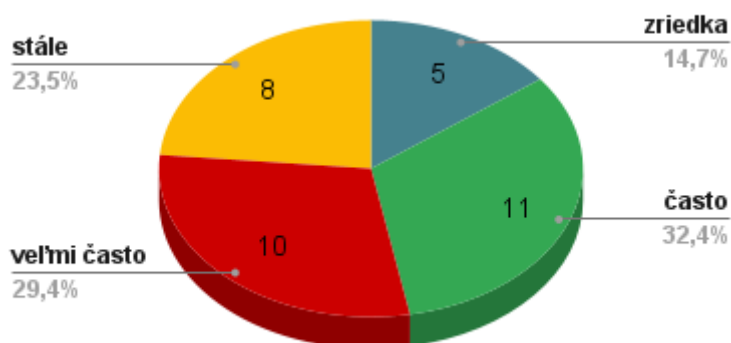
Sumarizujeme, že vo všeobecnosti oslovení respondenti vnímajú záťažovú situáciu, spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou, veľmi citlivo. Vzhľadom na vyššie uvedené tabuľky apelujeme, že veková kategória 11-15 rokov a 16-20 rokov je ešte viac senzitívna, o čom svedčia analyzované výpovede respondentov.⁴⁸

Výsledky obsiahnuté v analyzovaných grafoch a tabuľkách umožňujú skonštatovať, že **výskumná hypotéza č. 1** so znením *Predpokladáme, že existuje rozdiel v prežívaní záťažovej situácie u detí a rodičov* je **potvrdená**.

⁴⁷ Napr. neprimerané úlohy a požiadavky; neschopnosť zvládať nároky; psychická záťaž; narušenie denného režimu, subjektívnej pohody, životnej spokojnosti alebo harmonického rodinného fungovania; oslabené sociálne kontakty, izolácia od spoločenského sveta; prítomnosť poruchy sociálneho fungovania; zmena fungovania rodinného systému, narušenie rodinných funkcií, problémy v rodičovských povinnostiach.

⁴⁸ Analýzu ďalších odpovedí vekovej kategórie 11-15 rokov a 16-20 rokov, na otázky č. 2, č. 3 a č. 5, poskytujeme v tabuľkách prezentovaných v Prílohe I.

Graf č. 4: Otázka č. 6 – „Podľa Vás sa niekedy vyskytujú nezhody v domácnosti?“

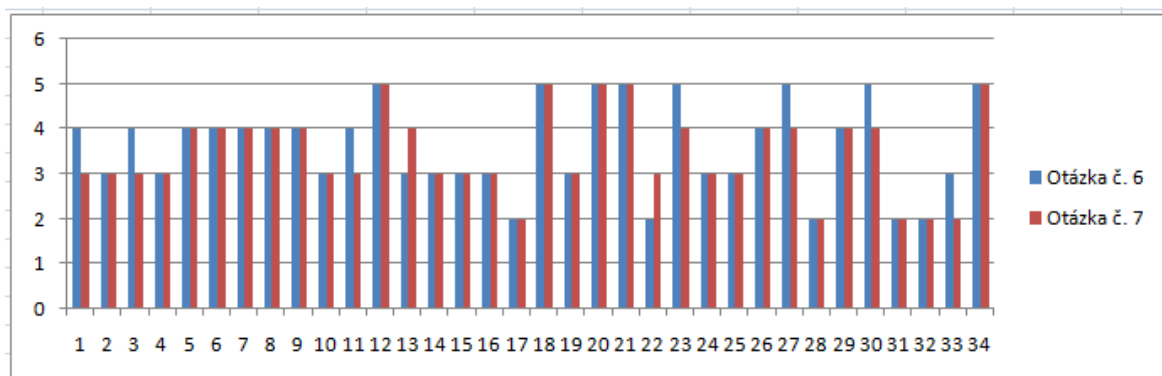
Z prezentovaných výsledkov v grafe č. 4 vyplýva, že podľa oslovených respondentov sa **nezhody v domácnosti** vyskytujú **často (32,4 %)**, **veľmi často (29,4 %)** až **stále (23,5 %)**. Poukazujeme, že možnosť **zriedka** uviedlo len **14,7 %** opýtaných a voľbu **nikdy** neoznačil žiadny respondent.

Tabuľka č. 16: Otázka č. 7 – „Ako často sa nachádzate v konfliktnej situácii s iným/inou členom/kou domácnosti?“

Odpoveď	Počet odpovedí so zodpovedajúcim percentuálnym údajom
nikdy	-
zriedka	5 (14,7 %)
často	13 (38,2 %)
veľmi často	11 (32,4 %)
stále	5 (14,7 %)

Údaje obsiahnuté v tabuľke č. 10 poukazujú na fakt, že pri otázke „**Ako často sa nachádzate v konfliktnej situácii s iným/inou členom/kou domácnosti?**“ uviedlo až **38,2 %** respondentov odpoveď **často**. Druhou najčastejšou odpoveďou na uvedenú otázku je **veľmi často**, ktorú zvolilo **32,4 %** respondentov. *Spearmanov korelačný koeficient* ukazuje, že ak sa respondenti **nachádzajú v konfliktnej situácii s iným/inou členom/kou domácnosti** (otázka č. 7), **tak pociťujú, že ich vzťahy v rodine sú oslabené** (otázka č. 8) ($p = 0,821$).

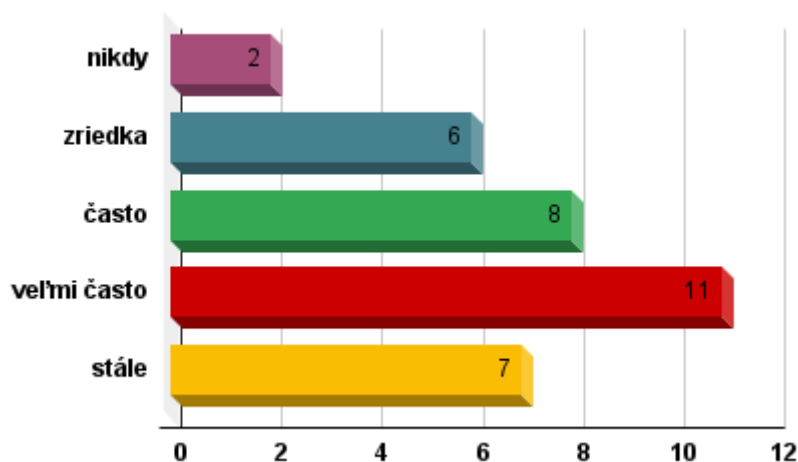
Graf č. 5: Komparácia odpovedí respondentov na otázku č. 6 a otázku č. 7

Číselné hodnoty v grafe č. 5 poukazujú, že pre otázku č. 6 a otázku č. 7 je **modus** rovnaký, a to v hodnote **3 (často)**. Kladne vnímame, že komparácia odpovedí respondentov na uvedené otázky je silná.

Do analýzy ďalších otázok, týkajúcich sa výskumnej hypotézy č. 2 so znením *Predpokladáme, že záťažová situácia ovplyvňuje vzťahy medzi členmi rodiny*, je možné nahliadnuť prostredníctvom Prílohy J. Výsledky vyjadrené v tabuľkách a grafoch ukazujú, že **výskumná hypotéza č. 2 je potvrdená**.

Graf č. 6: Otázka č. 15 – „Máte niekedy pocit, že vplyvom záťažovej situácie, spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou, sa nekladie dôraz na Vaše emócie?“

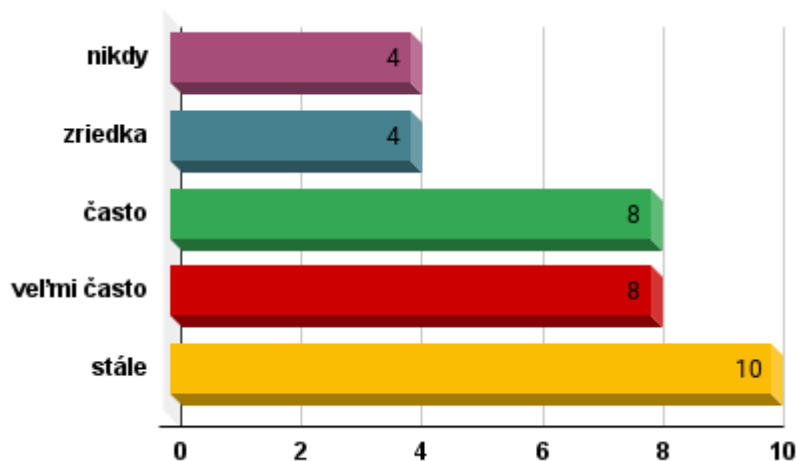
Prostredníctvom grafu č. 6 vyjadrujeme odpovede respondentov na otázku č. 15, v rámci ktorej **32,4 % respondentov má niekedy pocit, že vplyvom záťažovej situácie sa veľmi často nekladie dôraz na ich emócie**. Z uvedeného grafu vyplýva, že **ďalšími najčastejšími odpoveďami** oslovených respondentov je možnosť **často (23,5 %)** a **stále (20,6 %)**.

Fakty dotýkajúce sa uvedenej otázky predstavujú, že **záťažová situácia silno ovplyvňuje prežívanie rodiny**, na základe čoho usudzujeme, že **prítomnosť poskytovania sociálnej opory zo strany sociálnych pracovníkov je významná a nevyhnutná**. Kladieme

dôraz aj na **prežívanie vekovej kategórie 11-15 rokov a 16-20 rokov**, a preto v Prílohe K vyzdvihujeme analyzované odpovede na otázku č. 15 iba uvedenej vekovej kategórie.

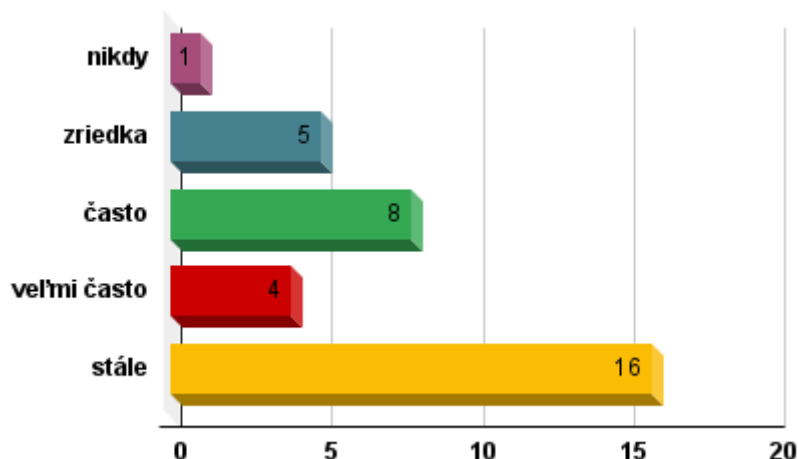
Apelujeme, že na základe analyzovaných výsledkov odpovedí oslovených respondentov, v prezentovaných grafoch a tabuľkách, možno urobiť záver, že **výskumná hypotéza č. 3** v znení *Predpokladáme, že záťažová situácia v rodine narušia rodinné funkcie* je **potvrdená**.

Graf č. 7: Otázka č. 19 – „Máte niekedy pocit, že záťažová situácia, spôsobená aktuálnou pandemickou situáciou, ovplyvňuje Vaše začleňovanie sa do spoločnosti alebo do povinností každodenného života?“

Zo štatistických údajov v grafe č. 7 vyplýva, že oslovení respondenti vnímajú, že **záťažová situácia, spôsobená aktuálnou pandemickou situáciou, ovplyvňuje ich začleňovanie sa do spoločnosti alebo do povinností každodenného života stále (29,4 %), veľmi často (23,5 %) až často (23,5 %)**. Voľbu **zriedka** a **nikdy** uviedlo len **11,8 %** respondentov v rovnakom percentuálnom zastúpení.

Graf č. 8: Otázka č. 20 – „Pocitujete niekedy v dôsledku záťažovej situácie stres alebo neistotu z budúcnosti?“

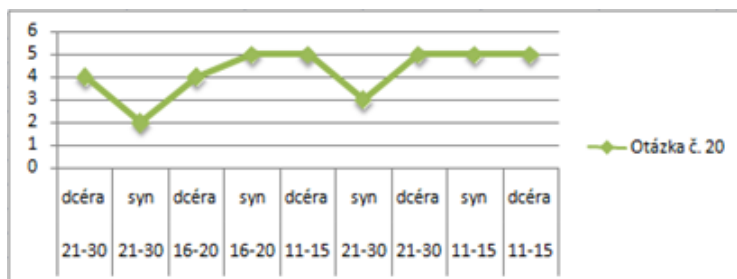
Analýza údajov obsiahnutých v grafe č. 8 ukazuje, že na otázku „Pocitujete niekedy v dôsledku záťažovej situácie stres alebo neistotu z budúcnosti?“ odpovedalo až 47,1 % respondentov možnosťou **stále**.

Tabuľka č. 17: Kumulatívna relatívna frekvencia k otázke č. 20

v	f	Rf	CRf
4	4	11,8 %	11,8 %
2	5	14,7 %	26,5 %
3	8	23,5 %	50 %
5	16	47,1 %	97,1 %
1	1	2,9 %	100 %
	34	100 %	

Prihliadajúc na rôzne zastávajúce statusy členov rodiny uvádzame v nasledujúcich tabuľkách hodnoty⁴⁹ odpovedí respondentov s prislúchajúcim vekom na otázku č. 20.

Graf č. 9: Odpovede synov a dcér na otázku č. 20

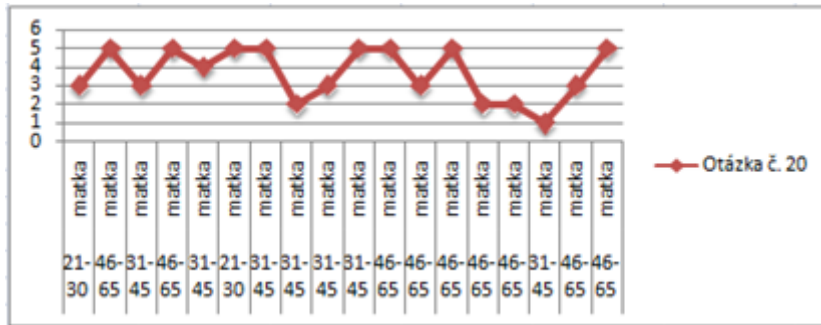

Mod (20)⁵⁰ = 5

⁴⁹ Uvádzame, že respondenti mali možnosť výberu z odpovedí, medzi ktoré sme zaradili hodnotu nikdy (1), zriedka (2), často (3), veľmi často (4) a stále (5).

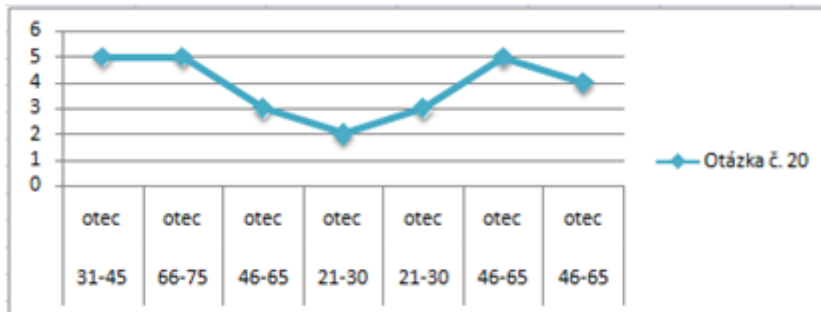
⁵⁰ Najčastejšie vyskytujúca sa hodnota pre otázku č. 20.

Graf č. 10: Odpovede matiek na otázku č. 20

Mod (20) = 5

Graf č. 11: Odpovede otcov na otázku č. 20

Mod (20) = 5

Údaje obsiahnuté v grafoch č. 9, č. 10 a č. 11 svedčia o tom, že **všetky zastúpené statusy členov rodiny (syn, dcéra, matka, otec) pociťujú niekedy stres alebo neistotu z budúcnosti v dôsledku záťažovej situácie.**

S prihliadnutím na rozbor zvyšných otázok, prislúchajúcich k výskumnej otázke č. 4 prezentovaných v Prílohe L, sumarizujeme, že výsledky analyzované v grafoch a tabuľkách umožňujú konštatovanie, že **výskumnú hypotézu č. 4 so znením *Predpokladáme, že záťažová situácia má negatívne dôsledky na sociálne fungovanie rodiny* považujeme za potvrdenú.**

Tabuľka č. 18: Analýza odpovedí oslovených respondentov na zistenie vnímania poskytovanej sociálnej opory zo strany sociálnych pracovníkov

ANALÝZA ODPOVEDÍ OSLOVENÝCH RESPONDENTOV NA ZISTENIE VNÍMANIA POSKYTOVANEJ SOCIÁLNEJ OPORY ZO STRANY SOCIÁLNYCH PRACOVNÍKOV					
OTÁZKY KONŠTRUOVANÉ NA ZISTENIE VNÍMANIA POSKYTOVANEJ SOCIÁLNEJ OPORY ZO STRANY SOCIÁLNYCH PRACOVNÍKOV	LIKERTOVA ŠKÁLA SÚHLASU				
	1 nesúhla sím	2 skôr nesúhla sím	3 neviem	4 skôr súhlasí m	5 súhlasí m
	Počet odpovedí so zodpovedajúcim percentuálnym údajom⁵¹				
21.) Je mi poskytovaná pomoc (psychická, finančná, materiálna) v záťažovej situácii, ktorá je spôsobená aktuálnou pandemickou situáciou.	7 (20,6 %)	3 (8,8 %)	4 (11,8 %)	11 (32,4 %)	9 (26,5 %)
22.) Sociálny pracovník/čka mi poskytuje odborné intervencie na uľahčenie zvládania, resp. prežívania mojej nepriaznivej situácie.	5 (14,7 %)	2 (5,9 %)	4 (11,8 %)	10 (29,4 %)	13 (38,2 %)
23.) Činnosti, aktivity, intervencie sociálnych pracovníkov/čok zlepšujú vzťahy medzi mnou a ostatnými členmi/kami rodiny.	5 (14,7 %)	2 (5,9 %)	8 (23,5 %)	7 (20,6 %)	12 (35,3 %)
24.) Zo strany sociálneho pracovníka/čky pociťujem povzbudenie, ak sa nachádzam v núdzi.	5 (14,7 %)	1 (2,9 %)	6 (17,6 %)	7 (20,6 %)	15 (44,1 %)
25.) Pri riešení záťažovej situácie, spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou, vnímam usmernenie od sociálneho pracovníka/čky pri orientácii vo svete.	5 (14,7 %)	2 (5,9 %)	9 (26,5 %)	4 (11,8 %)	14 (41,2 %)
26.) Som vedený/á k svojpomoci.	2 (5,9 %)	1 (2,9 %)	4 (11,8 %)	8 (23,5 %)	19 (55,9 %)

⁵¹ Pripomíname, že údaj podfarbený žltou farbou predstavuje zvýraznenie počtu odpovedí, ktoré sa opakovali najčastejšie. Zelenou farbou je označený počet druhých najčastejších odpovedí a číselné údaje v sivej farbe reflektujú počet tretích najčastejších odpovedí respondentov.

27.) Sociálny pracovník/čka mi pomáha pri nájdení vhodného riešenia mojej záťažovej situácie alebo problému.	3 (8,8 %)	1 (2,9 %)	4 (11,8 %)	4 (11,8 %)	22 (64,7 %)
28.) V mojej záťažovej situácii, spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou, sociálny pracovník/čka spolu so mnou realizuje rozbor prežívanej problémovej situácie.	3 (8,8 %)	3 (8,8 %)	2 (5,9 %)	4 (11,8 %)	22 (64,7 %)
29.) Sociálna opora poskytovaná sociálnym pracovníkom/čkou pomáha podporovať moje individuálne záujmy.	3 (8,8 %)	2 (5,9 %)	2 (5,9 %)	13 (38,2 %)	14 (41,2 %)
30.) Sociálny pracovník/čka počas práce s rodinou kladie dôraz na môj osobný rast, rozvoj a zrelosť.	3 (8,8 %)	1 (2,9 %)	3 (8,8 %)	10 (29,4 %)	17 (50 %)
31.) Zo strany sociálnych pracovníkov/čok sú mi poskytované nápomocné informácie, ktoré sú prínosom pre riešenie mojej záťažovej situácie.	3 (8,8 %)	2 (5,9 %)	3 (8,8 %)	10 (29,4 %)	16 (47,1 %)
32.) So sociálnym pracovníkom/čkou mám možnosť diskutovať o svojej záťažovej situácii a jej vyplývajúcich problémoch.	3 (8,8 %)	2 (5,9 %)	2 (5,9 %)	5 (14,7 %)	22 (64,7 %)
33.) Sociálny pracovník/čka vypracúva odborný individuálny plán v môj prospech.	4 (11,8 %)	3 (8,8 %)	4 (11,8 %)	6 (17,6 %)	17 (50 %)
34.) Vnímam, že sociálny pracovník/čka zasahuje do fungovania rodinného systému vhodnými spôsobmi s cieľom jeho zlepšenia.	2 (5,9 %)	3 (8,8 %)	4 (11,8 %)	9 (26,5 %)	16 (47,1 %)
35.) Sociálny pracovník/čka posilňuje moju sebadôveru.	3 (8,8 %)	2 (5,9 %)	4 (11,8 %)	8 (23,5 %)	17 (50 %)

36.) Som podporovaný/á k samostatnosti a sebestačnosti.	1 (2,9 %)	1 (2,9 %)	4 (11,8 %)	9 (26,5 %)	19 (55,9 %)
37.) Pri dôležitých otázkach o riešení záťažovej situácie, spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou, ma sociálny pracovník/čka sprevádza.	3 (8,8 %)	4 (11,8 %)	5 (14,7 %)	9 (26,5 %)	13 (38,2 %)
38.) O svojej záťažovej situácii môžem otvorene komunikovať so sociálnym pracovníkom/čkou, ktorý/á ma aktívne počúva.	1 (2,9 %)	3 (8,8 %)	5 (14,7 %)	5 (14,7 %)	20 (58,8 %)
39.) Je mi poskytovaná pomoc pri adaptovaní sa na nové podmienky vplyvom aktuálnej pandemickej situácie.	4 (11,8 %)	1 (2,9 %)	7 (20,6 %)	7 (20,6 %)	15 (44,1 %)
40.) Zo strany sociálneho pracovníka/čky je môj zdravý všestranný vývin podporovaný.	2 (5,9 %)	3 (8,8 %)	1 (2,9 %)	12 (35,3 %)	16 (47,1 %)
41.) Som usmerňovaný/á v tom, ako bojovať proti škodlivému vplyvu stresových situácií spôsobeným záťažovou situáciou.	2 (5,9 %)	4 (11,8 %)	4 (11,8 %)	10 (29,4 %)	14 (41,2 %)
42.) Sociálny pracovník/čka mi pomáha pri zmene fungovania rodinného systému v prospech všetkých členov/iek rodiny.	3 (8,8 %)	4 (11,8 %)	2 (5,9 %)	5 (14,7 %)	20 (58,8 %)
43.) Sociálny pracovník/čka zmierňuje môj smútok, strach, úzkosť alebo napätie, ktorých pôvodcom je záťažová situácia spôsobená aktuálnou pandemickou situáciou.	3 (8,8 %)	2 (5,9 %)	1 (2,9 %)	10 (29,4 %)	18 (52,9 %)
44.) Som sprevádzaný/á pri zvládaní úloh a požiadaviek alebo nárokov, ktoré sú na mňa kladené rodinou a spoločnosťou.	3 (8,8 %)	1 (2,9 %)	2 (5,9 %)	11 (32,4 %)	17 (50 %)
45.) Sociálny pracovník/čka mi pomáha pri identifikovaní a plnení rodinných úloh a povinností.	3 (8,8 %)	2 (5,9 %)	-	15 (44,1 %)	14 (41,2 %)

46.) Sociálny pracovník/čka mi pomáha odstraňovať poruchy v sociálnom fungovaní.	3 (8,8 %)	3 (8,8 %)	4 (11,8 %)	9 (26,5 %)	15 (44,1 %)
47.) Sociálny pracovník/čka svojimi intervenciami prispieva k zlepšeniu rodinných vzťahov medzi všetkými členmi/kami.	2 (5,9 %)	3 (8,8 %)	6 (17,6 %)	9 (26,5 %)	14 (41,2 %)
48.) Sociálny pracovník/čka mi pomáha pri riešení nezhôd alebo konfliktov s ostatnými členmi/kami rodiny, čím zlepšuje chod domácnosti.	3 (8,8 %)	3 (8,8 %)	6 (17,6 %)	7 (20,6 %)	15 (44,1 %)
49.) Som usmerňovaný/á pri vhodnom plnení základných funkcií rodiny.	3 (8,8 %)	4 (11,8 %)	3 (8,8 %)	11 (32,4 %)	13 (38,2 %)

Na základe získaných výsledkov uvádzame vybrané percentuálne údaje, týkajúce sa výrokov ohľadom poskytovania sociálnej opory zo strany sociálnych pracovníkov pre rodiny nachádzajúce sa v záťažovej situácii. Vyzdvihujeme, že s tvrdením „*Som vedený/á k svojpomoci*“ súhlasí 55,9 % respondentov a skôr súhlasí 23,5 % respondentov. Oslovení respondenti v 64,7 % súhlasia a v 11,8 % skôr súhlasia, že sociálny pracovník/čka im pomáha pri nájdení vhodného riešenia záťažovej situácie alebo problému.

Kladne vnímame, že s tvrdením „*V mojej záťažovej situácii, spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou, sociálny pracovník/čka spolu so mnou realizuje rozbor prežívanej problémovej situácie*“ súhlasí 64,7 % respondentov.⁵² Reflektujeme, že s tvrdením „*Je mi poskytovaná pomoc (psychická, finančná, materiálna) v záťažovej situácii, ktorá je spôsobená aktuálnou pandemickou situáciou*“ skôr súhlasí 32,4 % respondentov. Druhou najčastejšou odpoveďou na uvedené tvrdenie je voľba možnosti súhlasím (26,5 %). Napriek tomu uvádzame, že negatívnym zistením je, že na uvedené tvrdenie reagovalo 20,6 % respondentov možnosťou nesúhlasím.

Vyšší počet nesúhlasu sme zaznamenali v tvrdení „*Sociálny pracovník/čka mi poskytuje odborné intervencie na uľahčenie zvládania, resp. prežívania mojej nepriaznivej situácie*“, ktorý uviedlo 14,7 % respondentov alebo pri tvrdení „*Pri riešení záťažovej situácie,*

⁵² Ďalším pozitívnym výskumným zistením je, že 50 % respondentov súhlasí s tvrdením, že sociálny pracovník/čka počas práce s rodinou kladie dôraz na osobný rast, rozvoj a zrelosť. Vzhľadom na uvedené tvrdenie poukazujeme, že druhou najčastejšou odpoveďou u respondentov je možnosť skôr súhlasím (29,4 %).

spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou, vnímam usmernenie od sociálneho pracovníka/čky pri orientácii vo svete“ opäť s údajom 14,7 % respondentov. V uvedenom tvrdení sme zaznamenali aj najvyšší počet zvolenej možnosti **neviem**, ktorú vyjadriilo 26,5 % respondentov.

Tabuľka č. 19: Kumulatívna relatívna frekvencia k otázke č. 22

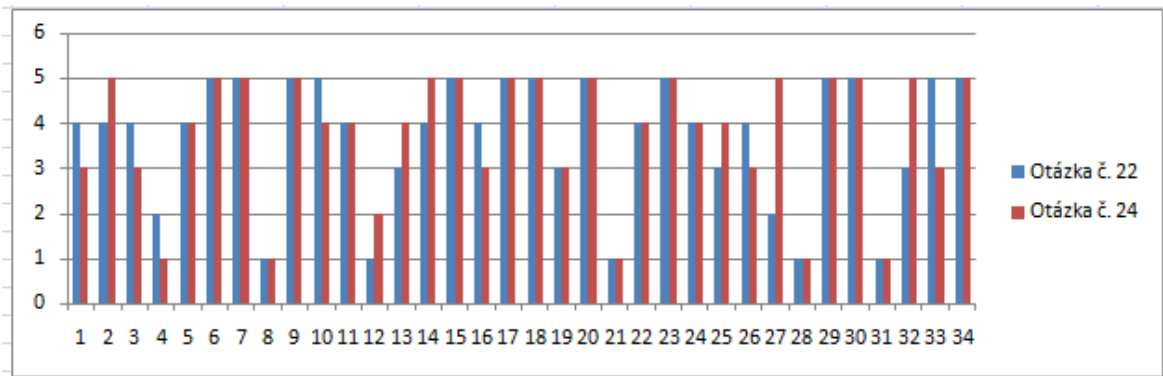
v	f	Rf	CRf
4	10	29,4 %	29,4 %
2	2	5,9 %	35,3 %
5	13	38,2 %	73,5 %
1	5	14,7 %	88,2 %
3	4	11,8 %	100 %
	34	100 %	

Naopak, pri tvrdení „*Zo strany sociálneho pracovníka/čky pocit'ujem povzbudenie, ak sa nachádzam v núdzi“* sme zaznamenali najčastejšiu odpoveď **súhlasím**, ktorú zvolilo 44,1 % respondentov. Ďalšími najčastejšími odpoveďami na uvedené tvrdenie je možnosť **skôr súhlasím** (20,6 %) a **neviem** (17,6 %).

Tabuľka č. 20: Kumulatívna relatívna frekvencia k otázke č. 24

v	f	Rf	CRf
3	6	17,6 %	17,6 %
5	15	44,1 %	61,7 %
1	5	14,7 %	76,4 %
4	7	20,6 %	97 %
2	1	3 %	100 %
	34	100 %	

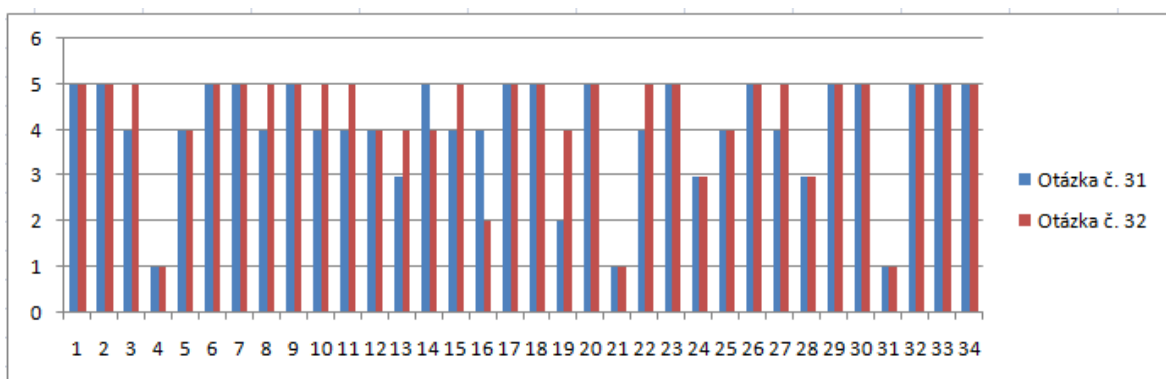
Graf č. 12: Komparácia odpovedí respondentov na otázku č. 22 a č. 24

Z prezentovaných výsledkov v grafe č. 12 vyplýva, že **najčastejšie vyskytujúcou sa hodnotou** pre otázku č. 22 a č. 24 je **5 (stále)**. Použili sme aj neparametrické testy v *Spearmanovom korelačnom koeficiente*, ktorý vyjadril významný stupeň závislosti ($\rho = 0,705$).

Tabuľka č. 12 jasne ukazuje, že **47,1 %** respondentov **súhlasí** a **29,4 % skôr súhlasí**, že **zo strany sociálnych pracovníkov/čok sú im poskytované nápomocné informácie, ktoré sú prínosom pre riešenie zát'azovej situácie**. Poukazujeme na tvrdenie „*So sociálnym pracovníkom/čkou mám možnosť diskutovať o svojej zát'azovej situácii a jej vyplývajúcich problémoch*“, s ktorým až **64,7 %** respondentov **súhlasí**. Uvedené súvislosti predstavujeme aj pomocou komparácie odpovedí jednotlivých respondentov v grafe č. 13.

Graf č. 13: Komparácia odpovedí respondentov na otázku č. 31 a č. 32

Na základe analýzy otázok č. 31 a č. 32 v *Spearmanovom korelačnom koeficiente* uvádzame, že stupeň závislosti je vysoký ($\rho = 0,763$).

Vyzdvihujeme, že **47,1 %** respondentov **súhlasí** a **26,5 % skôr súhlasí**, že **sociálny pracovník/čka zasahuje do fungovania rodinného systému vhodnými spôsobmi s cieľom jeho zlepšenia**.

Zaujímavosťou je, že **55,9 %** respondentov **súhlasí** a v **26,5 % skôr súhlasí**, že sú **podporovaní k samostatnosti a sebestačnosti**. Analýza údajov tvrdenia „*O svojej záťažovej situácii môžem otvorene komunikovať so sociálnym pracovníkom/čkou, ktorý/á ma aktívne počúva*“ poukazuje, že až **58,8 %** respondentov vyjadrilo **súhlas**, čo považujeme za veľmi pozitívne výskumné zistenie.⁵³

Prostredníctvom realizovanej analýzy odpovedí oslovených respondentov avizujeme, že **52,9 %** respondentov **súhlasí** a **29,4 % skôr súhlasí**, že **sociálny pracovník/čka zmierňuje ich smútok, strach, úzkosť alebo napätie, ktorých pôvodom je záťažová situácia spôsobená aktuálnou pandemickou situáciou**. Z uvedených výsledkov v tabuľke vyplýva, že **50%** respondentov **súhlasí**, že sú **sprevádzaní pri zvládaní úloh a požiadaviek alebo nárokov, ktoré sú na nich kladené rodinou a spoločnosťou**. S menovaným tvrdením **skôr súhlasí 32,4 %** respondentov.

Analyzujúc výsledky v tabuľke č. 12 uvádzame, že s tvrdením „*Sociálny pracovník/čka mi pomáha pri identifikovaní a plnení rodinných úloh a povinností*“ **skôr súhlasí 44,1 %** respondentov a **41,2 %** respondentov **súhlasí** s uvedeným tvrdením. Za dôležité považujeme poznamenať výrok jedného z respondentov uvádzajúceho, že „*žiadny sociálny pracovník so mnou nič neprejednával a nie ešte pomáhal*“, čo považujeme za negatívne zistenie. Okrem uvedeného uvádzame zistenie, že medzi tvrdením „*Sociálny pracovník/čka mi pomáha pri identifikovaní a plnení rodinných úloh a povinností*“ a „*Som usmerňovaný/á pri vhodnom plnení základných funkcií rodiny*“ je podľa *Spearmanovho korelačného koeficientu* vysoký stupeň závislosti ($\rho = 0,888$).

Uskutočnený kvantitatívny výskum ďalej ukazuje, že **sociálni pracovníci svojimi intervenciami prispievajú k zlepšeniu rodinných vzťahov medzi všetkými členmi/kami rodiny**, s čím **súhlasí 41,2 %** respondentov a **skôr súhlasí 26,5 %** respondentov. Na záver analýzy poskytovania sociálnej opory zo strany sociálnych pracovníkov pre rodiny apelujeme, že **44,1 %** respondentov **súhlasí** s tvrdením, že **sociálni pracovníci pomáhajú pri riešení nezhôd alebo konfliktov s ostatnými členmi/kami rodiny, čím zlepšujú chod domácnosti**.

⁵³ Podobne vnímame aj tvrdenie „*Sociálny pracovník/čka mi pomáha pri zmene fungovania rodinného systému v prospech všetkých členov/iek rodiny*“, s ktorým **58,8 %** respondentov **súhlasí**.

Druhou najčastejšou voľbou respondentov na uvedené tvrdenie je možnosť **skôr súhlasím (20,6 %)**.

Údaje obsiahnuté v prezentovanej tabuľke svedčia o tom, že vo väčšine tvrdení zameraných na zistenie miery poskytovania sociálnej opory, zo strany sociálnych pracovníkov pre rodiny nachádzajúce sa v záťažovej situácii, oslovení **respondenti zvolili najčastejšie možnosť súhlasím alebo skôr súhlasím**, čo umožňuje konštatovanie, že **výskumná hypotéza č. 5** v znení *Predpokladáme, že sociálna opora poskytovaná sociálnymi pracovníkmi je významným prínosom pre rodiny počas zvládania záťažovej situácie* je **potvrdená**.

4.7 Závěry z výskumu a odporúčania pre teóriu a prax

Na základe predchádzajúcej analýzy získaných postojov od oslovených respondentov na *Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny na OSPODaSK* v meste *Krompachy*, u ktorých sme zisťovali vnímanie záťažovej situácie rodiny v aktuálnej pandemickej situácii, môžeme potvrdiť, že vopred stanovené **výskumné hypotézy** v uskutočnenom kvantitatívnom výskume **sa potvrdili**.

Pripomíname, že **pri konštruovaní kvantitatívneho typu výskumu sme vychádzali z vopred stanoveného výskumného cieľa**, ktorým bolo zistiť vnímanie významu sociálnej opory v kontexte poskytovania sociálnych intervencií sociálnymi pracovníkmi a pracovníčkami pre rodiny v záťažovej situácii. Z hľadiska **úskalí** v realizovanom výskume uvádzame 87,18 % návratnosť dotazníkov, ktorá spočívala z dôvodu, že niektorí oslovení respondenti dotazníky z neopatrnosti stratili alebo po vyplnení dotazníka neposkytli spätnú väzbu naspäť.

Prihliadajúc na výskumnú hypotézu č. 1 so znením *Predpokladáme, že existuje rozdiel v prežívaní záťažovej situácie u detí a rodičov* uvádzame, že na jej zisťovanie sme aplikovali otázky č. 1 až č. 5. Analýzou počtu odpovedí s percentuálnymi údajmi a štatistickými operáciami sme zmapovali, že **výskumná hypotéza č. 1 je potvrdená**, čo umožňuje skonštatovanie, že **existuje rozdiel v prežívaní záťažovej situácie u detí a rodičov**.

Stanovená výskumná hypotéza č. 2 spočíva v znení *Predpokladáme, že záťažová situácia ovplyvňuje vzťahy medzi členmi rodiny*, ktorú sme analyzovali prostredníctvom položených otázok č. 6 až č. 10. Rozborom výskumných zistení poukazujeme, že **výskumná hypotéza č. 2 je potvrdená**. Prepájajúc na uvedené tvrdenie zdôrazňujeme, že **záťažová situácia ovplyvňuje vzťahy medzi členmi rodiny**.

Vo výskumnej hypotéze č. 3 *Predpokladáme, že záťažová situácia v rodine narúša rodinné funkcie*. Pre potvrdenie alebo vyvrátenie menovanej hypotézy sme použili otázky č. 11

až č. 15. Výsledkom analýzy odpovedí od oslovených respondentov sumarizujeme, že **výskumná hypotéza č. 3 je potvrdená**, čo znamená, že **záťažová situácia v rodine narúša rodinné funkcie**.

Pre hypotézu č. 4 so znením *Predpokladáme, že záťažová situácia má negatívne dôsledky na sociálne fungovanie rodiny* sme konštruovali otázky č. 16 až č. 20. Prostredníctvom získaných analyzovaných odpovedí vyjadrujeme, že výskumná hypotéza č. 4 je potvrdená. V nadväznosti na uvedené zistenie usudzujeme, že **záťažová situácia má negatívne dôsledky na sociálne fungovanie rodiny**.

Posledná stanovená výskumná hypotéza č. 5 spočíva v znení *Predpokladáme, že sociálna opora poskytovaná sociálnymi pracovníkmi je významným prínosom pre rodiny počas zvládania záťažovej situácie*. Skúmaním postojov respondentov na tvrdenia č. 21 až 49 sme reflektovali, že **hypotéza č. 5 sa potvrdila**. Pomocou prezentovanej tabuľky orientovanej na analýzu odpovedí oslovených respondentov na zistenie vnímania poskytovanej sociálnej opory zo strany sociálnych pracovníkov evidujeme, že **sociálna opora poskytovaná sociálnymi pracovníkmi je významným prínosom pre rodiny počas zvládania záťažovej situácie**.

Predstavené výsledky kvantitatívneho typu výskumu nás vedú k formulovaniu nasledujúcich odporúčaní pre teóriu a prax. Vychádzajúc z potvrdenej výskumnej hypotézy č. 1 so znením *Predpokladáme, že existuje rozdiel v prežívaní záťažovej situácie u detí a rodičov* uvádzame, že je nevyhnutné orientovať pozornosť na deti a ich vnímanie záťažovej situácie spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou.

Považujeme za dôležité vyzdvihnúť myšlienku *Dohovoru o právach dieťaťa* (ďalej len DOPD) (1989, s. 2) v článku 3 uvádzajúceho, že „záujem dieťaťa musí byť prvoradým hľadiskom pri akejkoľvek činnosti týkajúcej sa detí...“

Navrhujeme, aby sociálny pracovník na *Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny* na *OSPODaSK* v meste *Krompachy* podľa *Zákona č. 305/2005 Z. z. Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele* (ďalej len *SPODaSK*), efektívnejšie a adresnejšie so zacielením na konkrétneho klienta, **vykonával poradensko-psychologické služby pre dieťa a rodinu, zabezpečoval sústavnú ochranu života, zdravia a priaznivého všestranného vývinu dieťaťa**.⁵⁴

⁵⁴ V nadväznosti uvádzame, že *Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny* je podľa menovaného zákona orgánom, ktorého úlohou je deťom a rodinám sprostredkovať odbornú pomoc špecializovaných inštitúcií, ale aj účasť na programoch i aktivitách organizovaných napríklad obcou alebo vyšším územným celkom.

Vychádzajúc z výskumnej hypotézy č. 1 vyplýva, že aktuálna pandemická situácia ovplyvňuje prežívanie záťažovej situácie. Navrhujeme, aby opatrenia SPODaSK na predchádzanie vzniku krízových situácií v rodine, upravené v *Zákone č. 305/2005 Z. z. Zákon o SPODaSK*, spočívali najmä **v upevňovaní vzťahov medzi rodičmi a deťmi**, rozvoji schopností riešiť problémové situácie, adaptovaní sa na nové situácie i organizovaní svojpomocných aktivít s cieľom podpory plnenia funkcií rodiny a rozvoja rodičovských zručností.⁵⁵

Interná norma č. IN – 067/2012 Plánovanie sociálnej práce pri vykonávaní opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (ďalej len Norma) upravuje kompetencie zodpovedného zamestnanca SPODaSK v procese plánovania, v rámci ktorého je potrebné **iniciovať plánovanie, pripravovať rodinu na priebeh plánovania, zabezpečovať organizačné plánovanie, riadiť priebeh plánovania, pripravovať plán sociálnej práce, monitorovať realizáciu plánu a iniciovať revíziu plánu.**

Prihliadame na to, aby sociálny pracovník na *Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny* na OSPODaSK v meste *Krompachy*, vo vzťahu k vekovej kategórii 11-15 rokov a 16-20 rokov, **rozvíjal efektívnu komunikáciu, podporoval a plánoval postup vedúci k priaznivým výsledkom riešenia záťažovej situácie.**⁵⁶ Na základe uvedeného poskytujeme v nasledujúcich tvrdeniach konkrétne návrhy a odporúčania pre teóriu a prax.⁵⁷

Pre naplnenie cieľov odporúčaní pre teóriu a prax navrhujeme, aby sociálni pracovníci na *Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny* na OSPODaSK v meste *Krompachy* postupovali podľa prezentovanej *Normy*. Vychádzajúc z uvedenej *Normy* zdôrazňujeme, že pri práci s deťmi a rodičmi **je nutnosťou posúdenie životnej situácie dieťaťa a jeho rodiny, výkon opatrení SPODaSK na zabezpečenie nevyhnutnej ochrany dieťaťa, vytvorenie plánu**

⁵⁵ Poukazujúc na rozdiel prežívania záťažovej situácie u detí a rodičov ďalej apelujeme, že kompetencie sociálneho pracovníka na *Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny* sú, podľa uvedeného zákona, obsiahnuté aj vo **vypracovaní plánu sociálnej práce s dieťaťom a jeho rodičmi alebo vypracovaní plánu výchovného opatrenia.**

⁵⁶ S autorkou Leškovou (2012) zhodne vnímame, že sociálny pracovník disponuje kompetenciami, prostredníctvom ktorých dokáže vhodným spôsobom zasahovať do rodinného systému s cieľom poskytovať adekvátne a účinné odborné intervencie.

⁵⁷ V širšom ponímaní poukazujeme, že pre zvládanie záťažovej situácie u detí a mladých dospelých je podľa autorky Leškovej (2012) potrebné, aby sa sociálny pracovník **angažoval a komunikoval v prospech záujmov detí a mladých dospelých, ktorí sa cítia byť v ohrození so zámerom zlepšiť ich kvalitu života.** Pre bližšie vysvetlenie objasňujeme, že základným krokom je **posúdenie a plánovanie**, v ktorom sociálny pracovník **diagnostikuje a plánuje kroky spôsobom, ktorý akceptuje aktuálne prežívanie detí a mladých dospelých.** Pre zistenie situácie dieťaťa v rodine je nutné aplikovať diagnostiku situácie dieťaťa a rodiny. Vyplývajú z teoretickej roviny práce vyjadrujeme, že rodičia pri výkone svojich práv a povinností disponujú právom, prostredníctvom ktorého môžu podľa *Zákona č. 305/2005 Z. z. Zákon o SPODaSK* požiadať o pomoc orgán sociálnoprávnej ochrany, iný štátny orgán, *Centrum pre deti a ich rodiny* alebo iné zariadenie, obec, vyšší územný celok, akreditovaný subjekt, školu, školské zariadenie alebo poskytovateľa zdravotnej starostlivosti.

sociálnej práce, vykonávanie opatrení SPODaSK podľa plánu sociálnej práce a vyhodnotenie plánu sociálnej práce.⁵⁸

Prihliadame na to, že **účinnou sociálnou intervenciou** môže byť **sociálne poradenstvo vzájomnej pomoci a svojpomocných skupín**, v ktorom sociálny pracovník vytvára priestor pre **skupinové poradenstvo pre deti**. Vyjadrujeme súhlas s tvrdením autorky Leškovej (2012), podľa ktorej cieľ uvedeného poradenstva tkvie v tom, aby si **deti, ktoré sa ocitli v podobnej situácii, mohli vzájomne pomáhať a podporovať sa**.

Podobným príkladom môže byť **metodická pomoc a odborná konzultácia**, ktorá je orientovaná na dieťa alebo skupinu detí. Uvedený argument najlepšie potvrdzujú nasledujúce slová DOPD (1989, s. 4), podľa ktorého *„dieťa má právo na slobodu prejavu, čo zahŕňa vyhľadávať, prijímať a rozširovať informácie a myšlienky každého druhu*. Sme presvedčení o tom, že **pravidelné stretávanie detí a ich rodín so sociálnym pracovníkom vedie k nájdeniu spoločných postupov smerujúcich k naplneniu cieľov.⁵⁹**

Ako ďalší postup navrhujeme **sociálno-výchovné pôsobenie na detského klienta**, ktorého cieľom podľa autorky Leškovej (2012) je riešiť vzniknuté problémy a hľadať **účinné riešenia, prípadne odstraňovať existujúce problémy spôsobené aktuálnou pandemickou situáciou**. Menovaná autorka oprávnene tvrdí, že výchovné pôsobenie na detského klienta, ale i jeho rodinu je významné z hľadiska **uvedomenia si problémov, ktoré spoločnou participáciou je možné prekonať**.

Medzi účinné odborné intervencie zaraďujeme **prípadovú konferenciu**, ktorú navrhujeme z dôvodu, že podľa *Normy* ide o **koordinované spoločné stretnutie detského klienta, jeho rodiny a iných dôležitých osôb predstavujúcich podpornú sieť**. Pre ucelenosť informácií doplníme, že ústredným zámerom prípadovej konferencie je **výmena informácií, zhodnotenie situácie dieťaťa a jeho rodiny, hľadanie optimálneho riešenia a plánovanie spoločného postupu smerujúceho k napĺňaniu potrieb detského klienta**.

⁵⁸ Prihliadajúc na realizovaný výskum apelujeme, že v oblasti posúdenia životnej situácie dieťaťa a jeho rodiny je potrebné **hodnotenie funkčnosti rodiny, rodičovských kompetencií a vzťahov v rodine**. Považujeme za dôležité objasniť postup vytvorenia plánu sociálnej práce. Vychádzajúc z prezentovanej *Normy* poukazujeme, že pri tvorbe plánu sociálnej práce je významné určiť cieľ plánu, úlohy a zodpovednosť za ich plnenie a následne plán písomne vypracovať.

⁵⁹ V nadväznosti uvádzame, že možnosťou je aj využitie **komunikačných médií**. Ako príklad možno uviesť **osobné sociálne poradenstvo**, v ktorom sa sociálny pracovník nachádza v **priamom kontakte s dieťaťom**. Prihliadajúc na rozdiel v prežívaní záťažovej situácie u detí a rodičov navrhujeme aplikovať **sociálne poradenstvo pre rodičov a deti**, v ktorom sa podľa autorky Leškovej (2012) môže sociálny pracovník zameriavať na deti, u ktorých sa **vyskytuje zlyhanie v rodine, škole alebo sociálnych vzťahoch**. Pre ucelenosť informácií doplníme, že pri inštitucionálnej práci v rámci *Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny* je **prítomný aj zákonný zástupca maloletého dieťaťa, prípadne mladistvého klienta**.

V prípade špecifických problémov rodiny, ktoré rodina nie je schopná riešiť, *Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny na OSPODaSK v meste Krompachy* podľa *Zákona č. 305/2005 Z. z. Zákon o SPODaSK* poskytuje **odborné metódy zamerané na prispôsobenie sa novej situácii v prostredí, úpravu rodinných a sociálnych pomerov dieťaťa, podporu obnovy alebo rozvoja rodičovských zručností a zhodnotenie situácie dieťaťa i rodiny**. Okrem uvedeného vyzdvihujeme, že menovaný zákon upravuje aj možnosť **poradensko-psychologickej pomoci pre rodiny pri krízových situáciách**.

Pre účinné zvládanie záťažovej situácie, spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou, zdôrazňujeme **metódy inscenačné**, ktoré v poňatí autorov Hovanovej a Šlosára (2020) **využívajú skutočnú udalosť, predstavujúcu životnú udalosť, v rámci ktorej má každý člen rodiny priradenú konkrétnu rolu**. Dopĺňajúc uvádzame, že v inscenačných metódach je možné podľa uvedených autorov aplikovať **hranie rolí alebo socioterapiu**.⁶⁰

Na základe predstavených teoretických tvrdení autorky Leškovej (2012) odporúčame, aby na *Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny na OSPODaSK v meste Krompachy* zastával sociálny pracovník **terapeutickú rolu, prostredníctvom ktorej vypracuje individuálny plán zahrňujúci prezentované metódy práce s dieťaťom, jeho rodinou a blízkymi osobami, ale i spôsob kooperácie so školou, vychovávateľom, pediatrom a inými spomínanými inštitúciami**.

Vnímajúc široký koncept predstavenej teoretickej roviny práce, s ohľadom na získané analyzované výsledky od oslovených respondentov v realizovanom kvantitatívnom výskume, uvádzame ďalšie odporúčania pre teóriu a prax.

Vzhľadom na tvrdenie č. 21 so znením „*Je mi poskytovaná pomoc (psychická, finančná, materiálna) v záťažovej situácii, ktorá je spôsobená aktuálnou pandemickou situáciou*“ prihliadame na to, že 20,6 % respondentov uviedlo možnosť nesúhlasím, na základe čoho odporúčame, aby sa v komunite **vytvorili zbierky orientované na potreby členov rodiny**.⁶¹

⁶⁰ V procese sociálnej práce s rodinou môžu byť prínosom aj **metódy situačné – study case (prípadové štúdie)**, ktoré spočívajú vo **variovaní rôznych prístupov k riešeniu problémovej situácie**. Vyzdvihujúc autormi Hovanovou a Šlosárom (2020) definujeme základné fázy predstavenej metódy. Konkrétne ide o **prípravu, prezentáciu a rozbor situácie, v ktorej sa rodina nachádza**. Ďalšou fázou podľa menovaných autorov je diskusia zameraná na **posúdenie situácie rodiny, návrh opatrení a závery**. Podporujeme tvrdenie menovaných autorov, že na úseku SPODaSK je vhodné ďalej aplikovať odborné metódy ako **rozhovor a pozorovanie**. Najvýstižnejšie vyjadrenie upravuje *Zákon č. 305/2005 Z. z. Zákon o SPODaSK*, podľa ktorého „*opatrenia orgánu SPODaSK sú vykonávané spôsobom, ktorým ochrana života, zdravia, priaznivého všestranného psychického vývinu, fyzického vývinu a sociálneho vývinu dieťaťa je neustále zabezpečovaná*.“

⁶¹ Ako príklad uvádzame **zbierku oblečenia alebo jedla pre sociálne slabšie rodiny**, ktoré vplyvom **pandemickej situácie sa môžu ocitnúť v nepriaznivej sociálnej situácii**. Uvedené odporúčanie doplníme o možnosť **sieťovania**, do ktorého navrhujeme zaradiť **sociálneho pracovníka, rodinného asistenta, psychológa a učiteľa, a to za účelom komplexného riešenia situácie rodiny s cieľom identifikovania služieb v komunite**.

Sme presvedčení o tom, že prínosom môže byť realizácia **rodinného poradenstva**, v rámci ktorého rodina získava od sociálnych pracovníkov informácie o tom, ako postupovať pri **nepriaznivej sociálnej situácii s cieľom predchádzania narušenia rodinných vzťahov medzi členmi rodiny**.⁶²

Prepájajúc odporúčame aplikovať **rodinnú terapiu Virginie Satirovej** v zmysle stretnutia sociálneho pracovníka so všetkými členmi rodiny so zameraním na aktuálne prebiehajúce vzájomné väzby členov rodiny. V súvislosti s uvedeným považujeme za vhodné pravidelne realizovať **anamnestický a diagnostický rozhovor orientovaný na analýzu prostredia, v ktorom členovia rodiny fungujú**.

Myslíme si, že vzhľadom na odpovede vekovej kategórie 11-15 rokov a 16-20 rokov je vhodné uplatnenie **metódy imaginácie**, v rámci ktorej **deti kreslia svoje vnímanie rodinnej situácie alebo sveta**. Vybraná metóda môže uľahčiť rodičom pochopiť, čo v aktuálnej pandemickej situácii prežívajú ich deti a zároveň ako vnímajú jej **dôsledky na fungovanie rodinného systému**.⁶³

V neposlednom rade apelujeme na **pravidelné absolvovanie supervízie** pre sociálnych pracovníkov na *Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny na OSPODaSK v meste Krompachy*. Napriek tomu, že výskumná hypotéza č. 5 sa potvrdila, reflektujeme v analýze výskumných zistení niekoľko odpovedí respondentov, ktorí na tvrdenia o **poskytovaní sociálnej opory zo strany sociálnych pracovníkov** odpovedali možnosťou skôr nesúhlasím alebo nesúhlasím.

Cieľom uvedeného odporúčania je, aby každý klient navštevujúci *Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny na OSPODaSK v meste Krompachy* našiel potrebnú pomoc, usmernenie, sociálnu oporu potrebnú pre riešenie nepriaznivej situácie a nájdenie vhodných riešení ako sa vyrovnat' s aktuálnou pandemickou situáciou.

4.8 Diskusia

Pre naplnenie cieľov práce uvádzame **príklady dobrej praxe** orientované na problematiku, ktorej sme venovali pozornosť v teoretickej, ale i empirickej časti práce.

⁶² Ďalšou výhodou je, že sociálny pracovník poskytuje **údaje**, ktoré si rodina nedokáže samostatne vyhľadať, prípadne nemá vedomosť o spektre možností týkajúcich sa napríklad **príspevkov v pandemickej situácii, pomáhajúcich združení alebo zariadení a dobrovoľníckych činností, ktorých záujem je orientovaný práve na rodiny, ktoré sa vplyvom aktuálnej pandemickej situácie ocitli v náročnej životnej situácii**.

⁶³ V nadväznosti poukazujeme, že uvedenú metódu vyzdvihujeme z dôvodu, že menovaná veková kategória, na základe analýzy výskumných zistení, veľmi citlivo vníma vplyv **záťažovej situácie, spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou, na rodinu**. Dopĺňajúc uvádzame, že nevyhnutnosťou je **návšteva v rodine**, počas ktorej má sociálny pracovník možnosť **nahliadnuť do potrieb, záujmov a vzájomných vzťahov členov rodiny**.

Okrem uvedeného poskytujeme v Prílohe M náhľad do tabuľky s názvom *Prehľad realizovaných domácich a zahraničných výskumov*, ktorá ilustruje realizované domáce a zahraničné výskumy s dôrazom na ich analýzu.

Považujeme za prínosné poukázať na *Združenie miest a obcí Slovenska*, ktoré predstavilo projekt poskytnutia služby domácej starostlivosti a výučby za účelom pomoci v dôsledku pandemickej situácie. Uvedený projekt v roku 2021 bol podľa autora Kaliňáka (2021) smerovaný k školopovinným deťom zdravotníkov, bezpečnostných zložiek a ďalších, ktorí sa angažovali v pomoci pri zvládnutí aktuálnej krízovej situácie.⁶⁴

Nadväzujúc apelujeme na projekt s názvom *Stretnutia rodinného kruhu*, ktorý podľa *Ministerstva investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky* (ďalej len MIRRaI SR) (2021) zastáva presvedčenie, že vo väčšine prípadov rodina dokáže najlepšie rozpoznať, ako pomôcť dieťaťu. Cieľom predstaveného projektu je zapojenie rodiny ohrozeného dieťaťa do riešenia nepriaznivej životnej situácie.⁶⁵

Uzatvárajúcim príkladom dobrej praxe je *Projekt omama*. MIRRaI SR (2021) uvádza, že ide o projekt ranej starostlivosti, ktorý prostredníctvom návštev v domácnostiach podporuje zdravý kognitívny, sociálny a psychomotorický vývin rómskych detí, ktoré sa ocitli v generačnej chudobe, počas najkritickejšieho obdobia v živote dieťaťa (0-3 rokov).⁶⁶

Sumarizujúc uvedené príklady dobrej praxe konštatujeme, že sme poskytli inšpirácie orientované na široké spektrum situácií, s ktorými sa rodina, ako klient sociálnej práce, môže v aktuálnej spoločenskej situácii stretnúť s cieľom nájdenia účinných prostriedkov na zvládnutie nepriaznivej sociálnej situácie.

ZÁVER

⁶⁴ Zmysel menovaného príkladu dobrej praxe, v poňatí menovaného autora, tkvie vo využití potenciálu dočasne voľných pedagogických pracovníkov na individuálne vyučovanie žiakov v domácnosti, a to najmä v čase, keď sú rodičia vyťažení. Doplníme, že zrealizované opatrenie poskytlo pomoc kľúčovým zamestnancom v pandemickej situácii, a to s plnením dôležitých rodičovských povinností.

⁶⁵ Podľa menovaného ministerstva je dôležité poznamenať, že v praxi ide o posun zodpovednosti na rodinu, čím získava priestor na to, aby sa konštruktívne podieľala na riešení problému.

⁶⁶ Zdôrazňujeme, že návštevy sú vykonávané vyškolenými rómskymi ženami z vylúčených komunit, ktoré sú týmto spôsobom začleňované do riešenia generačnej chudoby. Menované ministerstvo apeluje, že oblasť pôsobnosti projektu je zameraná na prácu a podporu podnikania, chudobu, sociálnu starostlivosť, zdravie populácie, sociálnu mobilitu a inklúziu. Na základe uvedeného MIRRaI SR (2021) predstavuje cieľ uvedeného projektu, ktorý spočíva v zlepšovaní všetkých aspektov rozvoja dieťaťa v ranom veku. Konkrétne ide o jemnú a hrubú motoriku, kognitívne schopnosti, socio-emocionálnu oblasť, jazykové schopnosti, kreativitu, odolnosť i zdravšiu životosprávu. Doplnajúc uvádzame, že snahou projektu je posilniť sebadôveru dieťaťa i rodičov, ich vzájomný vzťah a rešpekt dieťaťa k sebe i druhým.

Sumarizovaním analyzovanej teoretickej i empirickej roviny práce možno prijať záver, že sme poskytli detailný prehľad o významných aspektoch sociálnej opory pre rodinu ako klienta sociálnej práce v aktuálnej pandemickej situácii. Na základe prezentovaných poznatkov obsiahnutých v jednotlivých kapitolách, podkapitolách a spracovaných tabuľkách i grafoch avizujeme, že téma reflektuje aktuálnosť spoločenskej situácie vo svete.

Cieľom práce bolo analyzovať sociálnu oporu v kontexte posilnenia rodiny ako klienta sociálnej práce v záťažovej situácii, ktorá je spôsobená aktuálnou pandemickou situáciou. V tejto súvislosti apelujeme, že cieľ práce je splnený, čo sme preukázali v teoretických východiskách orientovaných na vyzdvihnutie významu sociálnej opory pre život rodiny nachádzajúcej sa v záťažovej situácii vplyvom pandemickej situácie.

Nadväzujúc na doterajšie myšlienky a tvrdenia uvádzame, že cieľom realizovaného kvantitatívneho typu výskumu bolo zistiť vnímanie významu sociálnej opory v kontexte poskytovania sociálnych intervencií sociálnymi pracovníkmi a pracovníčkami pre rodiny v záťažovej situácii. Ústredným zameraním menovaného výskumu bolo vnímanie záťažovej situácie rodiny v aktuálnej pandemickej situácii.

Predstavená interpretácia výskumných zistení nás vedie k formulovaniu záveru, že stanovený cieľ kvantitatívneho typu výskumu bol splnený. Prihliadajúc na stanovený cieľ kvantitatívneho výskumu vyzdvihujeme, že vopred určené výskumné hypotézy sa prostredníctvom dôkladnej analýzy výsledkov odpovedí oslovených respondentov potvrdili.

Predostreté tvrdenia a myšlienky v teoretickej i empirickej časti práce na tému *Sociálna opora rodiny ako klienta sociálnej práce v aktuálnej pandemickej situácii* umožňujú konštatovanie, že profesia sociálnej práce je nezastupiteľným prostriedkom v poskytovaní účinných sociálnych intervencií koncentrovaných na dosiahnutie optimálneho fungovania rodinného systému.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BAKOŠOVÁ, Z. 2017. *Rodina, tolerancia inakosti a kvalita života detí a mládeže*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2017. 205 s. ISBN 978-80-223-4353-4

BALOGOVÁ, B. 2004. Kvalita života seniorov a sociálna opora. In: *Kvalita života a rovnosť príležitostí - z aspektu vzdelávania dospelých a sociálnej práce. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou 24. a 25. novembra 2004 v Prešove* [online]. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2004. s. 245-255 [cit. 2021-07-28]. Dostupné z: https://www.unipo.sk/public/media/29887/zbornik_z_vedeckej_konferencie.pdf

BALOGOVÁ, B. et al. 2008. *Pokyny na vypracovanie seminárnej, ročníkovej, bakalárskej, diplomovej a rigoróznej práce v študijných odboroch sociálna práca a andragogika*. Prešov: Akcent print, 2008. 104 s. ISBN 978-80-89295-08-1

- BALOGOVÁ, B. et al. 2021. *Akademické vademecum. Učebnica k tvorbe záverečných prác*. Prešov: Akcent print, 2021. 108 s. ISBN 978-80-89721-58-0
- BALOGOVÁ, B. a M., BORIŠČÁKOVÁ 2021. *Prolegoména kvantitatívneho výskumu v sociálnej práci*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta, 2021. 124 s. ISBN 978-80-555-2799-4
- BALTES, B., ZHDANOVA, L. a M., CLARK 2010. *Examining the Relationships Between Personality, Coping Strategies, and Work–Family Conflict*. [online]. [cit. 2020-10-18]. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10869-010-9207-0>
- BARNOVÁ, S. 2020. *Zvládanie záťažových situácií*. Dubnica nad Váhom: Vysoká škola DTI v Dubnici nad Váhom, 2020. 67 s. ISBN 978-80-89732-97-5
- BOHOVICOVÁ, M. 2020. *Program: Podpora rodín, v ktorých by mohol byť ohrozený zdravý psychický, fyzický a sociálny vývin dieťaťa, náhradných rodín a rodín, ktoré prevzali dieťa do osvojenia alebo predosvojiteľskej starostlivosti*. [online]. [cit. 2021-09-05]. Dostupné z: https://navrat.sk/wp-content/uploads/2021/04/program_Centra_2020.pdf
- BRATSKÁ, M. 2001. *Zisky a straty v záťažových situáciách alebo príprava na život*. Bratislava: Trade Leas, spol. s. r. o., 2001. 325 s. ISBN 80-7094-292-4
- BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A. 2017. Rodina ako klient sociálnej práce. In: BALOGOVÁ, B. a E., ŽIAKOVÁ et al. *Vademecum sociálnej práce. Terminologický slovník*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta, 2017. s. 260/261. ISBN 978-80-8152-483-7
- DAI, L. a L., WANG 2015. *Review of Family Functioning*. [online]. [cit. 2021-08-17]. Dostupné z: file:///C:/Users/user/Downloads/Review_of_Family_Functioning.pdf
- DIMUNOVÁ, L. a A., BÉREŠOVÁ 2015. *Využívanie copingových stratégií zvládania záťaže u sociálnych pracovníkov*. [online]. [cit. 2021-08-02]. Dostupné z: <https://www.prohuman.sk/socialna-praca/vyuzivanie-copingovych-strategii-zvladania-zataze-u-socialnych-pracovnikov>
- Dohovor o právach dieťaťa* 1989. [online]. [cit. 2022-04-10]. Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/narodne-koordinacne-stredisko/dohovor-pravach-dietata.pdf>
- Etický kódex sociálneho pracovníka a asistenta sociálnej práce Slovenskej republiky* 2015. [online]. [cit. 2021-09-06]. Dostupné z: https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/socialna-praca/eticky-kodex_final-3.pdf
- EURÓPSKA KOMISIA 2020. *Európska zdravotná únia. Ochrana zdravia Európanov a spoločná reakcia na cezhraničné krízy v oblasti zdravia*. [online]. [cit. 2021-09-05]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/european-health-union_sk#documents
- EURÓPSKA RADA, RADA EURÓPSKEJ ÚNIE 2021. *Plán obnovy pre Európu*. [online]. [cit. 2021-09-04]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/eu-recovery-plan/>
- Európska sociálna charta* 1996. [online]. [cit. 2021-08-17]. Dostupné z: https://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/Eu_soc_charta_revidovana1996.pdf
- FRANKOVSKÝ, M. a Z., BIRKNEROVÁ et al. 2017. *Sociálna inteligencia – významná osobnostná charakteristika manažéra a coping*. Prešov: Bookman, s. r. o., 2017. 208 s. ISBN 978-80-8165-172-4
- GABURA, J. 2012. *Teória rodiny a proces práce s rodinou*. Bratislava: IRIS, 2012. 318 s. ISBN 978-80-89256-95-2
- GABRIELOVÁ, J. 2015. *Sociálna opora ako významný sociálny determinant zdravia u slovenských imigrantov v Českej republike*. [online]. [cit. 2021-04-23]. Dostupné z: <file:///C:/Users/user/Downloads/305-Text%20%C4%8D%C3%A1nku-565-1-10-20150803.pdf>
- GALLOVÁ, I. a M., BALÁŽOVÁ. Empatia rodiča a osamelosti dieťaťa. In: *E-psychologie*, 2015, č. 3, s. 1-13. ISSN 1802-8853

- GAŽIKOVÁ, E. 2017. Proces práce s rodinou v kríze. In: BALOGOVÁ, B. a E., ŽIAKOVÁ et al. *Vademecum sociálnej práce. Terminologický slovník*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta, 2017, s. 256/257. ISBN 978-80-8152-483-7
- GLANZ, K. a B., RIMER et al. 2008. *Health behavior and health education. Theory, Research, and Practice*. [online]. [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: [https://edc.iums.ac.ir/files/hshe-soh/files/%5BKaren_Glanz%2C_Barbara_K_Rimer%2C_K_Viswanath%5D_Heal\(BookFi.org\)\(1\).pdf#page=227](https://edc.iums.ac.ir/files/hshe-soh/files/%5BKaren_Glanz%2C_Barbara_K_Rimer%2C_K_Viswanath%5D_Heal(BookFi.org)(1).pdf#page=227)
- GÜNINDI, Y., SAHIN, F. T. a H., DEMIRCIOĞLU 2012. *Functions of the family: Family structure and place of residence*. [online]. [cit. 2021-08-13]. Dostupné z: <file:///C:/Users/user/Downloads/EESTPartB201241449-456YunusGnindi.pdf>
- HENDL, J. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 208 s. ISBN 80-7367-040-2
- HOMIŠINOVÁ, M. 2015. Rodina. In: BALOGOVÁ, B. et al. *Kompendium sociálnej práce pre bakalársky stupeň štúdia*. Prešov: Akcent print, 2015, s. 255-258. ISBN 978-80-89295-59-3
- HOVANOVÁ, M. a D., ŠLOSÁR 2020. *Sanácia dysfunkčnej rodiny v pomáhajúcich profesiách*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta, 2020. 177 s. ISBN 978-80-8152-858-3
- HOVANOVÁ, M. a D., ŠLOSÁR 2020. *Sociálnoprávna ochrana detí a rodiny v pomáhajúcich profesiách*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta, 2020. 175 s. ISBN 978-80-8152-862-0
- HOVANOVÁ, M. 2021. *Rodina ako priestor sociálnej práce*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2021. 103 s. ISBN 978-80-8152-965-8
- HUDECOVÁ, A. 2017. Rodina. In: BALOGOVÁ, B. a E., ŽIAKOVÁ et al. *Vademecum sociálnej práce. Terminologický slovník*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta, 2017, s. 258-260. ISBN 978-80-8152-483-7
- HUDECOVÁ, A. 2019. Rola otca a rola matky v súčasnej rodine v ére postmodernej spoločnosti. In: *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae*, 2019, č. 3, s. 9-16. ISSN 1336-2232
- KAŠČÁKOVÁ, M., MAJERNÍKOVÁ, L. a A., OBROČNÍKOVÁ 2014. *Špecifiká ošetrovateľskej starostlivosti o pacienta s diabetickou retinopatiou*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2014. 94 s. ISBN 978-80-555-1165-8
- KRAUS, B. 2013. Rodina v procesech transformace společnosti. In: *Kontakt - Journal of nursing and social sciences related to health and illness*, 2013, č. 4, s. 422-430. ISSN 1212-4117
- KRIŽANOVÁ, S. a M., VEREŠOVÁ 2020. Prežívaná osamelosť u adolescentov a dimenzie ich rodinného systému. In: VEREŠOVÁ, M. et al. 2020. *Konvergenie vedeckej činnosti študentov a učiteľov*. Nitra: pedagogická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2020, 79-89. ISBN 978-80-558-1543-5
- KREDÁTUS, J. 2019. *Slovo ako terapeutický úkon a terapia ako tvorba. Výber z publikácií, štáti a prednášok*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2019. 204 s. ISBN 978-80-89721-47-4
- KVAŠŇÁKOVÁ, L. a B., BALOGOVÁ, 2010. Sociálnoprávna ochrana detí a posudzovanie situácie ohrozenej rodiny. In: *5. Študentská vedecká konferencia: Zborník príspevkov* [online]. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2010, s. 1082-1096 [cit. 2021-08-18]. Dostupné z: <https://www.pulib.sk/web/pdf/web/viewer.html?file=/web/kniznica/elpub/dokument/Chovanec1/subor/9788055501697.pdf>
- KVAŠŇÁKOVÁ, L. 2021. Kríza a poruchy rodinného fungovania. In: BALOGOVÁ, B. et al. *Kompendium sociálnej práce pre magisterský stupeň štúdia*. Prešov: Akcent print, 2021, s. 240-242. ISBN 978-80-89721-55-9
- LEŠKOVÁ, L. 2012, *Sociálny kurátor pre deti a sociálna práca*. [online]. [cit. 2022-04-10]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/profile/Lydia-Leskova/publication/328107536_SOCIALNY_KURATOR_PRE_DETI_A_SOCIALNA_PRACA/links/5bb7b01a299bf1049b7000a5/SOCIALNY-KURATOR-PRE-DETI-A-SOCIALNA-PRACA.pdf
- LOESCHEN, S. 2017. *The secrets of Satir. Collected Sayings of Virginia Satir*. [online]. [cit. 2021-08-19]. Dostupné z: <https://therapynetwork.eu/images/books/theseecretsofsatir.pdf>
- LUKÁČ, M. 2018. Rozvod ako náročná životná situácia z pohľadu sociálnej práce. In: *Zborník prác z 15. ročníka celoslovenského kola Študentskej vedeckej odbornej činnosti v odbore sociálna práca konaného 2. mája 2018*

v Prešove [online]. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 45-95 [cit. 2021-08-18]. Dostupné z: <https://www.pulib.sk/web/pdf/web/viewer.html?file=/web/kniznica/elpub/dokument/Kvasnakova3/subor/9788055521459.pdf>

MATÚŠOVÁ, S. 2019. Vplyv transformujúcej sa spoločnosti na koncept roly otca a matky. In: *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae*, 2019, č. 3, s. 17-24. ISSN 1336-2232

MENDELOVÁ, E. 2014. Súčasná postmoderná rodina a vnútorodinná deľba práce. In: *Sociální pedagogika/Social Education*, 2014, č. 1, s. 11-21. ISSN 1805-8825

MILLOVÁ, K., BLATNÝ, M. a T., KOHOUTEK, 2008. Osobnostné aspekty zvládania záťaže. In: *E-psychologie*, 2008, č. 1, s. 1-8. ISSN 1802-8853

MINAROVÍČOVÁ, K. 2018. Sociálna práca s dysfunkčnými rodinami ako prevencia vyňatia dieťaťa. In: *Labor socialis: „Sociálna práca – profesia s perspektívou, profesia s poslaním“*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou, ktorá sa uskutočnila na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre dňa 20. septembra 2018 [online]. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva, UKF v Nitre, 2018, s. 47-52 [cit. 2021-08-18]. Dostupné z: https://sapn.info/wp-content/uploads/2019/01/Zborn%C3%ADK-LABOR-SOCIALIS_Soci%C3%A1lna-pr%C3%A1ca-profesia-s-perspekt%C3%ADvou-profesia-s-poslan%C3%ADm_2018.pdf#page=47

MINISTERSTVO INVESTÍCIÍ, REGIONÁLNEHO ROZVOJA A INFORMATIZÁCIE SLOVENSKEJ REPUBLIKY 2021. *Príručka sociálnych inovácií a projektov dobrej praxe v oblasti sociálnych inovácií*. [online]. [cit. 2021-08-01]. Dostupné z: https://www.mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2021/03/Prirucka-socialnych-inovacii_23032021-fin.pdf

MOLČANOVÁ, Z., BAUMGARTNER, F. a A., KAŇUKOVÁ, 2007. *Sociálna inteligencia vo vzťahu k osamelosti*. [online]. [cit. 2020-12-10]. Dostupné z: http://sapa.fhvp.unipo.sk/images/files/80_1011864368_13_Molcanova.pdf

MYDLÍKOVÁ, E. 2017. Vybrané modely rodinnej terapie v kontexte posudzovania sociálneho rizika rodiny. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, 2017, č. 5, s. 5-16. ISSN 1213-6204

Návrat o. z. [online]. [cit. 2021-09-05]. Dostupné z: <https://navrat.sk/>

OLACHOVÁ, E. 2003. Stratégie a štýly zvládania stresu. In: *Séria D – Vedy o výchove a vzdelávaní. Zborník Pedagogickej fakulty Trnavskej univerzity* [online]. Trnava: Trnavská univerzita, Pedagogická fakulta, 2003, s. 129-136 [cit. 2021-08-03]. Dostupné z: <https://www.truni.sk/sites/default/files/uk/f000188.pdf#page=119>

ONDRIOVÁ, I. 2019. *Stratégie zvládania stresu a coping*. [online]. [cit. 2021-08-04]. Dostupné z: <https://www.osenioroch.sk/33/strategie-zvladania-stresu-a-coping-uniqueidmRRWSbk196FPkyDafLfWAJ9VMkRGaGpu27Ffs-cZsebIplLn8OMXhg/>

PRIGANC, F., SOCHA, Ľ. a V., SOCHA 2019. Relaxačno-aktivačné techniky ako nástroj zvládania záťažových situácií. In: *Recenzovaný zborník vedeckých prác. Vysokoškolská telesná výchova a šport, pohybová aktivita a zdravý životný štýl 2019* [online]. Košice: Technická univerzita v Košiciach, 2019, s. 197-204 [cit. 2021-08-05]. Dostupné z: <https://ktv.tuke.sk/wps/wcm/connect/ktv.tuke.sk-26028/281e9646-017a-41fc-a9a0-8532153af1b6/ZBORNIK+KTV+TUKE+2019.pdf?MOD=AJPERES&CVID=n13yUB7>

ROSOVÁ, D., OROSOVÁ, O. a E., ŽIAKOVÁ 2014. *Sociálna opora, vybrané komponenty sebaobrazu a zmysel života bezdomovcov*. [online]. [cit. 2021-04-16]. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/97049/1397513_dana_rosova_9-19.pdf?sequence=1&isAllowed=y

RUISELOVÁ, Z. 2006. Štýly zvládania záťaže. In: RUISELOVÁ, Zdena et al. *Štýly zvládania záťaže a osobnosť*. Bratislava: Slovak Academic Press, 2006. 128 s. ISBN 80-88910-23-4

RUSNÁKOVÁ, J., ČEREŠNÍKOVÁ, M., GAVUROVÁ, B. a R., SZAKÁCS 2017. *Sociálna opora v kontexte vnímaných krízových situácií u rómov na Slovensku*. [online]. [cit. 2021-07-30]. Dostupné z: https://www.romologicke-studie.ukf.sk/wp-content/uploads/2019/03/Rusn%C3%A1kov%C3%A1-a-kol._SOCI%C3%81LNA-OPORA-V-KONTEXTE-VN%C3%8DMAN%C3%9dCH-KR%C3%8dZOV%C3%9dCH-SITU%C3%81CI%C3%8d-U-R%C3%93MOV-NA-SLOVENSKU.pdf

SATIROVÁ, V. 1994. *Kniha o rodině*. Praha: Institut Virginie Satirové, 1994. 349 s. ISBN 80-901325-0-2

SCHAEFFER, K. a L., RAINIE 2020. *Experiences with the COVID-19 outbreak can vary for Americans of different ages.* [online]. [cit. 2021-03-18]. Dostupné z: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/06/16/experiences-with-the-covid-19-outbreak-can-vary-for-americans-of-different-ages/>

Slovenská komora sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce 2018. [online]. [cit. 2021-09-06]. Dostupné z: <https://socialnapraca.sk/>

ŠATARA, E. a S., MORÁVKOVÁ 2020. *Význam viacgeneračnej rodiny optikou najstaršej a najmladšej generácie.* [online]. [cit. 2020-12-09]. Dostupné z: [file:///C:/Users/user/Downloads/VZNAMVIACGENERANEJRODINYOPTIKOUNAJSTAREJANAJMLADEJGENERACIE%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/VZNAMVIACGENERANEJRODINYOPTIKOUNAJSTAREJANAJMLADEJGENERACIE%20(1).pdf)

ŠČIBRANYOVÁ, H. a N., FEKETEOVÁ 2013. Možnosti práce s dysfunkčnými väzbami v rodine v psychoterapeutickom prístupe podľa Satirovej. In: *Psychiatria-Psychoterapia-Psychosomatika*, 2013, č. 1, s. 69-72. ISSN 1338-7030

TAMÁŠOVÁ, V. 2020. *Vybrané otázky z edukácie v rodine, škole a dospelých.* Dubnica nad Váhom: Vysoká škola DTI v Dubnici nad Váhom, 2020. 187 s. ISBN 978-80-8222-002-8

TOKÁROVÁ, A. et al. 2009. *Sociálna práca. Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce.* Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2009. 572 s. ISBN 978-80-89295-16-6

Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky. [online]. [cit. 2021-09-04]. Dostupné z: <https://www.uvzsr.sk/>

ÚRAD VEREJNÉHO ZDRAVOTNÍCTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY 2020. *Deti a karanténa v čase pandémie Covid-19.* [online]. [cit. 2021-09-07]. Dostupné z: https://www.uvzsr.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=4246%3Adeti-a-karantena-v-ase-pandemie-covid-19&catid=106%3Aaktualne&Itemid=1

Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny. [online]. [cit. 2021-09-06]. Dostupné z: <https://www.upsvr.gov.sk/>

ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY 2012. *Interná norma č. IN - 067/2012. Plánovanie sociálnej práce pri vykonávaní opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.* [online]. [cit. 2022-04-09]. Dostupné z: https://otcovia.sk/docs/IN_067_planovanie_socialnej_prace.pdf

ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY 2016. *Národný projekt Podpora rozvoja sociálnej práce v rodinnom prostredí klientov v oblasti sociálnych vecí a rodiny.* [online]. [cit. 2021-09-04]. Dostupné z: https://www.upsvr.gov.sk/buxus/docs/SESF/Opis_NP_Eektivita_II.pdf

VANČÁKOVÁ, S. 2020. *Keď rodina trpí. Pomoc, podpora a sprevádzanie.* Prešov: Equilibria, 2020. 120 s. ISBN 978-80-8143-270-5

VASIEĽOVÁ, V. a S., LOVAŠOVÁ 2018. Sociálna opora a zvládanie záťaže: projekt výskumu. In: *Aktuálne oblasti spoločenskovedného výskumu. Zborník príspevkov z VIII. doktorandskej konferencie* [online]. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2018, s. 82-92 [cit. 2021-04-16]. Dostupné z: https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Balogova13/subor/Vasilova_Lovasova.pdf

Všeobecná deklarácia ľudských práv 1948. [online]. [cit. 2021-08-17]. Dostupné z: <https://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/UDHRvSVK.pdf>

ZAKOŤILOVÁ, E. 2014. *Speciální techniky sociální terapie rodin.* Praha: Portál, 2014. 196 s. ISBN 978-80-262-0583-8

Zákon č. 305/2005 Z. z. Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov

ZDRUŽENIE MIEST A OBCÍ SLOVENSKA 2021. *Ďalšie príklady dobrej praxe sú z Košíc, Lučenca a Strážskeho.* [online]. [cit. 2021-08-01]. Dostupné z: <https://www.zmos.sk/dalsie-priklady-dobrej-praxe-su-z-kosic-lucenca-a-strazskeho--oznam/mid/405616/.html>

ŽILOVÁ, A. 2015. Sociálna opora – edukačná podpora a edukačné prostredie sociálnych klientov. In: *Nová sociálna edukácia človeka IV (duchovné, antropologické, filozofické, psychologické a sociálne aspekty terapie, výchovy, vzdelávania a poradenstva dneška).* Zborník príspevkov k medzinárodnej interdisciplinárnej vedeckej konferencii 10 november 2015. [online]. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2015, s. 18-26 [cit. 16. apríla 2021]. Dostupné z: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Husar6/subor/Zilova.pdf>

Prílohy

Tabuľka č. 21: Prehľad krokov sociálnej opory s akcentom na ich špecifiká

KROK SOCIÁLNEJ OPORY	CHARAKTERISTIKA
Vyslanie signálu „ <i>hľadám pomoc</i> “ osobou v núdzi.	Objasňujeme, že úspech sociálnej opory závisí od osoby v núdzi a jej schopnosťou vyslať signál o pomoc.
Prijatie signálu poskytovateľom pomoci.	Menovaný krok je špecifický tým, že úspech závisí od dosiahnuteľnosti poskytovateľa pomoci a jeho ochoty zachytiť signál volania o pomoc i jeho následnom porozumení.
Vyjadrenie ochoty pomôcť.	Je dôležité zdôrazniť, že úspech závisí od ochoty poskytovateľa pomoci a jeho možnosti poskytnúť potrebnú pomoc prijímateľovi pomoci. V uvedenom kroku je vhodné prihliadať aj na spôsobilosť poskytovateľa pomoci byť oporou.
Príjem pomoci.	Podporujeme názor, že úspech závisí od vôle osoby, ktorá sa nachádza v núdzi. Okrem uvedeného úspech docielime aj spôsobom, že jedinec v núdzi disponuje schopnosťou prijať ponúkanú pomoc. V neposlednom rade je významné porozumenie i správna interpretácia ponúkanej pomoci.
Spätná väzba.	Ide o sériu vzájomných aktivít, ktorými sú prijímanie a poskytovanie sociálnej opory.

Zdroj: vlastné spracovanie podľa autorov Žilovej (2016) a Křivohlavého (2001)

PRÍLOHA B

Tabuľka č. 22: Prehľad spracovaných programov zameraných na podporu rodín, v ktorých môže nastať ohrozenie zdravého psychického, fyzického a sociálneho vývinu dieťaťa

NÁZOV PROGRAMU	CIEĽOVÁ SKUPINA	CIELE	METÓDY PRÁCE	ZAMERANIE
<i>Program zameraný na posúdenie situácie dieťaťa a rodiny</i>	Deti, rodičia, príbuzní dieťaťa a iné blízke osoby dieťaťa.	Zistenie situácie dieťaťa a jeho rodiny, identifikovanie rizikových faktorov ohrozujúce dieťa, identifikácia zdrojov prostredia na podporu dieťaťa a rodiny.	Diagnostické metódy a nástroje.	Posúdenie rodičovskej kapacity (zaistenie bezpečia a ochrany, citová vrelosť...), diagnostika úrovne zabezpečovania vývinových potrieb dieťaťa (zdravotný stav, emočný vývin a správanie). ⁶⁷
<i>Program úpravy, obnovy a stabilizácie rodinného prostredia</i>	Rodina dieťaťa, ktorého psychický, fyzický alebo sociálny vývin je ohrozený negatívnymi vplyvmi.	Obmedzenie alebo odstránenie negatívnych vplyvov, zabezpečenie úpravy, obnovy a stabilizácie rodinných pomerov.	Diagnostika a analýza sociálneho prostredia rodiny, vypracovanie individuálneho rodinného intervenčného plánu, nácvik	Pozitívna zmena postojov, komunikácie, vzťahov a správania, rozvoj rodičovských zručností a zodpovednosti rodičov, podpora

⁶⁷ Ďalším zameraním je zisťovanie názoru dieťaťa, zmapovanie fungovania rodiny v širšom sociálnom prostredí (rodinná anamnéza, širšie rodinné vzťahy, finančná situácia rodiny, sociálne začlenenie rodiny).

			rodičovských zručností starostlivosti o dieťa. ⁶⁸	výchovy a vedenia detí.
<i>Program sprevádzania pre rodičov</i>	Rodičia so slabšími sociálnymi zručnosťami, rodičia s nízkym povedomím potrebným pre riešenie rodinnej situácie ohrozujúcej zdravý vývin dieťaťa.	Nastavenie dobrej spolupráce so zainteresovanými inštitúciami a organizáciami, využitie dostupných zdrojov pre podporu fungovania rodiny v prospech dieťaťa.	Sociálne poradenstvo, motivačné rozhovory, sprevádzanie, sieťovanie.	Pomoc pri riešení nevyhovujúcej finančnej situácie z dostupných zdrojov.
<i>Rozvoj rodičovských zručností</i>	Rodičia s deficitom rodičovských zručností, rodičia s potrebou posilniť rodičovské zručnosti pre zvládanie problémových situácií v rodine.	Rozvoj rodičovských zručností, posilnenie rodičovských rolí, vytvorenie bezpečného prostredia pre zdravý vývin dieťaťa.	Nácvik zručností, individuálny tréning v prirodzenom prostredí rodiny.	Porozumenie psychickým potrebám dieťaťa, posilnenie efektívnych spôsobov komunikácie s dieťaťom, efektívne riešenie konfliktných situácií, podpora v spolupatričnosti rodiny.
<i>Tréning zameraný na zlepšenie porozumenia a komunikácie medzi dospelými a deťmi</i>	Rodičia a deti.	Zlepšenie komunikácie a porozumenia, posilnenie bezpečia detí v rodine, rozvinutie rodičovských kompetencií.	Zážitkové techniky, nácvik konštruktívnej komunikácie, arteterapeutické postupy, postupy a techniky konštruktívneho riešenia konfliktov.	Sociálna diagnostika, posilnenie pozitívnych rodinných kompetencií, rozvoj rodičovských zručností, podpora účasti dieťaťa pri riešeníach jeho problémov.
<i>Tréning rodičovských zručností s prvkami filiálnej a hrovej terapie</i>	Deti a rodičia, ktorí potrebujú posilniť svoj vzťah.	Posilnenie vzťahu rodič – dieťa, rozvoj rodičovských zručností, zvýšenie schopnosti rodiny navzájom komunikovať, zvládať a riešiť problémy, rozvoj sebadôvery u dieťaťa.	Filiálna terapia, video nahrávky na budovanie a posilňovanie rodičovských zručností a porozumenia potrieb dieťaťa.	Učenie rodičov empaticky reagovať na pocity dieťaťa, podpora detí pri vyjadrovaní názoru a získavaní pocitu, že sú prijímané, čím sa uvoľní napätie.

⁶⁸ Inými metódami práce, ktoré je možné uplatniť v uvedenom programe, sú terénna sociálna práca s rodinou, motivačné a aktivačné rozhovory, rozvoj a posilnenie vnútorných zdrojov osobností rodičov, pomoc pri organizovaní práce v rodine alebo sociálno-pedagogické vedenie rodiny.

Zdroj: upravené spracovanie podľa autorky Bohovicovej v rámci *Programu Centra pre deti a rodiny* občianskeho združenia *Návrat* (2020)

PRÍLOHA C

Tabuľka č. 23: Základné informácie o kvalitatívnom výskume v predvýskumnej aktivite

ZÁKLADNÉ INFORMÁCIE O KVALITATÍVNOM VÝSKUME V PREDVÝSKUMNEJ AKTIVITE	
Téma	<i>Rozvodovosť do 5 rokov manželstva</i>
Cieľ výskumu	Zistiť vnímanie rozvodovej situácie do 5 rokov manželstva na Slovensku u študentiek sociálnej práce na <i>Inštitúte edukológie a sociálnej práce</i>
Typ výskumu	Kvalitatívny
Metóda	Pološtruktúrovaný rozhovor
Forma	Online
Výber vzorky	Nenáhodná vzorka, kvótny výber
Výskumná vzorka	Študentky 1. ročníka, 2. stupňa, Magisterského štúdia, odboru sociálna práca na <i>Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove</i> na <i>Inštitúte edukológie a sociálnej práce</i>
Zameranie výskumu	Vnímanie rozvodovosti do 5 rokov manželstva na Slovensku u vysokoškolských študentiek odboru sociálna práca

Zdroj: vlastné spracovanie

Tabuľka č. 24: Operacionalizácia pojmu rozvodová situácia

OPERACIONALIZÁCIA POJMU ROZVODOVÁ SITUÁCIA	
IDENTIFIKÁCIA	Záťažová situácia; náročná životná situácia; narušené sociálne fungovanie; dysfunkčná rodina; neuspokojovanie potrieb; prítomnosť vplyvu spoločenských zmien; osobnostná rozdielnosť partnerov; nestabilita a rozvrat rodiny; nezhody a konflikty; narušené vzťahy; neefektívna komunikácia; pocity úzkosti, stresu, zúfalstva a bezmocnosti; odlišné očakávania a predstavy v manželstve; špecifické povahové črty partnerov.

Zdroj: vlastné spracovanie

Tabuľka č. 25: Prehľad výskumných otázok a výskumných hypotéz kvalitatívneho výskumu v predvýskumnej aktivite

PREHEAD VÝSKUMNÝCH OTÁZOK A VÝSKUMNÝCH HYPOTÉZ KVALITATÍVNEHO VÝSKUMU V PREDVÝSKUMNEJ AKTIVITE	
Výskumná otázka č. 1: Aké sú dôsledky rozvodovej situácie na život ľudí?	Výskumná hypotéza č. 1: <i>Predpokladáme, že rozvodovosť do 5 rokov manželstva môže mať vplyv na zmenu postoja k rodinnému a partnerskému životu i optimálnemu sociálnemu fungovaniu rodiny</i>
Výskumná otázka č. 2: Aký význam zohráva dlhodobá, prípadne opakujúca sa nepriaznivá situácia v manželstve na rozvodovosť partnerov?	Výskumná hypotéza č. 2: <i>Predpokladáme, že dlhodobá, prípadne opakujúca sa nepriaznivá situácia v manželstve má vplyv na rozhodnutie pre rozvodovosť</i>
Výskumná otázka č. 3: Akú úlohu zohráva nedostatočné poznanie partnera na fungovanie manželstva?	Výskumná hypotéza č. 3: <i>Predpokladáme, že rozvodová situácia do 5 rokov manželstva je spôsobená najmä nedostatočným poznaním a neporozumením partnerovi v rámci výskytu nepredvídateľných nepriaznivých situácií</i>

Zdroj: vlastné spracovanie

Poukazujúc na metodológiu výskumu uvádzame, že **výber výskumnej vzorky** spočíval v nenáhodnom a kvótnom výbere pozostávajúci z voľby 3 respondentiek. Konkrétne ide o študentky 1. ročníka, 2. stupňa, Magisterského štúdia, odboru sociálna práca na *Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove na Inštitúte edukológie a sociálnej práce*.⁶⁹

Z pohľadu metodiky sme už uviedli, že ide o **kvalitatívny typ výskumu**, v ktorom sme aplikovali **pološtruktúrovaný rozhovor**, ktorý v rámci **organizácie výskumu** prebiehal v elektronickej podobe. Výber výskumnej metódy je vhodný z dôvodu, že umožňuje získať a zdokumentovať vnímanie respondentiek na tému *Rozvodovosť do 5 rokov manželstva*.

Vyjadrujúc základné informácie o uskutočnenom kvalitatívnom výskume považujeme za prínosné poukázať na **skonštruované otázky pološtruktúrovaného rozhovoru**:

- 1) Prečo podľa Vás rozvodovosť do 5 rokov manželstva môže mať vplyv na zmenu postoja k rodinnému a partnerskému životu i optimálnemu sociálnemu fungovaniu rodiny?
- 2) Prečo podľa Vás rozvodová situácia môže byť záťažou pre zúčastnených partnerov?
- 3) Ako vnímate to, že rozvodová situácia môže negatívnym spôsobom ovplyvniť fungovanie jedinca?
- 4) Ako vnímate tvrdenie, že rozvodová situácia je náročnou životnou situáciou, ktorá ovplyvňuje životy ľudí?
- 5) Čo si myslíte o tvrdení, že rozvodová situácia zvyšuje osobné nároky na budúcich partnerov?
- 6) Čo si myslíte o tvrdení, že dlhodobá, prípadne opakujúca sa nepriaznivá situácia v manželstve má vplyv na rozhodnutie pre rozvodovosť?
- 7) Aký je Váš názor na tvrdenie, že nepredvídateľné situácie (napríklad nepripravenosť na založenie rodiny, zdravotné problémy, finančná nepriaznivá situácia...) ovplyvňujú zvažovanie rozvodu?
- 8) Ako vnímate to, že dlhodobé, prípadne opakujúce sa nepriaznivé situácie v rodine narušujú optimálne fungovanie manželstva?
- 9) Prečo je podľa Vás dlhodobá, prípadne opakujúca sa nepriaznivá situácia v manželstve impulzom pre uvažovanie o rozvode?
- 10) Čo si myslíte o tvrdení, že východiskovou situáciou z nepriaznivej situácie manželstva, pre niektoré manželské páry, je rozhodnutie pre rozvod?

⁶⁹ Vzhľadom na predstavenú výskumnú vzorku zdôrazňujeme, že účelom výberu je získanie postojov od menovaných študentiek, u ktorých predpokladáme dostatočné vedomosti, poznatky a prehľad v problematike rozvodovej situácie.

- 11) Prečo sa podľa Vás môžu v manželstve vyskytnúť nepredvídateľné situácie, v ktorých partneri nebudú poznať postoj, ktorým druhý partner zareaguje?
- 12) Môže byť podľa Vás nedostatočné poznanie a neporozumenie partnerovi silným dôvodom na rozhodnutie sa pre rozvodovú situáciu? Ak áno/nie, prečo?
- 13) Prečo podľa Vás zohľadnenie rozdielnych postojov partnerov zohráva rolu pri rozhodovaní o rozvode?
- 14) Myslíte si, že počas prvých 5 rokov manželstva môže nastať u niektorých z partnerov zmena správania, ktorá môže byť dôvodom pre oslabenie fungujúceho manželstva? Ak áno/nie, prečo?
- 15) Aký je Váš názor na situáciu, keď nedostatočné poznanie a neporozumenie partnerovi vedie k rozvodovej situácii?

Rozvodová situácia je veľmi špecifickou udalosťou, ktorá je vo väčšine prípadov pre partnerov náročnou situáciou z pohľadu zvládnutia prežívaných pocitov a sprevádzaných emócií. V rámci pološtruktúrovaného rozhovoru uvádzame, že sme pokryli viaceré oblasti týkajúce sa témy s názvom *Rozvodovosť do 5 rokov manželstva*.

Interpretácia výskumných zistení vyjadruje analýzu jednotlivito spracovaných odpovedí na otázky v podobe pološtruktúrovaného rozhovoru vo forme troch tabuliek, ktoré prezentujeme v spracovanej analýze výskumných zistení. V uvedených tabuľkách ide o priblíženie odpovedí respondentiek, v ktorých sme súčasne vyznačili potvrdenie alebo vyvrátenie výskumných hypotéz.⁷⁰

Konštatujeme, že oslovené respondentky boli veľmi ochotné poskytnúť postoje orientované na vnímanie uvedenej problematiky. Nadväzujúc uvádzame, že do analýzy pološtruktúrovaného rozhovoru je možné nahliadnuť prostredníctvom nasledujúcich spracovaných tabuliek.

Tabuľka č. 26: Prehľad odpovedí⁷¹ respondentiek na položené otázky skonštruované podľa výskumnej otázky č. 1 a výskumnej hypotézy č. 1 v kvalitatívnom výskume v predvýskumnej aktivite

OTÁZKA			
--------	--	--	--

⁷⁰ Výskumu sa zúčastnili 3 respondentky, a to študentky 1. ročníka, 2. stupňa, Magisterského štúdia, odboru sociálna práca na *Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove* na *Inštitúte edukológie a sociálnej práce*. Poukazujeme, že respondentky sa svedomito vyjadrili ku každej položenej otázke, ktorá bola uvedená v elektronickej verzii.

⁷¹ Uvádzame, že niektoré odpovede respondentiek sú skrátané, ale vystihujú podstatu myšlienok. Z pohľadu podfarbenia textu poukazujeme, že zelená farba predstavuje potvrdenie výskumnej hypotézy, červená farba znamená vyvrátenie výskumnej hypotézy a zelená farba spolu s červenou farbou v jednom políčku charakterizuje potvrdenie výskumnej hypotézy, ale aj vyjadrenie protipólu

	ODPOVEĎ RESPONDENTKY 1	ODPOVEĎ RESPONDENTKY 2	ODPOVEĎ RESPONDENTKY 3
1.) Prečo podľa Vás rozvodovosť do 5 rokov manželstva môže mať vplyv na zmenu postoja k rodinnému a partnerskému životu i optimálnemu sociálnemu fungovaniu rodiny?	„Rodina prechádza prvými závažnými problémami, ktoré nedokáže riešiť samostatne. Je vhodné, aby sa rodiny obrátili na rodinných terapeutov a sociálne poradne.“	„Dôvodom môže byť sklamanie a následné odkladanie možného budúceho rodinného alebo partnerského života.“	„Je to skúsenosť, ktorá môže ovplyvniť pohľad na svet a postoje na primárne vzťahové otázky.“
2.) Prečo podľa Vás rozvodová situácia môže byť záťažou pre zúčastnených partnerov?	„Rozvodová situácia predstavuje záťaž pre všetkých zúčastnených. Všetci trpia a najviac sú ovplyvnené deti a ich život, a to bez ohľadu na ich vek.“	„Rozvod je zásah do rodinného spoložitia, ktorý ovplyvňuje ľudí aj v ostatných oblastiach života. Spôsobuje depresie, negatívne ovplyvňuje život, ovplyvňuje finančnú stránku a partneri často musia riešiť otázku nového bývania.“	„Vždy jeden z partnerov sa nechce rozvieť. Rozvod predstavuje ťažké zvládanie, hádky, konflikty ohľadom majetku. Náročná situácia pre zvládnutie aj pre deti.“
3.) Ako vnímate to, že rozvodová situácia môže negatívnym spôsobom ovplyvniť fungovanie jedinca?	„U väčšiny ľudí je rozvod sprevádzaný životnou krízou a citovým utrpením. Zdôrazňujú sa ničivé a nezmazateľné účinky rozvodu na deti. Rodina po rozvode už nemôže deťom poskytnúť plnohodnotné rodinné zázemie.“	„Súhlasím... ...aj keď pre niekoho môže byť rozvod pozitívnym determinantom.“	„Môže sa to pretaviť do budúcnosti a takáto osoba môže zostať nakoniec aj sama do konca života.“
4.) Ako vnímate tvrdenie, že rozvodová situácia je náročnou životnou situáciou, ktorá ovplyvňuje životy ľudí?	„Rozvod často aktivuje úzkostnú, ambivalentnú väzbu. Partnerský vzťah vykazuje značnú krízu.“	„S týmto názorom sa úplne stotožňujem, nakoľko zasahuje do osobného života vo veľkej miere a prináša veľké zmeny, ktoré môžu byť veľmi zložité a ťažké.“	„Rozvod je určite náročnou životnou situáciou, pretože ovplyvňuje nielen manželov, ktorí sa rozvádzajú, ale aj deti, či širšiu rodinu.“
5.) Čo si myslíte o tvrdení, že rozvodová situácia zvyšuje osobné nároky na budúcich partnerov?	„Ten, kto sa rozhodol a má vážny úmysel rozvieť sa, tak začal proces emočného odpútavania sa od partnera s predstihom. Prejavuje sa zvýšenou mierou konfliktov alebo	„Na jednej strane súhlasím, že pokiaľ išlo o negatívnu skúsenosť...“	„Určite môže takáto situácia nastať, pretože ak nebol jeden spokojný s druhým, tak bude vyžadovať tie očakávania od budúceho partnera tak, aby bol spokojný.“

	<i>vzájomným vyhýbaním sa. Manželia prestávajú komunikovať alebo je komunikácia poznačená agresivitou, prestávajú kooperovať ekonomicky, oddelene trávajú voľný čas a podobne. “</i>	<i>...a na druhej strane to môže u partnerov znížiť ich nároky, nakoľko sa boja, že ostanú sami. “</i>	
--	--	--	--

Na základe získaných odpovedí konštatujeme, že analýza odpovedí respondentiek **potvrdila** výskumnú hypotézu č. 1, ktorej znenie bolo: „*Predpokladáme, že rozvodovosť do 5 rokov manželstva môže mať vplyv na zmenu postoja k rodinnému a partnerskému životu i optimálnemu sociálnemu fungovaniu rodiny*“. Poukazujeme, že respondentka č. 2 v otázke č. 3 a č. 5 sa zamerala aj na pozitívny vplyv rozvodovej situácie na partnerov.

Tabuľka č. 27: Prehľad odpovedí respondentiek na položené otázky skonštruované podľa výskumnej otázky č. 2 a výskumnej hypotézy č. 2 v kvalitatívnom výskume v predvýskumnej aktivite

OTÁZKA	ODPOVEĎ RESPONDENTKY 1	ODPOVEĎ RESPONDENTKY 2	ODPOVEĎ RESPONDENTKY 3
6.) Čo si myslíte o tvrdení, že dlhodobá, prípadne opakujúca sa nepriaznivá situácia v manželstve má vplyv na rozhodnutie pre rozvodovosť?	<i>„Rozvod manželstva nie je bezdôvodný, ale má vždy príčinu, kvôli ktorej nastáva.“</i>	<i>„Určite súhlasím. Nepriaznivá situácia dokáže podnietiť ľudí v tom, že nechcú v manželstve zotrvať.“</i>	<i>„Určite má vplyv.“</i>
7.) Aký je Váš názor na tvrdenie, že nepredvídateľné situácie (napríklad nepripravenosť na založenie rodiny, zdravotné problémy, finančná nepriaznivá situácia...) ovplyvňujú zvažovanie rozvodu?	<i>„Zvažovanie rozvodu ovplyvňuje aj nestabilita, rozvrat rodiny, nechcené tehotenstvo, vstup do manželstva krátko po sklamaní sa vo vzťahu, vekové rizikové faktory, extrémne povahové rysy, ako napríklad agresivita, žiarlivosť, alkoholizmus a podobne.“</i>	<i>„Tieto skutočnosti sa vzťahujú na osobnosť človeka, na jeho empatiu a rozhodnosť. Nedajú sa paušalizovať. Je to individuálne.“</i>	<i>„Je to pravda, tieto udalosti môžu veľmi ovplyvniť manželstvo, prípadne ohroziť ho. Rozvod môže nastať aj v prípade, ak medzi partnermi nevznikne nejaký kompromis alebo dohoda o tom, ako budú fungovať ďalej a podobne.“</i>
8.) Ako vnímate to, že dlhodobé, prípadne opakujúce sa nepriaznivé situácie v rodine narušujú optimálne fungovanie manželstva?	<i>„Je najviac postihnuté a zraňujúce práve fungovanie v emočnej oblasti.“</i>	<i>„Nepriaznivé situácie môžu mať vplyv na optimálne fungovanie, ak z veľkej miery zasahujú a sú náročné pre manželstvo.“</i>	<i>„Plne súhlasím.“</i>
9.) Prečo je podľa Vás dlhodobá, prípadne opakujúca sa nepriaznivá situácia v manželstve impulzom pre uvažovanie o rozvoze?	<i>„Častou príčinou rozvodov je aj domáce násilie.“</i>	<i>„Ľudia z dlhodobého hľadiska nechcú zotrvať v nekomfortnej situácii. Je to pre nich náročné. Jednoduchšie“</i>	<i>„Pretože nie je možné nepriaznivú situáciu zmeniť.“</i>

		<i>riešenie je odísť z manželstva.“</i>	
10.) Čo si myslíte o tvrdení, že východiskovou situáciou z nepriaznivej situácie manželstva, pre niektoré manželské páry, je rozhodnutie pre rozvod	<i>„Rozvodová situácia môže byť riešením násilia.“</i>	<i>„Rozvod môže byť niekedy veľmi pozitívny, ak uľahčí život partnerom, ale inokedy môže byť rozvod horším riešením, pokiaľ ľudí veľmi zraní, prípadne ak negatívne vplyva na deti.“</i>	<i>„Súhlasím, pretože ak sa partnerom nedarí situáciu zmeniť alebo ju nechcú zmeniť, tak iné východisko nie je.“</i>

Znázornená tabuľka prezentuje odpovede výskumnej vzorky, ktorá **potvrďuje** stanovenú hypotézu č. 2, ktorej znenie bolo: *„Predpokladáme, že dlhodobá, prípadne opakujúca sa nepriaznivá situácia v manželstve má vplyv na rozhodnutie pre rozvodovosť“*. V rámci analýzy odpovedí respondentiek považujeme za vhodné poukázať aj na nepotvrdenie jednej otázky u respondentky č. 2 a jej vyjadrenia na otázku č. 7, v ktorom uviedla, že nepredvídateľné situácie nemusia mať vplyv na zvažovanie rozvodu, pretože ide o skutočnosti, ktoré sa vzťahujú na osobnosť človeka, ktoré sú individuálne.

Tabuľka č. 28: Prehľad odpovedí respondentiek na položené otázky skonštruované podľa výskumnej otázky č. 3 a výskumnej hypotézy č. 3 v kvalitatívnom výskume v predvýskumnej aktivite

OTÁZKA	ODPOVEĎ RESPONDENTKY 1	ODPOVEĎ RESPONDENTKY 2	ODPOVEĎ RESPONDENTKY 3
11.) Prečo sa podľa Vás môžu v manželstve vyskytnúť nepredvídateľné situácie, v ktorých partneri nebudú poznať postoj, ktorým druhý partner zareaguje?	<i>„Klesá alebo absentuje spolupráca manželov v inštrumentálnych zložkách spolužitia (hospodárenie s peniazmi, starostlivosť o domácnosť), intimita je obmedzená na minimum, manželské hádky, či nepriateľské mlčanie sa stávajú takmer každodennou realitou, je sabotovaná manželská solidarita.“</i>	<i>„V manželstve sa vyskytnú nové situácie, na ktoré môžu partneri reagovať rôznym spôsobom. Ide o zhodu okolností nálady a životnej situácie. Nové problémy, nové postoje.“</i>	<i>„V spoločnosti vznikajú neustále nové javy a zmeny, na ktoré človek nie je pripravený.“</i>
12.) Môže byť podľa Vás nedostatočné poznanie a porozumenie partnera silným dôvodom na rozhodnutie sa pre rozvodovú situáciu? Ak áno/nie, prečo?	<i>„Áno, je to spojované s neistotou roly muža alebo ženy a niekedy aj s celkovou neschopnosťou vcítiť sa do kože svojho partnera.“</i>	<i>„Áno, ak správanie negatívne ovplyvňuje partnera, ktoré dovtedy nebolo videné a je hodnotené zle.“</i>	<i>„Áno, môže. Je to z dôvodu, že reálne sa navzájom nepoznajú a ak si nedokážu vzájomne porozumieť, takýto vzťah nemá zmysel, ak sa o vzájomné porozumenie nesnažia.“</i>
13.) Prečo podľa Vás zohľadnenie rozdielnych postojov partnerov	<i>„Obaja chcú zmenu, pričom každý si ju môže predstavovať inak.“</i>	<i>„Pretože pokiaľ nesúhlasí jeden z partnerov s rozvodom,“</i>	<i>„Áno, zohráva a záleží od toho, aká je to osobnosť. Každý má svoj“</i>

<p>zohráva rolu pri rozhodovaní o rozvode?</p>	<p><i>Rozhodovanie o rozvode väčšinou prebieha asymetricky – jeden z manželov sa prikláňa k rozvodu, druhý rozvod odmieta. Niekedy manželia zahrňajú do procesu rozhodovania svoje okolie, vrátane manévrovania s deťmi – snahy získať ich na svoju stranu, obhájiť sa a podobne.“</i></p>	<p><i>môže prejavovať snahu a úsilie o partnera. Môže to ovplyvniť rozvod, ktorý sa zmení na fungujúce manželstvo.“</i></p>	<p><i>názor a postoj, ktorý je niekedy ťažké zmeniť. Ak k zmene postoju nedôjde a partneri budú trvať na svojom názore, môže dôjsť k rozvodovej situácii.“</i></p>
<p>14.) Myslíte si, že počas prvých 5 rokov manželstva môže nastať u niektorých z partnerov zmena správania, ktorá môže byť dôvodom pre oslabenie fungujúceho manželstva? Ak áno/nie, prečo?</p>	<p><i>„Áno, bilancovanie spolužitia vyznieva stále častejšie negatívne. Narastá rozvodový potenciál. Kríza môže, no nemusí vyústiť do rozvodového rozhodnutia a jednaní“</i></p>	<p><i>„Áno, manželstvo je nová skúsenosť, ktorá so sebou prináša nové situácie, ktoré môžu rôznym spôsobom ovplyvniť názor na druhého partnera. Môže to byť príčinou rozvratu.“</i></p>	<p><i>„Môže, pretože nikdy človeka nepoznáme natoľko dobre, či s ním žijeme rok, dva, päť, desať.“</i></p>
<p>15.) Aký je Váš názor na situáciu, keď nedostatočné poznanie a neporozumenie partnerovi vedie k rozvodovej situácii?</p>	<p><i>„Pri rozvode manželov najčastejšie jeden z nich rozchod iniciuje a druhý sa cíti byť opustený. Partner sa vo vzťahu cíti neprijemne a nespokojnosť výrazne presahuje prechodnú zlosť, sklamanie, ľútosť. Vytvára si samostatné plány a pripravuje sa na rozchod. Vo vhodnom čase so svojimi plánmi partnera zoznámi, či už ako s hotovým rozhodnutím alebo mu predtým poskytne čas pre vyjadrenie náznakov nespokojnosti a postupného odťahovania sa. Druhý partner nevnímal závažnosť situácie a včas účinne nejednal. Keď pochopí situáciu v plnej vážnosti, iniciátor je v pokročilom štádiu odpútavania sa a dáva najavo, že „už je neskoro“.“</i></p>	<p><i>„Pokiaľ partner má snahu o lepšie spoznanie, tak partneri vedia prekonať všetko... ...ale pokiaľ nie je iniciatíva na spoznanie, tak to môže viesť k rozvodu.“</i></p>	<p><i>„Je to tak, ak sa nepoznajú a nevedia si porozumieť, nemôžu spolu kvalitne fungovať vo vzťahu.“</i></p>

Sumarizujeme **potvrdenie** výskumnej hypotézy č. 3, ktorej znenie bolo: „Predpokladáme, že rozvodová situácia do 5 rokov manželstva je spôsobená najmä nedostatočným poznaním a neporozumením partnerovi v rámci výskytu nepredvídateľných nepriaznivých situácií“. Nadväzujúc uvádzame, že respondentka č. 1 súhlasí s tvrdením, v otázke č. 14, že počas prvých 5 rokov manželstva môže nastať u niektorých z partnerov zmena správania, ktorá môže byť dôvodom pre oslabenie fungujúceho manželstva, ale na druhej strane respondentka č. 1 uvádza, že kríza nemusí vždy vyústiť do rozvodového rozhodnutia a jednanja. Analyzujúc získané odpovede ďalej vyzdvihujeme respondentku č. 2, ktorá v rámci otázky č. 15 uviedla, že nedostatočné poznanie a neporozumenie partnerovi môže viesť k rozvodovej situácii, ak partner nemá snahu o lepšie spoznanie. Na druhej strane respondentka č. 2 poukazuje, že ak medzi partnermi nie je prítomná iniciatíva na spoznanie sa, tak to môže viesť k rozvodovej situácii.

PRÍLOHA D

Tabuľka č. 29: Operacionalizácia pojmov kvantitatívneho výskumu s dôrazom na vybrané ukazovatele a ich identifikáciu

OPERACIONALIZÁCIA POJMOV	
UKAZOVATEĽ	Sociálna opora
IDENTIFIKÁCIA	Pomoc (psychická, finančná, materiálna) v záťažovej situácii; zdroj zvládania náročnej situácie; súčasť sociálneho prostredia klienta; pozitívne vzťahy medzi ľuďmi; uľahčenie zvládania, resp. prežívania nepriaznivej situácie; kvalita vzťahov medzi jedincami; poskytnutie nápomocnej informácie; emocionálna blízkosť; posilňovanie, resp. povzbudzovanie jedinca v núdzi; aktívne načúvanie klientovi; prostriedok k úspešnej socializácii; vplyv na psychické zdravie jedinca; ochrana proti škodlivému vplyvu stresových situácií.
	Sociálne intervencie
IDENTIFIKÁCIA	Postup práce s klientom na základe metodického postupu; formovanie názorov, presvedčení, postojov, citov a konania klientov; aplikácia terapeutických prístupov; rozbor problémovej situácie; podporovanie individuálnych záujmov; pomoc pri nájdení vhodného riešenia problému, resp. situácie; vedenie klienta k svojpomoci; podpora rastu, rozvoja a zrelosti; usmernenie pri orientácii vo svete; poskytovanie informácií; diskusia s klientom; odborný zásah v prospech klienta; cieľavedomé zasahovanie do sociálneho fungovania; mobilizácia klientových síl; prekonanie krízovej situácie; posilnenie sebadôvery klienta; podpora samostatnosti, nezávislosti a sebestačnosti; sprevádzanie a zmocňovanie jedincov.
UKAZOVATEĽ	Záťažová situácia
IDENTIFIKÁCIA	Presah adaptačných možností jedinca; neprimerané úlohy a požiadavky; faktor negatívne ovplyvňujúci kvalitu života; tlak silných nepriaznivých situačných podmienok; náročná životná udalosť; psychická záťaž; problémové, frustrujúce, konfliktné a stresové situácie; reakcia na stres (potenie, sťažené dýchanie, zvýšený krvný tlak, strach, hnev, zmena v správaní, nesústredené myslenie, vnútorný monológ, reagovanie neprimeraným spôsobom, neschopnosť ovládania strachu v komunikácii, negatívny obraz vlastných schopností); narušenie subjektívnej pohody; oslabenie imunitného systému; zhoršenie zdravotného stavu organizmu; zníženie pracovnej výkonnosti a spoľahlivosti; frustrácia, psychické napätie a deprivácia.

UKAZOVATEĽ	Rodina ako klient sociálnej práce
IDENTIFIKÁCIA	Zmena fungovania rodinného systému; problémy v rodičovských povinnostiach; narušenie rodinných funkcií; prítomnosť poruchy sociálneho fungovania; aktuálna nepriaznivá sociálna situácia; neschopnosť zvládať nároky; návšteva v rodine, ohrozené dieťa, sanácia rodiny (opatrenia sociálno-právnej ochrany a sociálnej služby, informácie o formách sociálnej pomoci a podpory dieťaťa, tvorba splátkových kalendárov, úprava bytových podmienok, pomenovanie hlavných problémových oblastí, rekonštrukcia vzťahov v rodine, prevzatie iniciatívy a zodpovednosti za ďalší vývoj); posudzovanie životnej situácie rodiny v kríze; proces práce s rodinou v kríze; prítomnosť neefektívnej, resp. narušenej (dysfunkčnej) komunikácie; adaptácia na nové podmienky.
UKAZOVATEĽ	Pandemická situácia
IDENTIFIKÁCIA	Prirodzená snaha prežiť; celosvetové rozšírenie novej choroby; opakovanie situácie v niekoľkých vlnách; tvorba opatrení; šírenie choroby medzi ľuďmi; prítomnosť závažných ochorení; infikovanie populácie; predikcia úmrtí; šírenie baktérií a vírusov; prepuknutie infekčnej choroby; výskyt v širokej geografickej oblasti; postihnutie svetovej populácie.

Zdroj: vlastné spracovanie

PRÍLOHA E

Vnímanie záťažovej situácie rodiny v aktuálnej pandemickej situácii

Vážený respondent a vážená respondentka,

som študentkou *Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove* v odbore *sociálna práca* na *Inštitúte edukológie a sociálnej práce*. V rámci výskumu magisterskej práce na tému *Sociálna opora rodiny ako klienta sociálnej práce v aktuálnej pandemickej situácii* by som Vás rada požiadala o vyplnenie nasledovného dotazníka. Cieľom dotazníka je spracovať Vaše odpovede a následne analyzovať vnímanie záťažovej situácie v aktuálnej pandemickej situácii s akcentom na jej prejavy a iné atribúty. Váš názor je dôležitý, preto mi dovoľte Vás poprosiť o úprimné a pravdivé odpovede. Dotazník je anonymný a všetky získané informácie sú dôverné a budú slúžiť len na vedecké účely. Vopred Vám ďakujeme za Vašu ochotu, čas a spoluprácu.

Dotazník obsahuje otázky, na ktoré budete odpovedať pomocou škály.

1	2	3	4	5
nikdy	zriedka	často	veľmi často	stále

Prosím, aby Ste vždy vybrali len jednu odpoveď.

Výber odpovede zodpovedne zakrúžkujte.

1.) Pociťujete niekedy smútok, strach, úzkosť alebo napätie v rodine, ktoré je spôsobené aktuálnou pandemickou situáciou?

1	2	3	4	5
nikdy	zriedka	často	veľmi často	stále

2.) Máte niekedy pocit, že doma sa cítite nepríjemne?

1	2	3	4	5
nikdy	zriedka	často	veľmi často	stále

3.) Všimli Ste si niekedy na sebe, že Vám je lepšie v inom prostredí, než doma?

1	2	3	4	5
nikdy	zriedka	často	veľmi často	stále

4.) Ako často sa zamýšľate nad dôsledkami záťažovej situácie spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou?

(napr. neprimerané úlohy a požiadavky; neschopnosť zvládvať nároky; psychická záťaž; narušenie denného režimu, subjektívnej pohody, životnej spokojnosti alebo harmonického rodinného fungovania; oslabené sociálne kontakty,

izolácia od spoločenského sveta; prítomnosť poruchy sociálneho fungovania; zmena fungovania rodinného systému, narušenie rodinných funkcií, problémy v rodičovských povinnostiach)

1	2	3	4	5
nikdy	zriedka	často	veľmi často	stále

5.) Všimli Ste si niekedy na sebe, že záťažová situácia, spôsobená aktuálnou pandemickou situáciou, ovplyvňuje Vašu náladu?

1	2	3	4	5
nikdy	zriedka	často	veľmi často	stále

6.) Podľa Vás sa niekedy vyskytujú nezhody v domácnosti?

1	2	3	4	5
nikdy	zriedka	často	veľmi často	stále

7.) Ako často sa nachádzate v konfliktnej situácii s iným/inou členom/kou domácnosti?

1	2	3	4	5
nikdy	zriedka	často	veľmi často	stále

8.) Pociťujete niekedy, že vplyvom náročnej situácie, spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou, sú vzťahy v rodine oslabené?

1	2	3	4	5
nikdy	zriedka	často	veľmi často	stále

9.) Pociťujete niekedy v domácnosti nárast napätia v dôsledku záťažovej situácie?

1	2	3	4	5
nikdy	zriedka	často	veľmi často	stále

10.) Máte niekedy pocit, že záťažová situácia, spôsobená aktuálnou pandemickou situáciou, vplýva na vzťahy v rodine?

1	2	3	4	5
nikdy	zriedka	často	veľmi často	stále

11.) Pociťujete niekedy napätie v rodine, ktoré je spôsobené záťažovou situáciou?

1	2	3	4	5
nikdy	zriedka	často	veľmi často	stále

12.) Všimli Ste si niekedy narušený chod domácnosti?

(napr. nezhody, konflikty, neporozumenie)

1	2	3	4	5
nikdy	zriedka	často	veľmi často	stále

13.) Ako často Vám napadlo, že fungovanie v rodine je neobvyklé alebo narušené?

1	2	3	4	5
nikdy	zriedka	často	veľmi často	stále

14.) Ako často vnímate, že rodina si neplní základné funkcie rovnako ako pred záťažovou situáciou spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou?

1	2	3	4	5
nikdy	zriedka	často	veľmi často	stále

15.) Máte niekedy pocit, že vplyvom záťažovej situácie, spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou, sa nekladie dôraz na Vaše emócie?

1	2	3	4	5
nikdy	zriedka	často	veľmi často	stále

16.) Ako často máte pocit, že vplyvom pandemickej situácie sa oslabujú Vaše vzťahy s okolím?

1	2	3	4	5
nikdy	zriedka	často	veľmi často	stále

17.) Pociťujete niekedy, že pandemická situácia negatívne ovplyvňuje správanie a fungovanie členov/iek rodiny?

1	2	3	4	5
nikdy	zriedka	často	veľmi často	stále

18.) Ako často máte pocit, že vplyvom pandemickej situácie sú oslabené Vaše schopnosti alebo zručnosti?

(napr. efektívna komunikácia s inými, interakcia so spolužiakmi)

1	2	3	4	5
nikdy	zriedka	často	veľmi často	stále

19.) Máte niekedy pocit, že záťažová situácia, spôsobená aktuálnou pandemickou situáciou, ovplyvňuje Vaše začleňovanie sa do spoločnosti alebo do povinností každodenného života?

1	2	3	4	5
nikdy	zriedka	často	veľmi často	stále

20.) Pociťujete niekedy v dôsledku záťažovej situácie stres alebo neistotu z budúcnosti?

1	2	3	4	5
nikdy	zriedka	často	veľmi často	stále

Ďalšia časť dotazníka obsahuje tvrdenia, na ktoré budete odpovedať pomocou škály.

1	2	3	4	5
nesúhlasím	skôr nesúhlasím	neviem	skôr súhlasím	súhlasím

Prosím, aby Ste vždy vybrali len jednu odpoveď.

Výber odpovede zodpovedne zakrúžkujte.

21.) Je mi poskytovaná pomoc (psychická, finančná, materiálna) v záťažovej situácii, ktorá je spôsobená aktuálnou pandemickou situáciou.	1	2	3	4	5
22.) Sociálny pracovník/čka mi poskytuje odborné intervencie na uľahčenie zvládania, resp. prežívania mojej nepriaznivej situácie.	1	2	3	4	5
23.) Činnosti, aktivity, intervencie sociálnych pracovníkov/čok zlepšujú vzťahy medzi mnou a ostatnými členmi/kami rodiny.	1	2	3	4	5
24.) Zo strany sociálneho pracovníka/čky pociťujem povzbudenie, ak sa nachádzam v núdzi.	1	2	3	4	5
25.) Pri riešení záťažovej situácie, spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou, vnímam usmernenie od sociálneho pracovníka/čky pri orientácii vo svete.	1	2	3	4	5
26.) Som vedený/á k svojpomoci.	1	2	3	4	5
27.) Sociálny pracovník/čka mi pomáha pri nájdení vhodného riešenia mojej záťažovej situácie alebo problému.	1	2	3	4	5
28.) V mojej záťažovej situácii, spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou, sociálny pracovník/čka spolu so mnou realizuje rozbor prežívanej problémovej situácie.	1	2	3	4	5
29.) Sociálna opora poskytovaná sociálnym pracovníkom/čkou pomáha podporovať moje individuálne záujmy.	1	2	3	4	5
30.) Sociálny pracovník/čka počas práce s rodinou kladie dôraz na môj osobný rast, rozvoj a zrelosť.	1	2	3	4	5
31.) Zo strany sociálnych pracovníkov/čok sú mi					

poskytované nápomocné informácie, ktoré sú prínosom pre riešenie mojej záťažovej situácie.	1	2	3	4	5
32.) So sociálnym pracovníkom/čkou mám možnosť diskutovať o svojej záťažovej situácii a jej vyplývajúcich problémoch.	1	2	3	4	5
33.) Sociálny pracovník/čka vypracúva odborný individuálny plán v môj prospech.	1	2	3	4	5
34.) Vnímam, že sociálny pracovník/čka zasahuje do fungovania rodinného systému vhodnými spôsobmi s cieľom jeho zlepšenia.	1	2	3	4	5
35.) Sociálny pracovník/čka posilňuje moju sebadôveru.	1	2	3	4	5
36.) Som podporovaný/á k samostatnosti a sebestačnosti.	1	2	3	4	5
37.) Pri dôležitých otázkach o riešení záťažovej situácie, spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou, ma sociálny pracovník/čka sprevádza.	1	2	3	4	5

38.) O svojej záťažovej situácii môžem otvorene komunikovať so sociálnym pracovníkom/čkou, ktorý/á ma aktívne počúva.	1	2	3	4	5
39.) Je mi poskytovaná pomoc pri adaptovaní sa na nové podmienky vplyvom aktuálnej pandemickej situácie.	1	2	3	4	5
40.) Zo strany sociálneho pracovníka/čky je môj zdravý všestranný vývin podporovaný.	1	2	3	4	5
41.) Som usmerňovaný/á v tom, ako bojovať proti škodlivému vplyvu stresových situácií spôsobeným záťažovou situáciou.	1	2	3	4	5
42.) Sociálny pracovník/čka mi pomáha pri zmene fungovania rodinného systému v prospech všetkých členov/iek rodiny.	1	2	3	4	5
43.) Sociálny pracovník/čka zmiernuje môj smútok, strach, úzkosť alebo napätie, ktorých pôvodcom je záťažová situácia spôsobená aktuálnou pandemickou situáciou.	1	2	3	4	5
44.) Som sprevádzaný/á pri zvládaní úloh a požiadaviek alebo nárokov, ktoré sú na mňa kladené rodinou a spoločnosťou.	1	2	3	4	5
45.) Sociálny pracovník/čka mi pomáha pri identifikovaní a plnení rodinných úloh a povinností.	1	2	3	4	5
46.) Sociálny pracovník/čka mi pomáha odstraňovať poruchy v sociálnom fungovaní.	1	2	3	4	5
47.) Sociálny pracovník/čka svojimi intervenciami prispieva k zlepšeniu rodinných vzťahov medzi všetkými členmi/kami.	1	2	3	4	5
48.) Sociálny pracovník/čka mi pomáha pri riešení nezhôd alebo konfliktov s ostatnými členmi/kami rodiny, čím zlepšuje chod domácnosti.	1	2	3	4	5
49.) Som usmerňovaný/á pri vhodnom plnení základných funkcií rodiny.	1	2	3	4	5

Uved'te Váš rod:

a) muž

b) žena

Uved'te Váš vek:

a) 11-15

e) 46-65

b) 16-20

f) 66-75

c) 21-30

g) 76 a viac

d) 31-45

Uved'te Váš status:

a) otec

b) matka

c) syn

d) dcéra

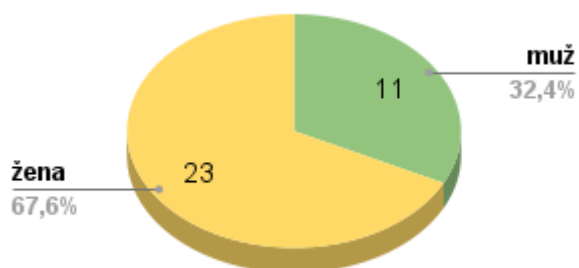
e) iné (uved'te aké)

V závere Nám dovoľte ešte raz poďakovať za Váš čas, ktorý Ste venovali vyplneniu dotazníka a za Vaše úprimné odpovede. Prosíme Vás skontrolujte, či Ste odpovedali na všetky otázky.

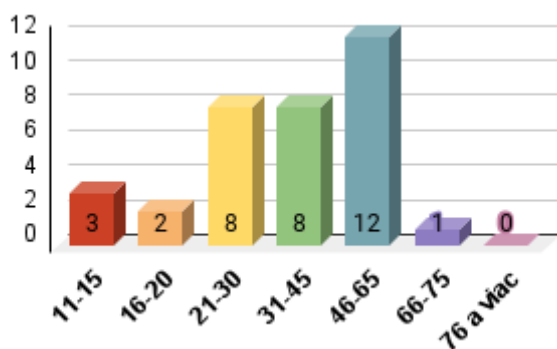
Priestor na otázky, ktoré sme Vám nepoložili:

.....
.....

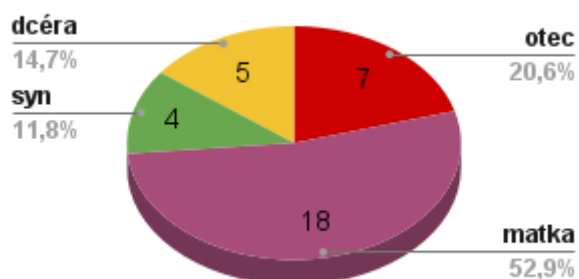
Graf č. 14: Rod respondentov

Graf č. 15: Vek respondentov

Graf č. 16: Status respondentov

Analýza údajov obsiahnutých v grafe č. 14 ukazuje, že z počtu oslovených 39 respondentov sme získali **spätnú väzbu od 34 respondentov**, čo predstavuje **87,18 %** návratnosť dotazníkov. Na základe získaných výsledkov z demografických údajov od respondentov uvádzame, že **ženský rod** je zastúpený v **67,6 %** a **mužský rod** v **32,4 %**.

Vychádzajúc z grafu č. 15 je zjavné, že najpočetnejšiu skupinu oslovených respondentov tvorí veková kategória **46-65 rokov (35,3 %)**. Druhou najväčšou oslovenou skupinou je veková kategória **21-30 rokov (23,5 %)** a **31-45 rokov (23,5 %)**. Kladne vnímame,

že konštruovaný dotazník obsahuje vnímanie respondentov vo veku **11-15 rokov**, a to v zastúpení **8,8 %**. Veková kategória **16-20 rokov** je obsiahnutá v **5,9 %** a kategória **66-75 rokov** je vyjadrená v **2,9 %**. Ako sme už načrtli, **pokryli sme takmer všetky vekové kategórie**.

Percentuálne údaje ďalej ukazujú, že **status matky** je vyjadrený v **52,9 %**, čo predstavuje počet 18. Ide o najrozšírenejšiu časť respondentov vyjadrujúcich sa k vnímaniu záťažovej situácie rodiny v aktuálnej pandemickej situácii. V nadväznosti poukazujeme, že nižší percentuálny údaj zastáva **status otca** v **20,6 %**, čo znamená počet 7. Konštatujeme, že **status dcéry** zastáva **14,7 %** v počte 5 a najmenší podiel tvorí **status syna** v podobe **11,8 %**, čo vyjadruje počet 4.

Výsledky spolehlivosti: cronbachovaalfa_2

Počet prvků měřítka: 49

Počet platn. případů: 34

Počet případů s chybějícími daty: 0

Chyb. data byla odstraněna: celé př.

SOUHRN. STAT. PRO MĚŘÍTKO

Prům:	183,91176471	Sčt:	6253,00000000
Směrod. odchylka:	41,917211079	Rozptyl:	1757,0525847
Šikmost:	-,513251061	Špičatost:	,056137795
Minimum:	80,000000000	Maximum:	245,00000000
Cronbachovo alfa:	,975673899	Standardiz. alfa:	,975323590
		Průměrná korelace mezi prvky:	,500159454

Tabuľka č. 30: Počet odpovedí s percentuálnym údajom na otázku č. 2 – „*Máte niekedy pocit, že doma sa cítite nepríjemne?*“ a č. 3 – „*Všimli Ste si niekedy na sebe, že Vám je lepšie v inom prostredí, než doma?*“

OTÁZKA	1	2	3	4	5
	nikdy	zriedka	často	veľmi často	stále
Počet odpovedí so zodpovedajúcim percentuálnym údajom ⁷²					
Otázka č. 2 – „ <i>Máte niekedy pocit, že doma sa cítite nepríjemne?</i> “	3 (8,8 %)	10 (29,4 %)	10 (29,4 %)	5 (14,7 %)	6 (17,6 %)
Otázka č. 3 – „ <i>Všimli Ste si niekedy a sebe, že Vám je lepšie v inom prostredí, než doma?</i> “	3 (8,8 %)	5 (14,7 %)	14 (41,2 %)	6 (17,6 %)	6 (17,6 %)

Zaujímavým zistením je, že respondenti v otázkach č. 2 a č. 3 neodpovedali primárne možnosťou stále, aj keď analyzované vyjadrenia respondentov ukazujú, že možnosť stále patrí medzi tri najčastejšie zvolené odpovede. Na otázku č. 2 – „*Máte niekedy pocit, že doma sa cítite nepríjemne?*“ odpovedali respondenti najčastejšie možnosťou **často (29,4 %)** a **zriedka (29,4 %)**.

Uvádzame, že voľbu zriedka považujeme za pozitívnu, a to z dôvodu, že desať respondentov sa aj napriek prežívaniu záťažovej situácie, spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou, cíti doma príjemne. Získané údaje ďalej ukazujú, že **druhou najčastejšou odpoveďou** na otázku č. 2 je voľba **stále (17,6 %)**. Na treťom mieste výberu respondentov sa umiestnila možnosť **veľmi často (14,7 %)**.

Je pozoruhodné, že na otázku č. 3 – „*Všimli Ste si niekedy na sebe, že Vám je lepšie v inom prostredí, než doma?*“ odpovedali respondenti najčastejšie možnosťou **často (41,2 %)**. Predmetom záujmu uvedenej tabuľky je vyzdvihnúť aj druhú a tretiu najčastejšie zvolenú odpoveď respondentov, ktorou je voľba **stále (17,6 %)** a **veľmi často (17,6 %)** v rovnakom percentuálnom zastúpení.

⁷² Poukazujeme, že údaj podfarbený žltou farbou predstavuje zvýraznenie počtu odpovedí, ktoré sa opakovali najčastejšie. Zelenou farbou je označený počet druhých najčastejších odpovedí a číselné údaje v sivej farbe reflektujú počet tretích najčastejších odpovedí respondentov.

Tabuľka č. 31: Otázka č. 2 – „Máte niekedy pocit, že doma sa cítite nepríjemne?“

Odpoveď	Veková kategória	
	11-15 rokov	16-20 rokov
nikdy	-	-
zriedka	-	-
často	-	1
veľmi často	1	-
stále	2	1

Výsledky v tabuľke č. 25, vyjadrujúce odpovede na otázku č. 2, poukazujú na to, že najčastejšie zvoleným výberom u uvedenej vekovej kategórie je možnosť **stále (60 %)**, **veľmi často (20 %)** a **často (20 %)**.

Tabuľka č. 32: Otázka č. 3 – „Všimli Ste si niekedy na sebe, že Vám je lepšie v inom prostredí, než doma?“

Odpoveď	Veková kategória	
	11-15 rokov	16-20 rokov
nikdy	-	-
zriedka	-	-
často	1	1
veľmi často	1	-
stále	1	1

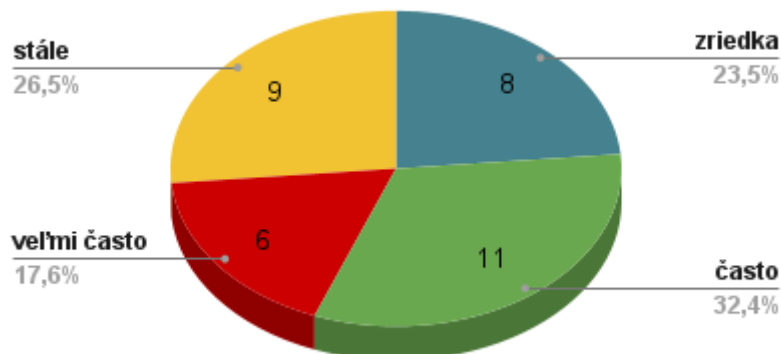
Tabuľka č. 26 jasne ukazuje, že na otázku č. 3 veková kategória 11-15 rokov a 16-20 rokov zvolila odpoveď **stále (40 %)**, **často (40 %)** a **veľmi často (20%)**.

Tabuľka č. 33: Otázka č. 5 – „Všimli Ste si niekedy na sebe, že záťažová situácia, spôsobená aktuálnou pandemickou situáciou, ovplyvňuje Vašu náladu?“

Odpoveď	Veková kategória	
	11-15 rokov	16-20 rokov
nikdy	-	-
zriedka	-	-
často	-	-
veľmi často	-	1
stále	3	1

U vekovej kategórie 11-15 rokov a 16-20 rokov reflektujeme, že záťažová situácia spôsobená aktuálnou pandemickou situáciou ovplyvňuje náladu **stále v 80 %** a **veľmi často v 20 %**.

Graf č. 17: Otázka č. 9 – „Pocit’ujete niekedy v domácnosti nárast napätia v dôsledku záťažovej situácie?“

Znázornený graf č. 17 sumarizuje dve najčastejšie odpovede respondentov, ktorí **nárast napätia v domácnosti, v dôsledku záťažovej situácie, pocit’ujú často (32,4 %) a stále (26,5 %)**.

Tabuľka č. 34: Otázka č. 10 – „Máte niekedy pocit, že záťažová situácia, spôsobená aktuálnou pandemickou situáciou, vplýva na vzťahy v rodine?“

Odpoveď	Počet odpovedí so zodpovedajúcim percentuálnym údajom
nikdy	-
zriedka	11 (32,4 %)
často	5 (14,7 %)
veľmi často	8 (23,5 %)
stále	10 (29,4 %)

Percentuálne údaje v tabuľke č. 28 ukazujú, že najčastejšou odpoveďou na otázku „*Máte niekedy pocit, že záťažová situácia, spôsobená aktuálnou pandemickou situáciou, vplýva na vzťahy v rodine?*“ je možnosť **zriedka**, ktorú označilo **32,4 %** respondentov. Podľa nášho názoru je dôležité vyzdvihnúť druhú najčastejšiu odpoveď, ktorou je možnosť **stále (29,4 %)**. Ďalej uvádzame, že voľbu **veľmi často** uviedlo

23,5 % respondentov.⁷³

⁷³ Prihliadajúc na to, že na uvedenú otázku **žiadny respondent neoznačil možnosť nikdy** a vzhľadom na vysoký počet respondentov uvádzajúcich možnosť stále, veľmi často a často vo všeobecnosti apelujeme, že **záťažová situácia spôsobená aktuálnou pandemickou situáciou jednoznačne vplýva na vzťahy v rodine**. Uvedené tvrdenie podporujú aj **odpovede vekovej kategórie 11-15 rokov a 16-20 rokov, ktorí sa v 60 % zhodli, že záťažová situácia ovplyvňuje vzťahy v rodine stále**.

Tabuľka č. 35: Otázka č. 15 – „Máte niekedy pocit, že vplyvom záťažovej situácie, spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou, sa nekladie dôraz na Vaše emócie?“ optikou vekovej kategórie 11-15 rokov a 16-20 rokov

Odpoveď	Veková kategória	
	11-15 rokov	16-20 rokov
nikdy	-	-
zriedka	-	-
často	-	1
veľmi často	2	-
stále	1	1

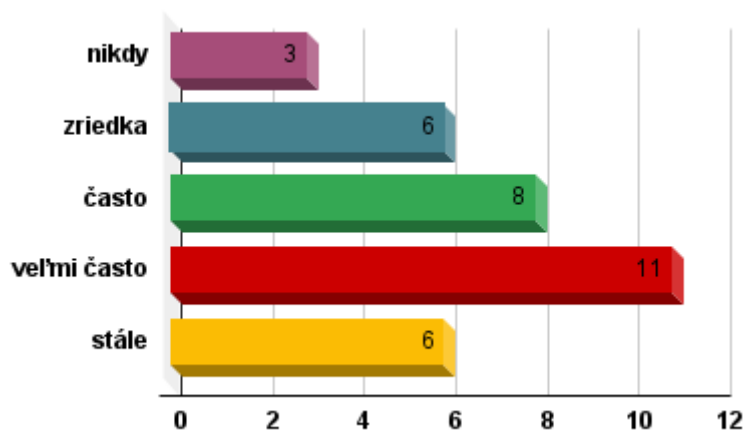
Analýza údajov obsiahnutých v tabuľke č. 29 ukazuje, že na otázku „Máte niekedy pocit, že vplyvom záťažovej situácie, spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou, sa nekladie dôraz na Vaše emócie?“ uviedla veková kategória 11-15 rokov a 16-20 rokov odpoveď **stále (40 %)**, **veľmi často (40 %)** a **často (20 %)**.

Tabuľka č. 36: Počet odpovedí s percentuálnym údajom na otázku č. 11 – „Pocitujete niekedy napätie v rodine, ktoré je spôsobené záťažovou situáciou?“ a č. 12 – „Všimli Ste si niekedy narušený chod domácnosti? (napr. nehody, konflikty, neporozumenie)“

OTÁZKA	1	2	3	4	5
	nikdy	zriedka	často	veľmi často	stále
Počet odpovedí so zodpovedajúcim percentuálnym údajom					
Otázka č. 11 – „Pocitujete niekedy napätie v rodine, ktoré je spôsobené záťažovou situáciou?“	-	8 (23,5 %)	9 (26,5 %)	8 (23,5 %)	9 (23,5 %)
Otázka č. 12 – „Všimli Ste si niekedy narušený chod domácnosti? (napr. nehody, konflikty, neporozumenie)“	2 (5,9 %)	6 (17,6 %)	7 (20,6 %)	11 (32,4 %)	8 (23,5 %)

Prepájajúc poznatky v teoretickej časti uvádzame, že aktuálna pandemická situácia môže spôsobovať oslabenie rodinného systému v rôznych oblastiach. Pomocou analýzy odpovedí oslovených respondentov apelujeme na otázku č. 12 uvedenej v tabuľke č. 30 vyjadrujúcej, že **narušený chod domácnosti si všimlo 32,4 % respondentov**, ktorí zvolili možnosť **veľmi často**. Dopĺňajúc uvádzame, že **druhou najčastejšou odpoveďou** na uvedenú otázku je možnosť **stále**, ktorú označilo **23,5 %** respondentov.

Graf č. 18: Otázka č. 14 – „Ako často vnímate, že rodina si neplní základné funkcie rovnako ako pred záťažovou situáciou spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou?“

Sumarizovaním grafu č. 18 zameraného na analýzu odpovedí týkajúcich sa otázky č. 14 poukazujeme, že až **32,4 %** respondentov vníma, že rodina si neplní základné funkcie rovnako ako pred záťažovou situáciou, spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou, veľmi často, čo považujeme za veľmi dôležité zistenie vzhľadom na stanovenú výskumnú hypotézu č. 3, ktorá spočíva v predpoklade, že záťažová situácia v rodine narúša rodinné funkcie. Prihliadajúc na uvedené tvrdenie uvádzame druhú najčastejšiu odpoveď respondentov, ktorou je možnosť často, a to v **23,5 %**. Nasledujúca tabuľka č. 31 reflektuje vnímanie otázky č. 14 optikou vekovej kategórie 11-15 rokov a 16-20 rokov.

Tabuľka č. 37: Otázka č. 14 – „Ako často vnímate, že rodina si neplní základné funkcie rovnako ako pred záťažovou situáciou spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou?“ optikou vekovej kategórie 11-15 rokov a 16-20 rokov

Odpoveď	Veková kategória	
	11-15 rokov	16-20 rokov
nikdy	-	-
zriedka	-	-
často	-	1
veľmi často	-	-
stále	3	1

Z tabuľky č. 31 vyplýva, že až **80 %** respondentov vo vekovej kategórii 11-15 rokov a 16-20 rokov vníma, že rodina si neplní základné funkcie rovnako ako pred záťažovou situáciou, spôsobenej aktuálnou pandemickou situáciou, veľmi často.

Tabuľka č. 38: Prehľad odpovedí so zodpovedajúcim percentuálnym údajom na otázku č. 16, č. 17 a č. 18

OTÁZKA	1	2	3	4	5
	nikdy	zriedka	často	veľmi často	stále
Počet odpovedí so zodpovedajúcim percentuálnym údajom					
Otázka č. 16 – „Ako často máte pocit, že vplyvom pandemickej situácie sa oslabujú Vaše vzťahy s okolím?“	1 (2,9 %)	6 (17,6 %)	5 (14,7 %)	13 (38,2 %)	9 (26,5 %)
Otázka č. 17 – „Pocitujete niekedy, že pandemická situácia negatívne ovplyvňuje správanie a fungovanie členov/iek rodiny?“	1 (2,9 %)	7 (20,6 %)	8 (23,5 %)	10 (29,4 %)	8 (23,5 %)
Otázka č. 18 – „Ako často máte pocit, že vplyvom pandemickej situácie sú oslabené Vaše schopnosti alebo zručnosti? (napr. efektívna komunikácia s inými, interakcia so spolužiakmi)“	1 (2,9 %)	8 (23,5 %)	7 (20,6 %)	9 (26,5 %)	9 (26,5 %)

Uskutočnený výskum ukazuje, že oslovení respondenti na otázku „*Ako často máte pocit, že vplyvom pandemickej situácie sa oslabujú Vaše vzťahy s okolím?*“ odpovedali najčastejšie možnosťou **veľmi často (38,2 %)** a **stále (26,5 %)**. Analýzou otázky č. 17 v tabuľke č. 32 sme zistili, že **29,4 %** respondentov **veľmi často** pociťuje, že **pandemická situácia negatívne ovplyvňuje správanie a fungovanie členov rodiny**. Ďalšou najviac rozšírenou odpoveďou na uvedenú otázku je voľba **stále (23,5 %)** a **často (23,5 %)**.

Z uvedenej tabuľky ďalej vyplýva, že v otázke „*Ako často máte pocit, že vplyvom pandemickej situácie sú oslabené Vaše schopnosti alebo zručnosti? (napr. efektívna komunikácia s inými, interakcia so spolužiakmi)*“ sme ako najčastejšiu odpoveď u respondentov reflektovali možnosť **stále** a **veľmi často** v rovnakom percentuálnom zastúpení **26,5 %**.⁷⁴

PRÍLOHA M

⁷⁴ Zaujímavým zistením je, že na položenú otázku odpovedalo až **23,8 %** respondentov možnosťou **zriedka**. Percentuálny údaj obsiahnutý v možnosti **zriedka** považujeme za pozitívny z dôvodu, že pandemická situácia neoslabuje u každého opýtaného člena rodiny schopnosti a zručnosti potrebné pre fungovanie v medziľudských vzťahoch.

Tabuľka č. 39: Prehľad realizovaných domácich a zahraničných výskumov

Autori/ky	Rok	Názov	Cieľ	Indikátory zamerania
Prehľad realizovaných výskumov na Slovensku				
Križanová a Verešová	2020	<i>Prežívaná osamelosť u adolescentov a dimenzie ich rodinného systému</i>	Analyzovať a interpretovať vzťah medzi prežívanou osamelosťou u adolescentov a charakteristikami ich rodinného prostredia.	Reflektovanie vzťahových dimenzií, dimenzií osobnostného rastu a dimenzií udržiavania systému.
Gallová a Balážová	2015	<i>Empatia rodiča a osamelosť rodiča</i>	Skúmať existenciu vzťahu medzi empatiou rodiča a sociálnou osamelosťou dieťaťa.	Sociálna opora, zhovievavý rodičovský štýl výchovy a osobnostné faktory.
Millová, Blatný a Kohoutek	2008	<i>Osobnostné aspekty zvládania záťaže</i>	Analyzovať vzťah medzi osobnostnými štýlmi a zvládaním záťaže.	Najčastejšie využívané copingové stratégie.
Šatara a Morávková	2020	<i>Význam viacgeneračnej rodiny optikou najstaršej a najmladšej generácie</i>	Zistiť, aký je význam medzigeneračných vzťahov starých rodičov a vnúčať v kontexte sociálnej opory a pomoci u oboch generácií.	Zdroj podpory, pochopenia v osamelosti a pomoci.
Molčanová, Baumgartner a Kaňuková	2007	<i>Sociálna inteligencia vo vzťahu k osamelosti</i>	Overiť existenciu vzťahu medzi osamelosťou a sociálnou inteligenciou.	Existuje rozdiel v prežívaní osamelosti a úrovni sociálnej inteligencie medzi mužmi a ženami.
Prehľad realizovaných výskumov v zahraničí				
Finley, Mira a Schartz	2006	<i>Vnímaná účasť otcov a matiek: Faktorové štruktúry, stredné rozdiely a rodičovské úlohy</i>	Zistiť vnímanie rodičovských úloh z pohľadu detí.	Spoločenské zmeny v rodinných formách a rolách rodiny.
Baltes, Zhdanova a Clark	2010	<i>Skúmanie vzťahov osobnostných charakteristík. Riešenie stratégií a konflikt práce a rodiny</i>	Preskúmať procesy, prostredníctvom ktorých môžu osobnostné charakteristiky ovplyvňovať konflikt medzi prácou a rodinou.	Účinky stratégií zvládania stresu.
Schaeffer a Rainie	2020	<i>Skúsenosti s ohniskom nákazy COVID-19 sa môžu v rámci rozličného veku líšiť</i>	Zaznamenať zmeny každodenného života.	Významnosť internetu a zistenie miery stresu v jednotlivých vekových kategóriách v pandemickej situácii.

Zdroj: vlastné spracovanie

Na základe doterajších uvedených informácií a poznatkov nadväzujeme na poukázanie realizovaných domácich i zahraničných výskumov. Ako príklad na *Slovensku* možno uviesť

výskum s názvom *Prežívaná osamelosť u adolescentov a dimenzie ich rodinného systému*, ktorého autorkami sú Križanová a Verešová (2020). Cieľom menovaného výskumu bolo analyzovať a interpretovať vzťah medzi prežívanou osamelosťou u adolescentov a charakteristikami ich rodinného prostredia. V rámci uvedeného výskumu uvádzame, že hlavným zameraním bolo reflektovanie vzťahových dimenzií (aká je v rodine súdržnosť, konfliktnosť), dimenzií osobnostného rastu (aká je nezávislosť, orientácia na úspech, kultúrna orientácia – zaoberanie sa politikou a kultúrnymi aktivitami v rodine) a dimenzií udržiavania systému (aké sú pravidlá v rodine, aký je stupeň kontroly).

Ďalším príkladom je výskum s názvom *Empatia rodiča a osamelosť rodiča*, ktorého autorkami sú Gallová a Balážová (2015). Cieľom uvedeného výskumu bolo skúmať existenciu vzťahu medzi empatiou rodiča a sociálnou osamelosťou dieťaťa. Vo výskume sa charakterizovali súvisiace činitele ako nízka sociálna opora, zhovievavý rodičovský štýl výchovy a osobnostné faktory. Ďalej uvádzame výskum s názvom *Osobnostné aspekty zvládania záťaže*, ktorý bol uskutočnený autormi Millovou, Blatným a Kohoutkom (2008). Cieľom bolo analyzovať vzťah medzi osobnostnými štýlmi a zvládaním záťaže. Menovaný výskum sa zameriaval na najčastejšie využívané copingové stratégie. Poukazujeme, že u copingových stratégií skúmané osoby najčastejšie využívali stratégie sociálnej opory, kognitívnej reštrukturalizácie (terapeutická technika) a riešenia problému.

Prihliadame na výskum s názvom *Význam viacgeneračnej rodiny optikou najstaršej a najmladšej generácie*, ktorého autormi sú Šatara a Morávková (2020). Cieľom výskumu bolo zistiť, aký je význam medzigeneračných vzťahov starých rodičov a vnúčat v kontexte sociálnej opory a pomoci u oboch generácií. Pozitívnym zistením uvedených autorov je, že starí rodičia považujú za potrebné, aby ich vzťahy s vnúčatami boli funkčné. Nadväzujúc poukazujeme, že prítomnosť vnúčat v rodine je veľkou výhodou, ktorá predstavuje zdroj podpory, pomoci a pochopenia v osamelosti. Uvádzajúc autormi sa preukázalo, že ľudia s pevnými väzbami na rodinu, priateľov i komunitu sú šťastnejší a zdravší.

V rámci domácich výskumov ďalej uvádzame výskum s názvom *Sociálna inteligencia vo vzťahu k osamelosti*, ktorého autormi sú Molčanová, Baumgartner a Kaňuková (2007). Cieľom menovaného výskumu bolo overiť existenciu vzťahu medzi osamelosťou a sociálnou inteligenciou. Uvedení autori chceli zistiť, či existuje rozdiel v prežívaní osamelosti medzi mužmi a ženami. Vychádzajúc z cieľa sa formulovala základná výskumná hypotéza, že rozdiel v prežívaní osamelosti medzi mužmi a ženami existuje.

Zo zahraničných výskumov vyzdvihujeme výskum s názvom *Vnímaná účasť otcov a matiek: Faktorové štruktúry, stredné rozdiely a rodičovské úlohy*, ktorého tvorcami sú autori Finley, Mira a Schartz (2006). Cieľom výskumu bolo zistiť vnímanie rodičovských úloh z pohľadu detí. Uvedený výskum sa zaoberá širokými spoločenskými zmenami v rodinných formách a rolách rodiny. Je dôležité povedať, že autori akcentujú na tvrdenie, že rodičia sú najväčší prispievatelia k rozvoju dieťaťa. Uvádzame zopár otázok, ktoré zisťovali vnímanie detí. Ide o otázky typu: „*Keď ste potrebovali podporu otca/matky, bol/a tu pre Vás?*“, „*Mali ste pocit, že sa môžete zveriť svojmu/ej otcovi/matke?*“ alebo „*Bol váš otec/matka k dispozícii na to, aby s Vami trávil/a čas pri aktivitách?*“.

Poukazujúc na iný zahraničný výskum, uvádzame výskum s názvom *Skúmanie vzťahov osobnostných charakteristík. Riešenie stratégií a konflikt práce a rodiny*, ktorého autormi sú Baltes, Zhdanova a Clark (2010). Cieľom výskumu bolo preskúmať procesy, prostredníctvom ktorých môžu osobnostné charakteristiky ovplyvňovať konflikt medzi prácou a rodinou. Vo výskume ide o zameranie sa na účinky stratégií zvládania stresu. Menovaní autori zdôrazňujú, že pri copingových stratégiách je potrebné brať ohľad na silné stránky jednotlivých faktorov človeka.

Ako ďalší príklad možno uviesť výskum s názvom *Skúsenosti s ohniskom nákazy COVID-19 sa môžu v rámci rozličného veku líšiť*. Autormi uvedeného výskumu sú Schaeffer a Rainie (2020), ktorých cieľom bolo zaznamenať zmeny každodenného života. Uvedený výskum sa zameriaval napríklad na to, ako je pre špecifické vekové kategórie významný internet v aktuálnej pandemickej situácii alebo na zistenie miery stresu u jednotlivých vekových kategóriách.

Zborník prác z celoslovenského kola Študentskej vedeckej odbornej činnosti v odbore Sociálna práca

Zostavovateľ: Mgr. Magdaléna Hovanová, PhD.

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Vydavateľstvo ŠafárikPress

Rok vydania: 2023

Počet strán: 326

Rozsah: 19,6 AH

Vydanie: prvé

ISBN 978-80-574-0242-8 (e-publikácia)